T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI	ORTAÖĞRETİM	DERS KİTABI

FELSEFE

10. SINIF

Ceyhun Akın CENGİZ

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 04.01.2023 tarih ve 02 sayılı kurul (ekli listenin 1. sırasında) kararı ile 2023-2024 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile Ders Kitabı olarak kabul edilmiştir.

Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın sorumluluğunu kaldırmaz.

BİLİM VE KÜLTÜR YAYINLARI

BİLİM VE KÜLTÜR YAYINLARI LİMİTET ŞİRKETİ
Ankara-Polatlı Kara Yolu 52. km
Gazi Mah. Özgün Cad. No.: 4 Temelli-Sincan/ANKARA
tel.: (312) 645 19 10 (Pbx) belgeç: (312) 645 19 19

Editör

Melek ÖZCAN DOĞAN

Dil Uzmanı

Arda TOKUŞ

Görsel Tasarımcı

Behiye Renin GÖKSEL

Program Geliştirme Uzmanı

Emre TEZCAN

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı

Aykut BÜYÜKALAN

Rehberlik Uzmanı

Elif TORUN

ISBN

978-605-267-191-7

Yayıncı Sertifika No.: 44325

BASKI, CİLT

ÖZGÜN MATBAACILIK SAN. VE TİC. AŞ
Ankara - Polatlı Kara Yolu 52. km
Gazi Mah. Özgün Cad. No.: 4 Sincan / ANKARA
tel.: (0312) 645 19 10 (pbx) belgeç: (0312) 645 19 19

Matbaa Sertifika No.: 44327

Ankara, 2024

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

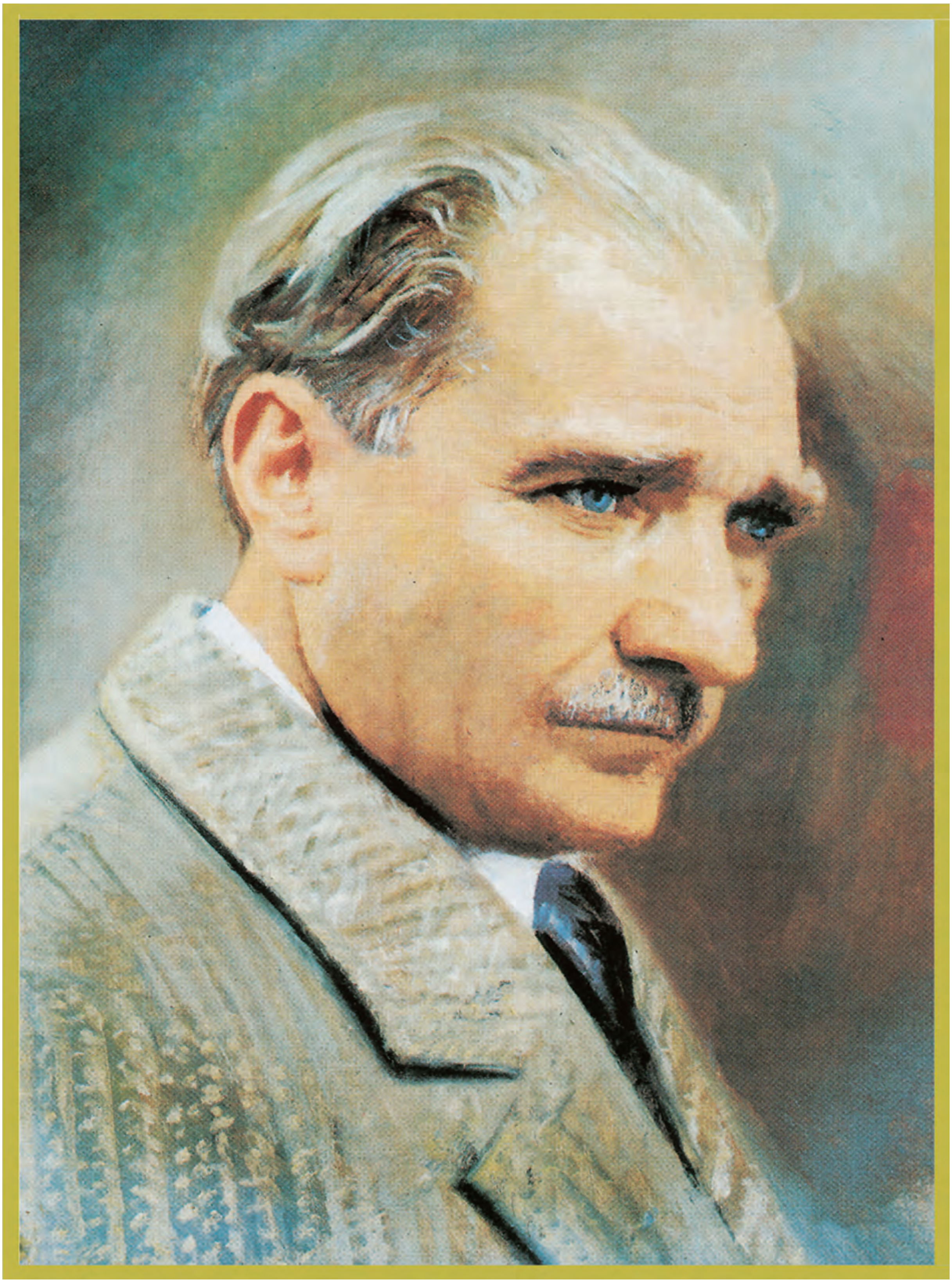
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

3. ÜNİTE

4. ÜNİTE

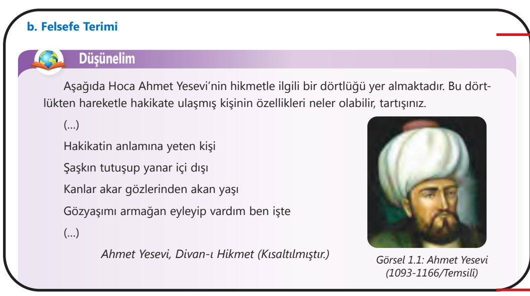
ORGANİZASYON ŞEMASI

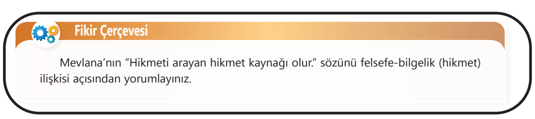
Bu bölümde ünitenin adı ve numarası belirtilmiştir.

Bu bölümde, öğrencinin ünitede öğreneceği konuların başlıkları verilmiştir.

Bu bölümde öğrencinin e-içeriklere ulaşmasını sağlayacak karekodlar verilmiştir.

Bu bölümde öğrencinin işlenecek konuya hazırlanması, ön bilgilerinin harekete geçirilmesi ve güdülenmesi amacıyla sorular sorulmuştur. Bu sorular konuyla ilgili sözlere ve kısa metinlere de dayanabilmektedir. Sorular genellikle öğrencinin akıl yürüterek ve deneyimlerine dayanarak cevaplayabileceği türden sorulardır.

Bu bölümde konularla ilgili sözler ve metinler verilerek öğrencilerin sorgulama, tartışma ve yorum yapmaları sağlanır. Bunun yanı sıra konu ile ilgili örnekler ve metin çözümlemeleri için izlenecek adımlar verilmiştir.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Çağımız insanının "sevgi" anlayışını, istediğiniz bir düşünürün hikmetli bir sözü üzerinden açıklayınız.

Bu bölümde öğrencinin öğrendikleri arasında bağlantılar kurabilmesine ve öğrendiklerini hayatla ilişkilendirebilmesine yönelik çalışmalara yer verilmiştir.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefenin farklı tanımlarını araştırarak bulunuz.

Bu bölüm, öğrencilerin işlenecek konulara hazırlanmaları için konuyla ilişkili araştırma ve sorgulama yapmalarını, arkadaşlarıyla görüş alışverişinde ve bilgi paylaşımında bulunmalarını sağlayacak yönlendirmelerden oluşmaktadır.

	ÖZ DEĞERLENDİRME	Evet	Hayır
1	"Bilgi nedir?, Bilinç nedir?, Öz bilinç nedir?" sorularından hareketle düşünmenin önemi ve gerekliliğini tartışabilirim.		
2	Felsefe (philosophia) terimi kapsamında geçen sevgi, arayış, bilgi, hakikat ve hikmet (bilgelik/sophia) kavramlarının felsefeyle ilişkisine değinebilirim.		
3	Farklı düşünürlerin felsefe tanımlarını bilirim.		
4	Farklı felsefe tanımlarının benzer ve farklı noktalarını belirtebilirim.		
5	"Filozof kimdir?" sorusuna cevap verebilirim.		
6	Felsefi düşüncenin ortaya çıkışını anlatabilirim.		
7	Felsefenin özelliklerini açıklayabilirim.		
8	Felsefi soruların özelliklerini yorumlayabilirim.		
9	Felsefenin bireysel ve toplumsal işlevlerini bilirim.		
10	Felsefe-hayat ilişkisine günlük hayattan örnekler verebilirim.		
11	Felsefe-hayat ilişkisini günlük hayattan örneklerle yorumlayabilirim.		

Bu bölümde, öğrencinin ünite kapsamında işlenen konulardan elde etmesi gereken kazanımları ne derece gerçekleştirebildiğine ilişkin bir forma yer verilmiştir. Öğrenci bu formla kendini değerlendirerek ünite kapsamında eksik gördüğü noktaları belirleyip telafi edebilir.

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlarla doğru bir şekilde eşleştiriniz.

a) Hikmet b) Merak c) Felsefe
d) Tutarlılık e) Refleksif f) Eleştiri

(.....) **1.** Bilgelik sevgisi anlamına gelen kavram.

(.....) **2.** Belli bir fikir, ilke çerçevesinde düşüncelerin birbiriyle bağlantılı olması.

(.....) **3.** Varlık, bilgi ve değer hakkındaki tam ve bütün bilgi.

(.....) **4.** Bilgeliğe ulaşmada kullanılan araçlardan birisi.

(.....) **5.** Felsefede derinlemesine düşünmeyi ifade eden özellik.

Bu bölümde, ünite kapsamında işlenen konu başlıkları çerçevesinde kazanılan bilgi ve becerilerin ölçüldüğü ve değerlendirildiği çeşitli çalışmalara yer verilmiştir.

1. ÜNİTE FELSEFEYİ TANIMA

Bu ünitede;

1.1. Felsefenin anlamını,

1.2. Felsefi düşüncenin özelliklerini,

1.3. Felsefenin insan ve toplum hayatı üzerindeki rolünü örneklerle açıklamayı öğreneceğiz.

Ünite Tanıtımı

1.1. FELSEFENİN ANLAMI

a. Düşünmenin Önemi ve Gerekliliği

Düşünelim

- İnsanı diğer varlıklardan ayıran özellikler nelerdir?

Varlığı, bilgiyi ve değeri bütün olarak anlama uğraşı içinde olan felsefe, incelediği konunun özünü, aslını ortaya koymaya çalışır. Bu tür bir yaklaşım sonucunda ele alınan konular soyut bir şekilde araştırılmaya ve açıklanmaya başlanır. Felsefenin soyut bir yaklaşım içinde ortaya konması, insanın yaşamıyla doğrudan bir ilişkisi olmadığına dair bir anlayışın kabul görmesine neden olmuştur. Ancak tüm felsefi problemler insanın yaşamıyla doğrudan ilişkilidir. İnsan öncelikle kendisinin ne olduğunu anlamaya çalışır. Varlığın ne olduğunu anlamadan kendisinin de ne olduğunu anlayamayacağını bilir. Bunun için de yaşamını anlamlandırmak ister. Bunun yanı sıra insan günlük hayatta karşılaştığı sorunların neden kaynaklandığına, nasıl çözülmesi gerektiğine dair bir sorgulama içine girer. Böylece ele alınan konunun esasları ortaya çıkarılır. Çözümlerin ne olması gerektiğine dair teoriler geliştirilir. Bu teoriler oluşturulurken varlığın ne olduğuna dair geliştirilen yanıttan da faydalanılır. Geliştirilen varsayımlar da sürekli olarak sorgulanır. Düşünme, bilgi, bilinç ve özbilinç kavramlarıyla ilişkili olan felsefe, insanın yaşantısının bir yorumu, ölçeği, dayanağı olarak değerlendirilebilir.

Fikir Çerçevesi

Aşağıdaki sözlerin ne anlama geldiğini ve insan açısından önemini tartışınız.

"Bildiğim tek şey vardır. O da hiçbir şey bilmediğimdir." *Sokrates*

"Bildiğini bilmek, bilmediğini bilmemek işte gerçek bilgi budur." *Konfüçyüs*

"Başkalarını bilmek bilgeliktir, kendinizi bilmek ise aydınlanmadır." *Lao Tse (Lao Zi)*

İnsanın kendisi ve çevresi hakkındaki farkındalığı, kendisi hakkındaki bilinçlilik hâli ve bunların sonucunda erişilen ürün anlamlarına gelen bilinç, özbilinç ve bilgi kavramları ile ilgili olan aşağıdaki soruları inceleyiniz. Bu sorulardan hareketle düşünmenin önemini ve gerekliliğini, günlük yaşantınızla ilişkilendirerek arkadaşlarınızla tartışınız.

Bilgi nedir? Bilgiyi nasıl elde edersiniz? Bilginin doğruluğuna nasıl karar verirsiniz? Bilinç nedir? İnsan bilgi sahibi olmadan hareket edebilir mi? Bir konuyu değerlendirirken bilgi sahibi olmak ne kadar önemlidir? Bir şeyin bilgisini neden edinmek istersiniz? Özbilinç nedir? Kim olduğunuz ve nasıl davrandığınızı nasıl bilirsiniz? Hayatınızda sizi belli davranışları yapmaya ya da yapmamaya iten nedenler nelerdir ve bunlar nasıl ortaya çıkar? Yeteri kadar bilgi sahibi olmadan davrandığınızda hataya düştüğünüz oldu mu?

Günlük Hayatla Bağ Kurma

En son hangi konu hakkında bilgi edinmek istediniz? Bu konu hakkında neden bilgi edinmek istediğinizi ve edindiğiniz bilginin size kazandırdıklarını arkadaşlarınızla paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefe teriminin anlamlarını araştırınız. Öğrendiğiniz anlamları bir sonraki derste arkadaşlarınızla paylaşınız.

b. Felsefe Terimi

Düşünelim

Aşağıda Hoca Ahmet Yesevi'nin hikmetle ilgili bir dörtlüğü yer almaktadır. Bu dörtlükten hareketle hakikate ulaşmış kişinin özellikleri neler olabilir, tartışınız.

(...)
Hakikatin anlamına yeten kişi
Şaşkın tutuşup yanar içi dışı
Kanlar akar gözlerinden akan yaşı
Gözyaşımı armağan eyleyip vardım ben işte
(...)

Ahmet Yesevi, Divan-ı Hikmet (Kısaltılmıştır.)

Görsel 1.1: Ahmet Yesevi (1093-1166/Temsilî)

Felsefe teriminin kökeni Yunanca "philosophia" kelimesidir. Birleşik bir kelime olan philosophia, "hikmet/bilgelik" anlamındaki "sophia" ve "sevmek" anlamındaki "phileo" sözcüklerinden oluşturulmuştur. Felsefe kelime olarak "hikmet/bilgelik sevgisi" anlamına gelir. Hikmet/bilgelik ise varlık, bilgi ve değer hakkında tam ve bütün bilgiyi ifade eder. İnsanın bedensel, zihinsel ve manevi açıdan tam anlamıyla yetkin olmaması bilgeliğe ulaşamamasına neden olur. Bu nedenle felsefe, bilgeliğe yönelmeyi, onu elde etmeye çalışmayı ve bunu da sevgiyle, istekle yapmayı anlatır. Sevgi, burada, insanın kendisini gerçekleştirmesini sağlayan yönlendirici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda sevgi, ulaşmak istediğimiz şeylerle birlikte olma düşüncesini ortaya koyar. Sevgi hayata ve varlığa yönelmenin sonucunda gerçekleştiği gibi insanın bilgiye ulaşmasında, onu içselleştirmesinde yani anlamasında da önemli bir yere sahiptir. Bir şeyi anlamak, düşünceye konu olan unsuru vasıtasız bir şekilde, o unsurun değer alanıyla birlikte kavramaktır. Anlamak için sadece nedensellik ya da akıl ilkeleri yeterli değildir. Anlamanın gerçekleşmesi için ele alınan unsura karşı ön yargısız olmak, sevgiyle yaklaşmak ve açık olmak gerekir. Bir şeyin anlaşılabilmesi için insanın ele aldığı bu unsurla doğrudan bir ilişki kurması gerekir. Bunun sağlanmasında felsefenin önemli bir rolü vardır.

Görsel 1.2: Sorgulayan insan ile ilgili bir tasvir

Görülmektedir ki insanın varlığı, bilgiyi, değeri bilme ve anlama isteğinin bilinçli bir çabaya dönüşmesi sonucunda felsefe ortaya çıkmıştır. Bilgeliğe ulaşma çabası aslında insanın, kendisinin ne olduğunu bulma, varlığını ve varlığı anlamlandırma isteğine dayalıdır. Felsefe, insanın bu arayışını ifade etmektedir. Sözü edilen arayış, onun insan olarak var olmasını da sağlayan bir süreçtir. Süreç olmasının nedeni, insanın bilgi ve hakikati aramada bitmeyecek olan çabasını ifade etmesinden kaynaklıdır. Çünkü insanın ulaşmak istediği hikmet, sonsuz ve sınırsız bir bilgiyi içerir. Sonlu ve sınırlı

bir varlık olan insan için bütün bu bilgiye ulaşmak mümkün görünmemektedir. Bundan dolayı bilgeliğin sevdalısı olarak tanımlanabilecek olan filozoflar hakikate ulaşmak için arayış içinde olmuşlardır. Hakikat, incelenen herhangi bir alana ilişkin bilginin temelinde yer alan doğrular bütünüdür. Felsefe bu doğrular bütününe ulaşmayı kendine amaç edinir. Bu arayışın bir sonunun olacağını ifade etmek oldukça zordur. Elde edilmek istenen bilginin genişliği dikkate alındığında ortaya çıkmaktadır ki insanın bu bilgiyi tümüyle elde etmesi mümkün değildir. Araştırılan her soruya bulunan her yanıt, yeni bir sorunun oluşmasına neden olur. Sürekli bir sorgulama hâline gelen bu arayış, insanın kendisini akılsal bir varlık olarak gerçekleştirmesini sağlar. Akıl yönüyle farklılaşan insan, bu niteliğine dayalı olarak kendisini olabildiğince geliştirmiştir. İnsanın bu eylemi hâlâ devam etmektedir.

Fikir Çerçevesi

Mevlana'nın "Hikmeti arayan hikmet kaynağı olur." sözünü felsefe-bilgelik (hikmet) ilişkisi açısından yorumlayınız.

Felsefenin hakikati arayışı; varlığı, bilgi ve değeri tam olarak bilme isteği, bütün bilimlerin ve disiplinlerin oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca hakikate ve hikmete ulaşma çabası felsefenin kendisini var etmiş ve onu sürekli kılmıştır. Sınırlı bir varlık olan insan, sınırsız bir alana sahip olan hikmetten uzaklaşmamış, aksine ona ulaşmak için daha çok uğraşmıştır. Hikmeti sevme ve ona yönelme sonucunda oluşan felsefi bilgi, bilgeliğe olabildiğince yaklaşmayı; varlığı, bütünü içinde olabildiğince kavramayı göstermiştir. Bilgeliğe (hikmete) ulaşma gayreti sayesinde insan birçok bilgiye ulaşabilir.

Hikmeti/bilgeliği arayan insan, bütünsel bir bakış açısı yakaladığında, ele aldığı konuları daha akılcı bir şekilde değerlendirme imkânına kavuşur. Yaşamın getirdiği sorunlara akılcı çözümler bulur. Kendini bilir ve kendini hangi alanda nasıl gerçekleştirebileceğini belirleyip buna göre davranabilir. Hatalı düşünme tarzını bilir ve bu durumun yarattığı problemleri aşmak için gerekli yaklaşımı sergileyebilir. Felsefi bilgiyi elde etmeye yönelen kişi, günlük yaşantının yanlış yönlendiriciliğinden uzaklaşıp gerçeği görür ve ona göre davranabilir. Varlığa sevgi ile yönelen bu kişi, aynı zamanda sabır sahibi bir insandır. Olacak ya da olan şeyleri telaşsız bir şekilde değerlendirir. Aceleyle tepki vermekten çok, olayları mantıklı bir şekilde değerlendirip sabırla davranır. Çünkü hem diğer insanlara hem kendine hem de hayata karşı saygılıdır. Saygılı olmanın gereği olarak bunlara değer verir. Buna göre yaşamını sürdürür. Yaşamın daha iyi sürdürülmesi için yardımseverliğin olumlu etkilerinin farkındadır. Bu yüzden yardımseverliği yaşamın temel değerleri arasına koyar. Kendi gücünü ve imkânlarını başkalarının iyiliği için kullanır, bundan büyük bir sevinç duyar. Tüm bunların gerçekleşebilmesi hikmete, felsefi bilgiye ve tüm çıkarlardan arınmış sevgi ile yaklaşmaya bağlıdır.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Çağımız insanının "sevgi" anlayışını, istediğiniz bir düşünürün hikmetli bir sözü üzerinden açıklayınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefenin farklı tanımlarını araştırarak bulunuz. Bu tanımlardan ilginizi çekenleri bir sonraki derste arkadaşlarınızla paylaşınız.

c. Felsefe Tanımları

Düşünelim

Düşüncenin oluşmasında ve gelişmesinde saygının, hoşgörünün rolünü tartışınız.

- Ünlü Yunan filozof Platon'a göre felsefe; her şeyin aslını, öz gerçeğini bilmeye, hiç değişmeden kalan şeye varma uğraşısıdır.
- Platon'un öğrencisi Aristoteles'e göre felsefe, varlık olmak bakımından varlığı inceleyen bilimdir.
- İslam medeniyetinde görüşlerini ileri süren Arap filozof El Kindî'ye göre felsefe, insanın kendini tanımasıdır. Felsefe; insanın gücü yettiği ölçüde külli ve ebedî şeylerin hakikatlerini, mahiyetlerini ve sebeplerini bilmektir.
- Türk Müslüman filozof Farabi'ye göre felsefe, var olmaları bakımından varlıkların bilinmesidir.
- İslam felsefesinin önde gelen bir diğer temsilcisi İbn-i Sina'ya göre felsefe, bir insanın nesnelerin hakikatlerine vâkıf olabileceği kadar vâkıf olma uğraşıdır.
- Alman filozof Immanuel Kant'a (İmanuel Kant) göre felsefe, kavramlarla veya kavramların inşasıyla elde edilen akılsal bilgidir.
- Alman filozof Karl Jaspers'a (Karl Yaspers) göre felsefe yolda olmak demektir.
- Türk filozof Takiyettin Mengüşoğlu'na göre bilgi sevgisi anlamına gelen ve başlangıcında bir bütün olan felsefe, bugün birçok disiplini içinde toplayan, her alanla (yani hem var olan şeylerle hem onların bilgisiyle) ilgili olan bir bilgidir.
- Türk filozof Hilmi Ziya Ülken'e göre felsefe bir eleştirme ve tespit etme faaliyetidir.

Felsefenin birbirinden farklı birçok tanımının olması, filozofların hakikati farklı açılardan değerlendirerek ortaya koymalarından kaynaklanmaktadır. Felsefe anlayışının farklılaşmasının bir diğer nedeni de her çağın yapısının kendine has olması ve uğraşılan sorunların önceki dönemlere göre farklılık göstermesidir. Çağın sorunlarının getirdiği kavramlar, sorunlara yeni çözümler ve filozofların yaklaşımlarındaki farklılıklar, felsefi anlayışı özgünleştirmektedir. Felsefenin birçok tanımının olmasının bir nedeni de her filozofun araştırdığı alanın ve bu alanı inceleme yönteminin kendine has olmasıdır. Böylelikle bilgi, birçok filozof tarafından farklı yönlerden yorumlanmış olmaktadır. Bu çerçeveden bakarak yukarıda verilen tanımların benzer ve farklı noktalarının neler olduğunu belirtiniz.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Felsefenin tanımlarından hareketle hangi felsefe tanımı ya da tanımlarını yaşamınızla ilişkilendirebilirsiniz? Tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Kimlere filozof denir? Ünlü filozofların yaşamları ve düşüncelerini okuyarak araştırınız.

d. Filozof Kimdir?

Düşünelim

• Araştırdığınız filozofların yaşam biçimlerine ve düşüncelerine bakarak, diğer insanlardan farklı olan yönlerini anlatınız.

• Aşağıda yer alan metinde ne anlatılmak istendiğini tartışınız.

"Felsefe, yalnızca uzman kişiyi ilgilendiren bir iş değildir. Çünkü öyle ilgi çekici görünür ki felsefe yapmayan hiçbir insan yoktur. Ya da en azından, her insanın yaşamında filozoflaştığı bir an vardır. Bu, her şeyden önce doğa bilimcilerimiz, tarihçilerimiz ve sanatçılarımız için doğrudur. Bunların hepsi er geç felsefeyle uğraşmaya başlar. (...) Felsefe yapanların ortaya koydukları felsefi düşünceler kötü de olsa, basit de olsa bir felsefi düşünce içermeleri açısından önemlidir. Önemli olan hepimizin felsefe yaptığı ve galiba yapmamız gerektiğidir. (...) "

Bochenski, Felsefece Düşünmenin Yolları
(Kısaltılmıştır.)

Bilişim teknolojilerini kullanarak "Filozof kimdir?" sorusuna ilişkin bir sunum hazırlayıp bu sunumu sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Sunumu hazırlarken

• Filozof olarak değerlendirilen kişileri belirleyiniz.

• Filozof olarak değerlendirilen kişilerin özelliklerini belirleyiniz.

• Filozofların görüşlerinin genel özelliklerini, filozof üzerine yapılan çalışmalardan faydalanarak belirleyiniz.

Görsel 1.3: Metin okuyan bir filozof (Temsilî)

• Araştırmanız sırasında karşılaştığınız çelişkili düşünceleri belirleyiniz.

• Araştırmanız sırasında bulduğunuz filozofların görüşlerinin herkes için geçerli olup olmadığını anlatınız.

• Elde ettiğiniz bilgileri doğrulamak için bilginin kaynağı olarak kullanılan materyallere ulaşınız.

• Araştırmanızdan elde ettiğiniz sonuçlardan hareketle kime filozof denebileceğini nedenleriyle açıklayınız.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Filozofların insan yaşamına ne gibi katkılarının olduğunu anlatınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefi düşüncenin nerede ve nasıl ortaya çıktığını araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı bir sonraki derste arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.2. FELSEFİ DÜŞÜNCE

a. Felsefi Düşüncenin Ortaya Çıkışı

Düşünelim

Sizce felsefenin insanlar için önemi nedir? İnsanlar felsefeye neden ihtiyaç duymuşlardır? Tartışınız.

Eski Yunan'ın genellikle felsefenin çıktığı yer olduğu dile getirilir. Ticari faaliyetlerin yoğun olduğu liman şehirlerine sahip Eski Yunan'da özgür düşünce kendisini, felsefede göstermiştir. Felsefe akılcı yaklaşımla, mistik ve gizemli bilgilerin yerine, varlığı açıklamaya ve anlamlandırmaya başlamıştır. Varlığı, evreni açıklarken insanın kendi gözlemleri ve düşünceleri önem kazanmaya başlamıştır. Eski Yunan'da felsefenin ortaya çıkışı Thales (Tales) ile başlar. Thales değişimi açıklamak için varlığın oluşumunun, varlığın kendisine göre gerçekleştiği bir ilkeyi arar. Varlıkta yer alan temel ilke, değişimin ardında yer alır ve değişmenin kendisine göre gerçekleştiği, değişmez olan unsurdur. Bu yaklaşımın savunulmasıyla felsefe başlamıştır. Thales soyut bir ilkeyle değil, maddi bir ilke ile açıklamalarını yapar. Ona göre varlığın ana maddesi "su"dur. Bütün varlık suyun değişimleri aracılığıyla açıklanabilir. Thales'in anlayışıyla felsefenin belirmesinin nedeni, artık akılla varlığın açıklanmasına başlanmasıdır. Thales'in varlığın ana maddesinin ne olduğuna dair verdiği yanıttan çok, onun varlığı anlama çabasında getirdiği yöntem önemlidir. Zaten ondan sonra birçok filozof bu konuda düşünceler ileri sürmüş hatta maddi değil soyut ilkelerle varlığın açıklanabileceğini iddia etmiştir. Thales'in yaklaşımıyla ön plana çıkan mitolojiden gittikçe uzaklaşan bir tavrın benimsenmesi, insanın ve onun aklının varlığı anlama ve açıklamada değerinin kabul edilmesidir. Thales'in kişiliğinde felsefenin çok yönlü olan yapısını bulmak mümkündür. O aynı zamanda tüccar, devlet adamı, mühendis, matematikçi ve astronomdur. Felsefe aklı merkeze almakta ve aynı zamanda eleştirel bir tavırla sürekli sorgulama içinde olmasıyla diğer alanlardan farklılaşmaktadır. Rasyonel bir varlık olan insanın bu temel özelliğini, en üst düzeyde felsefede kullanmaktadır.

Görsel 1.4: Eski Yunan medeniyetine ait bir tasvir

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Felsefenin ortaya çıkışı sizin hayatınız açısından bir etkiye neden olmuş mudur? Tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefi düşünce deyince aklınıza gelen temel özellikleri not ediniz. Bir sonraki derste bu notları dikkate alarak düşüncelerinizi değerlendiriniz.

b. Felsefi Düşüncenin Özellikleri

Düşünelim

Aşağıdaki paragrafta Michel de Montaigne'nin (Mişel dö Montenya) felsefe üzerine değerlendirmeleri yer almaktadır. Paragrafta ortaya konan düşünceleri felsefenin nitelikleri açısından yorumlayıp sınıfınızda tartışınız.

Görsel 1.5: Michel de Montaigne (1533-1592/Temsilî)

" (...) Çok gariptir, çağımızda işler o hâle geldi ki felsefe, anlayışlı insanlar arasında bile ne teorik ne pratik hiçbir yararı ve değeri olmayan boş ve kuru bir laf olup kaldı. (...) Bence bunun nedeni, felsefenin ana yollarını sarsmış olan safsatalardır. Felsefeyi, çocuklar için ulaşılmaz, asık suratlı, çatık kaşlı ve belalı göstermek büyük bir hatadır. Onun yüzüne bu sahte, bu kaskatı, bu çirkin maskeyi kim takmış? O, hep bayram ve hoş zaman içinde yaşamayı emreder bize. Gamlı ve buz gibi soğuk bir yüz içimizde felsefenin barınmadığını gösterir. Felsefeyi barındıran ruh, kendi sağlığıyla bedenini de sağlam etmeli. Huzur ve rahatlığın ışığı ta dışarıdan görünmeli. Dış varlığı kendi kalıbına uydurmalı ve böylece ona sevimli bir gurur, hareketli ve neşeli bir tavır, memnun ve güler yüzlü bir hâl vermelidir. Bilgeliğin en açık görüntüsü, sürekli bir sevinçtir. Onun durumu, aydan daha yukarıda olan şeylerin durumu gibidir. (...) "

Montaigne, Denemeler
(Kısaltılmıştır.)

Felsefe temel olarak soru sorma hareketliliğine bağlı bir etkinliktir. Felsefe tarihinde cevaplardan çok, sorular önemlidir. Her cevap yeni bir soruyu doğurmaktadır. Bilgelik sevgisi olan felsefenin **sorgulama** eyleminde bulunması varlığı, bilgiyi ve değeri anlama isteğinden çıkan çabanın sonucudur. Sorgulama, sınırlı olan insanın kendi eksiklerini görmesini ve bu yönlerini giderebilmesinin yollarını bulmasını sağlar. Bundan dolayı sorgulama, bitecek bir düşünme eylemi değildir. Çünkü insan sınırlı bir varlıktır, yöneldiği bilgelik ise sınırsızdır. İnsan bütünselliği elde edebilmek için sürekli olarak sorgulamaya devam edecektir.

Sorgulamanın meydana gelmesi insanın **merak** duygusuna bağlıdır. İnsanın anlamak, öğrenmek ve elde ettiği bilgileri günlük yaşantıya uygulamak için bir isteği vardır. Bu isteğin daha genel bir hâl alması sonucunda merak, insanın kendisinin ve varlığının bütününe yönelir. İnsan, kendisinin, varlığının ve varlıktaki yerinin ne olduğunu anlamaya ve öğrenmeye çalışır. Merak, insanı araştırma ve sorgulama yapmaya iter. Aklını etkin bir şekilde kullanarak diğer varlıklardan ayrılan insan için merak, önemli ve temel bir özelliktir. Çünkü merak sayesinde akıl sürekli bir araştırma ve sorgulama içinde kendini geliştirir. Böylece insan kendini üst bir varlık olarak geliştirme imkânı bulabilir.

Felsefenin ortaya çıkmasında rolü olan bir diğer özellik ise **şüphe**dir. Şüphe; sınırlı olan insanın yanılabilir olması durumunu sürekli göz önünde bulundurmasının bir gereğidir. İnsan bir bilgiye kesin ve yanılmaz olarak ulaştığını düşünürse o zaman hataya düşebilir. Çünkü insanın bilgiyi elde ederken kullandığı duyuları ve aklı onu yanıltabilir. Ayrıca elde edilen bilginin kendisi sürekli olarak değişebilir. Eğer şüphe olmazsa bilgiler donuklaşır. Bunun yanı sıra varlığın bilgisini elde etmek isteyen insanın sürekli olarak kendisini yenilemesi ve denetlemesi gereklidir. Çünkü insanın yöneldiği alanın kendisi de sınırsızdır. Şüphe aynı zamanda bu denetlenmenin yapılmasının imkânını verir.

Fikir Çerçevesi

Renè Descartes'ın (Röne Dekart) "Hakikati arayan kişinin, hayatında bir defa bütün şeylerden gücü yettiği kadar şüphe etmesi gerekir." sözünü niçin söylediğini tartışınız.

Varlığın sonsuzluğu ve sınırsızlığı karşısında insan **hayret** eder. Hayret etmesi yani şaşkınlık içinde olması onun bilgisizliğini gösterir. Felsefe yapma, bu hayret durumu sonucunda oluşur. İnsan bu bilgisizlik durumundan kurtulmak ister ve bunun sonucunda, faydası nedir diye düşünmeden sadece bilmek için araştırır. Ele aldığı konunun nedenini öğrenmeye çalışır. Anlama isteğine bağlı olarak hayret, merak ve şüphe birbiriyle yakından ilgili kavramlardır. Bunlar ele alınan konunun açık bir şekilde öğrenilmesi için yardımcılardır.

Görsel 1.6: Bilginin yığılımlı ilerlemesi ile ilgili bir tasvir

Felsefi bilgi **yığılımlı ilerleyen** bilgidir. Felsefi bilgi alanında görüş ileri sürecek olan bir düşünür, kendisinden önce ortaya konan görüşleri kendisinin belirlediği bir çerçevede değerlendirir. Kendi düşüncesini temellendirmek için bir yapı oluşturur. Bu düşünce yapısının oluşumunda hangi ölçütleri kullandığını ortaya koyar. Kendisinden önce konmuş görüşleri de eleştirel bir şekilde değerlendirerek kendi görüşlerini meydana getirir. Filozofun görüşlerinin oluşmasında dinî inancı, ilgilendiği sanat ve bilim alanları da etkilidir. Felsefi bilginin özelliği onun süreklilik göstermesidir. Ortaya konan felsefi görüşler çağının sorunlarına yanıt getirmeye çalıştığı gibi döneminin ve öncesinin birikimlerini kullanır; birbirine eklenir. Felsefi bilgi böylece ilerleyen bir bilgi alanıdır. Felsefi bilgi, bilimsel bilgiden farklıdır. Bilimde kendisinden önceki bilgiler doğru ya da yanlış olarak değerlendirilir. Ancak felsefede ortaya konan görüşleri doğru ya da yanlış olarak değerlendirmek mümkün değildir. Felsefi bilginin niteliği değerlendirilirken genellikle tutarlı olup olmadığı dikkate alınır.

Felsefî düşüncenin bir özelliği de onun **eleştirel** olmasıdır. Felsefi bilginin oluşmasında merak, şüphe ve hayret etkilidir. Bunların etkili bir şekilde kullanılması, aklın kendisini geliştirmesini sağlar. Böylece eleştirel düşünce şekli, insanın doğru bilgiye ulaşmasında yardımcı olur. Eleştirel düşünce sayesinde ele alınan konu bir bütün olarak ve ayrıntılı bir şekilde incelenir. Bunun yanı sıra bilgiler sürekli olarak gözden geçirildiği için yenilenir. İnsanın eleştirel düşünceyi kendi hayatında uygulaması davranışlarını ahlaki olarak denetleyebilmesine olanak verir. Böylece insan akılsal bir varlık olma özelliğini devam ettirir. Eleştirel düşünce, insanın hareket, değişim ve yenilikten oluşan bir yaşamdan uzak kalmasını engeller.

Felsefi düşünce aynı zamanda **refleksif**tir. Refleksif olma kavramının Türkçe karşılığı tefekkür/derin düşüncedir. Bu, felsefenin kendi üzerine düşünmesinin yanı sıra ele alınan konuların derinlemesine düşünülmesini de ifade eder. Refleksif olmayla felsefede sadece araştırılan, sorgulanan alan değil, aynı zamanda izlenen yöntem, sürecin kendisi ve bu araştırma/sorgulama sırasında ortaya çıkan yanıtlar incelenir. Böylece felsefede düşünme tek yönlü olmaz. Felsefenin sorgulamaya dayalı bir düşünce olması, onun çok yönlü olmasını ve düşünmenin her adımının üzerinde derinleşilmesini sağlar.

Felsefi düşünce **rasyonel** yani akılsal bir düşünme şeklidir. Felsefede incelenen konunun sorgulanması ve elde edilen bilginin değerlendirilmesi akıl ilkelerine göre gerçekleştirilir. Akıl burada, insanın doğru bilgiye ulaşmak için kullandığı bir araç olarak karşımıza çıkar. Sınırsız, sonsuz olan varlık sahasında insan, aklına güvenmek durumundadır. Aklın ne olduğu, bilgiye nasıl ulaşıldığı, ulaşılan bilginin güvenilir olup olmadığı, bu bilginin herkes için geçerli olup olmadığı üzerine birçok görüş vardır. Ancak görülmektedir ki felsefede rasyonellik önemli bir yer tutmaktadır.

Felsefi düşünce **sistemli**dir. Felsefede sistemli olmak, ortaya konan bilgilerin tutarlı bir bütün olmasını ifade eder. Belli bir yöntem çerçevesinde araştırılan sorulara verilen yanıtlar, birbirleriyle karşılıklı bir bağlantıda olmalıdır. Bunlar tutarlı bir düzeni oluşturmalıdır. Bu birlikli yapı belli bir düşüncenin ifadesidir. Belli ilkeler çerçevesinde birbirinden farklı olduğu düşünülen fikirler bile birbirine bağlanır ve tutarlı bir bütün olarak sunulur. Felsefi sistemler varlığın, değerlerin, bilginin farklı bir açıdan değerlendirilmesi imkânını verir.

Görsel 1.7: Felsefenin rasyonel olması ile ilgili bir tasvir

Felsefi düşüncenin bir diğer özelliği de **tutarlı** olmasıdır. Felsefi düşüncenin tutarlı olması belli bir fikir, ilke çerçevesinde düşüncelerin birbiriyle bağlantılandırılmasını ifade eder. Bunun yanı sıra felsefi düşüncenin tutarlı olması; ortaya konan düşüncelerin birbiriyle çelişmemesini, ortaya konan görüşte boşluklar olmamasını, görüşlerin birbirini desteklemesini ve bunun doğal sonucu olarak sonuçların öncüllerinden çıkmasını gerektirir. Felsefenin sistemli bir bilgi olmasıyla tutarlı olması birbiriyle yakından ilişkilidir.

Felsefi düşünce **evrensel** bir niteliğe sahiptir. Felsefe alanında elde edilen bilgilerin oluşmasında öznelliğin, kültürlerin etkisi olmakla beraber ortaya konan görüşler bütün insanlar için geçerlidir. Evrensellik niteliğine sahip olmayan bir bilginin geçerliliği tartışmalı bir durum alır. Varlığa bütünsel bir yaklaşım getiren felsefenin ulaştığı sonuçlar belli bir grup ya da millet için değildir. Bunlar bütün insanlar içindir. Bunun yanı sıra varlığı bir bütün olarak ele alma çabasında olan felsefe, bilim, din, sanat gibi diğer alanların verilerinden de faydalanır. Bütünsel, tutarlı ve sistematik bir yaklaşımın benimsendiği felsefe etkinliğinin yöneldiği alanın bütün varlık sahası olması, onun elde ettiği bilginin evrensel olmasını da sağlar.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Savunduğunuz bir fikri, felsefenin özelliklerini dikkate alarak incelediğinizde ulaştığınız sonuçlar nelerdir? Bu sonuca ulaşmanızda günlük deneyimlerinizin ve değerlerinizin etkisi nedir?

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefede soru sormanın önemi nedir? Bir sonraki derste edindiğiniz bilgilerle birlikte düşüncelerinizi değerlendiriniz.

c. Felsefe Sorusu Nedir?

Düşünelim

Aşağıda verilen metindeki düşüncelerden hareketle gerçeğe ulaşmakta soru sormanın, araştırmanın ve bunun sürekli bir düşünce eylemi olmasının, insan yaşamı açısından önemini tartışınız.

"(...) Grekçe philosoph (philosophos) sözcüğü sophos sözcüğüne karşıt oluşmuştur. Filozof, kendisinde bilgi bulunan, bilen kimseden ayrı olarak bilgi seven anlamına gelir. Sözcüğün bu anlamı bugüne değin şöyle süregeldi: Gerçekliğin aranması, felsefenin özü, gerçekliğin elde bulundurulması demek değildir. Felsefe bu durumu belli bir kanıya saplanıp kalmadan açığa çıkarabilir. Bu olay önermelerde açıklanan, kesin ve değişmez, yarar gözetilen bir bilgi içinde görülür. Oysa felsefe belli bir yolda olmak demektir. Felsefenin soruları yanıtlarından daha özlüdür, her yanıt yeni bir soruya dönüşür.

(...)

Felsefe yapmak, yaşam gereksinimlerine bağlılıktan kaynaklanan bir uyanış gibidir. Bu uyanış nesnelere, gökyüzüne ve evrene bilinçle yönelik, bağımsız bir bakışla sorulan şu sorularda görülür: Bütün varlıklar nedir ve nereden gelir? Bu soruların karşılığı bir yarar değil, düşünce bakımından doyum sağlamak içindir. (...) "

Karl Jaspers, Felsefe Nedir?

(Kısaltılmıştır.)

Bir Felsefe Sorusu Nedir?

(...) Günlük hayatta soru, eylemle bağlantılıdır. (...) Bazen bir soru, eylemi; bazen de eylem, soruyu meydana getirir. Günlük hayatta sorular pratiğin içine gömülmüştür. Sorandaki belli bir gereksinmenin eylemden ayrılamayan bir eksikliğin dile getirilmesidir. (...) Sorunun kendi başına bir önemi yoktur; eylemler için bir sıçramadır. (...) Buna karşın, felsefe sorularının hemen hepsi pratikteki yönelmelerin ötesinde yer alan sorulardır. Bir soru olarak da felsefe sorusu, insandaki bir gereksinmenin dışlaşmasıdır. (...) Ancak felsefe sorusu ne eylemlerden çıkar ne de eylemlerle giderilebilir. Platon'un diyaloglarında görüldüğü gibi bazı felsefe sorunları günlük yaşayışın kanaviçesi içinde örülmüştür ancak soruları doğuranlar eylemler değil, birinin, çoğu kez eylem sürecine katılmamış bir seyircinin, eylem dışı bir kaygısıdır. (...) Hiçbir felsefe sorusu, günlük yapıp etmelerin kaçınılmaz bir sonucu değildir.

Görsel 1.8: Sorgulama ile ilgili bir tasvir

(...) Felsefe sorularının sadece oluşturulması değil aynı zamanda yanıtlanma şekli de günlük sorulardan ve yanıtlarından farklıdır. Hiçbir felsefe sorusunun yanıtı eylemde ya da yaptırımda bulunmaz. (...) Felsefe sorularının yanıtı, hangi özel biçimde olursa olsun, ancak dil yapıtlarının sağlayabileceği bir yanıttır. (...) Felsefede sorular yanıtsız bile kalsa (belki de tam bir yanıtı gerektirmediğinden) soru olarak yeterince bir başarı ortaya koyar, belli bir boyutu açar. Felsefi soru ile birlikte insan yeni bir yöne bakmaya başlamıştır. Günlük sorulardan felsefe sorularına geçiş şöyle olur: İnsan, kendisine bir soru sorarsa hele bu soruyu belli bir biçimde, salt kendisi için dile getirirse, orada artık (günlük

konuşmaları da katın) günlük hayatın dokusu yırtılır. (...) Filozof soru tutkunudur. Seve seve, bir ödevi yerine getirmenin verdiği bir tatla sorar, bol bol sorar. Filozofun öbür adı "sorucu" olmalıdır. (...) Filozof kendi kendine soru soran kişidir. Soruyu, kendisi için kendisine sorar. (...) Felsefe sorusu, kuruluşu gereği, yanıtı sorulana bağlı olan bir soru değildir. (...) Felsefe sorusu başka sorulara götürmelidir. (...) Felsefe öğretmenin amacı, öğrenciyi kendisine katışıksız felsefe soruları sormaya götürmek olmalıdır.

(...) Felsefe sorularının şeması meydandadır: günlük kaygıları aşan bir kavram (söz) ve bu kavrama bağlı olarak sorulan "Nedir?" sorusudur. Günlük sorular ise belli bir şemanın içine sıkışmamıştır. Ne kadar dünya durumu varsa o kadar günlük soru vardır. (...) Felsefe sorularının ise yalın bir yapısı vardır; bu sorularda sorulan şey gerçekten sorulmuştur. "Nedir?" sorar gibi görünüp sormamazlık etmez ya da görünüşte sorduğu ile asıl sorduğu şey arasında bir ayrılık yoktur; felsefe sorusu retorik bir soru değildir. (...) Felsefe sorularındaki "Nedir?" dışa ilişkin bir ek değil, felsefe sorusunu var eden temeldir. (...) Günlük konuşmalarda rastlanan "Nedir"lerin görevi, felsefe sorularındakinden bambaşkadır.

Görsel 1.9 Nermi Uygur (1925-2005)

(...) Felsefe sorularında "Nedir?"lerle yalnızca bir şey sorulmaz, aynı zamanda bir şaşma kendini açığa vurur. (...) Bu retorik bir şaşma değildir. Ne gelip geçicidir ne de başka bir tümce kalıbına çevrilebilir. Felsefe sorusundaki nedir, iğreti bir nedir değildir. Bu soruyu bir felsefe sorusu yapan, şaşmadır. Soranın sorması ile şaşması birbirinden ayrılmaz. Felsefede sorulan şey, şaşmaya konu olan şeydir; şaşma ister istemez soru konusu yapılır. Şaşma ile nedir'li sorma arasında bir öncelik sonralık bağı aramaya kalkışmak boşunadır.

(...) Bir felsefe sorusunun olanca ağırlığı, "Nedir?" kilit taşına dayanır. (...) Felsefedeki nedir, kavramların anlamlarını sorar. Bu "Nedir?"de şaşmayla karışık bir araştırma dileği açığa çıkar. "Nedir?", doğrudan doğruya anlama yapışıktır. "Anlamı nedir?" ile aynı şeydir. Bütün felsefe sorularını bu kalıba dökebiliriz. (...) Felsefenin aydınlatmak istediği, anlamın ortamı dil, dildeki sözlerdir; söz düzenleridir. (...) Felsefe sorusu dünyaya yönelmiş olan dilin anlamında derinleşmeyi başlatır. (...) Anlamı nedir hep bir kavramın doğru kullanışlarını içerir. Belli bir bağlamdaki doğru kullanılışı bir kavramın asıl kavramıdır. Felsefece nedir, doğru kullanışların bulunup ortaya çıkarılmasına yol açan bir dürtüdür. (...) Filozof, evreni işlediğimiz kavramların doğru kullanışları bakımından ne olduğunu belirtmek, kavram anlamlarına ilişkin doğruyu bulup göstermek zorundadır (...).

Nermi Uygur, Bir Felsefe Sorusu Nedir?
(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Felsefi soruların günlük hayattaki uygulamalarla ilişkisinin olup olmadığını tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefenin sizin hayatınızda ve toplum hayatı üzerinde ne gibi etkileri olabilir? Bilişim teknolojilerini kullanarak araştırınız.

1.3. FELSEFENİN İNSAN VE TOPLUM HAYATI ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Düşünelim

Aşağıda Terry Eagleton'dan (Teri İgıltın) alınan görüşlerle bağlantı kurarak hayatın daha iyi geçirilmesi için yapılması gerekenlerin neler olduğunu, felsefenin insan hayatındaki rolünü düşünerek tartışınız.

"(...) Kendisine 'Hayatım nasıl gidiyor? ya da 'Hayatım daha iyi olabilir mi?' gibi sorular sormamış bir kişi, bilhassa öz farkındalık bakımından eksiktir. Bu durumda muhtemeldir ki hayatında aslında olabileceği kadar iyi gitmeyen birkaç konu vardır. Koşulların ne ölçüde hayatından yana olduğunu kendisine sormaması, gidişatın gereğince iyi olmadığı hissini verir. Eğer hayatınız harika biçimde yolunda gidiyorsa muhtemelen bunun bir nedeni de zaman zaman onu düzeltmeniz ya da değiştirmeniz gerekip gerekmediği konusunu bir arpacı kumrusu gibi düşünmenizdendir. (...) "

Terry Eagleton, Hayatın Anlamı
(Kısaltılmıştır.)

a. Felsefenin Bireysel ve Toplumsal İşlevleri

Felsefenin İnsan Hayatı Üzerindeki Rolü

Felsefe öncelikle insanın kendini sorgulamasını sağlar. Böylece eleştirel bir düşünceyle gözden geçirilmemiş, sorgulanmaksızın kabul edilmiş değerlerin ve düşüncelerin sorgulanması yapılabilir. İnsan, hayatını ve davranışlarını düşünce ve değerlerine göre belirlediğinden insanın bunların sorgulamasını ve eleştirisini yapması önemlidir. Bu yaklaşım sayesinde insan kendi değerler yapısını oluşturur. Hangi davranışı, hangi nedenle yapması ya da yapmaması gerektiğine dair kararı kendisi vermiş olur. İnsanın iradesini kullanması bu şekilde mümkündür. Felsefi düşünce sayesinde tarafsız, nesnel ölçütlere göre davranılabilir. Kişi, eleştirel düşünce tavrını geliştirdiğinde günümüzün çok yönlü yaşamında sürekli olan bilgi akışının etkisi altında kalmaktan kurtulur. Yanlış, hatalı ve yönlendiren bilgilerin etkisinde kalmaz.

Görsel 1.10: İnsan, felsefe sayesinde sorgulamayı öğrenir.

Felsefe sayesinde kişi, kendini tanımasını sağlayacak sorgulamayı yapabilir. Sorgulamayı nasıl yapacağını öğrendiği gibi ilgilendiği alanda ileri sürülmüş birçok fikri de öğrenebilir. Böylece olaylara karşı farklı bakış açıları geliştirmeyi başarır. Aynı zamanda kendini tanıma olanağı bulduğu için düşüncelerinin, duygularının akışına kapılmaz. Bunlar arasında bir denge kurabilir. Günlük hayatın kargaşasında kendi yolunu çizebilir. Dolayısıyla sorunlarla başa çıkabilmek için bir araç olarak felsefi düşünceyi kullanır.

İnsan, felsefe tarihinin bilgisine ulaştıkça düşüncelerin ortaya çıkışını ve gelişimini kavrar. Böylece kavramlar ve fikirler üzerinde açık bilgilere sahip olur. Örneğin adalet, özgürlük, eşitlik kavramlarının ne anlama geldiğini, hangi düşünce ekolünde hangi anlamda değerlendirildiği, ne için savunulduğu ya da karşı gelindiği üzerinden tartışabilir. Bu sayede tartışmaların doğru bir yön alması sağlanabilir. Tartışmalarda yeni fikirlere ulaşmak mümkün olur.

Felsefenin Toplum Hayatı Üzerindeki Rolü

Felsefe, farklı fikirlerin birlikte olmasının önemini ve değerini ortaya koyan bir alandır. Böyle bir ortamda düşünce gelişir, dolayısıyla daha sağlıklı bir toplumsal yaşam sağlanır. Felsefenin bu katkısı sayesinde yaratıcı fikirler gelişir ve farklı düşünceler bir arada yaşayabilir. Buradan hareketle yeni fikirlere, bilimsel keşiflere, sanatta yeni ürünlere varılabilir. Farklılıkların değerini ve önemini fark eden toplumlar, birbirleriyle daha uyumlu yaşarlar. Ayrıca aklın etkin olarak kullanılmasını sağlayan felsefe sayesinde toplumlar, sorunlarına akılcı çözümler bulabilirler ve buldukları bu çözümleri uygulayabilirler. Felsefe bu sayede insani ve demokratik tavrın gelişmesini ve yayılmasını olanaklı kılar. Çünkü felsefe, farklılıkların değerinin anlaşılmasına sağladığı katkı ve düşüncenin özgür bir ortamda gelişip yayılacağı anlayışını benimsettiğinden hoşgörü ortamı oluşturur. Bu hoşgörü ortamı, birbiriyle barışık insanlardan oluşan bir toplumsal yaşamın kaynağı olur. Böylece açık bir toplumsal yapı da meydana gelecektir.

Bunun yanı sıra bilim ve sanatın gelişmesi, toplumun bu alanlarda üretilen değerleri kavraması için de önemlidir. Felsefe, bilime üst bir bakış sağlar. Bilim alanındaki genel ilkelerin belirlenmesinde yardımcı olur. Ayrıca felsefe bilime, onun elde ettiği bilgileri yeniden gözden geçirmesi için gerekli olan zihinsel tavrı ve yöntemi de sağlar. Aynı şekilde varlığı bir bütün olarak kavramaya çalışan felsefe için bilimin sağladığı bilgiler önemlidir. Böylelikle felsefi bilgi sürekli olarak kendisini yeniler. Felsefe ve bilimin iç içeliği ve birbirlerine yön göstericiliği devam eder.

Felsefe ve sanat, varlığı farklı yönlerinden ele alarak ortaya koyar. Sanatta yaratıcılık, özgünlük, öznellik ön plana çıkar. Felsefede de sanat gibi yaratıcı düşünce, farklı bakış açıları ortaya koyma, özgünlük ve kişisellik önemlidir. Bu anlamda her iki alan da birbirini destekleyen zihinsel eylemlerdir. Her iki alanda da ortaya konan ürünler birbirlerini destekler, geliştirip zenginleştirir. Kültürel hayatın zenginleşmesi ve ortaya konan ürünlerin halk tarafından kabul görmesi, toplumsal düşünce ve estetik anlayışını geliştirmenin yanı sıra toplumsal birliğin sağlanması açısından da önemlidir. Özgün ve yaratıcı düşüncenin gelişmesi, toplumsal sorunların aşılması için sorun çözecek kişilerin ortaya çıkmasını da sağlayacaktır.

Son olarak felsefe yeni kavramlar üretmesi yönüyle birçok alanda farklı düşüncelerin ortaya konmasını sağlar. Yeni kavramlar yeni düşünce ilişkileri demektir. O zaman fark edilmeyen, üzerinde durulmayan bağlantılar ortaya konulur. Ayrıca felsefe bunu yeni yöntemlerin geliştirilmesinde de uygular. Farklı alanların yöntemlerini birbiri içinde kullanabilir. Böylece farklı sonuçlara varılabilir. Örneğin Renè Descartes, matematiği felsefeye uygulamış ve kendi düşüncelerini ortaya koymuştur. Aynı zamanda analitik geometriyi kurmuştur. Görülmektedir ki felsefe, farklı düşünce şekillerinin oluşturulmasında kavram ve yöntem sunması bakımından önemli bir yere sahiptir.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Felsefenin hayatınızda ne gibi olumlu etkileri olabilir? Düşününüz. Bunu gerçekleştirmek için neler yapabileceğinizi bilişim teknolojilerini kullanarak araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefe-hayat ilişkisine dair günlük hayattan örnek olayları araştırınız. Belirlediğiniz örnek olayları bir sonraki derste arkadaşlarınızla paylaşınız.

b. Felsefe-Hayat İlişkisine Dair Günlük Hayattan Örnekler

Düşünelim

Felsefenin günlük hayatla bir ilişkisi olmasaydı, devam ettirilebilecek bir düşünce etkinliği olur muydu? Tartışınız.

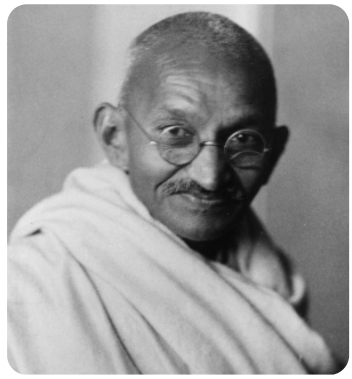
Felsefenin hayattan kopuk olduğu düşüncesine karşı birçok örnek verilebilir. Örneğin sofistler bilginin göreceli olduğunu söyler hatta onlar arasında bilginin olmadığını dile getirenler de vardır. Bunun sonucunda toplumsal düzende haklı olmak, ahlaklı olmak değil; güçlü olmak, iyi konuşmak olacaktır. O dönemki sistemde güçlü, zengin olan, iyi konuşan, haksız durumlardan kurtulmuştur. Böyle bir toplumsal düzende problemler olduğu açıktır. İşte buna karşı Sokrates ve onun öğrencisi Platon, genelgeçer bilgilerin olduğunun, ahlakın egemen olması gerekliliğinin üzerinde durmuşlar ve bunu gerçekleştirmek için uğraşmışlardır. Sokrates, görüşlerini yaydığı için ölüm cezasına çarptırılmış; en kötü kural, kuralsızlıktan iyidir düşüncesini savunduğundan idam cezasını kabul etmiştir. Sokrates, savunduğu görüşlerde tutarsızlık olmaması uğruna canını vermiştir. Platon da görüşlerinin gerçekleşmesi için uğraşmış, genelgeçer bilginin, doğruların olduğunu ortaya koymuştur. Her ikisinin de çalışmalarının etkileri siyasette, bilimde, bilgi ve ahlak alanında hâlâ görülmektedir.

Görsel 1.11: Augustinus (354-430), kilise okulunda ders verirken (Temsilî)

Orta Çağ Batı dünyasında Katolik Kilisesi, görüşlerinin kabul edilmesi için felsefeden faydalanmıştır. İlk günah ve üçleme (teslis) gibi inançlarını temellendirmek için felsefi argümanlara başvurmuştur. Orta Çağ'da gerçekten var olanların ne olduğu üzerine yapılan tartışmada kavramların/tümellerin (idelerin) mi yoksa tek tek şeylerin mi gerçekten var olduğu tartışılmıştır. Çünkü tek tek şeyler gerçek olursa ilk günah kavramını, teslis/üçleme (baba-oğul-kutsal ruhun hem aynı hem farklı oldukları) anlayışını açıklamak mümkün olmayacaktır. Hristiyanlıkta bütün insanlar günahkâr doğar, çünkü bütün insanlar Hz. Adem'den gelir. Hz. Adem'in işlediği günahtan tüm insanlar sorumludur. Eğer tek tek şeylerin gerçek olduğu savunulursa bütün insanların Hz. Adem'den dolayı günahkâr olması mümkün olmayacaktır. Ancak insanlık yani tümel kavram gerçekse bütün insanlığın kökeni de Hz. Adem olduğuna göre bütün insanlar suçlu olacaktır. Aynı şekilde teslis/üçlemenin hem ayrı hem de aynı olduğu iddiası, tek tek şeylerin gerçek olduğu kabul edilirse geçerli bir iddia olmayacaktır. Ancak tümellerin gerçek olduğu kabul edilirse teslis inancını temellendirmek mümkün olacaktır. Ayrıca Kilise, Tanrı devletinin yeryüzündeki temsilcisi olmasını bu şekilde temellendirerek, dünyada iktidarını oluşturup sürdürecektir. Buna bağlı olarak aforoz, endüljans yetkilerini kullanacaktır. Tüm Batı Orta Çağı'nın bu din anlayışı sanat, bilim ve iktidar anlayışını belirlemiş; kilise de bu felsefi temellendirme ile etkinliğini sürdürmüştür.

Tarihin daha sonraki dönemlerine bakıldığında da insan haklarının gelişmesinde filozofların ortaya koydukları görüşlerin önemli bir yeri olduğu görülür. Örneğin insanların doğuştan getirdiği haklara dair John Locke'un (Con Lak) ortaya koyduğu görüşler toplumda hoşgörünün hâkim olması bakımından önemlidir. Bu bağlamda Thomas Hobbes'un (Tamıs Habs), Kant'ın ve Aydınlanmacı düşünürlerin etkisi de büyüktür. Onların görüşlerinin etkisiyle insan hakları kavramı geliştirilmiştir. Böylece dünyada gerçekleştirilmek istenen ideallerin etkisiyle dünya şekillenmiştir. Buna benzer birçok örnek daha verilebilir. Filozofların görüşlerinin, insanların ve toplumların hayatında etkili olması gibi felsefi düşünceyle yakından ilgilenen, siyasi mücadelede bulunan liderler de bu çerçevede etkili olmuşlardır. Örneğin Mahatma Gandhi (Mahatma Gandi), kendi inanç ve felsefi düşüncesinden hareketle kendisini, davranışlarını şekillendirmiş, iç huzura ermiştir. Ulusu için verdiği mücadeleyi bu çerçevede şekillendirmiş ve başarılı olmuştur. Gandhi nasıl davranması gerektiğini, yanlışa düşüp düşmediğini sürekli düşünmesini, hatalarını kabul etmesini, kendisini geliştirmesini felsefi düşünceyle bağlantılı olarak belirlemiştir.

Görsel 1.12: Mahatma Gandhi (1869-1948)

Felsefeyle birlikte elde edilen eleştirel düşünme şekli, bilişim teknolojilerini sağlıklı bir şekilde kullanmamızı da sağlayabilir. Çünkü felsefe, bize sunulan bilgileri sorgulamaksızın kabul etmemiz, bu bilgileri bilgileri nasıl sorgulamamız gerektiği konusunda yardımcı olur. Bir fikri kavga etmeden tartışabilmeyi mümkün kılar. Eleştirel bir tavırla doğruları savunma, yanlışları kabul etme durumunu gerçekleştirdiğinden doğru fikre ulaşmayı ve uzlaşmayı sağlar.

Fikir Çerçevesi

Romalı filozof Cicero'ya (Kikero) göre felsefe yaşamın rehberidir. Cicero, felsefe ile o felsefenin erdemlerini araştırdığını ve kötülükleri uzaklaştırdığını düşünür. Felsefe olmasaydı insanlığın ne yapacağını bilemeyeceğini iddia eder.

Cicero'nun bu düşüncesini, felsefenin toplum hayatındaki rolünden hareketle yorumlayınız.

Görsel 1.13: Cicero'yu (MÖ 106-43) tasvir eden heykel

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Kendinizi tarafsız bir gözle değerlendirerek özelliklerinizi belirleyiniz. Daha sonra olumlu davranışlarınızı artırmak, olumsuz olanları azaltmak için neler yapabileceğinizi araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Gelecek Konuya Hazırlık

Akıl yürütmenin ne olduğunu araştırınız. Bir sonraki derste, bir konuda akıl yürütmenin size neler kazandıracağını arkadaşlarınızla tartışınız.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

"Ünite Değerlendirme Soruları"na geçmeden önce aşağıdaki "Öz Değerlendirme Formu"nu doldurunuz. Daha iyi öğrenmeniz gereken konuları tekrar gözden geçiriniz.

	ÖZ DEĞERLENDİRME	Evet	Hayır
1	"Bilgi nedir?, Bilinç nedir?, Öz bilinç nedir?" sorularından hareketle düşünmenin önemi ve gerekliliğini tartışabilirim.		
2	Felsefe (philosophia) terimi kapsamında geçen sevgi, arayış, bilgi, hakikat ve hikmet (bilgelik/sophia) kavramlarının felsefeyle ilişkisine değinebilirim.		
3	Farklı düşünürlerin felsefe tanımlarını bilirim.		
4	Farklı felsefe tanımlarının benzer ve farklı noktalarını belirtebilirim.		
5	"Filozof kimdir?" sorusuna cevap verebilirim.		
6	Felsefi düşüncenin ortaya çıkışını anlatabilirim.		
7	Felsefenin özelliklerini açıklayabilirim.		
8	Felsefi soruların özelliklerini yorumlayabilirim.		
9	Felsefenin bireysel ve toplumsal işlevlerini bilirim.		
10	Felsefe-hayat ilişkisine günlük hayattan örnekler verebilirim.		
11	Felsefe-hayat ilişkisini günlük hayattan örneklerle yorumlayabilirim.		

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlarla doğru bir şekilde eşleştiriniz.

a) Hikmet b) Merak c) Felsefe

d) Tutarlılık e) Refleksif f) Eleştiri

(.....) **1.** Bilgelik sevgisi anlamına gelen kavram.

(.....) **2.** Belli bir fikir, ilke çerçevesinde düşüncelerin birbiriyle bağlantılı olması.

(.....) **3.** Varlık, bilgi ve değer hakkındaki tam ve bütün bilgi.

(.....) **4.** Bilgeliğe ulaşmada kullanılan araçlardan birisi.

(.....) **5.** Felsefede derinlemesine düşünmeyi ifade eden özellik.

B. Aşağıda verilen cümlelerdeki yargılar doğru ise başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

(.....) **1.** Felsefe Eski Yunan'da doğmuş bir düşünce etkinliğidir.

(.....) **2.** Felsefe, varlığı tek bir pencereden ele alarak inceler.

(.....) **3.** Sorgulama, insanın anlama ulaşmak için elindeki en önemli araçlardan biridir.

(.....) **4.** Felsefi bilgiler hiçbir şart ve durumda şüpheye yer bırakmayacak niteliktedir.

(.....) **5.** Her filozof kendi bakış açısına göre sorulara yanıt verdiğinden birbirlerinden farklılaşırlar.

C. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Felsefe ve bilgeliği karşılaştırarak bu kavramları açıklayınız.

2. Felsefe eyleminin gerçekleştirilmesinde merak, sorgulama ve hayretin yerini ve önemini açıklayınız.

3. Felsefi düşüncenin özelliklerini açıklayınız.

4. Filozof kimdir? Açıklayınız.

5. Felsefe sorusunun ne olduğunu açıklayınız.

Ç. Aşağıda verilen cümlelerdeki noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

bilgelik sevgisi, Thales, nedir, akıl ilkeleri, soru sorma, Aristoteles

1. Felsefede incelenen konular .... göre sorgulanır ve değerlendirilir.

2. Felsefe .... hareketliliğine bağlı bir etkinliktir.

3. Eski Yunan'da felsefenin ortaya çıkışı .... ile başlatılır.

4. Bir felsefe sorusunun olanca ağırlığı .... kilit taşına dayanır.

5. Felsefe terimi Yunanca philosophia .... anlamına gelir.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

1. Felsefi olarak bilgelik, her şeyin bilgisine sahip olmaktan ziyade bilgiyi sırf bilme isteğinden dolayı aramak, onu sevmek ve kendimizle yüzleşebilme cesaretini göstermektir. O aynı zamanda bir tavır, düşünsel bir çabadır fakat onu salt teorik boyutta değerlendirmek doğru değildir. Bilgelik zihin dünyamızda var olan bir durumun dışa yansımasını, uygun ve doğru eylemde bulunmayı, aşırılıklardan uzak durmayı ve en önemlisi de düşündüklerimiz ile yaptıklarımızın çelişmemesini gerektirir. Böylece bilge insan, felsefi düşüncelerini kendi yaşamının da rehberi hâline getirir.

Bu parçada verilen bilgiler aşağıdaki yargıların hangisi ile örtüşmemektedir?

A) Bilgelik, akla uygun davranmayı gerektirir.

B) Bilge, sistemli bir çaba ile mutlak bilgilere ulaşmak ister.

C) Bilge, düşünsel yönünü kendi yaşam alanına uygular.

D) Bilgelik, kişinin entelektüel ve pratik yönüne hitap eder.

E) Bilgelik, bilgiye ulaşmaktan ziyade sonu olmayan bir duruma işaret eder.

2. Çocuklar özellikle 2-3 yaşlarındayken çevrelerinde gözlemledikleri durumları şaşkınlıkla karşılar ve ailelerine bunu iletir. Aileler ise bazı durumlarda çocuklarının bu tepkilerine sevinir, bazı durumlarda ise muhtemeldir ki benzer durumlarla karşılaşmaktan sıkılırlar. Fakat bu da gelip geçicidir çünkü çocuklar biraz büyüyünce bu tepkilerini yitirebilirler. Aslında filozoflar da çocukların 2-3 yaş hâlindeki gibidir. Onlar da sorar, şaşar, kimsenin vermeyeceği tepkiler verirler. Çocuklar büyüyüp yetişkin hâle gelirler. Çocuklukta verilen "tepkilerde azalma yaşanır hatta bu tepkiler zamanla biter bile. Peki filozoflarda durum aynı mıdır? Asla!.. O yaşını başını almış koca insanlar, tıpkı çocuk gibi davranmaya hayatları boyunca devam eder.

Bu parçaya göre filozoflar ile çocukların benzerliğinin sebebi aşağıdakilerden hangisinden kaynaklanmaktadır?

A) Olanı olduğu gibi ele almaları

B) Tutarlı düşünmeyi esas almaları

C) Merak duygusuna sahip olmaları

D) Akla dayalı çıkarımlarda bulunmaları

E) Sistemli bir çaba ile hareket etmeleri

3. Aşağıdakilerden hangisi felsefi düşüncenin özelliklerinden biri değildir?

A) Eleştirel olma　　B) Evrensellik　　C) Kesinlik

D) Sistematik olma　　E) Sorgulayıcı olma

4. Aşağıdakilerden hangisi felsefenin toplum hayatı üzerindeki rolüne ilişkin <u>değildir</u>?

A) Felsefe, yeni fikirlerin ortaya çıkmasını teşvik eder.

B) Felsefe, demokratik ve insani tavrın benimsenmesine katkı sağlar.

C) Felsefe, farklı fikirlerin birlikteliğinin önemini ve değerini ortaya koyar.

D) Felsefe, toplumsal sorunlara akılcı çözümler getirilmesine yardımcı olur.

E) Felsefe, bireylerin çıkarlarını elde etmek için kullanabilecekleri yöntemi sağlar.

5. İnsan, yalnızca fizyolojik gereksinimleri olan bir varlık olarak değerlendirilemez. İnsanın bitmek bilmeyen bilme isteği; kendisini, çevresini, yaşadığı evreni anlamlandırmaya yönelik soruları cevaplama çabası vardır ve bu sorular da felsefe sayesinde cevaplanır. Bu yüzden felsefe, bireysel olarak da kişiye birçok katkı sağlar.

Bu parçadan hareketle aşağıdaki yargılardan hangisine <u>ulaşılamaz</u>?

A) Birey, felsefe sayesinde yaşamını anlamlı kılar.

B) Felsefe, bir yaşam sanatı olarak bireye yol gösterir.

C) Felsefe, karşılaşılan sorunlara çözüm önerileri sunar.

D) Felsefe, geleneksel bilgileri topluma kabullendirmek ister.

E) Felsefe, bireyin hâlihazırdaki bilgilerden arınıp özgürleşmesine katkıda bulunur.

6. Filozoflar, felsefenin ortaya çıktığı çağdan bu yana aynı sorulara farklı yanıtlar vermiştir. Mesela Platon, gerçek varlık olan ideaları somut dünyanın dışında görmüştür. Onun öğrencisi Aristoteles ise hocasının bu fikirlerinden etkilenmekle birlikte ideaları, maddi dünyanın dışında bir gerçeklik olarak kabul etmemiştir.

Bu bilgiler felsefenin aşağıdaki özelliklerinden hangisi ile ilgilidir?

A) Rasyonel olma

B) Refleksif olma

C) Sistemli olma

D) Tutarlı olma

E) Yığılarak ilerleme

Ünite Ek Değerlendirme

2. ÜNİTE

FELSEFE İLE DÜŞÜNME

Bu ünitede;

2.1. Düşünme ve akıl yürütmeye ilişkin kavramları,

2.2. Düşünme ve akıl yürütmede dili doğru kullanmanın önemini,

2.3. Bir konuyla ilgili felsefi sorular oluşturmayı,

2.4. Felsefi bir görüşü veya argümanı sorgulamayı öğreneceğiz.

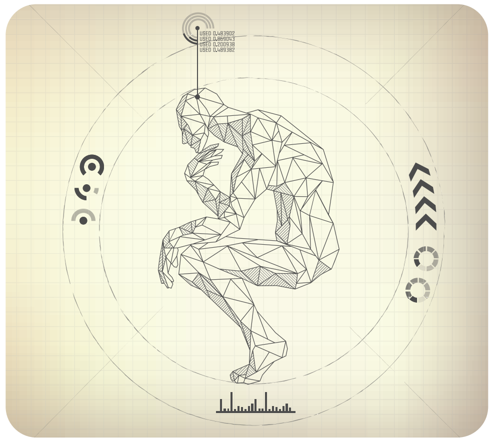
Ünite Tanıtımı

2.1. DÜŞÜNME VE AKIL YÜRÜTMEYE İLİŞKİN KAVRAMLAR

Düşünelim

Bir düşünceyi değerlendirirken hangi ölçütleri kullanırsınız?

İnsan, varlığını devam ettirmek ve ele aldığı konuları anlamak için bilgiye muhtaçtır. Bilgi, öznenin nesneyle ilişkisinin sonucunda ortaya çıkan üründür. İnsan sürekli olarak yöneldiği şeyi bilmeye, anlamaya çalışır. Bu bir nesne, bir canlı ya da bir önerme olabilir. Dolayısıyla insanın yaşamında düşünmenin ve akıl yürütmenin önemli bir yeri vardır. İnsan duyu organlarıyla dış dünyadan ve iç dünyasından gelen uyarıcıları algılar. Bu algılar izlenimlere, daha sonra imgelere dönüşür. İzlenimlerden ve imgelerden hareketle düşünme eylemi gerçekleştirilir. Düşünme eyleminde soyutlamalar yapılır. Bu soyutlama eylemiyle bilinmek istenen şey hakkında bir sonuca ulaşmak amaçlanır. Böylece bir kavram elde edilir. Daha sonra ise kavramlar arasında ilişki kurularak önermeler ortaya konur. Her önerme bir yargı içerir. Elde edilen önermelerdeki yargılar, ürün olan bilgiyi meydana getirir. Bunlara dayalı olarak da insan hareket eder. Varlığı anlamlandırır, değerlerini belirler, günlük yaşamını devam ettirir. Aşağıda düşünme ve akıl yürütmeyle ilgili bazı kavramlar verilmiştir:

Görsel 2.1: Düşünen insan ile ilgili bir tasvir

a. Düşünme ve Akıl Yürütmeye İlişkin Kavramların Açıklamaları

Görüş: İnsanların ele aldığı konu üzerinde geliştirdikleri anlayış, değer ve yargıyı ifade eder. Her bir görüşün diğerlerinden farklı, ayırıcı bir özelliği vardır. Bir kişinin görüşünden bahsedildiği zaman, onun kendine ait düşüncesinden, inancından söz edilir. İnsanların kendine ait bir görüş geliştirmesi için sorgulamada bulunması gereklidir. Felsefi düşünce bu anlamda kişilerin görüşlerini oluşturmaları için rehberlik edebilmektedir.

Argüman: İleri sürülen bir fikri desteklemek, doğrulamak, gerçekliğini ortaya koymak amacıyla meydana getirilen kanıtlamadır. Kanıtlamanın oluşturulması için öncelikle dayanak olacak öncüller ve kabuller belirlenir. Bunlara dayalı olarak çıkarsama yapılır. Bu çıkarsamayla ulaşılan sonuç aracılığıyla ele alınan fikir kanıtlanır ya da kanıtlanmaya çalışılır.

Argüman bilimsel nitelikte bir kanıtlama değildir. Çünkü bilimsel kanıtlama, bir bilginin ya doğru ya da yanlış olduğunu kesin bir şekilde ortaya koyar. Bir argümanın kesinliğinden söz etmek mümkün değildir. Argümanın geçerliliğinden ya da geçersizliğinden, güçlü ya da güçsüz olmasından söz edilebilir. Bir argüman değerlendirilirken argümanı oluşturan öncüllerin ve sonucun doğru ya da yanlışlığından bahsedilebilir.

Görsel 2.2: İnsanların fikir alışverişinde bulunması ile ilgili bir tasvir

Argümana şu şekilde örnek verilebilir:

1. Öncül Önermesi: Küresel ısınma iklim değişikliklerine neden olur. Bunun sonucunda hava olayları zarar verici bir boyuta ulaşır. Seller, kasırgalar, kuraklıklar, orman yangınları, çölleşmeler meydana gelir.

2. Öncül Önermesi: Küresel ısınmanın bir diğer etkisiyle kutuplarda buzullar erimektedir. Bunun sonucunda dünyada yükselen su seviyesi, insanların ve diğer canlıların yaşam alanını daraltmaktadır.

3. Öncül Önermesi: Su kaynakları gün geçtikçe azalmaktadır.

4. Öncül Önermesi: Küresel ısınma, insanların ve diğer canlıların yaşamlarını devam ettirmek için gerek duydukları koşulları ortadan kaldırmaktadır. Bunun yanı sıra dengesiz hava olayları canlıların yaşamına doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır.

Sonuç Önermesi: Küresel ısınma engellenmezse dünyadaki yaşamın sonu gelecektir.

Önerme: Bir konu hakkındaki yargıyı ortaya koyan cümlelerdir. Her cümle önerme değildir. Ortaya konan yargı doğru ya da yanlış olabilir. Yani önermenin bir doğruluk değeri olmalıdır. Ayrıca önermelerin yargı içermesinin zorunlu olmasına rağmen her yargı önerme değildir. Soru, istek, emir, ünlem cümleleri önerme değildir. "Güzel", "çirkin", "kötü" ifadeleri bir yargı bildirmektedir ancak bunlar önerme değildir. Çünkü doğruluk değerinden bahsetmek için özne, yüklem ve bunları birbirine bağlayan bir bağlaç olmalıdır. Özne ve yüklem arasında kurulan ilişkiye göre doğruluk değeri ortaya konabilir. Önerme mantıktaki bu kullanımının dışında daha geniş bir çerçevede kullanılır. Önerme bir öneri, kabul ya da olası bir yargının ifadesini de gösterir. Fikirlerin, bilgilerin paylaşılması ve tartışılması önermeler aracılığıyla mümkün olur. Eleştirel düşünceyle önermelerin doğrulukları incelenir. Önermeye şu örnekler verilebilir:

- Su deniz seviyesinde 100 derecede kaynar.
- Ay, Dünya'nın uydusudur.
- Ahmet felsefe bölümü öğrencisidir.

Tümdengelim: Doğru olarak kabul edilen öncüllerden hareketle yapılan çıkarımlarla öncüllerde belirgin olmayan unsurları açığa çıkarma yöntemidir. Bu yöntemle genel yargılardaki tek tek bilgilerin açıklanması sağlanır. Tümdengelimde genellikle yeni bir bilgi ortaya konmaz. Yeni bir bilgi ortaya konmadığı için eleştirilen bir yöntemdir. Bu yöntemin kullanılışına örnek olarak şunu verebiliriz:

"Bütün insanlar ölümlüdür,

Sokrates insandır;

O hâlde Sokrates ölümlüdür."

Burada görülmektedir ki "bütün insanlar ölümlü" derken sonuç önermesindeki çıkarım örtük bir şekilde bu öncülde verilmiştir. Sonuçta yeni bir bilgi verilmemektedir. Bu yöntemle bilgimizin artmasından çok, eldeki bilginin çözümlenmesi ve denetlenmesi sağlanır.

Tümevarım: Tek tek olayları ele alıp onlarda görülen genel nitelikleri ortaya koyarak genel yargılara ulaşma yöntemidir. Bu yöntemde gözlem ve deney önemli bir yere sahiptir. Yapılan gözlemler ve deneyler sonucunda getirilen açıklamanın yani ortaya konan yargının doğruluğu araştırılır. Birbirleriyle ilişkisi olduğu düşünülen olgu, olay ya da nesnelerin arasında ileri sürülen ilişkinin olup olmadığı sorgulanır. Ortaya konan açıklamaların genelgeçer bir özelliği olup olmadığı incelenir.

Tümdengelim yönteminde olduğu gibi tümevarım yönteminde öncüllerden zorunlu olarak bir sonuca ulaşılamaz. Çünkü bu yöntemde sonuçta, öncüllerde yer alan düşünceyi aşan bir genellemeye ulaşılır. Ayrıca ele alınan olay, olgu ya da nesnenin tümünü, her yerde ve her zaman (geçmiş, şimdi,

gelecek) diliminde denetlemek mümkün olmadığı için bu yöntemle elde edilen bilginin değişmez bir içeriğe sahip olduğunu söylemek de mümkün değildir. Ancak bu tümevarımla yeni bir bilgiye ulaşılır, bilginin artması sağlanır. Elde edilen bilgiler sürekli olarak kontrol edilir. Bu yöntemin kullanılışına örnek olarak şunu verebiliriz:

"İlk gördüğüm kuş kanatlıdır.

İkinci gördüğüm farklı bir kuş türü de kanatlıdır.

Üçüncü ve sonrasında diğer gördüğüm farklı türdeki bütün kuşların da kanadı vardır.

O hâlde bütün kuşlar kanatlıdır."

Bu yöntemle elde ettiğim bilgi yeni bir bilgidir; önceden kabul edilmiş genel bir bilginin yeniden ifade edilmesi değildir. Ancak ben kanatsız bir kuş görürsem, ortaya koyduğum bilgi yanlışlanmış olur. Böylece ben bu konu üzerinde yeni araştırmalara girişirim. Böylece bilgi alanı da genişler.

Görsel 2.3: Kivi kuşu (Kanatsız kuşa örnek)

Analoji; bilgiler arasında benzerliklerden hareketle bilgiye ulaşmayı ifade eden yöntemdir. Bu yöntemde, iki ayrı şeydeki benzerlik içeren ortak özellikten hareket ederek diğerinde bulunan bir özellik öbürüne yüklenir. Burada elde edilen sonuç, tümdengelimde olduğu gibi öncüllerden zorunlu olarak sonuca götürmez. Tümevarımdaki gibi bir olasılık durumu vardır. Kurulan bağlantının olması zorunlu değildir. Tümevarımdan farkı ise tümevarımda tek tek unsurlardan tümele/genel olana gidilirken analojide olay, nesne ya da olgulara gidilir. Bu yöntemin kullanılışına örnek olarak şunu verebiliriz:

"Dünya ve Mars gezegenlerinde su vardır.

Su, yaşamı meydana getirir.

O hâlde Mars'ta yaşam vardır."

Analoji hem doğa hem de insan bilimlerinde kullanılan bir yöntemdir. Hatta eğitimde yapısalcı yaklaşımda kullanılan öğrenme metodunda analoji yöntemi de uygulanılmaktadır.

Tutarlılık; bir düşüncenin tutarlı olması, ortaya konan fikirlerin birbirleriyle uyumlu ve bağlantılı olması anlamına gelir. Tutarlılığı sağlayan bir diğer özellik ise ortaya konan fikirlerin hangi ilkelere göre konulduğunun belirlenmesidir. Ortaya konan fikirlerin mantıklı olması, bir konu açıklanırken fikirler arasında geçişi sağlayan görüşlerin açık olması, konuların birbirlerini destekleyecek şekilde kurgulanması ve akıl ilkeleriyle uygun olmasına bağlıdır. Sözü edilen akıl ilkeleri, özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü hâlin imkânsızlığı ilkesidir. Tutarlı düşünce aklın bu ilkelerine uyarak bir yapı oluşturur. Özdeşlik ilkesi, bir şey neyse o olduğunu ifade eden anlayıştır. Çelişmezlik ilkesi, bir şeyin hem kendisi hem de başka bir şey olamayacağını ifade eder. Çelişmezlik ilkesinden türeyen üçüncü hâlin imkânsızlığı ilkesine göre bir şey ya kendisidir ya da kendisi değildir. Bu ilke üçüncü bir hâlin düşünülemeyeceğini ortaya koyar.

Görsel 2.4: Parçaların uygun şekilde bir araya gelerek bütün oluşturmaları ile ilgili bir tasvir

Çelişiklik; mantıkta, birbirilerini olumsuzlayan iki kavram, terim, önerme, yargı ya da kuramın aralarındaki bağlantıyı gösterir. Bunların ikisi aynı anda yanlış ya da doğru olamaz. Örneğin "Mehmet çalışkandır." önermesinin çelişiği "Mehmet çalışkan değildir." cümlesidir. Bunlardan birisi doğru diğeri yanlıştır. Aynı anda ikisinin doğru ya da yanlış olması mümkün değildir. Çelişik kavramı; önermeler, yargılar, kavramlar, terimler, kuramlar arasında çelişme durumunu ifade eder. Çelişiklik ise çelişik olma durumunu ifade eder. Çelişik önermeler birbirlerini yanlışlar, birisi doğruysa diğerinin yanlış, biri yanlış ise diğerinin doğru olması gerekir. Bu nedenle günlük dilde birbirini yanlışlayan düşünce, görüş, duygu ve davranışlara çelişik denir.

Gerçeklik; insan zihnine bağlı olmadan, insanın dışındaki şeylerin nesnel bir şekilde var olma durumunun ifade edilmesidir. Gerçeklik durumunda insana bağlı olmadan var olanlardan, nesne ve olgulardan bahsedilir. Algılarımıza konu olan ölçülebilir özellikteki somut olarak var olanlar, bir bütünlük arz eder.

Doğruluk; düşüncenin bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğruluk, dile getirilen önermelerin gerçeklikle örtüşmesi, çelişki içermemesi durumudur. Düşüncede varılan sonuçların, yöneldiği nesneyle uyuşması gerekmektedir. Bir bilginin doğru olup olmamasının belirlenmesi, gerçeklikle olan bağı denetlenerek belirlenir. Bu değerin ölçütü, gerçeklik; yani gerçeğe uygun olup olmadığı, gerçekliği yansıtıp yansıtmadığıdır. Bu doğruluk anlayışı özellikle bilimsel alanda kabul edilmektedir. Bilginin ölçütünün uygunluk olduğunu ileri sürenlerin yanı sıra tutarlılık, tümel uzlaşım, apaçıklık ve yarar olduğunu ileri sürenler de vardır. Doğru bilginin ölçütünün tutarlılık olduğu savını öne sürenler, bir bütün olarak bilginin hem kendi içinde çelişik bilgi içermemesi hem de doğruluğu kabul edilmiş bilgilerle uyuşmasına bağlı olarak belirlendiğini savunmuşlardır. Doğru bilginin ölçütünün tümel uzlaşım olduğunu savunanlar, herkesin üzerinde uzlaştığı bilgiyi doğru olarak kabul ederler. Doğru bilginin ölçütünün apaçıklık olduğunu savunanlara göre doğru bilgi, kendisinden şüphe edilemeyen, herkes tarafından zorunlu olarak kabul edilen bilgidir. Apaçıklık durumunda akıl, bilgiyi dolaysız bir şekilde kavrar. Renè Descartes'a göre Tanrı'nın var olduğuna dair bilgi apaçık bir bilgidir. Bu bilgi doğrudan kavranır. Doğru bilginin yarar olduğunu savunanlar ise yararı, doğru bilginin ölçütü olarak kullanırlar. Onlara göre bilgi bizi sonuca, yararlı olana götürmelidir.

Temellendirme; bir görüşü, bir fikri, bir önermeyi doğrulayacak bir temel koymayı, nedenlerini göstermeyi, gerekçelerini ortaya koymayı ifade eder. Felsefi temellendirmede de araştırılan konuyla ilişkili olarak ortaya konan görüşün nedenleri belirtilir ve tutarlı bir bütün sağlayacak şekilde görüş ifade edilir. Felsefede, matematikteki gibi kısa bir şekilde temellendirilme yapılmaz. Felsefi temellendirme matematikteki ispat etmenin ötesinde bir yaklaşımı ifade eder. Çünkü felsefi temellendirmenin kendisi zaten felsefe yapmayı ifade eder. Felsefe bu sürecin kendisidir. Örneğin akılcılık ya da deneyciliği benimseyen filozoflar, benimsedikleri akıma göre görüşlerini temellendirmeye çalışırlar. Sorularını bu çerçevede sorarlar ve fikirleri tutarlı bir bütün olarak ortaya koyarlar. Böylece görüşlerini temellendirmiş olurlar.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Yukarıda anlatılan kavramları günlük hayatta nasıl kullandığınıza dair örnekleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Düşünme ve akıl yürütmeye ilişkin kavramların metinlerde nasıl kullanıldığına dair örnekler araştırınız. Bulduğunuz örnekleri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

b. Düşünme ve Akıl Yürütmeye İlişkin Kavramlara Yönelik Örnek Metinler

Düşünelim

Bir metin nasıl doğru bir şekilde anlaşılır? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Aşağıda verilen metinlerdeki akıl yürütme biçimlerini, tutarlı ve çelişik ifadelerin neler olduğunu bulunuz.

Metin 1

"(...) Zihin sonsuzluk idesini şu şekilde edinir. Dış duyularımızı etkileyen belirgin uzam parçaları zihne sonsuz idesini de taşırlar; saatler, günler ve yıllar gibi zamanı ve süreyi ölçmede kullandığımız genel art ardalık dönemleri sınırlı uzunluklardır. Güçlük uçsuz-bucaksız ve öncesiz-sonrasızlığa ait sınırsız ideler nasıl kavuştuğumuzdadır; çünkü çevremizdeki nesneler bu genişliğe göre çok güdük kalır.

(...) Bir fit (ayak) gibi belli uzay uzunluklarının herhangi bir idesini (fikrini) taşıyan herkes o ideyi yineleyebildiğini görür ve onu bir öncekine ekleyerek iki fit idesini, bir üçüncüyü ekleyerek üç fit idesini oluşturur ve bu ya da başka uzunluk biriminin sürekli katlanması ile istediği kadar idesini (fikrini) genişletir ki başlangıçtaki kadar uzaktır ve artık durması için neden yoktur: Uzay idesini genişletme kapasitesi hâlâ aynı düzeydedir; işte bu noktada sonsuz uzay fikrine zaten kavuşur. (...) Bu zihnin sonsuz uzay idesini edinme yoludur. (...) "

John Locke, İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme

(Kısaltılmıştır.)

Metin 2

"(...) Birine karşı dostluk duygusunu, kendinizi değil onu düşünerek, onun için iyi olduğuna inandığınız şeyler dilemek ve bu şeyleri elinizden geldiğince yaratmak istemek diye tanımlayabiliriz. Bir dost, bu duyguları duyan ve karşılığında da aynı şeyleri uyandıran kişidir: birbirlerine karşı bu duyguları hissettiklerini düşünen kimseler kendilerini dost sayarlar. Bu böyle kabul edilince, dostunuzun, iyi şeylerde sevincinizi, hoş olmayan şeylerde acınızı, başka bir nedenle değil de sizin adınıza paylaşan bir insan olduğu sonucu çıkar ortaya. Onun bu sevinci ve acısı, size karşı iyi dileklerinin bir nişanesi olacaktır çünkü bizler arzu ettiğimiz şeyleri elde edince mutlu, arzu etmediğimiz şeyleri elde edince acı içinde hissederiz kendimizi. O zaman aynı şeylerin kendilerine iyi ve kötü geldiği kimseler dosttur... Kendileri için diledikleri şeyleri birbiri için dilemekle birbirinin dostu olduklarını gösterirler. Yine ya kendimize ya da sorumluluğumuz altındaki kimselere, ister büyük işlerde, ister basit konularda, isterse belli bir sıkıntı anında, yeter ki bizim iyiliğimiz için olsun, iyi davranmış olan kimselere karşı dostluk hissederiz. Bir de bize karşı iyi davranma arzusunda olan kimselere (...)"

Aristoteles, Retorik

(Kısaltılmıştır.)

Metin 3

“(...) **Tanım III:** Kendi başına var olan ve kendisi ile tasarlanan, yani kendisini teşkil edecek başka hiçbir fikrin yardımı olmaksızın hakkında fikir edindiğimiz şeye cevher diyorum.

(...) **Önerme XIV:** Tanrıdan başka cevher olamaz ve tasarlanamaz.

Görsel 2.5: Baruch Spinoza (Baruh Sipinoza/1632-1677/Temsilî))

Kanıtlama: Tanrı mutlak olarak sonsuz bir varlık olduğu, bir cevherin özünü ifade eden bütün sıfatlara sahip bulunduğu ve zorunlu bir varlığı olduğu için, Tanrı’dan başka bir cevher olmuş olsaydı, bu cevherin ancak Tanrı’nın sıfatlarından biri yardımıyla açıklanabilecek çeşitte olması gerekirdi. Böylece bu cevher Tanrı ile aynı sıfata sahip olacak ve bunun sonucunda aynı sıfata sahip iki cevher bulunacaktı ki, bu da saçmadır, bundan dolayı bu iki cevher ne aynı olacak olan sıfatlarıyla, ne de cevherin tabiatını asla değiştirmeyen tavırları ve duygulanışlarıyla birbirlerinden ayrılamazlar, öyle ise Tanrı’dan başka cevherin olmayacağı ve bunun sonucunda ondan başkasının tasarlanamayacağı doğrudur. Zira eğer başkası tasarlansaydı, zorunlu olarak onu var gibi tasarlamak gerekecekti; çünkü cevher fikri varlığın zorunluluğunu gerektirir, halbuki Tanrı’dan başka bir cevher -bu kanıtlamanın birinci bölümüne göre- var diye tasarlanamaz. Demek ki bu saçmadır. Öyle ise Tanrı’dan başka bir cevherin olmayacağı ve tasarlanamayacağı doğrudur.

Önermenin sonucu I: Buradan çok açık olarak şu sonuç çıkar ki, tek bir Tanrı vardır, yani onuncu önermenin notunda söylemiş olduğumuz gibi tek bir cevher vardır. Âlemde mutlak olarak sonsuz tek bir cevher vardır.

Önermenin sonucu II: (...) Yine buradan şu sonuç çıkar ki uzamlı şey ile düşünen şey Tanrı’nın ya sıfatları ya da Tanrı’nın sıfatlarının duygulanışlarıdır: Çünkü var olan her şey, kendi başına ya da bir başkasında vardır, yani ya bir cevherin sıfatı ya da duygulanışıdır. (...) ”

Baruch Spinoza, Etika

(Kısaltılmıştır.)

Metin 4

“(...) Yunanistan’da felsefe yapanlar tarafından iyi ve kötü hakkında iki türlü ifade söylenir/kullanılır. Çünkü kimine göre iyi başka, kötü ise başka bir şey iken kimine göre her ikisi de aynıdır. Kimilerine göre iyi olan başkalarına göre kötüdür ve aynı insan için kimi zaman iyi olan kimi zaman kötüdür. (...)”

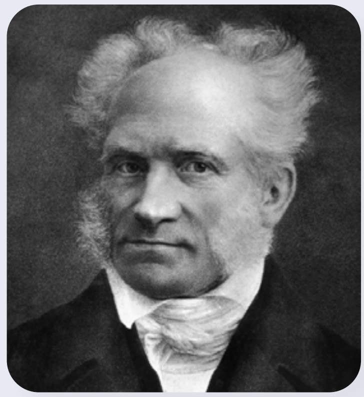
Güvenç Şar, Dissoi Logoi Üzerine Yorumlar

(Kısaltılmıştır.)

Metin 5

"(...) Muhalifimiz bir tez ileri sürdü (ya da kendimiz, fark etmez). O tezi çürütmek için yararlanacağımız iki yöntem ve takip edeceğimiz iki yol vardır.

1. Yöntemler: a) Konuya ilişkin **b)** tartıştığımız insana ilişkin ya da muhalifin varsayımına yönelik: yani bizim ileri sürülen önermenin ya eşyanın tabiatına aykırı olduğunu, nesnel hakikate kesin uymadığını ya da bunun muhalifimizin başka iddialarıyla ya da itiraflarıyla çeliştiğini göstermemiz lazım, yani nispeten öznel, hakikatin ona göründüğü şekliyle yapmamız lazım. Son belirtilen yöntem sadece göreceli bir ispatlamadır ve nesnel hakikat için bir şey ifade etmez.

Görsel 2.6: Arthur Schopenhauer (Artur Şopenhavr/1788-1860)

2. Yollar: İzleyeceğimiz iki yol vardır: **a)** doğrudan çürütme, **b)** dolaylı çürütme. Doğrudan çürütme, teze gerekçeleri bakımından, dolaylı çürütme ise sonuçları bakımından saldırır. Doğrudan çürütmede tezin doğru olmadığı gösterilir, dolaylı çürütmede ise tezin doğru olmasının mümkün olmadığı gösterilir.

a) Doğrudan çürütmede iki seçeneğimiz vardır: Ya muhalifimizin ileri sürdüğü gerekçelerin yanlış olduğunu gösteririz ya da gerekçeleri kabul ederiz ama iddianın o gerekçelerin sonucu olmadığını gösteririz, yani sonuca ya da sonucun biçimine saldırırız.

b) Dolaylı çürütmede çevirme ya da karşı örnek kullanırız. Çevirme: Muhalifin önermesini doğru kabul ederiz; sonra onu doğru kabul edilen başka önerme ile bağlantı içine sokup her iki önermeyi de yanlışlığı apaçık olan bir sonucu ortaya çıkaran bir akıl yürütmenin öncülleri olarak kullanırsak ortaya ne çıkar onu gösteririz. Besbelli ortaya yanlış bir sonuç çıkar, ya eşyanın tabiatına uymaz ya da muhalifin diğer iddialarıyla çelişir, yani sonucun yanlış olması gerekir (...) çünkü yanlış öncüllerin her zaman yanlış önermeleri olmaz ama doğru öncüllerin sadece doğru sonuçları olur. **İtiraz/Karşı Örnek:** Muhalifin kendi beyanlarına dâhil olan ama o beyanlarla çelişen aykırı örneklere doğrudan işaret edilmesi yoluyla genel önermenin çürütülmesi; yani örneklerle beyanlar birbirlerine uymadıkları için önermenin kaçınılmaz olarak yanlış olduğu gösterilmektedir. (...)"

Arthur Schopenhauer, Haklı Çıkma Sanatı, Eristik Diyalektik

(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Sevdiğiniz bir sanatçıyla yapılan bir röportajı seçiniz. Bu röportajı örnek metinleri incelediğiniz gibi analiz ediniz. Yaptığınız analizi sosyal medya araçlarını kullanarak paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Dil ile düşünme arasında nasıl bir ilişki olduğunu araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı bir sonraki derste arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.2. DÜŞÜNME VE AKIL YÜRÜTMEDE DİLİN DOĞRU KULLANIMININ ÖNEMİ

a. Dilin İfade Etme ve Kavramlaştırma İşlevi

Düşünelim

Dilin kullanılmadığı bir dünyanın insanlar için nasıl olacağını tartışınız.

İnsanı diğer varlıklardan farklılaştıran önemli bir özelliği dildir. Sembolleştiren varlık olarak insan, sembolleştirmeyi en etkin şekilde dil alanında uygulamıştır. Sözcüklere anlamlar yükleyerek elde edilen bilgi birikimi paylaşılır. Ortak anlam yüklü semboller olan sözcüklerle insanların iletişime geçebilmeleri ve anlaşabilmeleri mümkün olur. Bir dil, sözcüklerden ve kurallar dizininden oluşur. Kurallar dizini (dil bilgisi) o dili oluşturanların varlığı yorumlamalarına, hayattan çıkardıkları ilişkilere göre şekil alır. Burada, dili oluşturan toplumun kültürünün yansıması görülür. Sözcüklerdeki anlamların yanı sıra varlığın bir yorumlanması olan o dilin kuralları, o toplumun bireylerinin düşünme şeklini belirler.

Görsel 2.7: Sembolleştirme ile ilgili bir tasvir

Dil sayesinde varlığa, bilgiye, değere ait o güne kadar elde edilen bulgular, kuşaklar boyunca aktarılabilir. İnsanın elde ettiği kazanımlar, sözcüklere aktarılır. Böylelikle elde edilen kavramlar, yeni içerikler kazanırlar. Düşünce zenginleşir, bunun sonucunda kültürel yapı gelişir. Dildeki sözcüklerle anlam içerikleri, o dili konuşanlar arasında paylaşılır. Bu anlam içerikleri ne kadar iyi bilinirse sağlıklı bir iletişim sağlanabilir. Dil, yönelinen alanın bilgisini, anlamını ortaya koymakta da en önemli araçlardan biridir. Dil, bir iletişim aracı olarak kişilerin birbirlerini anlamasında önemli bir rol üstlenir.

Fikir Çerçevesi

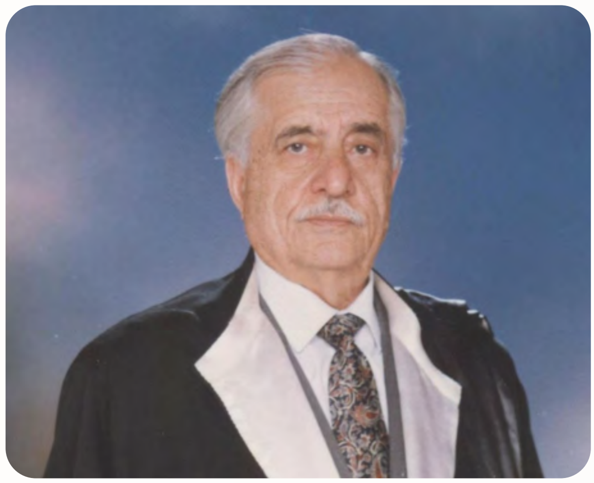
Bugüne kadar oluşturulan ve kullanılan kaç alfabe vardır? Alfabe çeşitliliğinin olmasının nedenlerini ve sonuçlarını arkadaşlarınızla tartışınız.

Felsefi etkinlikte dil, belki de en önemli yere sahiptir. Felsefe yapmanın aracı, ayrıca üst bir zihinsel eylemin ürünü olan ve somuttan soyuta geçişi gösteren dil, felsefenin yönünü de belirler. Aynı zamanda felsefe de dilin üzerinde önemli etkilerde bulunur. Bunlar arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Felsefe öncelikle kavramlar oluşturan ve bu yolla farklı anlayışları geliştiren bir özelliğe sahiptir. Yeni kavramlar aracılığıyla o dil zenginleşir. Felsefe bunun yanı sıra, bir kavramlar ağı oluşturur. Felsefi sistemler bir anlamda filozofun kavramlar arasında kurduğu bağlantılardır. Böylelikle dilin imkânları sonuna kadar kullanılarak yeni düşünce şekilleri oluşturulur. Elde edilen ürün hangi dilde üretilmişse hem o milletin kültürüne hem de insanlığın düşünce dünyasına yeni bir anlayış getirilmesi yönüyle katkıda bulunulmuş olunur.

Felsefe etkinliğinde kavramların yani sözcüklerin anlamlarının açık olmasına, herkesin aynı anlam içerisinde bu sözcükleri kullanmasına dikkat edilir. Kullanılan kavramların kökeninin ne olduğu, nasıl kullanıldıkları ortaya konulur. Kavramların ifade ettiği içerikler tartışılır, kabul edilenler ve edilmeyenlerden hareketle her düşünür kendi anlayışını ortaya koyar. Dolayısıyla kavramların içeriklerinin ne olması gerektiğine dair de belirlemelerde bulunulur. Felsefe alanında düşünmenin aracı olan dilin nasıl kullanılması gerektiğine dair araştırmalar mantık alanında yapılmaya devam eder. Mantık kuralları aracılığıyla en sağlıklı şekilde fikirlerin nasıl açıklanacağı belirlenmeye çalışılır.

Fikir Çerçevesi

Aşağıdaki metinden hareketle dil, kültür ilişkisini tartışınız.

Görsel 2.8: Necati Öner (1927-2019)

"(...) İnsan var olanları tasavvur olarak zihnine kazandırınca onu dil ile dışarıya aktarır. Eğer insanlar bilgilerini başkalarına bildirme olanağına sahip bulunmasalardı, bilgi birikimi, bilgi gelişmesi olmazdı. Başka bir ifadeyle kültür olmazdı. Öyle ise dil, kültür unsuru değildir ama dil kültürün ön şartıdır, kültürden önce gelir. Bu öncelik zaman önceliği değil, mantık önceliğidir. Dil, bir kültür unsuru olmaz ama kendisi bilgi unsuru olduğu zaman kültür unsurları oluşur. (...) Kültür bir düşünce mahsulüdür. Dil ile düşünce arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki ile ilgili iki ayrı görüş vardır. Birincisi, dilsiz düşünce olmaz; dil aslında bir iç konuşmadır. İkinci görüşe göre de dilsiz düşünme mümkündür. Her iki görüş için de, dil düşüncenin ifade aracı olduğu için önemi büyüktür. Düşünce mevcudiyetini dille ortaya koyar. Yani dil düşünceye hayatiyet verir. (...)"

Necati Öner, Felsefe Yolunda Düşünceler
(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Dilin etkili ve güzel kullanımının yaşamınıza ne gibi olumlu katkıları olacağını arkadaşlarınızla tartışınız. Dilin güzel ve etkili kullanılmaması durumunda ne düşündüğünüzü ve hissettiğinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Dildeki kavramların yanlış kullanıldığı örnekleri araştırınız. Bulduğunuz örnekleri not alarak bir sonraki derste arkadaşlarınızla paylaşınız.

b. Kavramların Yanlış Kullanımının Anlam Üzerindeki Etkisi

Düşünelim

Bir toplumda konuşulan dilde, kavramların yanlış veya anlamlarının herkesçe bilinmeden kullanılmasının yol açacağı sorunların neler olabileceğini tartışınız.

Gerek dil bilgisi kurallarının gerekse kavramların doğru kullanılması sağlıklı bir iletişimin kurulması için önemlidir. Özellikle kavramların asıl anlamlarından farklı kullanılması, insanlar arasında anlaşmazlıklara yol açar. Toplumsal hayatta, kişisel ilişkilerde yanlış anlamaların yol açtığı sorunlar hayatı güçleştirir. Aşağıda kavramların yanlış kullanımına dair örnekler vardır. Bunları dikkatli bir şekilde inceleyiniz.

• Bir yandan ırkçı davranışların meydana gelmemesi için gerekli bütün tedbirlerin alındığını söyleyen bir ülkenin lideri diğer yandan kendi ulusunun diğer bütün uluslardan üstün olduğunu ve diğerleri üzerinde egemen olması gerektiğine dair siyasi görüşü ısrarla desteklediklerini açıklamıştır. Bu çelişmezlik karşısında...

Çelişme önerme, yargı, kavram ve terimlerin birbirini tutmama durumudur. Çelişmezlik, çelişmeme yani çelişmenin olmaması durumudur. Verilen örnekte çelişmezlik değil, çelişmenin (çelişkinin) olduğu anlatılmak istenmiştir. İfadedeki hatanın ortadan kaldırılması için, çelişmezlik yerine 'bu çelişme' ya da 'bu çelişki' ibaresi kullanılmalıdır.

• Büyük hastalıklarda uzun süre yatakta yatmak, hastaya fayda yerine zarar sağlamaktadır.

Bu cümlede dile getirilen düşünce aslında olumlu bir içeriğe sahip değildir. Oysaki sağlamak kavramıyla elde edilen olumlu bir sonuç ifade edilir. Sağlamak sözcüğü yerine bu cümlede 'zarar vermektedir' gibi oluşan sonucu ifade eden bir kavram kullanılmalıdır.

• Öğretmenin derste yaptığı konuşma öğrenciler üzerinde olumlu tepki yarattı.

Tepki, bir etkene karşı gösterilen geri tepmeyi ifade eder ve genellikle karşı koymayı/durmayı anlatan aksi, olumsuz bir durumu gündeme getiren bir sözcüktür. Öğretmenin konuşması karşısında öğrenciler karşı bir tutum ya da davranış geliştirmemişlerdir. Burada etki kavramının kullanılması doğru olacaktır çünkü öğrencilerin tavrı olumludur.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Yaşamınızda yanlış kullandığınızı fark ettiğiniz kavramlar var mıdır? Bunların neden olduğu sorunları arkadaşlarınızla paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefede sorgulamanın nasıl uygulandığına dair örnekleri araştırınız. Bir sonraki derste verilen örneklerle birlikte konuyu değerlendiriniz.

2.3. FELSEFİ SORUNUN NASIL SORULACAĞINA DAİR ÖRNEKLER

Düşünelim

Soru sormanın bir konuyu anlamadaki önemi size göre nedir? Açıklayınız.

Felsefenin soru sorma eylemine bağlı olarak gerçekleştiği daha önce dile getirilmişti. Soru sorma bir yöntem anlayışı çerçevesinde gerçekleşir. Yöntem de belli bir anlayışı içerir. Dolayısıyla sorular, konunun anlaşılması ve daha iyi araştırılması için rehberlik görevini üstlenir. Bu yüzden filozoflar görüşlerini şekillendirirken sorular üzerinde hassasiyetle dururlar. Aşağıda verilen sorular eleştirel düşüncenin gerektirdiği sorulara birer örnektir. Bu sorular çerçevesinde siz de hem felsefi problemleri hem de günlük hayatta karşılaştığınız problemleri sorgulayıp yanıtlara ulaşabilirsiniz.

Örnek 1

- İyi, nedir?

İyi, yararlı olandır.

- İyinin yararlı olmasıyla ne demek istiyorsun?

Bir eylem, sonucunda kişiye ya da toplumun geneline yarar sağlıyorsa iyidir, zarar getiriyorsa kötüdür.

- Bu cevapla ön plana çıkan görüş veya kavram nedir?

Burada ön plana çıkan kavram yarardır.

- Yararı ne anlamda kullanıyorsun?

Görsel 2.9: İyi ve kötü kavramları

Yararı, insanların yaşamlarında isteklerini elde etmesi, böylece insanların mutlu olması anlamında kullanıyorum.

- Bu görüşün veya kavramın soruyla ilişkisi nedir?

İyi kavramının gerçekçi bir şekilde değerlendirilebilmesini sağladığı için verilen cevap, soruyla doğrudan ilişkilidir. İyi, insanın yaşamına olumlu bir katkısı olan bir niteliğe sahipse o zaman yararlı olması gereklidir.

- Bu cevap, sorunun istediği yanıt mıdır? Cevap kapsayıcı mıdır?

İyi kavramının gerçekçi bir şekilde değerlendirilebilmesi amaçlanıyorsa cevabın yararlı olması istenen yanıttır. İyinin ne olduğuna dair gerçekçi bir yaklaşımın insanın sorunlarına çözüm getirmesi amaçlanıyorsa cevap kapsayıcıdır.

- Cevabın doğruluğunu neye dayandırıyorsun? (Örneğin deneyime, bilime, kültüre veya toplumsal yargılara göre mi?)

Cevabın doğruluğunu günlük deneyimlere, toplumsal yaşamın gereklerine dayandırıyorum. İyi, olumlu bir niteliğe sahip olacaksa insanın yaşamına bir katkı yapması gerekir. Yararlı olmayan bir davranışın iyi olarak değerlendirilmesi pek mümkün görünmemektedir.

- Bu cevapla ulaştığımız sonuçlar veya yargılar nelerdir?

Bir davranışın değerlendirilmesinde ölçüt niyet değil, sonuçtur. İnsanlar yararlı olmayan davranışlara yönelmemelidir.

- Sonuçların geçerliliğinin denetlenmesi için sonuca götüren öncüllerin doğru olup olmadığı sorgulanır. Öncüller doğru mudur?

Yararlı olmayan ancak iyi olan hiçbir davranış mümkün değil midir? Kişi kendisinin ya da genelin yararını gözetmeden herhangi bir davranışta bulunduğunda hiçbir şekilde onun iyi olması mümkün değil midir? Kişi kendisine fayda sağlamayacak hatta zarar verecek bir davranışı, sırf başkalarının iyiliği için gerçekleştirebilir. İnsan her zaman kendisi için faydalı olacak eylemlerde bulunmayabilir. Sevdikleri, idealleri uğrunda birçok şeyden fedakârlık gösterebilir. Bir davranışın iyi olarak değerlendirilmesinde, o davranışın iyi niyetle yapılmış olması bir ölçüt olarak alınamaz mı? İnsanın davranışlarının hangi sonuçlara yol açacağını bilmesi her zaman mümkün müdür? Ya da bir davranışın sonucunun her zaman mutluluk vermesi, yararlı olması zorunlu bir bağlantı mıdır? Ölçülü davranışlar da mutluluğu sağlamaz mı?

Görsel 2.10: Başkasının yararını gözeten bir insan (Temsilî)

- Sonuca ulaştırmada kullanılan ölçütler tarafsız, nesnel ve herkes için geçerli olacak niteliğe sahip midir?

Bir davranışın iyi olmasını sağlayan unsurun yarar olduğunu ileri sürmek -bir önceki düşünceler dikkate alındığında demek oluyor ki- herkes için geçerli bir ölçüt değildir. Ayrıca yararlılık ölçütünü nesnel olarak belirlemek mümkün değildir.

- Ulaşılan sonuçlardan daha farklı sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir mi? Elde edilen sonuca farklı açılardan yaklaşılabilir mi?

İyinin ne olduğuna dair bir soruya cevap olarak yarar ilkesinden başka yanıtlar getirmek de iyi bir davranışın kişisel özellikleri aşan değerlerle gerçekleştirileceğini iddia etmek de mümkündür. Örneğin ölçülülük, iyinin ne olduğuna dair geliştirilen bir yanıt olabilir veya iyi bir davranışın ne olduğu, niyete ya da davranışın sonucuna göre değerlendirilebilir. Bunun dışında iyinin ne olduğunun belirlenmesinde içinde yaşanılan toplum, kültürel değerler, dinî inançlar, siyaset ve ekonomik yapı bile etkili olabilir.

- Bu konuda ulaştığınız sonuç nedir?

İyinin ne olduğunu kesin bir şekilde belirlemek oldukça güçtür. Ancak bunlardan her biri iyinin ne olduğunu açıklamak için bize fikir verir. İnsanın bu konudaki görüşü, kendisine göre oluşturduğu fikirler bütünü olarak karşımıza çıkar. Siz bu konudaki görüşünüzü ifade ediniz.

Fikir Çerçevesi

Sokrates'in "Sorgulanmayan hayat yaşanmaya değmez." sözünün ne anlama geldiğini tartışınız.

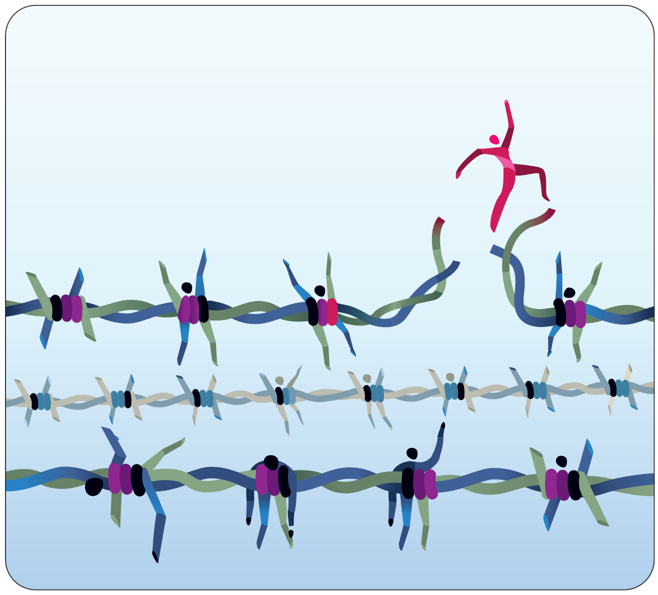
Örnek 2

• Davranışlarınızda özgür olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Hayır düşünmüyorum.

• Neden özgür olmadığınızı düşünüyorsunuz? Bu yanıtla ne demek istiyorsunuz?

Özgürlük, insanın davranışlarını herhangi bir zorunluluk olmadan gerçekleştirmesidir. Ancak insanın davranışları neden-sonuç ilişkisine bağlı, zorunlu olarak gerçekleşir. İnsan, özgür bir şekilde iradesini kullanamaz. Zaten insan hep önceden belirlenmiş durumlar içindedir. Örneğin davranışları, o kişinin genetik yapısı ve içinde yaşadığı kültürel veya toplumsal yapı tarafından belirlenmiştir. İnsan bunların dışına çıkamaz.

Görsel 2.11: Özgürleşme ile ilgili bir tasvir

• Bu cevapla ön plana çıkan görüş veya kavram nedir?

Burada ön plana çıkan kavram zorunluluktur. Zorunluluk, kaçınılması mümkün olmayan durumu ifade eder. Çünkü insan neden-sonuç ilişkisi içinde davranır. Bunun dışına çıkması mümkün değildir.

• Bu görüş veya kavram ne anlama geliyor ya da bunları ne anlamda kullanıyorsun?

İnsan, davranışlarında özgür olmadığının bilincine vararak uyması gereken yasaların neler olduğunu bulmalı ve ona göre davranmalıdır. Özgür olduğunu düşündüğünde yapılan davranışlar aslında yanılgı barındırır. İnsan bu gerçekleri bilmeli, bu zorunluluğa göre hareket etmelidir.

• Bu görüşün veya kavramın soruyla ilişkisi nedir?

Özgürlük kavramını değerlendirebilmenin başlıca yollarından biri, özgürlüğü zorunluluk kavramı bağlamında açıklamaktır. Zorunluluk-özgürlük ilişkisi açıklanarak sorunun cevabına ulaşmak mümkün olur.

• Bu cevap, sorunun istediği yanıt mıdır? Cevap kapsayıcı mıdır?

Sorunun cevabı bir olumlama ya da olumsuzlama istediğinden "evet" tir. Ayrıca zorunluluk kavramının ne olduğu, özgürlükle ilişkili açıklandığından, durumun genelliğine vurgu da yapılmıştır.

• Cevabın doğruluğunu neye dayandırıyorsun? (Örneğin deneyime, bilime, kültüre veya toplumsal yargılara göre mi?)

Cevabın doğruluğunu bilimsel tespitlere ve gözlemlere dayandırıyorum. Var olan her şey neden-sonuç ilişkisi bağlamında meydana gelir. Bunun dışına çıkmak mümkün olmadığında da buna gözlemlerle ulaşmak mümkündür. Bilimsel düşüncede neden-sonuç ilişkisi ön plandadır. Bunu insanın yaşamında da görmek mümkündür.

• Bu cevapla ulaştığımız sonuçlar veya yargılar nelerdir?

İnsan yanlış yargılara ulaşmamak için neden-sonuç ilişkisinin sonucunda meydana gelen zorunluluğa göre hareket ederek daha iyi bir yaşama ulaşabilir. Ayrıca insanlar böylece gerçek olmayan sözlere göre hareket etmez, kandırılmazlar.

- Sonuçların geçerliliğinin denetlenmesi için sonuca götüren öncüllerin doğru olup olmadığı sorgulanır. Öncüller doğru mudur?

İnsanın davranışları sadece neden-sonuç ilişkisine göre mi belirlenir? İnsanın davranışlarının yanı sıra doğal olaylarda, diğer canlılarda neden-sonucun zorunlu ilişkisi dışına çıkmak mümkün değil midir? Neden-sonuç arasındaki ilişkinin zorunlu olmaması mümkün müdür? Bilimsel veriler bugün neden-sonucun geçerli olmadığı bilgilere ulaşmış mıdır? İnsan eğer hep bir zorunluluk içinde hareket ediyorsa ahlaki davranış ve adaletin imkânı nasıl mümkün olabilir? Bu hâliyle insanın varlık alanına hiçbir katkısı olmayacak mıdır? Sadece insan değil diğer varlıkların da var olmasının anlamı, cansız olan varlıklarla aynı şekilde mi değerlendirilecektir? İnsanın değer üreten bir varlık olması bu durumda mümkün olabilir mi?

- Sonuca ulaştırmada kullanılan ölçütler tarafsız, nesnel ve herkes için geçerli olacak niteliğe sahip midir?

Ortaya konan bu ölçüt, ilkeyi kabul eden kişilerin görüşlerini ifade etmektedir. İnsanın varlık alanına yaptığı katkılar, ahlaki bir varlık olması göz önüne alındığında anlaşılmaktadır ki özgürlüğün imkânı vardır. Bilimsel gelişmeler de bugün varlık alanında farklı yaklaşımların mümkün olduğunu göstermektedir. Kuantum üzerine ortaya konan görüşlerde bunu görmek mümkündür. Bunun yanı sıra felsefede, örneğin İlk Çağ'da septikler (şüpheciler), daha sonraki süreçte Gazali ve David Hume (Deyvit Hum) neden-sonuç arasındaki ilişkinin zorunlu olmadığını, neden ve sonucun zamanda art arda gelmesi sonucu zihnin bir zorunluluk olduğunu ileri sürmüşlerdir.

- Ulaşılan sonuçlardan farklı sonuçlar mümkün olabilir mi? Elde edilen sonuca farklı açılardan yaklaşılabilir mi?

Özgürlüğün olup olmadığı üzerine farklı yaklaşımlar getirmek mümkündür. Neden-sonuç ilişkisinin zorunluluğunun yanı sıra her şeyin önceden bir yaratıcı tarafından belirlendiğini ve yaşamın buna göre gerçekleştiğini düşünenler ya da özgürlüğün, neden-sonuca bağlı olmadığını yani insan davranışlarının özgür bir şekilde meydana geldiğini ileri sürenler vardır. İnsanın iradesine göre özgür bir şekilde davrandığına ya da insanın özgür bir varlık olduğu ancak bunun sınırlarının mevcut olduğuna; bu sınırları, insanın aklını etkin bir şekilde kullanarak bilgi sahibi olarak aşabileceğine dair görüşler de mevcuttur.

- Bu konuda ulaştığınız sonuç nedir?

Özgürlüğün olup olmadığını kesin bir şekilde belirlemek oldukça güçtür. İnsanın bu konudaki görüşü, kendisine göre oluşturduğu fikirler bütünü olarak karşımıza çıkar. Siz bu konudaki görüşünüzü ifade ediniz.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

- Yukarıdaki sorular ve örneklerden hareketle en çok uğraştığınız problemi sorgulayınız. Ulaştığınız sonuçları arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Günlük hayattaki deneyimlerinizden hareketle arkadaşlık, sevgi ve dürüstlük konuları hakkında, yukarıdaki sorular çerçevesinde arkadaşlarınızla bir sorgulama yapınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Bir metindeki görüşler ve argümanlar nasıl belirlenir? Buna dair örnekleri araştırıp bir sonraki derste arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.4. FELSEFİ BİR GÖRÜŞÜ VEYA ARGÜMANI SORGULAMAK

a. Görüş ve Argümanı Sorgulamak

Düşünelim

Bir metni herkesin doğru anlaması mümkün müdür? Cevabınızı nedeniyle birlikte açıklayınız. Yanlış anlaşılmaların nasıl ortadan kaldırılacağınızı tartışınız.

Aşağıda verilen metinleri inceleyerek burada ileri sürülen görüş ve argümanları belirleyiniz. Bu görüş ve argümanları arkadaşlarınızla tartışınız. Metni incelerken fikir çerçevesinde verilmiş olan soruları dikkate alınız.

Fikir Çerçevesi

- Metinde ileri sürülen temel görüş nedir?
- Metinde dile getirilen argümanlar nelerdir?
- Metinde üzerinde durulan kavramlar nedir?
- Metinde ileri sürülen argümanlar, kullanılan kavramlar ana görüşü destekliyor mu?
- Bu metinde ileri sürülen düşünceleri kendi görüşlerinizle karşılaştırınız. Sonra arkadaşlarınızla tartışınız.

İnsaniyetli Olmak Ok Atmak Gibidir

"(...) Feylesof Meng-dzı şöyle derdi: 'İnsaniyetli bir insan, okçu gibidir. Okunu atıp vuramazsa, kabahati kendinde arar.' Bir zamanlar ben de ok atmayı öğrenmiştim. Önce, bütün düşüncemi hedefe isabete yöneltirdim ve gözümü hedefe dikerdim; ellerim gözlerime itaat ederdi ve on atıştan dokuzu boşa giderdi. Tesadüf eden bir tanesi de gerçekten tesadüf eseri idi.

Orada iyi bir atıcı vardı; hatayı kendimde aramamı bana söyledi; eli çekiş yerinde tutmamı, bacakları doğru tutmamı, azaları ve vücudu iyi kontrol etmemi öğretti. Bunlardan bir tanesi kontrol edilmezse, hemen arkasından bir yanlış gelir, derdi. Bütün yanlış kaynakları kökünden kazıldı mı bütün kurallar yerine getirildi mi, o zaman insanın yüreği isabeti düşünmez, gözler hedefe saplanmaz, on atıştan onu isabet eder.

Görsel 2.12: Konfüçyüs'ü (MÖ 551-479) tasvir eden heykel

Azalarda, vücutta tek bir kusur hem de küçük bir kusur, hedefe kocaman bir yanlışa sebep olabilir. Onun içindir ki Meng-dzı: 'İnsaniyetli olmak, ok atmak gibidir.' der.

Konfüçyüsde şöyle derdi: 'Kendine hâkim olmak ve nezaketli olmak!' Kibar bir insan, insaniyetli olmaya gayret ettiği vakit, bütün kuvvetlerini buna verir, insaniyetli davranmayı dener. Başarı elde

edemezse içine çekilir, kabahati kendinde arar. Burada en önemli nokta, kendine hâkim olmaktır. İnsan kendine hâkim ise üstelik de nazikse bir gün bir mucize oluverir.

'Nasıl?' diyeceksiniz. O zaman, insaniyetin tesirlerini bozan ne varsa, hepsi bir yana atılmış olur da ondan. Engellerin hepsi ortadan kaldırıldı mı, insaniyetin zaferi elde etmesi gerekir. Onun için, bir de şöyle derler: 'Nezaket yoksa görme yok; nezaket yoksa işitme yok; nezaket yoksa konuşma yok; nezaket yoksa kımıldama yok.' Bendeki her nezaket noksanı çok küçük olabilir, ama bu yüzden halktan kimseler hayatlarından olabilir.

Nezaketsizlik masumların ölümüne sebep olabilir. İnsaniyetsizlikten ötürü meydana gelen felaket daha büyüktür." (...)

Wolfram Eberhard, Çin Denemeleri
(Kısaltılmıştır.)

Bilgelik

"(...) Her eyleminde doğruluk ilkelerine göre davranmayı başaramazsan canını sıkma, gönül gücünü yitirme, öfkelenme; yanıldınsa baştan başla. Davranışların, en azından çoğunlukla insana layık davranışlarsa memnun ol. Döndüğün şeyi sev ve felsefeye ciddi bir okul öğretmenine döner gibi değil, gözlerinden rahatsız olduğu için gözüne küçük bir süngerle yumurta akı süren ya da yakı yahut sargı bezi arayan biri gibi dön. Çünkü böylece yalnız akla boyun eğmenin ağır gelmediğini göstermeyeceksin, aynı zamanda huzuru yalnız orada bulacaksın. Hem sonra felsefenin yalnızca senin doğanın istediği şeyi istediğini, oysa senin istediğinin, doğayla uyum içinde olmayan bambaşka bir şey olduğunu anımsa. Doğayı izlemekten daha hoş bir şey olabilir mi? Kaba zevkler bu yüzden baştan çıkarmıyor mu bizi? Zihnin yüceltilmesinin, özgürlüğün, basitliğin, iyi yürekliliğin, dindarlığın sana daha büyük bir haz verip vermediğini düşün. Öyleyse, anlama ve bilme yetisinin giriştiği her durumda nasıl güvenli, nasıl mutlu olmayı sağladığını göz önüne alırsan, bilgeliğin kendisinden daha hoş ne var? (...)"

Görsel 2.13: Marcus Aurelius'u (Markus Ovurelyus/MÖ 121-MS 180) tasvir eden heykel.

Marcus Aurelius Düşünceler
(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Yaşantılarınızla veya günlük hayatla ilişkili bir konu üzerinde bir metin hazırlayınız. Metnin ana fikrini, metni hazırlarken kullandığınız kavramları ve ana fikri destekleyen görüşleri maddeler hâlinde yazınız. Daha sonra giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan ve örneklerle desteklediğiniz metni yazıp arkadaşlarınızla paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Yazılı ve görsel yayınlarda felsefi düşüncenin nasıl kullanıldığına dair örnekler araştırınız. Bir sonraki derste edindiğiniz bilgilerle bu örnekleri değerlendiriniz.

b. Felsefi Görüşleri Yayınlarda Tespit Etmek

Düşünelim

Bir eserin ifade etmeye çalıştığı bir görüşün olmaması, o eserin değerinden neleri eksiltir? Tartışınız.

Görsel 2.14: Felsefi görüşlerin hayatla ilişkisi ile ilgili bir tasvir

Felsefe, hayatın her alanına dair konuları ele alıp araştırır. Bunun içindir ki felsefe hayata dair birçok bilgi ve yorumun ulaşılabileceği bir yerdir. Dolayısıyla çeşitli konularda ve şekillerde yapılan yayınlarda felsefi görüşlerin yer alması doğaldır. Yapılan yayınlarda dile getirilen düşüncelerin anlaşılabilmesi için konuların felsefi zemini belirlenmelidir. Sanat eserlerinde, yayımlanan haberlerde, fikrî eleştiri yapan yayınlarda, tartışma programlarında, gazete ve dergilerdeki makalelerde öne sürülen görüşlerin entelektüel, felsefi arka planı olduğu görülmektedir. Belgesellerde, filmlerde, romanlarda, heykelde, resimde vb. ortaya konan felsefi görüşün tespiti, yayınları daha iyi anlayabilmeyi sağlayacaktır. Böylece eleştirel bir bakış açısıyla yayınları değerlendirebilme imkânına kavuşulabilecektir. Aşağıdaki paragraflardan hareketle yayınlarda geçen felsefi görüşleri tespit edip bu görüşü temellendiren argümanları sınıf ortamında tartışabilirsiniz.

Bir filmde felsefi görüşlerin nasıl kullanıldığına dair örnekleri, bilişim teknolojilerini kullanarak araştırınız. Bu araştırmanız sonucunda elde ettiğiniz bilgileri, sevdiğiniz filmdeki felsefi görüşlerin tespiti için kullanınız. Öncelikle sevdiğiniz bir filmin ifade ettiği ana fikrin ne olduğunu tespit ediniz. Filmdeki ana fikre ulaşmak için hangi argümanların ileri sürüldüğünü bulunuz. Bu fikrin felsefi düşünceyle ilişkisinin kurulup kurulamayacağını araştırınız. Ulaştığınız sonuçları arkadaşlarınızla tartışınız.

Yukarıdaki film örneğinden hareketle felsefi fikirlerin nasıl kullanıldığına dair örnekler bulabilmek için gazete, dergi, televizyon haberi, tartışma programları ve romanları inceleyiniz. Araştırmanızı, tartışmalarda hangi fikrin hangi felsefi görüşe dayandığını ya da iyi, kötü gibi ahlaki değerlerin kullanılmasında hangi felsefi yaklaşımların benimsendiğini tespit etmeye çalışarak yapınız. Gazete, dergi ve televizyon haberlerinin hangi felsefi fikirlere uygun olarak hazırlandığını tespit etmeye çalışınız. Bu haberlerde görüşlerini ileri sürenlerin kendilerini desteklemek için hangi argümanları ileri sürdüklerini belirledikten sonra bunları arkadaşlarınızla tartışınız. Bu fikri uygulamayı, sevdiğiniz bir roman ve hikâye metni için de gerçekleştiriniz.

Fikir Çerçevesi

Felsefi görüşlerin yer aldığı birçok yayın vardır. Edebiyat alanında Dostoyevski'nin (Dostoyevski) "Yeraltından Notlar" adlı eseri varoluşçu felsefe için önemli bir kaynaktır. Bu bağlamda Franz Kafka'nın (Franz Kafka) eserleri de dile getirilebilir. Sinema alanında da bu konuyla ilişkili birçok örnek mevcuttur. Örneğin Matrix (Metriks) filminde birçok felsefi fikir vardır. Bunların neler olduğuna dair yayınlar da yapılmıştır. Felsefi görüşlerin yer aldığı yayınları tespit etmek için bu örnekleri inceleyiniz.

Fikir Çerçevesi

Yayını incelerken aşağıdaki soruları dikkate alınız.

• İncelediğiniz yayında ileri sürülen temel fikir nedir?

• İncelediğiniz yayında öne sürülen argümanlar nelerdir?

• İncelediğiniz yayında üzerinde durulan kavramlar nedir?

• Yayında geçen fikir, argüman ve kavramların felsefeyle bağı nedir?

• İncelediğiniz yayında ileri sürülen argümanlar, kullanılan kavramlar ana görüşü destekliyor mu?

• İncelediğiniz yayındaki görüşler sizce doğru mudur? Tartışınız.

Fikir Çerçevesi

Kenyalı filozof Henry Odera Oruka (Henri Odera Oruka) felsefenin sözel gelenekte mevcut olduğunu ancak bunun görmezden gelindiğini belirtmiştir. Afrika'daki sözel gelenek içerisinde felsefi unsurların bulunduğunu, bunların belli bir sisteme sahip olduğunu, yerel halk tarafından bilge olarak kabul edilen kişilerle görüşmelerinden hareketle ortaya koymaya çalışmıştır. Siz de kültürümüze ait sözel gelenekle ilgili yayınlarda ne gibi felsefi görüşlerin yer aldığını tespit etmeye çalışınız. Sonuçları arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 2.15: Henry Odera Oruka (1944-1995)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Okuduğunuz romanlar içerisinde size göre felsefi fikirlerin en iyi uygulandığı örnek hangisidir? Nedenlerini arkadaşlarınızla paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefenin ana konularının neler olduğunu araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı bir sonraki derste arkadaşlarınızla paylaşınız.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

“Ünite Değerlendirme Soruları”na geçmeden önce aşağıdaki “Öz Değerlendirme Formu”nu doldurunuz. Daha iyi öğrenmeniz gereken konuları tekrar gözden geçiriniz.

	ÖZ DEĞERLENDİRME	Evet	Hayır
1	Görüş, argüman, önerme, tümdengelim, tümevarım, analoji, tutarlılık, çelişiklik, gerçeklik, doğruluk ve temellendirme kavramlarının anlamlarını bilirim.		
2	Metinlerdeki akıl yürütme biçimlerini, tutarlı ve çelişik ifadeleri belirleyebilirim.		
3	Dilin ifade etme işlevini bilirim.		
4	Dilin kavramlaştırma işlevini bilirim.		
5	Kavramları yanlış kullanmanın, anlamı nasıl değiştirdiğine ilişkin günlük hayattan örnekler verebilirim.		
6	Konular hakkında kendi sorularımı yapılandırabilirim.		
7	Bir konuşma veya bir metinde, konuşmacının yahut yazarın ileri sürdüğü görüş ve argümanları tespit edebilirim.		
8	Bir konuşma veya bir metinde, konuşmacının yahut yazarın ileri sürdüğü görüş ve argümanları tartışabilirim.		
9	Gazete, dergi, roman, televizyon haberi, tartışma programı veya filmlerde geçen felsefi bir görüşü tespit edebilirim.		
10	Gazete, dergi, roman, televizyon haberi, tartışma programı veya filmlerde geçen felsefi bir görüşü arkadaşlarımla tartışabilirim.		

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlarla doğru bir şekilde eşleştiriniz.

a) Özdeşlik, Çelişmezlik, Üçüncü Hâlin Olanaksızlığı
b) Argüman
c) Dil
d) Çelişme
e) Tümdengelim
f) Tümevarım

(.....) **1.** Belli kurallar çerçevesinde kültürü, düşünme şekillerini yansıtan sembollerle edinilen, düşünülen şeylerin aktarılmasını sağlayan araç.

(.....) **2.** Birbirini olumsuzlayan iki kavram, terim, önerme, yargı ya da kuramın içinde bulunduğu bağlantı.

(.....) **3.** Doğru kabul edilen öncüllerden hareketle yapılan çıkarımlarla öncüllerde belirgin olmayan unsurları açığa çıkarma yöntemi.

(.....) **4.** İleri sürülen bir fikri desteklemek, doğrulamak, gerçekliğini ortaya koymak amacıyla meydana getirilen kanıtlama.

(.....) **5.** Ortaya konulan bir düşüncenin tutarlı olabilmesi için gerekli olan mantık ilkeleri.

B. Aşağıda verilen cümlelerdeki yargılar doğru ise başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

(.....) **1.** İnsanı diğer varlıklardan farklılaştıran önemli bir özellik de dili oluşturmak ve kullanmaktır.

(.....) **2.** Soru sorma bir yöntem anlayışı çerçevesinde gerçekleşmez, rastgeledir.

(.....) **3.** Hem dil bilgisi kurallarının hem de kavramların doğru kullanılması sağlıklı bir iletişim için önemlidir.

(.....) **4.** Felsefe etkinliğinde kavramlar kullanıldığı yere ve kullanan kişiye göre farklı anlamlar taşır.

(.....) **5.** İnsanın ürünü olan sanat eserlerinde, fikir tartışmalarında, yayımlanan haberlerde felsefenin etkisi görülür.

C. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Dilin ifade etme ve kavramlaştırma işlevini açıklayınız.

2. Düşünme ve akıl yürütmeye ilişkin kavramların önemini açıklayınız.

3. Kavramların yanlış kullanımı ne demektir? Açıklayınız.

4. Felsefi bir görüş veya argümanı sorgulamak için kullanılan aşamalar nelerdir?

5. Felsefi görüşler, yayınlarda nasıl tespit edilir?

Ç. Aşağıda verilen cümlelerdeki noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

önerme, görüş, tutarlılık, tümevarım, temellendirme, benzeşim

1. İnsanların ele aldıkları konu üzerinde geliştirdikleri anlayış, değer ve yargıyı ifade eden kavrama .... denir.

2. Bir görüşü, fikri, önermeyi doğrulayacak bir temel koymayı, nedenlerini göstermeyi, gerekçelerini ortaya koymayı ifade eden kavrama .... denir.

3. Tek tek olayları ele alıp onlarda görülen genel nitelikleri ortaya koyarak genel yargılara ulaşma yöntemine .... denir.

4. Bir konu hakkındaki yargıyı ortaya koyan, doğru ya da yanlış olması gereken cümlelere .... denir.

5. Ortaya konan fikirlerin birbirleriyle uyumlu ve bağlantılı olmasına .... denir.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

1. Arkadaşlarımla konuşurken dışarıdan gelen bir at kişnemesi duydum. Ancak şehir merkezinde olduğumuz için bunun mümkün olmadığını düşündüm. Gerçekten bu sesin dışarıdan gelip gelmediğini düşünürken arkadaşlarıma da bu sesi duyup duymadıklarını sordum. Onlar da bu sesi duyduklarını söylediklerinde, bu sesin bir attan geldiğine ikna oldum.

Yukarıdaki parçaya göre dışarıdan gelen sesin bir attan gelip gelmediği hangi ölçüte göre doğrulanmıştır?

A) Apaçıklık
B) Tutarlılık
C) Tümel Uzlaşım
D) Uygunluk
E) Yararlılık

2. Doğuştan bir bilginin var olduğunu savunamam çünkü sahip olduğumuz bilgilerin hepsi, hayata başlamamızla oluşur. Bunu da şöyle açıklayayım sizlere: "Yaşamında hiç soba görmeyen bir insan, sobanın yanar hâldeyken ona dokunulmaması gerektiği bilgisine doğuştan sahip midir? Bence değildir. Daha önce soba nedir bilmeyen bir insan, soba yanarken ona dokunulmaması gerektiği bilgisini tecrübe ettikten sonra edinecektir.

Bu örnek aşağıdaki yargılardan hangisini destekler?

A) Felsefe, bilginin pratik yanıyla ilgilenir.
B) Felsefe, varlığa bütüncül olarak yaklaşır.
C) Felsefi bir yorum, gerekçelendirilerek dile getirilir.
D) Üzerinde şüpheye gerek duyulacak hiçbir bilgi yoktur.
E) Felsefede mutlak hakikatlere sorgulayıcı bir bakış açısıyla ulaşılabilir.

3. İtalya'da Rönesans Dönemi'ne ait mimari eserlerin olduğu bir sokağa girmiştik. Rehber, önünde durduğumuz binanın şaşırtıcı debdebesinden bahsediyordu. Fakat arkadaşım rehberin ne demek istediğini anlamamıştı. Çünkü rehber "debdebe" kelimesini arkadaşımın bildiğinden farklı bir anlamda kullanmıştı. Ben bu kelimenin asıl anlamını bilmiyorum.

Rehberin kullandığı "debdebe" **kelimesinin anlamı aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Çirkin
B) Düzenli
C) Gösterişli
D) İlginç
E) Karmaşık

4. Aşağıdakilerden hangisi bir önermedir?

A) 2+2
B) Hey!
C) Kapıyı kapat.
D) Sana yardım edeyim mi?
E) Üçgenin iç açılarının toplamı 180 derecedir.

5. Aristoteles'e göre dil, düşüncenin elbisesidir.

Bu yaklaşıma göre dil ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Dilde bireysel düşünceler önemlidir.

B) Sosyalleşmenin bir aracı olarak dil ortaya çıkmıştır.

C) Dil ile düşüncede yansıtılan varlıklar sembolleştirilir.

D) İnsanı diğer canlılardan farklı kılan, dili anlaması ve kullanmasıdır.

E) Çeşitli dillerin oluşu, toplumların düşünce tarzlarındaki farklılığı yansıtır.

6. Yeni tanıştığımız insanlara çoğu zaman isminden ziyade memleketini soruyoruz. Geçenlerde bununla ilgili tuhaf bir durum yaşadım ben de. Arkadaşlarımla otururken benden yaşça büyük biri ile sohbet etme imkânım oldu. Sohbet gayet güzel gidiyordu, alışık olunduğu üzere bana memleketimi sordu ve ben de cevapladım. Sonrasında sohbetin daha da samimi bir hâle geldiğini gördüm çünkü karşımdaki, daha önce benim hemşehrilerimden güzel şeyler tecrübe ettiğini ve bizim köyümüzün iyi insanlardan oluştuğunu söyledi.

Bu hikâye aşağıdakilerden hangisini örneklendirmektedir?

A) Analoji

B) Çelişiklik

C) Temellendirme

D) Tümdengelim

E) Tümevarım

7. İki tane spor ayakkabınız olduğunu düşünün. Arkadaşlarınızla birlikte bir alışveriş merkezine gidiyorsunuz, vitrinde görüp beğendiğiniz ayakkabıya ihtiyacınız olduğunu söylüyorsunuz. Peki, bu durumda bir yanlış anlayış ortaya çıkmıyor mu? İki tane ayakkabınız varken üçüncü ayakkabıyı alma isteğiniz bir ihtiyaç mı yoksa bir istek mi? Eğer ihtiyaçsa arkadaşlarınızın bu durumda kafalarının karışacağı kesin.

Bu parçada asıl vurgulanan aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yanlış kavramlar, bilinçsizce kullanılır.

B) Temelsiz fikirler, kişiyi toplumsal yaşamdan koparır.

C) Bir düşüncenin sağlamlığı, akla dayanmasına bağlıdır.

D) Kavramların yanlış kullanımı, anlam karmaşasına sebep olur.

E) Kavramların yanlış kullanımı, bireyi mantıksal hatalara yöneltir.

8. Bir doğruluk değeri alan yani doğrulanabilen ya da yanlışlanabilen yargılara önerme denir. Burada unutulmaması gereken şey, her önermenin cümle olduğu hâlde her cümlenin önerme olamayacağıdır. Çünkü her cümle bir yargı bildirme mecburiyetinde değildir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi bir yargı bildirmektedir?

A) Yolunuz açık olsun.

B) Arabasını tamire getirdi.

C) Keşke babam yanımda olsa.

D) Sen de benimle gelir miydin?

E) Sözümü kesmeden beni dinlemeni istiyorum.

9. Varlıklar, dil sayesinde isimlendirilerek bilinir ve düşünsel süreçlerimizin somut hâle gelmesi de kavramlar aracılığı ile gerçekleşir. Biz, dilimizdeki kavramlarla çevremizi tanır ve anlamlandırırız, bu kavramlaştırma süreciyle birlikte düşündüklerimizi başkalarıyla da paylaşmış oluruz.

Bu parçadan aşağıdaki yargıların hangisi çıkarılamaz?

A) Olup biten her şey, dil ile algılanır.

B) Dil ile düşünce arasındaki bağ, yadsınamaz.

C) Dil olmadan dış dünya, kavramsallaştırılamaz.

D) Düşünme sürecinde dil ile nesneler adlandırılır.

E) Düşünceler, dil sayesinde daha fazla bireye hitap eder.

10. Bir filozof, düşüncelerini herkese hitap edecek tarzda kanıtlamaya mecbur değildir çünkü felsefe bilimden farklı olarak öznel bir etkinliktir. Lakin filozof, düşüncelerini ''Ben bunu savunuyorum.'' diye kestirip atmaz. O, yorumlarını sağlam dayanaklar ile ortaya koyar ve bunu yaparken akılcı ve tutarlı bir biçimde hareket eder.

Bu açıklama, aşağıdakilerden hangisine yöneliktir?

A) Çelişiklik
B) Gerçeklik
C) Temellendirme
D) Doğruluk
E) Önerme

Ünite Ek Değerlendirme

3. ÜNİTE

FELSEFENİN TEMEL KONULARI VE PROBLEMLERİ

Bu ünitede;

3.1. Varlık felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklamayı,

3.2. Bilgi felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklamayı,

3.3. Bilim felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklamayı,

3.4. Ahlak felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklamayı,

3.5. Din felsefesinin konusunu ve sorularını açıklamayı,

3.6. Siyaset felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklamayı,

3.7. Sanat felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklamayı öğreneceğiz.

Ünite Tanıtımı

3.1. VARLIK FELSEFESİ

a. Varlık Felsefesinin Konusu ve Problemleri

Düşünelim

• İnsan, varlığın ne olduğunu niçin öğrenmek ister? Tartışınız.

• Bu dünyada insanın yeri ve öneminin sorgulanmasının sizin için önemi ne olabilir? Tartışınız.

Varlık Felsefesi

Görsel 3.1: Christian Wolff'u (1679-1754) tasvir eden bir resim. (Sanat ve Kültür Tarihi Müzesi, Marburg/ Almanya)

Varlık felsefesinin karşılığı olarak Batı kültür dünyasında **ontoloji** kavramı kullanılır. Ontoloji, kelime olarak varlığın, var olanın bilimi anlamına gelir. Varlığın genel ilkelerini bulmaya ve varlığı bütün olarak anlamaya çalışan temel felsefi sahadır. **Metafizik** kavramı da bu alan için kullanılmaktadır. Bunun nedenini şöyle açıklayabiliriz: Aristoteles, varlığı inceleyen bilim dalı olarak adlandırdığı alana "ilk felsefe" demektedir. İlk felsefe, "ontoloji" olarak adlandırılan alanla aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak daha sonra "ilk felsefe", "metafizik" olarak nitelendirilmiştir. Bunun nedeni, Aristoteles'in ölümünden sonra onun eserlerinin öğrencileri tarafından sınıflandırılması sırasında "ilk felsefe" dediği eserin fizik eserlerinden sonraya konmasıdır. Bu eser için "fizikten sonra gelen" anlamındaki "metafizik" kavramı kullanılmış, böylece bu sahaya genellikle metafizik denmiştir. Yani metafizik ismi tesadüfen oluşmuştur. Başlangıçta metafizik ve ontoloji aynı anlam içeriklerine sahipken metafizik kavramının anlamı daha sonraları gittikçe genişlemiştir. Aristoteles'in anlatmak istediği kavramsal içerik, farklı şekilde yorumlanmıştır. Metafizik kavramı özellikle duyusal olanı aşan alanın bilgisiyle ilişkili bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Ontoloji terimi de metafizik kavramının anlam olarak içerdiği belirsizliklerden uzaklaşmak için Christian Wolff (Kıristiyn Volf) tarafından meydana getirilmiştir.

Felsefenin başlangıcında, varlığın ne olduğu sorusuna yanıt getirme isteğinin etkili olduğu görülür. Varlığın işleyişinin dayandığı ilkenin ne olduğunun sorgulanması, aynı zamanda felsefenin meydana gelmesini sağlamıştır. Yunan felsefesinde ilk filozof olarak değerlendirilen Thales, bütün değişimlerin arkasındaki unsurun "su" olduğunu iddia eder. Arkhe (ilk/temel/ana madde) problemi olarak isimlendirilen bu yaklaşımda, görünenin arkasındaki bütün işleyişin ona göre gerçekleştiği asıl ilkenin bulunma çabası yer alır. Böylece genelgeçer yasalara ulaşılacak ve buradan hareketle ele alınan konuların herkes için kabul edilebilir açıklamaları yapılabilecektir.

Fikir Çerçevesi

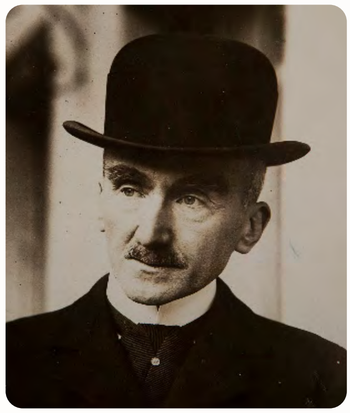
Arkhe problemi bağlamında görüş ileri sürmüş Sokrates öncesi filozofların fikirlerini araştırınız.

Fikir Çerçevesi

Aşağıda, metafizik alanın nasıl bilineceğiyle ilgili bir metin verilmiştir. Bu metinden hareketle metafizik alanın nasıl bilinebileceğini siz de arkadaşlarınızla tartışınız.

"(...) Metafiziğe dair tanımlar ile mutlak hakkındaki kavrayışlar birbiriyle karşılaştırılırsa aralarındaki farklılıklara rağmen filozofların, bir şeyi bilmenin derinden farklı iki tarzı üzerinde mutabık kaldığı görülür. Bunlardan ilki, bilinen şeyin etrafında dolaşılan, ikincisi ise onun içine girilen bilme tarzıdır. İlki, insanın konumlandığı bakış açısına ve kendisini ifade ettiği sembollere tâbidir. İkincisi ise hiçbir bakış açısına tutunamaz ve hiçbir sembole dayanmaz. İlki, bilgi için izafi olanda durup kaldığı; ikinci içinse, mümkün olduğu durumda mutlak olana eriştiği söylenecektir. (...)"

Henri Louis Bergson Metafiziğe Giriş
(Kısaltılmıştır.)

Görsel 3.2: Henri Louis Bergson (Anri Luvi Bergsön/1859-1941)

Görülmektedir ki varlığı araştırmaya yönlendiren itici unsurlardan ilki, insanın anlama isteğidir. Varlığın sonsuzluğu karşısında hayrete düşen insan, bilmek isteğiyle hareket eder. İnsan, varlığın ne olduğunu anlamaya çalışır. Bu yönde var olanı araştırmaya girişir. Böylece gerçek olana ulaşmak mümkün olacaktır. Her yanıt, bir sorunun cevabı olmakla birlikte aynı zamanda insan için bilinmez olan yeni bir soruyu gündeme getirir. Böylece insan, varlığın bilgisine farklı yönlerden sahip olabilmeyi başarır.

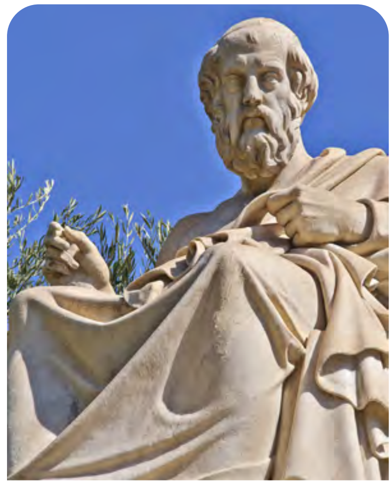
Varlığı araştırmaya yönlendiren unsurlardan biri de insanın kendisini anlamlandırma isteğidir. İnsanın kendisinin ne olduğunu araştırması, varlığın bütünü dikkate alınarak yapılır. Çünkü insan, varlık bütünü içinde mevcut olduğunu bilir. İnsan, varlıkla doğrudan ilişkili ve ona göre şekil almaktadır. Dolayısıyla bu bütüncül bakış açısını elde edebilirse kendisini anlamlandırabilecektir. İnsan görmektedir ki değerlerinin dayanağı varlığın kendisidir.

Varlık felsefesinde özellikle "Varlık var mıdır?", "Varlığın mahiyeti nedir?", "Evrende amaçlılık var mıdır?" gibi sorulardan hareketle felsefi görüşler ortaya konur. Gerçekten bir şey var mıdır, sorusu farklı şekilde yanıtlanmıştır. Varlığın olmadığını öne sürenlere "nihilist" (hiççi), fikir akımına da "nihilizm" (hiççilik) denir. İlk Çağ'da sofist düşünürlerden varlığın olmadığını iddia edenler vardır. Özellikle Gorgias (Corciyas) varlığın olmadığını, olsa bile bilinemeyeceğini, bilinse bile başkalarına aktarılamayacağını savunur. Gorgias'ın, varlıkla ilgili bu sonuçlara varmasının nedeni, bu kavramların içeriklerinin birbirleriyle çelişmesi ve ele alınan konuyla ilgili mantıklı sonuçlara götürmemesidir. Bu nihilist tavır hem bilgi alanında hem de ahlak alanında kendisini göstermektedir. Varlığın olmadığına dair bir fikre ulaşıldığında varlığın özü, mahiyeti, türleri gibi konular üzerinde düşünmek artık anlamını yitirir.

Varlığın olmadığını iddia edenler karşısında varlığın olduğunu iddia edenler daha geniş bir düşünür kitlesini barındırmaktadır. Varlığın olduğunu kabul edenler, var olanın ve gerçekliğin ne olduğuna dair farklı yanıtlar getirmişlerdir. Varlığın insan zihninden bağımsız olarak dış dünyada bir gerçekliği olduğunu iddia eden görüşe gerçekçilik (realizm) denir. Realizmi kabul edenler de varlığın niteliğine dair birçok görüş ileri sürmüşlerdir.

Varlığın olduğunu kabul edenler, "Varlığın mahiyeti nedir?" sorusunu gündeme getirirler. Varlığın niteliğinin ne olduğuna dair verilen yanıtlar genel eksende üç kutupta toplanmıştır: Bunlardan ilki, varlığı oluşturan unsurun ruh (tin) olduğunu ileri sürenlerdir. İkincisi maddeciler (materyalistler), üçüncüsüyse düalistlerdir (ikiciler). Varlığın mahiyetinin ne olduğuna dair birinci yanıtı getirenler, gerçekten var olanın da ruh olduğunu ileri sürerler. Bu fikir sistemi idealist düşünce başlığı altında değerlendirilir. İdea fikir, düşünce, tasarım, düşünce konusu olan şey gibi anlamlara gelir. İdealizm, varlığı; maddi olmayanla, ruhla açıklayan görüşler ortaya koyar. İdealizmde düşünceyle açıklanan varlık, aynı zamanda düşünceye indirgenmiş olmaktadır. Bu görüşün başlıca temsilcileri Platon, Aristoteles, Farabi ve Georg Wilhelm Friedrich Hegel'dir (Giorg Vilhelm Firitrih Higıl).

İdealizm: Gerçekliği düşünceye indirgeyen yaklaşımların genel adıdır. Felsefe tarihinde idealizmin öncü isimlerinden olan Platon, maddi dünyanın gerçek olmadığını çünkü sürekli bir değişim hâlinde olduğunu söyler. Gerçekten var olan, bu değişimlerin ardında yer alan, değişimin kendisine göre gerçekleştiği idealar âlemidir. Platon'un gerçek olarak değerlendirdiği âlem "idealar âlemi"dir. Maddi dünya ise görünüşler âlemidir. İdealar; maddi olan, geçici, duyulara dayalı olarak algılanan varlığın aslıdır. Algılanan şeyler kendi kendilerine var olamazlar, bunların asılları idealar âlemindedir. İdealar kusursuz varlıklardır, değişmezler, bölünmezler, tümellerdir, tektirler, öncesiz ve sonrasızlardır. Görünüşler âleminde çokluk ve değişme hâkimdir. Felsefi olarak varlık türleri ideal (düşünsel) ve reel (gerçek) olarak ikiye ayrılır. İdeal varlıklara örnek olarak sayılar, rakamlar, geometrik şekiller, ekvator çizgisi verilebilir. Reel yani gerçek varlıklar ise dış dünyada olgusal olarak var olan varlıklardır. Örneğin insan, masa, ağaç, taş, dağ gibi...

Görsel 3.3: Platon'u (MÖ 427-347) tasvir eden bir heykel

Platon'un öğrencisi Aristoteles, hocasının görüşlerini farklı bir şekilde yorumlayarak kendi görüşlerini oluşturmuştur. O, idea kavramını "form" adı altında değerlendirir. Form, idealar gibi ayrı bir varlıksal alana sahip değildir. Form tek tek şeylerin içindedir. Madde ve form birbirinden ayrılamaz. Varlık, madde ve formun birlikteliğiyle vücut bulmaktadır. Sadece Tanrı maddesizdir, o formların formudur, değişmezdir, hareket etmeyendir. Bütün varlıklar, hareket etmeyen hareket ettirici olan Tanrı'nın ilk hareketi sonucunda meydan gelmişlerdir. Ona göre varlığın meydana gelmesi dört nedene göre olur: Maddi neden, formel neden, etkin neden ve ereksel neden. Bir masanın malzemesi olan kereste maddi nedendir. Masanın şekli formel neden, ustası etkin neden ve masanın kullanılması ise ereksel nedendir.

İslam felsefesinin önemli filozoflarından Farabi'nin felsefi görüşlerinin oluşumunda özellikle Platon, Aristoteles ve Plotinos'ın (Poytaynıs) fikirlerinin etkileri vardır. Farabi, hem bu filozofların hem de İslamiyet'in etkisiyle görüşlerini şekillendirmiştir. Varlık anlayışında zorunlu varlık ve mümkün varlık olmak üzere ikili bir ayrıma gider. Zorunlu varlık, var olmak için başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan ancak onun dışındaki her şeyin ona muhtaç olduğu varlıktır. Eğer o olmazsa hiçbir varlık meydana gelemez. Bundan dolayı o, zorunlu varlıktır. Onun dışındakiler ise mümkün varlıklardır. Mümkün varlıklar var olmasalar da varlık devam eder. Ancak zorunlu varlık olmazsa varlık da olmaz. Zorunlu varlık ona göre Tanrı'dır. Zorunlu varlığın maddi bir özelliği yoktur, o mutlak akıldır. Varlık ondan sudur (taşma) yoluyla vücut bulur. Tanrı, kendi kendini bilme yoluyla dereceli olarak varlık tabakalarını yaratmıştır. Bu tabakalaşmada oluşan ilk akıldan kademe kademe aşağı doğru varlık meydana gelir ve en alt basamakta maddi dünya, nesneler yer almaktadır.

Ünlü Alman filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel varlığı idea olarak değerlendirir. Onun felsefi anlayışında idea, "geist" (tin) kavramı şeklinde yeni bir yorumla ele alınıp ortaya konmuştur. Geist (tin) mutlak ve evrensel bir ilkedir ve sürekli oluş hâlindedir. Sürekli bir gelişme hâlinde olan geist, belli bir amaç doğrultusunda varlığı oluşturmaktadır. Bu amaç "geist"ın kendisini gerçekleştirmesi, özgürlüğüne varmasıdır. Bu amacı diyalektik denilen yönteme göre yapmaktadır. Diyalektik yöntem; tez, antitez ve sentez aşamalarıyla şekil alır. Bir şey; kendisi, kendisinin zıttını dönüştüren ve daha sonra bu iki aşamanın senteziyle yeni bir oluşumun gerçekleştiği son merhaleyle biter. Diyalektik, gerçekliğin ve aklın işleyiş şeklidir. Hegel'e göre bu süreç sürekli kendisini yinelemektedir. Hegel, "geist"ın kendisini gerçekleştirme sürecini diyalektik yöntemle şu şekilde açıklar: Geist (tin-ruh) ilk aşama olan tez durumunda kendi hâlindedir. Bu durum bir imkânlar alanıdır. İkinci aşama olan antitez durumunda geist, kendisini bilmek için kendisine gerçeklik kazandırır. Bunu "doğa" durumuyla mümkün kılar ancak artık kendisine yabancılaşmıştır. Üçüncü aşama olan sentez durumunda geist, kendisini insan aklında bulur. Bu aşamada kendisini gerçekleştirir.

Görsel 3.4: Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831/ Temsilî)

Fikir Çerçevesi

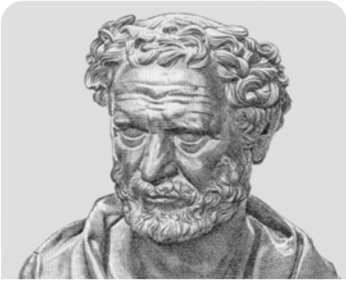
Aşağıda yer alan Hegel'in sözlerinden hareketle varlık, akıl ve sonsuzluk arasındaki ilişkiyi sorgulayınız.

"Akılsal olan her şey gerçektir, gerçek olan her şey akılsaldır."

"Sonlu olanın gerçek bir varlığı yoktur."

Materyalizm: Varlığın niteliğiyle ilgili ikinci kutup ise maddeci (materyalist) görüştür ki bu anlayışta varlığı meydana getiren unsurun madde olduğu ileri sürülür. Bu düşünceyi kabul edenlere örnek olarak Demokritos, Hobbes, La Mettrie (La Metri) ve Karl Marx (Karl Marks) verilebilir.

Demokritos, varlığın maddi bir nitelikte olduğunu iddia eder. Demokritos'a göre iki gerçeklik vardır. Bunlardan biri atomlar, diğeri de boşluktur. Varlığı oluşturan, maddi niteliğe sahip olan "atom" denilen yapılardır. Maddesel parçacıklar olan atomlar, bölünemezler ve çıplak gözle görülemezler. Atomlar sonsuz sayıdadır. Ayrıca bunlar sonsuz şekilde vardır. Atomlar ezeli ve ebedidirler, kendi içlerinde değişmezler; değişim, meydana getirdikleri nesnelerde meydana gelir. Kendi içlerinde boşlukları yoktur. Nesnelerin meydana gelmesi, ortadan kalkması, değişmeleri atomların boşlukta hareket etmeleri, yer değiştirmeleri sonucunda gerçekleşir.

Görsel 3.5: Demokritos'u (MÖ 460-370), tasvir eden bir illustrasyon

İngiliz filozof Hobbes'a (1558-1679) göre madde cisimdir ve cisim, mekânın bir parçasıdır. Cisim, mekânı doldurur. Cisim en, boy ve derinlikten oluşur. Cismin temel özellikleri büyüklük, konum ve harekettir. Var olan her şey cisimdir; her şey cismin çeşitli görünüşleridir. Gerçekten var olan fiziki dünya, ona göre büyük bir mekanizmadır. Mekanik bir materyalizmi savunur. Cisimlerin durumları kendilerine ait özelliklerinden çıkarılan matematiksel yasalar sayesinde öngörülebilmektedir.

Bir doktor olan Fransız filozof La Mettrie (1709-1751), görüşlerini mesleğinde elde ettiği bulgularla geliştirmiştir. Ona göre gerçekten var olan maddedir. Locke'un duyumculuğundan ve René Descartes'ın makine hayvan görüşünden özellikle etkilenmiştir. Renè Descartes, hayvanları bir makine olarak görmüştür. La Mettrie, bu anlayışı bir adım daha ileri götürerek insanı bir makine olarak değerlendirir. Her türlü zihinsel unsur, duyumlardan meydana gelir. Böylece insanın ruhsal yaşamını maddeye indirgeyerek açıklar.

Alman filozof Karl Marx iktisat, siyaset, sosyoloji ve felsefe alanlarında görüşler ileri sürmüş, materyalist (maddeci) bir filozoftur. Marx'a göre varlık, maddeden oluşur ve insan zihninden bağımsızdır. Maddeci anlayışını diyalektik yöntemini kullanarak açıklar. Hegel'in idealist felsefi sisteminde yer alan diyalektik yöntemi, maddeci bir çerçevede yeniden işler. Marx'a göre evren, sürekli bir oluşum hâlindedir. Bu işleyiş tez, antitez ve sentez aşamalarıyla gerçekleşir. Kendisinden önceki maddeci filozoflar genel olarak mekanik bir anlayış benimsemişken Marx, diyalektik yöntemle anlaşılan bir madde anlayışını benimser. Artık ilerlemeler, sıçramalar şeklinde olur. Marx'a göre zihinsel unsurlar da maddenin bir ürünüdür. Marx, diyalektik yöntemini tarih ve toplum üzerine yaptığı açıklamalarda da kullanır. Bu açıklamalarını yaparken dayandığı temel alan ekonomidir.

Görsel 3.6: Karl Marx (1818-1883/Temsilî)

Dualizm: Varlığın sadece bir nitelikle açıklanamayacağı düşüncesine sahip olan üçüncü kutup filozoflar, varlığı hem madde hem de ruhla birlikte ele alıp değerlendirirler. Bu filozoflara "düalist" (ikici) denmektedir. Düalist görüşü ileri sürmüş filozofları materyalist (maddeci) ya da idealist olarak değerlendirme imkânı yoktur. Çünkü varlığı açıklarken bunlardan sadece biriyle açıklama yoluna gitmemişlerdir. Düalist filozoflara örnek olarak özellikle René Descartes verilebilir. Aynı zamanda modern felsefenin kurucusu olarak değerlendirilen ünlü Fransız filozof René Descartes, felsefesini töz (cevher) kavramı temelinde kurgular. Töz (cevher) var olmak için başka bir şeye ihtiyaç duymayan varlıktır. Ona göre bu tanıma uyan tek varlık Tanrı'dır. O, Tanrı'yı sonsuz töz (cevher) olarak değerlendirir. Tanrı yaratılmamıştır, yaratıcıdır, değişmez ve sonsuzdur. Bunun yanında sonlu cevher dediği, değişen sonlu olan, cevher olan ruh ve madde vardır. Renè Descartes, varlığın madde ve ruhtan oluştuğunu söyler. Bunlardan biri, diğerine daha etkin değildir. Sonlu tözler birbirlerine indirgenemezler. Ruhun ve maddenin kendine has özellikleri vardır. Ruhun temel özelliği düşünmedir. Maddenin temel niteliğiyse yer kaplamadır.

Spinoza, varlığın bir bütün olduğunu iddia eder. Bu bütünlük aslında Tanrı'dır. Bütün var olanlar Tanrı'da mevcuttur. Varlığın meydana gelmesi için Tanrı'nın olması zorunludur. Onun dışında hiçbir varlık zorunlu olarak mevcut olmak durumunda değildir. Spinoza, René Descartes'ın sonlu ve sonsuz töz ayrımına karşı çıkar. Töz (cevher), tanımı gereği tek bir şey olabilir. O da Tanrı'dır. René Descartes'ın sonlu töz olarak nitelendirdiği ruh ve maddeyi Spinoza, Tanrı'nın sonsuz sıfatlarından iki tanesi olarak açıklar. Bunları kendi cinsinde sonlu olarak tanımlar. Tanrı'nın temel özelliği, sonsuz olmasıdır; dolayısıyla sıfatları da sonsuz sayıdadır. Biz bunlardan sadece iki tanesi olan ruh ve maddeyi bilebiliriz. Bunların mutlak anlamda bir sonsuzlukları yoktur, mutlak olarak sonsuz olan Tanrı'dır. Sıfatlar yani ruh ve madde, niteliklerini Tanrı'dan alırlar.

Evrende bir amaçsallık olup olmadığı varlık felsefesinin bir diğer sorusudur. Spinoza, Schopenhauer, Bergson gibi filozoflara göre evrende bir amaçsallık yokken Aristoteles ve Hegel gibi filozoflara göre vardır. Spinoza'ya göre evren, nedensellik ilkesine göre var olur. Schopenahuer'a göre evrenin yapısı akılsal değildir, dolayısıyla evrenin bir amacı da yoktur. Kozmik bir istencin ürünü olarak varlık gerçekleşir.

Bergson'a göre evren yaratıcı hamlenin kendisini gerçekleştirme sahasıdır. Evrene egemen olan evrimsel yapı, enerjinin madde karşısında kendisini gerçekleştirme çabası, belli bir amaç için değildir. Yaşam kendisini var etmeye, ortaya koymaya çalışır. Bu nedenle birçok varlık şekli ortaya çıkar. Bahsedilen durum belli bir hedef ya da amacı gerçekleştirmek için değildir.

Aristoteles'e göre varlıkta bir uyum vardır ve bu bir düzen olmasından kaynaklıdır. Bu düzeni sağlayan bir zekâ vardır. Varlıkta olan her şey belli bir nedenle ve bir amacın gerçekleşmesi için vardır. Nedensiz, amaçsız bir şey var olmaz.

Hegel'e göre evren, geist (ruh/tin) dediği ruhsal özellikteki gücün kendini gerçekleştirmesiyle mevcudiyet kazanır. Bir süreç olan evren/varlık, Geist'ın kendini gerçekleştirmesi sonucu oluşur.

Fikir Çerçevesi

Varlık felsefesindeki temel sorular şunlardır:
- Varlık var mıdır, yok mudur?
- Varlık var ise onun mahiyeti nedir?
- Evrende bir amaçlılık var mıdır?
- Varlık alanında değişme var mıdır?
- Evrende düzen var mıdır?
- Varlık sonlu mudur, sonsuz mudur?
- Varlık bir midir, çok mudur?

Bu sorular hakkında arkadaşlarınızla tartışınız.

Parmenides, varlığın değişip değişmediğine dair soruya "değişmiyor" diye yanıt verirken Herakleitos varlığın sürekli değiştiğini iddia eder. Parmenides, varlık kavramından hareketle görüşlerini şekillendirirken kavramın gereği olarak değişmenin olmayacağını düşünmüş, bu yönde görüşler ileri sürmüştür. Ona göre varlık durağan bir yapıya sahiptir, tektir, bölünemezdir. Herakleitos ise varlığın değişkenliğini, sürekli bir oluş hâlinde olduğunu özellikle vurgular.

Görsel 3.7: Varlığın değişim içinde olduğunun mevsimlerle tasviri

Evrende bir düzenin olup olmadığı sorusu varlık felsefesinde incelenmektedir. Herakleitos'a göre varlık sürekli bir değişme hâlindedir, bir oluş içindedir. Bu oluş onun "logos" dediği yasaya göre gerçekleşmektedir. Spinoza'ya göre evren nedensellik ilişkisine göre işleyişini sürdürür. Varlığın düzenini sağlayan bu nedensellik ilkesidir. Leibniz'e göre de evren önceden kurulmuş bir ahenge göre işleyen bir düzene sahiptir. Epiküros ve onu takip edenlere göre her şeyin varoluşunda bir rastlantı egemendir, her şey rastlantı sonucu oluşur.

Varlığın sonsuz mu sonlu mu olduğu sorusu da ontolojinin bir diğer sorusudur. Hegel'e göre varlık ve Tanrı sonsuzdur. Onun düşüncesinde, süreç içerisinde varlık sürekli olarak kendini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Spinoza da varlık kavramını Tanrı kavramıyla ilişkilendirerek açıklar. Tanrı ona göre özü gereği sonsuz ve sınırsızdır, onu sınırlayacak bir şey olsa o, Tanrı olma niteliğini koruyamayacaktır. Tanrı'nın sonsuz sayıda sıfatı vardır. Dolayısıyla varlık sonsuzdur.

Fikir Çerçevesi

Eski Yunancada sonsuz (apeiron) kavramı aynı zamanda belirsiz anlamına gelmektedir. Spinoza'ya göre her belirleme bir olumsuzlamadır. Belirli olan sınırlandırılmış olandır yani sonludur.

Spinoza'nın konuya yaklaşımınından hareketle sonsuz kavramı üzerine arkadaşlarınızla tartışınız.

Görsel 3.8: Sonsuzluk ile ilgili bir tasvir

Varlığın bir mi çok mu olduğuna dair soruya Spinoza, Plotinos gibi filozoflar tek olduğu yanıtını verirken Demokritos ve Leibniz gibi filozoflar varlığın bir çokluk olduğunu söylerler. Demokritos, materyalist (maddeci) bir filozoftur. Ona göre varlık, sonsuz sayıdaki maddenin en küçük parçası olan atomlardan meydana gelir. Leibniz, idealist bir filozoftur. Ona göre varlık, basit ve bölünemez olan sonsuz sayıdaki "monad" denilen ruhsal yapıdaki atomlardan meydana gelmektedir. Plotinos'a göre varlık, "bir" olarak adlandırdığı şeyden türemiştir. Her şey ondan var olur ancak o hiçbir şeyden var olmaz. Spinoza'ya göre ise varlık, aslında tek bir şeydir, o da Tanrı'dır. Bütün varlıklar, varlıklarını Tanrı'ya bağlı olarak gerçekleştirirler.

Varlık felsefesi alanındaki çağdaş yaklaşımlar arasında fenomenoloji, yeni ontoloji, pragmatizm ve varoluşçu felsefenin görüşleri dile getirilebilir.

Fenomenoloji: Fenomenolojinin kurucu düşünürlerinden biri olan Alman filozof Edmund Husserl (Edmund Hussöl), varlığın "fenomen" olduğunu söyler. Fenomen, bilincimize kendisini doğrudan, aracısız, apaçık bir şekilde sunan şeydir. Ona göre fenomen, mekân ve zaman dışıdır. Fenomen özdür, onu bilinç belirler. Örneğin bir masanın rengini ve formunu ortadan kaldırdığımızda bilinçte kalan masanın özüdür. Husserl'e göre varlık, alanında incelenmesi gereken bu özdür. Tesadüfi bir bilgi değildir, kesindir ve hiçbir şeye indirgenemez. Özler, ele alınan şeyin kopyası değildir. Özler doğrudan doğruya varlığın içindedir.

Görsel 3.9: Edmund Husserl (1859-1938)

Yeni Ontoloji: Alman filozof Nicolai Hartmann (Nikolay Hartmen/1882-1950) tarafından ortaya konan felsefi ekoldür. Ona göre felsefede temel disiplin ontolojidir. Hartmann, varlığın temel özelliklerini ortaya koymaya çalışır. Yeniden ele alınan ontolojide varlık, bütünsel olarak incelenmeye çalışılır. Bu anlayışta özne merkezli yaklaşım eleştirilir, gerçekliğin kavranışının aracısız ve doğrudan gerçekleştiği iddia edilir. O, öznel idealist görüşe karşı fikrî tavrının temelini tecrübeye dayandırarak inşa eder. Ayrıca Hartmann, bu teorisinde realizm ve idealizm arasındaki karşıtlığı ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Hartmann, varlığı "gerçek varlık" ve "ideal varlık" olmak üzere ikiye ayırır. Gerçek varlığın da tabakalar hâlinde meydana geldiğini söyleyerek açıklar.

Pragmatizmin Varlık Anlayışı: Pragmatizmin temsilcileri arasında ön plana çıkan düşünürler Charles Sanders Pierce (Çarls Sendırs Pirs), William James (Vilyım Ceyms) ve John Dewey'dir (Con Düvi). Bu felsefi ekolün varlıkla ilişkili olarak ön plana çıkan düşüncesi varlığı ve evreni çoğulcu bir yaklaşımla değerlendirmektir. Bu çoğulcu yaklaşımda varlık ses, koku gibi niteliklerden ve bu niteliklerin arasındaki ilişkilerden oluşur. Pragmatik varlık anlayışını savunan filozoflar, daha önceki

felsefi yaklaşımlarda iddia edilen varlığın bir ya da birçok cevherden oluştuğu iddiasına itiraz ederler. Bu felsefi ekolün mensuplarının ortak yönleri de deneyci (empirist) olmalarıdır. Pragmatizm, görüşlerini fayda temelinde ortaya koymuş felsefe ekolüdür. Bu fikir sisteminde önemli olan sonuç elde etmek, sorunları çözmektir. Pragmatikler için gerçek olan, faydalı olandır. Nesnel gerçekliği, bireysel tecrübeyle özdeş olarak değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla hakikat onlara göre göreceli bir niteliktedir. Pragmatizmi eleştirenler, gerçek olanı faydalı olanla anlatmanın gerçeği sınırlandırmak anlamına geldiğini söylerler. Bu açıdan gerçeğin kendisi elde edilememiş olmaktadır. Bunun yanı sıra nesnel gerçekliğin bireysel tecrübeyle özdeşleştirilemeyeceği, nesnel gerçekliğin bireyselliği aşan bir yönü olduğu vurgulanmıştır. Pragmatizmi eleştirenlere göre gerçek olan göreceli değil, aksine nesnel bir niteliğe sahiptir.

Varoluşçuluk: Bu felsefe ekolü, özün varlıktan önce geldiği anlayışına karşı çıkar. Onlara göre öz, varoluşla birlikte oluşturulur. Bu anlamda varoluşçular, varlık felsefesinde (ontolojide) klasik görüşlerde dile getirilen özün varlıktan önce gelmesi anlayışını eleştirirler. Böylelikle insanı, bireyi temel alan bir anlayış ortaya koymaya çalışırlar. Varoluşçular, özellikle insanın özgürlüğü üzerinde görüşler ileri sürmüşlerdir. Onlar, insanın özgür olmadığına, belirlenmiş ve zorunlu bir şekilde davrandıklarına dair görüşlere katılmazlar. Varoluşçular, insanın irade özgürlüğüyle davrandığını iddia ederler. İnsan, sürekli olarak seçimde bulunur. Varoluşçu ekolde bireysel varoluş üzerine vurgu yapılır. Varoluşçuluk insandan, özneden hareketle görüşlerini oluşturur. Bu felsefi ekolde nesneden hareketle varlığa dair elde edilen sonuçların sağlıklı olmayacağı vurgulanır. İnsanı değerlendirirken bilimsel yaklaşımın benimsediği tutumdan uzak durmuşlardır. Onlar, insanın ve varlığın ölçme, sınıflandırma ve belirlemelerle anlaşılamayacağını düşünürler.

Görsel 3.10: John Dewey (1859-1952)

Varoluşçu filozoflar olarak adlandırılan düşünürler -Jean Paul Sartre (Jan Pol Sart) dışında- bu ekolde olduklarını kabul etmemişler veya bu yönde bir iddiaları olmamıştır. Çünkü varoluşçu felsefenin temel özelliklerinden birisi de sistem düşüncesinden uzak durmaya çalışılmasıdır. Sistemli bir düşüncede yapılan açıklamalar, belli bir kavram açısından bütün konuları değerlendirmeyi içerir. Bu da gerçekliği elde etmeye çalışan insanı, sürekli değişen ve yenilenen gerçeği olduğu gibi anlamaktan uzaklaştırır. Belirli kalıplarla değerlendirmeye yol açar. Varoluşçu düşünce, bu bakış açısından uzak durur. Yukarıda bahsedilen ortak özelliklere sahip olan filozoflar genellikle bu felsefi ekol, akım içinde değerlendirilirler. Bu felsefi ekolde Soren Kierkegaard (Soren Kierkigo), J. P. Sartre, Karl Jaspers, Albert Camus (Albert Kamü), Franz Kafka, Martin Heidegger (Martin Haydeger) ve Gabriel Marcel (Gabriyel Marsel) sayılabilir.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Size göre varlığı tek bir nitelikle mi, yoksa birden çok nitelikle mi açıklamak mümkündür? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Varlığın açıklanması üzerine felsefede ve bilimde ileri sürülmüş başlıca görüşleri araştırınız. Bu görüşleri, bir sonraki derste edindiğiniz bilgileri dikkate alarak değerlendiriniz.

b. Varlık Türlerinin Sınıflandırılması

Düşünelim

İnsanın "varlığı" değerlendirmesi kültürlere göre farklılık gösterebilir mi? Tartışınız.

Aşağıdaki metinden hareketle varlık türlerinin sınıflandırılması hakkındaki görüşleri yorumlayınız.

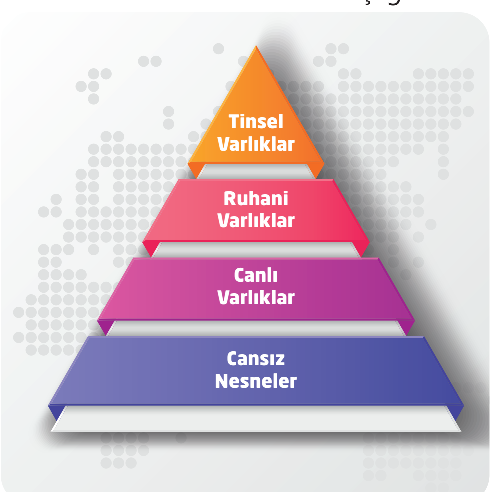
VARLIK KATMANLARI

"(...) Hartmann varlık bilimi anlayışının merkez noktasına, varlık katmanları kuramını yerleştirir. Gerçek dünya birlikli bir oluş değil, ayrışık, bir cinsten olmayan katmanlardan kurulmuş bir dokunuş, bir yapıdır. Hartmann bu yapıyı dört katmana ayırır: a) Cansız nesneler anorganik dünyanın temel katmanlarını oluştururlar. Bu katman ile fizik ilgilenir. b) Canlı varlıklar yaşam olaylarını gösterirler. Bunlarla biyoloji ilgilenir. c) Ruhlu varlıkla bilinç olaylarını gösterirler. Bunlarla ruhbilimi ilgilenir. d) Tinsel varlıklar, demek ki, insanlar aynı zamanda kendi üzerinde bilinci gösterirler. Bunlarla da tin felsefesi, kültür felsefesi ilgilenir.

Görsel 3.11: Nicolai Hartmann (1882-1950)

Bu dört katman birbiri içine geçmiş değildir, tam tersine bir uçurumla birbirlerinden ayrılırlar. Ama bu katmanların birbirinden ayrı olarak var olmaları gerektiğini dile getirmez; bir varlık birçok katmanı kendi içinde birleştirebilir. Bundan dolayı bir katmanlı (taşlar, maddesel nesneler) varlık, iki katmanlı (bitkisel), üç katmanlı (hayvanlar), dört katmanlı (insanlar) varlıklar vardır. Bu katmanlar birbiri üzerine bir evin katları gibi sıralanmışlardır. Zemin katın üst katlara gereksinimleri yoktur, onlar olmadan da olabilir, ama tersi olamaz. Zemin kat olmadan üst katlar olamaz. Demek ki aşağı katlar da tek başlarına da var olabilirler, ama yukarı katlar aşağı katlar olmadan var olamazlar. Her gerçekliğin kendi katmanına göre bir yasası vardır, her biri kendisine göre bir yenilik getirmiştir ve bunu bir önceki basamakla belirlemeye olanak yoktur. Her katman dayandığı katmana yeni bir şey getirmiştir. Bir yüksek katman bir önceki katmana bağlıdır, ama onun tarafından belirlenmiş değildir. Bir yukarı katmanın getirdiği yeni ile bir aşağı katmanın üzerinde bir gücü vardır. Yüksek katman kendisine temel olan aşağı katmana göre özgürdür.

Görsel 3.12: Hartmann'ın varlık katmanları kuramındaki katmanlar

Hartmann'ın varlık katmanları kuramı kategoriler kuramı ile bağlantı içindedir. Biz gerçekliği gerçek üzerindeki kategorilerimizle tanırız. Öncelikle temel kategoriler vardır: madde ve biçim, birlik ve çokluk, iç ve dış, uyum ve çatışma gibi. Bir de her bir varlık katmanı için geçerli olan özel kategoriler vardır. Ele alınan kategori, kendi varlık katmanıyla sınırlanmazsa yanılma kaçınılmaz olur. Kategorilerin her birinin kendi varlık katmanlarında geçerliliği ve kendine göre bir yasası vardır. Sonra aynı varlık katmanında bütün kategoriler birbiri içinde örülmüştür. Aşağı katmanın kategorileri yukarı katmanda yeniden belirir. Örneğin fiziğin yasaları canlı varlık için de geçerlidir; ama aynı biçimde değil, değişik biçimde geçerlidir. Yukarı katman, aşağı katmanın öğelerinin bir

araya gelmesi değildir; onu aşıp özce yeniyi getirir. Örneğin yaşam, fizik ve kimya karşısında yeni bir şeydir. En önemlisi; yukarı katmanların aşağı katmanlar olmadan olamayacağıdır, oysa tersi söz konusu değildir; aşağı katmanın yukarı katmana gereksinimi yoktur. Bundan şu sonuç çıkar: Tin gerçi en yüksek katmandır, ama işte bundan dolayı en güçsüz, en zayıf katmandır da. Bütün öteki aşağı varlık katmanlarına gereksinimi vardır, ama onların ona gereksinimi yoktur, onsuz da olabilirler. Böylece Hartmann, tinin güçsüzlüğünü kabul etmiş oluyor. Ancak yukarı katman getirdiği yeni ile aşağı katman üzerinde bir güç kurabilir, ona gerektiğinde el atmakla. Öte yandan aşağı varlık katmanları yukarı varlık katmanları tarafından kendilerine biçim verilip verilmemesine kayıtsızdırlar. Ama yukarı katman bu kayıtsızlığa karşın getirdiği yeni ile onun üzerinde güç kurar. Bu da onun aşağı katmana göre daha özgür olduğunu gösterir. (...) İrade özgürlüğü sorunu da fiziksel kategorilerle çözülemez, çünkü fizik alanında özgürlük yoktur. (...) Tin katmanında beliren insan kişi olarak ortaya çıkar ve insan karar verme özgürlüğüne sahiptir. (...)"

Bedia Akarsu, Çağdaş Felsefe
(Kısaltılmıştır.)

Fikir Çerçevesi

Aşağıdaki metinde yer alan düşünceleri Hartmann'ın varlık anlayışıyla karşılaştırarak varlığın nasıl bir yapıya sahip olduğunu yorumlayınız.

"(...) Bergson'a göre hayat maddeye dayanmak zorundadır. (...) Maddenin varlık yapısı ile hayatın varlık yapısı ve karakterleri arasında farklılık vardır. Evet bu ikisi birlikte bulunmak zorundadır. Hayat varlık karakteri itibarıyla kendisine hiç de benzemeyen madde denilen şeyin içinden çıkmıştır. Bununla şunu da söyleyebiliriz: Maddenin içinde hayat gizlidir. Çünkü gizli olmasaydı patlayıp çıkamazdı. Bergson'un deyimiyle madde azaltılmış hayattır. Burada materyalistlerin örneğin Demokritos'un anladığı manada bir madde anlayışı yoktur. Daha canlı bir madde söz konusudur. Yani bu öyle bir madde ki içinde patlamaya hazır, organik hâle gelebilecek birşey var. O hâlde şunu söylemek durumundayız: İkisi birlikte olmakla birlikte ikisini biz ayırabiliyoruz. Ama maddesiz düşünmek mümkün değildir. Maddesiz bir hayatı tasavvur etmek hiçbir şekilde mümkün değildir. Çünkü içinden çıkıp geldiği şeyden onu bütünlüğüyle ayırdığımız zaman bizim karşımıza o ne olarak kalacaktır? Yani böyle bir durumda hayat varlığını yitirmeyecek mi? Elbette yitirecek. Maddeyle hayatın yönü birbirine tersttir. Ayrıca madde zorunluluk hâlini, hayat ise hürriyet halini temsil ediyor. Maddede zorunluluk yumuşadığı zaman oradan hayat çıkıyor. Zorunluluğun yumuşadığı yere bilinç yerleşiyor ve hayat buradan çıkıyor. (...)"

Ali Osman Gündoğan, Bergson: Metafiziğe Yeniden Dönüş
(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Size göre varlık hiyerarşik (aşamalı) bir yapıya sahip midir? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

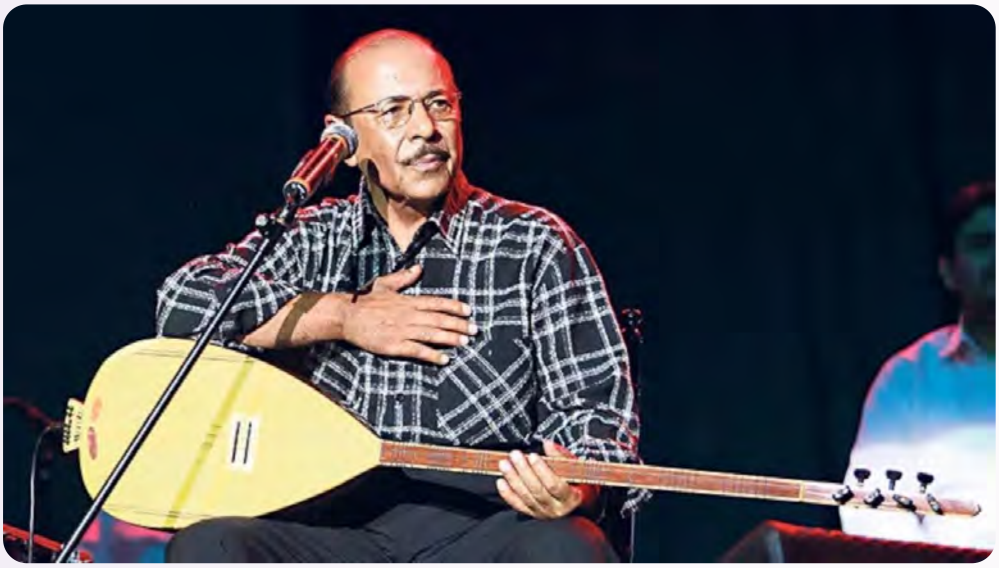
Gelecek Konuya Hazırlık

Varlık felsefesinin işlendiği filmleri araştırıp örnekler veriniz. Bu filmlerden ilginizi çeken bir tanesini izleyip arkadaşlarınıza anlatınız.

c. İşlenen Bir Konunun Varlık Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi

Düşünelim

Aşağıda ünlü Türk ozanı Neşet Ertaş'tan alınmış bir türkü vardır. Bu türkünün sözlerini varlık felsefesi açısından değerlendiriniz.

Görsel 3.13: Neşet Ertaş (1938-2012)

Yolcu

Bir anadan dünyaya gelen yolcu
Görünce, dünyaya gönül verdin mi?
Kimi böyü, kimi böcek, kimi kul
Merak edip hiçbirini sordun mu?
(Bunlar neden, nedenini sordun mu?)

Vücut ölür ama uruhlar ölmez
Bunca mahlûkat var, hiçbiri gülmez
Cehennem azabı zordur, çekilmez
Azap çeken hayvanları gördün mü?

İnsandan doğanlar, insan olurlar
Hayvandan doğanlar, hayvan olurlar
Hepisi de bu dünyaya gelirler
Ana Hak'tır, sen bu sırra erdin mi?

Vâde tekmil olup ömrün dolmadan
Emanetçi, emanetin' almadan
Ömrünün bağının gülü solmadan
Varıp bir canâna ikrar verdin mi?
(Varıp bir canânın kulu oldun mu?)

Garip Bülbül gibi feryat ederiz
Cehalet elinden küsm-ü kederiz
Hep yolcuyuz; böyle gelir, gideriz
Dünya senin vatanın mı, yurdun mu?

Neşet Ertaş

Felsefe, insan yaşamının her anıyla doğrudan ilişkilidir. Kültür yönüyle ön plana çıkan bir varlık olan insan, varlığı çeşitli şekillerde yorumlar ve çeşitli ürünler verir. Hikâye, roman, kısa film veya belgesellerde birçok konuyu ele alıp farkı açılardan yansıtır. Varlık açısından bakıldığında bu ürünlerde felsefi birçok konuyu bulmak mümkündür.

Varlık felsefesi kavramlarını ve konusunu esas alarak seçeceğiniz hikâye, roman, kısa film veya belgesellerden birini inceleyeniz. Bu incelemeyi yapmak için daha önce bu şekilde değerlendirilmiş örnekleri bilişim teknolojilerini kullanarak bulunuz. Bulduğunuz örnekleri eleştirel bir gözle inceledikten sonra, varlık felsefesinin kavramları ve konuları açısından kendinize göre bir yol belirleyiniz. Aşağıdaki sorular, bu anlamda size yardımcı olacaktır. Değerlendirmelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Fikir Çerçevesi

- İncelediğiniz yayında ileri sürülen varlık felsefesiyle ilgili temel fikir nedir?
- İncelediğiniz yayında öne sürülen varlık felsefesiyle ilgili argümanlar nelerdir?
- İncelediğiniz yayında üzerinde durulan varlık felsefesiyle ilgili kavramlar nedir?
- Yayında geçen fikir, argüman ve kavramların varlık felsefesiyle bağı nedir?
- İncelediğiniz yayında ileri sürülen argümanlardan ve kullanılan kavramlardan hangi ana fikre ulaşıyorsunuz?
- İncelediğiniz yayındaki varlık felsefesiyle ilgili görüşler sizce doğru mudur? Tartışınız.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Sizin için varlığın anlamını ifade eden ve günlük hayatta karşılaştığınız sanat eseri ya da eserleri hangisidir? Bunu arkadaşlarınızla paylaşınız. Neden bu eseri ya da eserleri seçtiğinizi açıklayınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Bilginin ne olduğu üzerine ortaya konmuş felsefi görüşleri araştırınız. Bu görüşleri, bir sonraki derste arkadaşlarınızla paylaşınız.

3.2. BİLGİ FELSEFESİ

a. Bilgi Felsefesinin Konusu ve Problemleri

Düşünelim

Bir konuda bilgi edinirken hangi aşamalardan geçtiğinizi arkadaşlarınızla tartışınız.

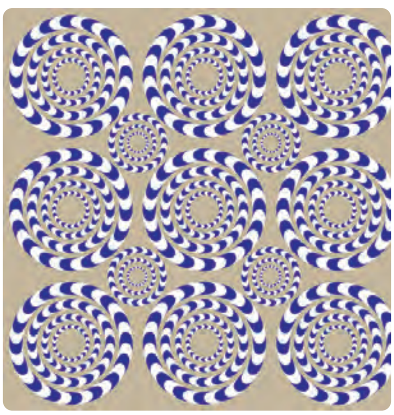

Görsel 3.14: Bilgi ile ilgili bir tasvir

Bilgi felsefesinin karşılığı olarak Batı kültür dünyasında epistemoloji kavramı kullanılır. Epistemoloji terimi Yunanca bilgi anlamına gelen "episteme" ve bilim, yasa, kuram anlamına gelen "logos" kelimelerinden oluşmuştur. Bu iki kelimenin birleşiminden oluşan epistemoloji terimi, "bilgi bilimi" ya da "bilgi kuramı" anlamlarına gelir. Bilgi felsefesinin konusu bilgidir. Bilgi, öznenin nesneyle ilişkisi sonucunda ortaya çıkan üründür. Bilgi felsefesinde doğru bilginin mümkün olup olmadığı, bilginin kaynağının ne olduğu, bilginin sınırları ve doğru bilginin ölçütlerinin neler olduğu araştırılır.

Fikir Çerçevesi

Aristoteles'in "Metafizik" adlı eserinin giriş cümlesi olan "Bütün insanlar doğal olarak bilmek isterler." anlayışını sorgulayınız.

Görsel 3.15: Duyumlarımızın bizi yanılttığını örnekleyen bir şekil (Hareket etmeyen daireleri, hareket ediyormuş gibi algılarız.)

Doğru bilginin mümkün olup olmadığı üzerine görüş ileri sürenlerden ilki, doğru bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığını söyleyen kuşkuculardır (septikler). Bu probleme yanıt veren ikinci grup ise doğru bilgiye ulaşmanın mümkün olduğunu ileri süren dogmatiklerdir. Burada dogmatik kavramının kullanılmasının nedeni, bu görüşe sahip kişilerin, doğru bilginin olduğu ve ona ulaşılabileceğine dair görüşü kabul etmeleridir. Bilginin imkânsız olduğunu, insan zihninin hiçbir doğruya ulaşamayacağını öne süren kuşkuculuğun yanı sıra, kuşkuyu bir amaç olarak değil de bir araç olarak ele alan görüşe yöntemsel kuşkuculuk denir. Felsefe tarihinde yöntemsel kuşkuculuğun en tipik örneği René Descartes'tır. Ona göre kuşku, kendi karşıtı olan kesin ve açık seçik bilgiye ulaşmaya olanak verir.

Kuşku, öznenin varlığının dolaysız sezgisini anlatır. İslam dünyasında ise şüpheciliği yöntem olarak benimseyen Gazali'dir. Dogmatikler gibi hemen doğru bilginin mümkün olduğunu kabul etmemiş, konunun irdelenmesi gerektiğini benimsemiştir. Gazali, bu gayretin kaynağını Allah'ın kendisine bahşettiği alışkanlığa bağlar. "Doğru bilgi olanaklı mıdır?" sorusunun cevabını arayan Gazali, duyuların yanıltıcılığı karşısında akla da güvenilemeyeceği sonucuna varmıştır. Gazali, apaçık ve gerçek bilginin akıldan değil de Allah'ın kalbine ihsan ettiği nur ve sevgi sayesinde meydana geldiğini ifade eder.

Fikir Çerçevesi

René Descartes'a göre mümkün olursa insan, hayatında bir kez her şeyden şüphe etmelidir. René Descartes bu düşünceyle ne anlatmak istemiş olabilir? Tartışınız.

Doğru bilgiyi elde etmenin mümkün olmadığını ileri sürenler (kuşkucular), insanın doğru bilgiyi elde edebilmek için yeterliliği olmadığını söylerler. Bilmek için yönelinen şey ile bilmek için yönelen insan arasında bir uyuşma yoktur. Dolayısıyla herkes için genelgeçer, aynı olan bir bilgi elde edilemez. Kuşkucular, ortaya koydukları görüşlerle ikiye ayrılmaktadır: Bunlardan ilki, aşırı kuşkucu olarak adlandırılan düşünürlerdir. Aşırı kuşkucular, her türlü bilginin elde edilemeyeceğini, doğru bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığını ileri sürerler. İkinci grup ise ılımlı kuşkucu olarak adlandırılır; bunlar, bazı bilgi türlerini reddederler ve bilginin elde edilse bile eksik bir yanının kalacağını düşünürler.

Kuşkucu anlayış içinde değerlendirilen eski Yunan filozofu Parmenides (MÖ 540-450), oluş ve değişime ait bilginin doğru bilgi olmadığını ileri sürer. Ona göre varlık değişmezdir; kalıcıdır; birdir, süreklidir, yaratılmamıştır ve yok edilemezdir. Varlığın bilgisine akılla ulaşabiliriz. Duyumla elde edilen bilgiler ise bizi yanıltır. Çokluğun, değişmenin ve hareketin olduğunu bize duyum gösterir. Bu da bir yanılmanın sonucu oluşur, doğru bir bilgi değildir. Duyular yanlış bilginin kaynağıdır. İlk Çağ Yunan düşüncesi içinde yer alan Sofistler de mutlak ve kesin bir bilginin olmadığını ileri sürerler. Onlara göre doğruluğun ölçütü insandır. Duyumların sağladığı bilgi her insanda farklıdır dolayısıyla bilgi de görelidir.

Sofist ekolün önemli isimlerinden biri Protagoras'tır (MÖ 485-420). Ona göre algılar, herkese göre farklılık gösterir. Dolayısıyla doğruluğu elde edilmeye çalışılan bütün bilgiler kişiden kişiye farklılık gösterir. Onun anlayışında bilgi algıya dayalı olarak meydana gelir ve özneldir. Her şeyin ölçüsü ona göre insandır. Bu nedenle aynı konuda ortaya konan farklı savların doğru olması mümkündür. Sofist düşüncenin önemli bir diğer ismi ise Gorgias'tır (MÖ 483-376). Onun görüşleri daha ileri gitmiş bir kuşkuculuğu barındırır. Görüşlerinde hiççiliğe (nihilizm) ulaşan Gorgias, gerçekten var olan herhangi bir şeyin olmadığını iddia eder. Herhangi bir şey varsa bile bu bilinemez; bilinse bile başkalarına aktarılamaz. Dolayısıyla doğru bilgiye ulaşmak, onun için mümkün değildir. Felsefi bir akım olarak kuşkuculuk sofistlerin görüşlerinin etkisiyle şekillenmiştir. Bu akımın kurucusu Pyrrhon'dur (Piron/MÖ 365-275). Onun yanı sıra bu akımda anılan diğer düşünürler içinde Timon (MÖ 325-235), Karneades (MÖ 214-129) ve Sektus Emprikus'u (MS 160-210) saymak mümkündür.

Şüphecilik içinde değerlendirilebilecek bir diğer filozof da Demokritos'tur (MÖ 460-370). Ona göre gerçekte var olan, değişmeyen atomlardır. Ona göre atom ve boşluk dışında bir şey yoktur. Bu ikisi dışındaki her şey varsayımlara dayalıdır. Renk, koku, sıcak gibi özellikler zihinde vardır. Atomu bu özelliklerle nitelendirmek mümkün değildir. Nesnelerin duyusal özellikleri aldatıcıdır. Duyular, gerçeği, yani atomları bilemez. Bunları düşünce yoluyla bilmek mümkündür.

Fikir Çerçevesi

Size göre kuşkuculuğun olumlu ve olumsuz olarak insan yaşamına etkileri neler olabilir? Tartışınız.

Bilgi felsefesinde doğru bilgiye ulaşmanın mümkün olduğunu savunan dogmatiklerin görüşlerinin şekillenmesinde, kuşkuculara karşı geliştirdikleri düşüncelerin önemli bir yeri vardır. Kuşkucuların oluşturdukları düşünce ikliminde insan, birçok pratik sorunla karşılaşmaktadır. Öncelikle doğru bilginin olmadığı bir dünyada bilimin yapılma imkânı kalmaz. Bilimin yapılamadığı, bilginin paylaşılamadığı bir dünyada herhangi bir ilerleme gerçekleşmez. Çünkü bu anlayışta bilgi yoktur ya da paylaşılamazdır. Bilimsel olarak gelişmeyen dünyada insanlar, doğa karşısında tutunmak için yeterli teknolojik aygıtlardan faydalanamazlar. Ayrıca bilim yapılamadığından varlığın araştırılması mümkün olmaz. Aynı şekilde, genelgeçer bir bilgiye ulaşmak da mümkün olmayacağından herhangi bir alanda bilgi birikimi ve paylaşımı yapmak mümkün olmayacaktır. İnsanlar, varlık alanı hakkında bilgiye ulaşamadıkları takdirde yaşamlarını belli ortak değerlere göre oluşturamayacaklardır. Ortaya konan değerlerin genelgeçer olmasını sağlamak mümkün olmayacaktır. Her şeyin ölçüsü insan olacağından bir karışıklık durumu oluşacak, kim daha güçlü ya da baskın olursa o haklı olacaktır. Siyasi alanda haklar değil, güç konuşacaktır. Toplumsal düzeni sağlamak, adil bir sistem kurmak neredeyse mümkün olmayacaktır. İnsanlar, herkes için geçerli olan değişmez yasalara göre davranarak bir düzen sağlayabilir. Ayrıca bilginin kendisinin elde edilmediği ve diğer insanlarla paylaşılmadığı bir sistemde insan, aradığı sorulara cevap bulamayacaktır.

Sofistler, bu düşünce yapısının ortaya çıkardığı toplumsal düzeni kendi lehlerine kullanmışlardır. Bilgilerini parayla satıp güçlü olanın, iyi konuşanın haksız da olsa egemen olmasını sağlamakta aracılık etmişlerdir. Sofistlerin bu yaklaşımına itiraz eden felsefenin büyük ismi Sokrates'tir. Sokrates, varlığın herkes tarafından bilinebileceğini iddia etmiştir. Bu bilgi herkeste ortak olarak mevcuttur. Sokrates, değerlerle ilgili kavramların bile (iyi kavramı gibi) varlıksal bir niteliğe sahip olduğunu ileri sürmüştür. En kötü kuralın kuralsızlıktan iyi olduğunu kabul ederek buna uymak gerektiğini savunmuştur. Görüşlerini öğrencisi Platon geliştirerek savunmaya devam etmiştir. Bu görüşlerin oluşmasında Sofistlere karşı gösterilen düşünce geliştirme çabasının da önemli bir payı vardır. Doğru bilginin ulaşılabilir olduğunu kabul edenler, farklı şekillerde doğru bilgiye ulaşılabileceğini iddia etmişlerdir. Bu bağlamda görüşlerini ileri sürmüş filozoflara örnek olarak Aristoteles, Farabi, Francis Bacon (Fransis Beykın), John Locke verilebilir.

Görsel 3.16: Sokrates'i (MÖ 469-399) tasvir eden bir heykel.

Fikir Çerçevesi

Platon'a göre insan ruhu ölümsüzdür. Ruh, gölgeler dünyasına gelmeden önce ideaları görmüş olduğundan onların bilgisine sahiptir. Gölgeler dünyasında bilgi, ölümsüz olan ruhun ideaları hatırlamasından başka bir şey değildir. Ona göre bilgi doğuştan gelir. John Locke'a göre ise insan doğuştan herhangi bir bilgiyle doğmaz. Bütün bilgiler duyumlarla elde edilir. Bu iki düşünceyi karşılaştırarak bilginin kaynağını sorgulayınız.

Bilginin kaynağının ne olduğuna dair yapılan felsefi sorgulamalar sonucunda çeşitli yanıtlar ortaya konmuştur. Doğru bilginin elde edilebileceğini savunan filozoflar, bilginin elde edilebilmesi için kendi kabul ettikleri bir kaynak olması gerektiğini ileri sürerler. Bilginin kaynağına ilişkin ileri sürülen görüşleri başlıca sekiz başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar: rasyonalizm (akılcılık), empirizm (deneycilik), kritisizm (eleştiri felsefesi), pozitivizm (olguculuk), analitik (çözümleyici) felsefe, entüisyonizm (sezgicilik), pragmatizm (faydacılık), fenomonoloji (görüngübilim)dir.

Rasyonalizm; bilgi felsefesinde, doğru bilgiye ulaşmanın akıl aracılığıyla olacağını savunan görüştür. Rasyonalistler, duyu verilerinin insanı yanılttığını düşünürler. Duyu verileri her bireyde aynı bilgiyi meydana getirmez. Bireyler arasında farklılık vardır. Bu bilginin genelgeçer olması, gerekliliğine aykırı bir durumu oluşturur. Bunun yanı sıra duyuların işleyişi zamanla farklılaşır. Duyumlar, içinde bulunulan koşulların etkisinde şekillenebilir. Dolayısıyla duyu verileri kalıcı, değişmez bir bilgi sağlamaz. Rasyonalistlere göre akıl bilgisi kişiden kişiye, durumdan duruma ve zamana göre değişmeyen bilgiyi bize sağlar. Doğru bilgiye akılla ulaşılabilir. Bu görüşü savunan filozoflara örnek olarak Sokrates, Platon, Aristoteles, Farabi ve Hegel verilebilir.

Fikir Çerçevesi

René Descartes'a göre ortak duyu (sağduyu) bütün insanlarda eşit olarak paylaştırılmıştır. Bu görüş size göre doğru mudur?

Empirizm; doğru bilginin duyu deneyimleriyle elde edileceğini ileri süren anlayıştır. Rasyonalizmden farklı olarak empirizm, doğuştan gelen herhangi bir bilgi ya da fikir olduğunu kabul etmez. Empirizm görüşünü benimseyenler, bütün bilgileri deneyimler sonucunda elde ettiğimizi iddia ederler. Duyu verileri yoluyla edindiğimiz izlenimler sonucunda bilgi oluşur. Duyu verilerinin gerçekliği için üzerinde genel bir uzlaşım ve bir anlaşma olması gereklidir. Emprizm, tümevarım yöntemini kullanarak dış dünyanın bilgisine dair genellemelere ulaşılacağını düşünür. Emprizm görüşünü benimseyenlerden ön plana çıkan isimler Francis Bacon, John Locke ve David Hume'dur.

Görsel 3.17: Kant (1724-1804/Temsilî)

Kritisizmin kurucusu Immanuel Kant'tır. Kant, rasyonalizm ve empirizmin bir sentezini meydana getirmiştir. Ona göre doğru bilginin elde edilmesinde hem akılcılığın hem de deneyciliğin birlikte işleyişi gereklidir. Kant, bilginin sınırlarını belirlemenin önemi üzerinde durur. Bilginin sınırlarını belirlerken insanı temele alır. Bilginin eleştirel bir bakışla değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durur. *Saf Aklın Kritiği* adlı eserinde bilgiyle ilgili görüşlerini açıklar. Rasyonalizmden etkilendiği temel yön, aklın belli kalıplara doğuştan sahip olmasıdır. Bunlar deney öncesidir. Bu kalıpsal özellik bütün insanlarda mevcuttur. Kant, akıl kalıplarına "kategori" der. Ona göre insan aklı fenomenleri (görüngüleri), olaylar dünyasını bilebilir. Bu da empirizmden etkilendiği yöndür. İnsan, duyu verilerinin sağladığı kadarını bilebilir. Kant, bu ikisinin birlikte işlemesi sonucunda bilginin oluşacağını söyler. Duyu verileriyle elde edilen verileri akılda bulunan on iki kalıp, kategoriye girip onların şeklini alır. Kant, bu anlamda akılcılık ve deneyciliğin bir sentezini yapmış olmaktadır. Kant'a göre bilginin oluşması için öncelikle aklın kalıplarına uyması gerekir ve buna ek olarak yeni bir bilgi sağlaması gerekir. Kant bizim, fenomenleri (görüngüleri) olduğu şekilde değil, akla göre bildiğimizi söyler.

Pozitivizmin önemli temsilcisi Auguste Comte'tur (Agust Komt/1798-1857). Bu ekole göre bilginin kaynağı olgulardır. Olgu, evrendeki gözlenebilen herhangi bir oluşumdur. Pozitivizm, sadece duyumla ilişkili olan unsurların bilgi kaynağı olduğunu ileri sürer. Bunun dışındaki her şey metafiziğe girer ki bunlar ona göre bilginin kaynağı olamazlar.

Fikir Çerçevesi

Comte'a göre gözlemlenebilir olmayan şeyler gerçek olarak kabul edilmemelidir. Bu durumda nötrino ve kuark atom altı parçacıkları gerçek değil midir? Tartışınız.

Analitik felsefe, "modern deneycilik" ya da "mantıksal deneycilik" olarak da isimlendirilir. Doğru bilgiye, dil çözümlemelerini kullanarak ulaşılacağını düşünen felsefi ekoldür. Felsefedeki problemlerin dilin içerdiği çok anlamlılık ya da anlam bulanıklığından kaynaklı olduğunu düşünen bu ekolün savunucularına göre dil, bu anlam bulanıklığından kurtarılmalıdır. Felsefe, dil çözümlemeleriyle sınırlandırılmalıdır. Bunun için yapma bir dil ve matematiksel bir mantık dili oluşturma çabasına girmişler, sembolik mantığı ortaya koymuşlardır. Matematiği mantığa indirgeyen bu yaklaşımın önde gelen isimleri Bertrand Russell (Börtrınd Rasıl) ve Alfred Whitehead'dir (Alfired Vaythed). Bu iki düşünür, sembolik mantığın oluşmasında çok önemli çalışmalar yapmışlardır. Bu felsefi ekol içinde öne çıkan bir diğer isim Ludwig Wittgenstein'dır (Ludvig Vitginştayn).

Görsel 3.18: Ludwig Wittgenstein (1889-1951)

Fikir Çerçevesi

Wittgenstein'a göre bir şeye isim vermek, onu etiketlemekten farklı değildir. Bu ifadenin ne anlama geldiğini sorgulayınız.

Entüisyonizm, doğru bilgiye sezgi aracılığıyla ulaşılabileceğini savunan felsefi görüştür. İslam dünyasında Gazali (1058-1111) bu düşüncede ön plana çıkar. Batı dünyasında bu konuyla ilişkili birçok görüş ileri süren filozof olmakla beraber ön plana çıkan düşünür Henri Louis Bergson'dur.

Pragmatizm, doğru bilginin faydalı olan bilgi olduğunu ileri süren felsefi ekoldür. Aklın görevi onlara göre nesneyi tanıması, kullanabilmesi ve onlara istendiği şekli verebilmesidir. Akıl, eğer başarılı olan sonuca ulaşılabilecek işe yönelirse amacını gerçekleştirebilir. Gerçek ve doğru fikir, başarılı olan fikirdir. Pragmatizm; akılcılıktan çok, deneycilikle bağlantılı bir felsefi yaklaşımdır. Pragmatizm faydayı, verimli olanı, sonucu önemser. Gerçekliğin ve doğruluğun ölçütü başarılı olmadır. Pragmatizmi savunan düşünürlere örnek olarak William James ve John Dewey verilebilir.

Fikir Çerçevesi

Dewey'e göre problemlerle karşı karşıya geldiğimizde düşünürüz. Bununla anlatılmak istenen düşüncenin ne olduğunu tartışınız.

Fenomenoloji yaklaşımına göre gerçeğe ulaşmanın yolu özne (insan)dir. Edmund Husserl bu felsefi ekolün kurucusudur. Ona göre doğru bilgi, fenomenlerin bilgisidir. Edmund Husserl'e göre fenomen olay değildir, olayların içindeki özdür. Fenomenlerin anlaşılabilmesi için "paranteze alma" yöntemini kullanır. Bu yöntemde yönelinen konunun özüyle doğrudan bağlantısı olmayan, rastlantısal, ilgisiz nitelikler bir kenara atılır. Bu yöntem aracılığıyla olayın özü elde edilmeye çalışılır.

Bilgi felsefesinde araştırılan önemli bir alan da bilginin sınırlarının ne olduğudur. İnsanın ne kadar bildiği, neyi bilip neyi bilmediği, her şeyi bilip bilemeyeceği, kesin, değişmez bilgiye ulaşıp ulaşamayacağı bu alan içinde araştırılır. Bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan birine göre insan, kendisinden bağımsız şekilde var olan nesnelerin gerçek bilgisini elde edebilir. Bilginin sınırlarını zihin belirlemez. Bilginin sınırı, insanın zihni dışında gerçekten var olan dünyanın sınırları kadardır. İnsan kendisi gibi olmayan, bağımsız bir varlık alanını bilmeye çalışan, etkin bilen bir varlıktır. İnsan sadece kendi zihninin içeriklerini bilmekle sınırlı değildir, gerçek olan nesnelerin de bilgisine ulaşabilir.

Diğer bir görüş ise insanın kendi dışındaki nesneleri gerçekte olduğu hâliyle bilemeyeceğidir. İnsanın kendi dışındaki dünyayı ve gerçekliği olduğu gibi değil, kendisinin algıladığı ve zihninin yapısına uygun olacak şekilde bilebileceği savunulur. Bu görüşü savunan bazı düşünürlere göre bilme sürecinde bilinebilmesi mümkün olan sadece insanın kendi zihin içerikleridir. İnsan, zihninin dışına çıkamaz, onunla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla insan, gerçeği olduğu gibi bilemez. Bu görüşün önde gelen temsilcisi George Berkeley'dir (Corç Berkli). Berkeley, nesneyi, bilen insan zihnine bağlı kılmış; bilgide kişinin öznel izlenimlerinin, zihinsel temsil ve zihin içeriklerinin aşılamayacağını savunmuştur.

Görsel 3.19: George Berkeley (1685-1753/Temsilî)

Yukarıda dile getirilen görüşün ikinci çeşidinde ise insanın kendisinden bağımsız şekilde var olan (gerçek) nesnelerin bilgisine, kendisinin sahip olduğu özellikler çerçevesinde ulaşabileceği iddia edilir. Bilginin oluşmasında insanın deneyleri ve zihnin yapısı önemli bir rol alır. Bu yaklaşıma göre deney alanının dışında kalan bir gerçekliğin bilinemeyeceği ve onun doğru ya da yanlış olduğu üzerine bir yargı verilemeyeceği savunulur. Bilginin sınırı insanın deneyleri ve zihnidir. Bu yaklaşımın önde gelen savunucusu Immanuel Kant'tır. Ona göre bilgi sınırlıdır; insanın bildiği şey nesnenin veya varlığın kendisi değildir, insana göründüğü şekliyle olan kısmıdır. İnsan deneyimleri sonucunda elde ettiklerini, aklında doğuştan getirmiş olduğu kavram ve kategoriler yardımıyla bilgi hâline getirir. İnsanın bilgisi, onun zihninin yapısı çerçevesinde meydana gelmektedir; insan, gerçekliği olduğu gibi bilememektedir.

Bilginin sınırı konusunda epistemolojide ele alınacak bir başka yaklaşım da **rasyonalizm**dir. Bu yaklaşıma göre bilgimizin sınırı ve ölçütü akıldır. Aklın doğuştan getirdiği ilke ve bilgilere sahiptir. İnsan ancak bunlar aracılığıyla bilebilir. İnsanı, duyu deneyimlerinin aldatıcılığından akıl koruyabilir. Akıl bizi değişmez, kalıcı ve sabit olan varlığın bilgisine ulaştırabilir.

Görsel 3.20: Akıl ile ilgili bir tasvir

Bilginin sınırlarıyla ilişkili olarak özellikle rasyonalizm karşısında değerlendirilebilecek olan **empirizm,** bilginin sınırının deney(im)lerimiz olduğunu iddia eder. Bu ekole göre insanın doğuştan sahip olduğu hiçbir ilke ya da bilgi yoktur. İnsan aklı boş bir levha gibidir. Deney(im)lerle bilgiye ulaşmak mümkündür. Aklın ilkelerinin kaynağı da böylece deney(im)ler olmaktadır. Bu görüşlerin dışında entüisyonizm ve pragmatizmden bahsetmek mümkündür.

Entüisyonizme göre bilgimizin sınırları sezgilerimizdir. Bu bağlamda onlar bilginin sınırlarını oldukça genişletmiş olurlar. Çünkü onlar metafiziği ve doğuştan gelen bilgileri kabul etmiş olurlar. **Pragmatizm** ise bilginin sınırlarını, yararının belirlediğini savunur. Bu kurama göre bilginin sınırını onun işlevi ve sonuçları belirler. Bilgilerin doğruluğu bir sorunu açıklamasına göre belirlenir. Dolayısıyla bir bilginin sınırı, onun açıkladığı problemler ve işe yaraması ile orantılıdır.

Bilgi felsefesinin incelediği konulardan biri de **bilginin doğruluk ölçütlerinin** belirlenmesidir. Doğruluk ölçütlerinin belirlenmesinde çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Doğruluk ölçütleri olarak öne sürülen başlıca savlar şunlardır: Doğru bilgi uygunluktur, apaçıklıktır, tutarlılıktır, yarardır, tümel uzlaşmadır. Doğru bilginin **uygunluk** olduğunu ileri sürenler, doğruluğu gerçeklikle olan bağı doğrultusunda değerlendirirler. Bir bilgi gerçeklikle uyuşuyorsa ve onu yansıtıyorsa doğru bir bilgidir. Gerçeklikle bağdaşmayan, gerçekte olmayan bir bilgi yanlıştır. Doğru bilginin **apaçıklık** olduğunu savunanlara göre doğru bilgi, kendisinden şüphe edilemeyen, herkes tarafından zorunlu olarak kabul edilen bilgidir. Apaçıklık durumunda akıl, bilgiyi dolaysız bir şekilde kavrar. René Descartes'a göre Tanrı'nın olduğuna dair bilgi apaçık olan bir bilgidir. Bu bilgi doğrudan kavranır. Doğru bilginin **tutarlılık** olduğu savını öne sürenler, bilginin hem kendi içinde çelişik bilgi içermemesine hem de doğruluğu kabul edilmiş bilgilerle uyuşmasına bağlı olarak belirlendiğini savunmuşlardır. Ortaya konan bilgi bir bütün olarak tutarlılık arz etmeli, kendisiyle çelişen hiçbir bilgi içermemelidir. Doğru bilginin **yarar olduğunu** savunanlar, yararı doğru bilginin ölçütü olarak kullanırlar. Yararlı olan bilgi doğru bilgidir; yararlı olmayan doğru bilgi değildir. Bu savı savunanlara göre doğru bilgi bizi sonuca, yararlı olana götürmelidir. Doğru bilginin **tümel uzlaşım** olduğunu savunan yaklaşımda ise doğru bilgi, herkesin üzerinde uzlaştığı bilgidir. Genel uzlaşım, doğru bilginin ölçütü olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel bir uzlaşmanın olmadığı bir bilgi, doğru bilgi değildir.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

İnsanların bilgi edinememesi ya da doğru bilgiye ulaşamaması durumunda yaşamın nasıl olacağını arkadaşlarınızla tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Bir konu hakkında birden fazla doğru olmasının mümkün olup olmadığını araştırınız.

b. Doğruluk ve Gerçeklik İlişkisi

Düşünelim

Edindiğiniz bir bilginin doğru olduğuna nasıl karar verirsiniz? Tartışınız.

Doğruluk ve gerçeklik kavramları hem bilgi felsefesinde hem de bilim alanında önemlidir. "Bilgi Felsefesinin Konusu ve Problemleri" başlığında da ifade edildiği üzere doğrunun ne olduğu hakkında çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Ancak gerçeklik bağlamında doğruluk kavramı değerlendirildiğinde bahsi geçen bu iki kavram arasındaki ayrımı şu şekilde dile getirmek mümkün olabilir: Gerçeklik, insan zihnine bağlı olmadan, insanın dışındaki şeylerin nesnel bir şekilde var olma durumunun ifade edilmesidir. Gerçeklik durumunda insana bağlı olmadan var olanlardan, nesne ve olgulardan bahsedilir. Algılarımıza konu olan ölçülebilir özellikteki somut olarak var olanlar, bir bütünlük arz eder. Doğruluk ise düşüncenin bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğruluk, dile getirilen önermelerin gerçeklikle örtüşmesidir. Düşüncede varılan sonuçların, yöneldiği nesneyle uyuşması gerekmektedir. Gerçeklik ve doğruluk arasındaki ilişki süreklilik gösterir. Bir bilginin doğru olup olmamasının belirlenmesi, gerçeklikle olan bağı denetlenerek belirlenir. Ancak doğruluk, düşünceye ilişkin bir değerdir. Bu değerin ölçütü, gerçeklik; yani gerçeğe uygun olup olmadığıdır. Örneğin kar bir olgudur, gerçektir. Ancak karın nasıl oluştuğuna dair bir önerme doğru olabilir. Doğruluk düşünceye ilişkin bir değerdir. Buradaki fikirlerden hareketle aşağıdaki metinde verilen doğruluk ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi tartışınız.

"(...) Geleneksel görüşle ilgili olarak ortaya çıkan açık bir soru şudur: Gerçekten doğruya eriştiğimizi nasıl biliriz? Bir uçak pistin üzerine konduğunda indiğimizi belirten bir sarsıntı duyarız. Onaylanan bir yöntemi izlememiz dışında doğruya ulaştığımızı gösteren herhangi bir delil var mıdır? Bu, günümüze daha yakın olan bilim kuramları için bile zor bir sorudur. Örneğin Popper'ın (Papır) açıklamasını ele alım. Popper, nesnel doğrunun varlığına ciddi olarak inanan biridir. Öğütlediği tahminde bulunmalar ve çürütmeler yöntemini kullandığımızda, hakikate doğru ilerlediğimize de inanmaktadır. Ancak Popper'a göre, bilim adamlarının öne sürdükleri varsayımlar kesin olarak doğrulanamazlar. Onlar, ya yanlışlanabilirler ya da yanlışlama yönündeki bütün çabalara karşı direnmeleri durumunda kendilerini dolaylı olarak desteklenebilirler. Ancak bundan, bizim hiçbir zaman doğruya sahip olduğumuzdan emin olamayacağımız sonucu çıkar. Emin olabileceğimiz tek şey, araştırmalarımızı doğru biçimde yürüttüğümüz takdirde kuramlarımızın doğruya gittikçe daha yakın olacağıdır. Popper şöyle bir soru sorar: Eğer ne zaman orada olduğumuzu bilemezsek, hemen hemen orada olduğumuzu nasıl bilebiliriz? Kuramlarımızın doğru olduğunu kesin bir biçimde bilemezsek, onların doğruya yakın olduğundan nasıl emin olabiliriz? Bu, makul bir sorudur. O, birçok insana geleneksel nesnel doğru kavramının (Popper'ın az çok desteklediği kavram) derin bir biçimde problemli olduğunu gösterir. (...)"

Felsefe Aracılığıyla Düşünme, Chris Horner Emrys Westacott

(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Felsefenin doğruluk anlayışı ile bilimin doğruluk anlayışını karşılaştırınız. Size göre hangisinin doğruluk anlayışı kabul edilmelidir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Günümüzdeki toplumsal gelişmeler açısından bilginin değeri ve güvenilirliğinin önemini bir değerlendirme yazısı ile anlatınız. Yazınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

c. Bilginin Değeri ve Güvenirliği

Düşünelim

İletişim araçlarında okumayı sevdiğiniz yazarların görüşlerini sorgulamaksızın kabul eder misiniz?

İlgilendiğiniz bir konu hakkında takip ettiğiniz dergi ve gazete haberlerinde, genel ağ, sosyal medya veya televizyon programlarında paylaşılan bilgilerin değerini ve güvenirliğini tartışınız. Bu tartışmayı yaparken öncelikle ortaya konan bilginin değerli olarak görülmesinin nedenlerinin neler olabileceğini araştırınız. Sizin için bir bilginin değerli olmasıyla bulduğunuz bu bilgileri karşılaştırınız. Buradan hareketle ulaştığınız sonuçları tarafsız bir gözle değerlendiriniz.

Fikir Çerçevesi

Bilgi ve değer alanındaki ilişkinin önemini sorgulayınız.

Görsel 3.21: Bilişim teknolojisi ile ilgili bir tasvir

Bilginin güvenirliğini tartışırken bilginin elde edilmesinde bu bilgiyi veren kişinin kim olduğu ve ilişkili olduğu kurumların araştırılması gerekir. Bilgiyi sunan kişinin iddia ettiği alanda yeterli olup olmadığı, çalışmalarının neler olduğu araştırılmalıdır. Bilişim teknolojileri kullanılırken elde edilen bilginin güncelliği denetlenmelidir. Örneğin bir genel ağ sayfası ise sayfanın ne zaman güncellendiğine, bilgilerinin doğruluğunun kontrol edilip edilmediğine bakılmalıdır. Bilginin dayandırıldığı kaynak çalışmalar ve bunları hazırlayan kişiler araştırılmalıdır. Bilginin verildiği ortamda reklamın olup olmadığı, varsa bu reklamın bilginin içeriğini etkileyip etkilemediği sorgulanmalıdır. Ayrıca ortaya konan bu bilgilerin sunulması için herhangi bir maddi desteğin verilip verilmediği dikkate alınmalıdır. Böyle bir destek varsa bu desteğin açıklanıp açıklanmadığı incelenmelidir. Bilginin verildiği ortamda, ortaya konan fikrin ne kadarının yazarın kendi fikri olduğu ve bunun belirtilip belirtilmediği göz önüne alınmalıdır.

Fikir Çerçevesi

Francis Bacon'un "Bilgi güçtür." sözünün ne anlama geldiğini tartışınız.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Bir konu hakkında ileri sürülmüş farklı fikirleri bir araya getirip hangi bilginin doğru, hangisinin yanlış olduğunu arkadaşlarınızla tartışınız. Doğru ya da yanlış demek için kullandığınız ölçütleri de belirtiniz.

Gelecek Konuya Hazırlık

Bilimin ne olduğu üzerine ortaya konmuş görüşleri araştırınız. Bu görüşleri, bir sonraki derste edindiğiniz bilgiler ışığında değerlendiriniz.

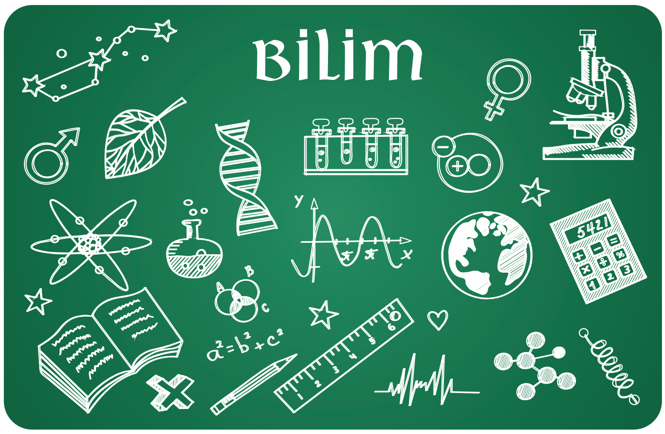
3.3. BİLİM FELSEFESİ

a. Bilim Felsefesinin Konusu ve Problemleri

Düşünelim

Size göre çağımızda bilimin etkin olmasının nedenleri nelerdir?

Felsefe, bilimi kendisine konu edinip değerlendirirken belli bir yaklaşımı benimser. Felsefenin bilim üzerine yaptığı inceleme, araştırma ve sorgulamalar bilim felsefesi alanında yapılır. Bilim felsefesinde bilimin ne olduğu açıklanmaya, anlaşılmaya çalışılır. Bilim felsefesi, bilimin sağladığı bilgi birikimi kullanılarak yapılır. Bilim felsefesinde yapılan çalışmalar, bilimsel çalışmalar değildir. Bilim felsefesi, bilimin terminolojisinin ve işleyişinin felsefenin yöntemleri ve düşünme tarzıyla değerlendirilmesidir. Bilim felsefesinde "Bilim nedir?", "Bilimsel yöntem nedir?", "Bilimin değeri nedir?" problemlerinden hareketle bilimin felsefi olarak incelenmesi yapılır.

Görsel 3.22: Bilimle ilgili bir tasvir

Bilim tabiat içinde gerçekleşen olayların nedenlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini gözlem ve deney yöntemiyle araştıran, bulduğu verilerden hareketle genel yasalara ulaşmaya çalışan, böylelikle olayların nasıl gerçekleştiğini, gerçekleşeceğini belirlemeye çalışan bilgi alanıdır. Bilimin durağan bir yapısı yoktur. Bilim sürekli ilerler, gelişir.

Bilim, olgulara dayalı olarak evreni inceleyen, elde ettiği bulguları hem deney ve gözlemle hem de akıl ilkeleri çerçevesinde değerlendiren bilgi alanıdır. Bilimsel yaklaşımda konular nesnel, tarafsız, eleştirici bir şekilde ele alınır. Böylelikle incelenen, araştırılan alanlarda doğru bilginin edinilmesi, elde edilen bilgilerin sürekli denetlenmesi ve yeni bilgilere ulaşılması mümkün olur. Bilim alanında belli bir konu araştırıldığından seçici olunur. İncelenen alanda farklı konulara sapmadan, genelgeçer yasalara ulaşılır.

Fikir Çerçevesi

Albert Einstein (Albert Aynştayn), bütün bilimin günlük düşüncenin işlemden geçirilmesinden başka bir şey olmadığını söyler. Bunun ne anlama geldiğini tartışınız.

Bilimsel yöntem, belli bir alanda yanıtı aranan problemin olgulara dayalı olarak deney, gözlem ve akıl ilkeleri çerçevesinde araştırılması için izlenen yoldur. Bilimde yanıtı aranan problemde benimsenen yöntem iki aşamadan oluşur. Bunlardan ilki **betimleme** ikincisiyse **açıklama** aşamasıdır. Betimleme aşamasında ele alınan probleme konu olan olgular, olgular arasındaki ilişkiler belirlenir, sınıflandırılır. Bu aşamada gözlem, deney, ölçme etkin bir şekilde kullanılır. Açıklama aşamasında ise betimleme aşamasında elde edilen genellemeler kullanılarak konu hakkında bir varsayım (hipotez)

oluşturulur. Böylelikle ele alınan konu hakkında bir açıklama oluşturulmaya çalışılır. Açıklama sayesinde ele alınan sorunun yanıtının ne olduğu, yanıtın içeriğinin belirlenmesi, olayların nasıl gerçekleştiği, nedenlerinin neler olduğu ve ne gibi sonuçlara ulaşılabileceği ortaya konur. Hipotezler doğrulanırsa ele alınan konu hakkında bilimsel bir yasaya ulaşılmış olunur.

Fikir Çerçevesi

Bertrand Russell'a göre yöntem, duyulur dünya ile bilim arasında bir köprü kurma çabasından ibarettir. Bu ifadeden hareketle yöntemin bilimdeki işlevini değerlendiriniz.

Bilimsel sonuç, doğruluğu gerçekliğe bağlı olarak ölçülebilir olan yani deney ve gözlemle sınanabilen mantıksal açıdan tutarlı olan, denetlenebilir, nesnel, genelgeçer olan yanıtlardır. Örneğin yerçekimi kanunu bilimsel bir sonuçtur. Bu bilimsel sonuç deneye, gözleme, ölçülmeye açıktır. Bu sonuç bilimsel olarak da doğrulanmıştır.

Bilim felsefesi alanında egemen olan iki yaklaşım vardır. Bunlardan ilki indirgemeci, diğeriyse bütüncül yaklaşımdır. **İndirgemeci yaklaşıma** göre bilimin bütün dallarında tek bir yöntem kullanılabilir. Bu tek yöntemle bilimin bütün dallarını anlamlandırmak ve açıklamak mümkün olacaktır. Bunun yanı sıra indirgemeci yaklaşımda, bilimin farklı alanlarda incelenen her bir olguya uygulanabilmesi ile mümkün olan ilkelere, dolayısıyla tek bir bilime varabileceği savunulur. **Ürün olarak bilim anlayışı**nda bu görüşler ifade edilir. Ürün olarak bilim anlayışında, bilimsel metinler mantığın diline döndürülmelidir. Mantığın dili kullanılarak metinler analiz edildiğinde açıklığa kavuşabilir. Bu işlem aynı zamanda bilimsel metinlerin içerdiği mantıksal yapıyı da ortaya çıkaracaktır. Bilimsel çalışmalar mantıksal dile, sembolik mantık ifadelerine çevrildikten sonra analizleri yapılır. Bu akımın önde gelen temsilcileri Hans Reichenbach (Hans Rayhınbah/1891-1953), Rudolf Carnap (Rudolf Karnap/1891-1970) ve Carl Gustav Hempel'dir (Karl Gustav Hempel/1905-1997).

Bilim felsefesinde savunulan diğer bir teori olan **bütüncül yaklaşıma** göre bilimin ve bilimde ele alınan konuların anlaşılabilmesi için bilimin yanı sıra, insani etkinliklerin bütünü göz önüne alınmalıdır. Ayrıca tek tek hipotezlerden çok, teorinin bütün olarak kabul edilmesi ve reddedilmesi gerektiği düşünülür. Bu yaklaşım, **etkinlik olarak bilim anlayışı** içinde değerlendirilir. Bu anlayışta bilim, bilim insanlarının bir etkinliği olarak düşünülür. Bilimin yapısının ne olduğunun anlaşılması, bilimi yapan topluluğun inançlarını, iç yapılarını, ilişkilerini anlamakla mümkündür. Bilimin meydana geldiği kültürel ortamın bilinmesi gereklidir. Thomas Kuhn (Tomas Kun/1922-1997) ve Stephen Toulmin (Sitefın Tolmin/1922-2009), bu yaklaşımın önemli temsilcileridir.

Bilimsel bilginin değerini öncelikle, insana, varlığın ne olduğunun yanıtının verilmesinde bir kaynak olması belirler. Bunun yanı sıra bilimsel bilgiler sayesinde ortaya çıkan teknoloji aracılığıyla yaşama önemli katkılar sağlanır. Bilimsel bir tavırla insanların nesnel, ön yargısız bir yaklaşımı benimsemeleri mümkün olur. Bilimsel bilgiler sayesinde insanın üretimde bulunduğu bütün alanlarda gelişmeler yaşanır.

İnsan, kendisini gerçekleştirirken özellikle bilgiye ihtiyaç duyar. Bilimsel bilgi, insanın merak duygusunu tatmin etmesi, varlığı anlaması ve kendini bilmesi açısından önemlidir. Böylelikle insan, zihinsel bir varlık olması yönünde önemli adımlar atar. Bu bilgi türüyle varlığın nasıl işlendiği açıklanır. Bilimsel bilgide amaç pratik bilgi değildir, bilginin kendisidir.

Bilimsel bilgi, pratiği amaçlamamış olsa da elde edilen bilgilerin pratikle ilişkisi karşımıza çıkmaktadır. Bilimsel bilginin uygulaması teknoloji alanında görülmektedir. Teknoloji aracılığıyla insanın doğa karşısındaki mücadelesinde yaşamda kalma ihtimali artmaktadır. Böylelikle insan yaşamını sürdürebilmektedir. Bunun yanı sıra teknoloji sayesinde insan daha konforlu bir yaşama kavuşabilmektedir. İletişim, sağlık, mimari, ulaşım ve benzeri birçok alanda teknolojinin sağladığı imkânlardan yararlanabilmektedir. Bahsedilen bu gelişmeler insanın toplumsal yapısını ve değerler dünyasını derinden etkilemektedir.

Görsel 3.23: Bilimin doğayla ilişkisi ile ilgili bir tasvir

Fikir Çerçevesi

Bilimin gelişim tarihini araştırınız. Türk-İslam medeniyeti içinde bilime katkı vermiş bilim insanlarını belirleyiniz. Bu bağlamda onların tüm dünya kültür ve medeniyetine kazandırdıkları bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 3.24: Bilimin gelecekle ilişkisi ile ilgili bir tasvir

Bilimsel bilginin çeşitli alanlarda kullanışında ahlaki bir tavır benimsemek gerekliliği karşımıza çıkmaktadır. Bilimsel bilgi ve teknoloji aracılığıyla insanlar, hem doğada hem de diğer insanlar üzerinde baskı kurabilir. Elde ettikleri bilgileri, diğer insanlara zarar verecek yönde kullanabilirler. Bu duruma örnek olarak savaş teknolojilerinde bilimsel bilgilerin kullanılmasını gösterebiliriz. Gittikçe daha çok insanı etkisiz hâle getirmek için, öldürme ve yaralama gücü bunlara daha etkili olan silahlar geliştirilmektedir. Bilimsel bilgiyi ve teknolojiyi iyi ya da kötü olarak değerlendirme imkânı yoktur. Ancak bunların nerede ve ne şekilde kullanıldığına göre iyi ya da kötü diyebiliriz. Elde edilen önemli bilgiler, insana değer veren bir anlayış çerçevesinde yorumlanarak uygulanmalıdır.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Bir olayı bilimsel bir tavırla ele alıp incelemek size ne ifade ediyor? Günlük hayattan örnek vererek açıklayınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Bilim ve felsefe arasında nasıl bir ilişki olabileceğini arkadaşlarınızla tartışınız.

b. Bilim ve Felsefe İlişkisi

Düşünelim

Felsefenin yapılmasında bilimin yeri var mıdır? Tartışınız.

Görsel 3.25: Bilimin dünyaya belli bir açıdan bakması ile ilgili bir tasvir

Bilimsel düşünce etkinliğinin tarihi binlerce yıl öncesine dayanmakla beraber, bilimin ayrı bir alan olarak değerlendirilmesi son yüzyıllarda gerçekleşmiş bir olgudur. Düşünce tarihine bakıldığında görülmektedir ki bilim, felsefenin içinde mevcudiyetini sağlamış ve gelişmiş, daha sonra ise felsefeden ayrılmıştır. Bilimin, varlığı, evreni anlamaya çalışan felsefenin içinde mevcudiyet bulması doğaldır. Aynı şekilde bilimin bir süre sonra, felsefeden ayrı bir alan olması da doğaldır. Çünkü felsefe varlığın bütününe yönelmiş, varlığı her yönüyle anlamaya çalışan bir alandır. Bilim ise varlığı anlamaya çalışır ancak belli bir alanda ve belli yöntemlere dayalı olarak bunu gerçekleştirir. Felsefe, varlığı anlamak için aklı kullandığı kadar duyguları ve sezgileri de kullanır. Bilimde ise duygu ve sezgiden uzak nesnel, akılsal, olgulara dayalı bir tavır benimsenir. Felsefe, varlığı açıklamaya ve anlamlandırmaya çalışırken deneyime konu olmayan metafizik unsurları da kullanır oysa bilim, deneyime konu olmayan herhangi bir bilgiyi kullanmaz, kabul etmez. Felsefi bilgide ölçülebilir olmak temel kıstas değilken bilimsel bilgide temel kıstas ölçülebilir olmaktır. Felsefi bilgi içinde değerler alanı -örneğin ahlak gibi- önemli bir yer teşkil eder. Bilimsel alanda edinilen bilgide değerler alanı felsefede olduğu gibi etkin değildir. Çünkü bilimde nesnel bir tavrın hâkim olması amaçlanır. Düşünümsel (refleksif) bir etkinlik olan felsefe, bilimden temel olarak bu yönleriyle ayrılmaktadır.

Görsel 3.26: Kitaplar

Felsefe ve bilim arasında farklar olmakla birlikte iki alan da varlığı açıklama çalışmaları yönünden benzerlikler sunmaktadır. Bunun yanı sıra felsefe alanında bilgi üreten birçok filozof aynı zamanda bilim insanıdır. Bunlara örnek olarak Aristoteles, İbni Sina, Leibniz ve Kant verilebilir. Bu düşünürler, bilimsel verileri felsefelerini oluştururken kullanmışlardır. Bilimin ne olduğu, nasıl yapılması gerektiği ve yöntemi konusunda görüşler de ileri sürmüşlerdir. Aynı şekilde bilim insanlarının bilim anlayışları da belli bir felsefi yaklaşım içermektedir. Newton ve Einstein'ın bilimsel çalışmaları belli bir dünya görüşünü, varlık anlayışını yansıtmaktadır.

Felsefe ve bilim arasındaki ilişki, felsefenin bilime hem yöntem konusunda hem kuramsal açıdan katkıda bulunmasıyla aktif bir şekilde devam etmektedir. Doğru bilginin ne olduğu, nasıl elde edileceği, ele alınan konuları incelerken hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği gibi hususlarda felsefe, bilime yol göstericidir. Ayrıca bir kuramın oluşturulmasında ve farklı düşünme şekillerinin

geliştirilmesinde felsefenin verileri önemlidir. Felsefe bir olayı birçok açıdan değerlendirmeyi amaç edinmiştir. Bu bakış açısıyla bilimde çözülemeyen problemlere, çözümler getirmek imkânı doğar. Bilim ele aldığı konulara belli bir alanda, belli bir yöntemle yaklaşmak zorundadır. Böylece derinlemesine bilgi edinir. Felsefe ise bütünsel bir bakış açısı benimser. Felsefe, bilimin daha geniş bir bakış açısıyla olayları değerlendirmesini sağladığından bilimin kendisini yenilemesine olumlu katkılarda bulunur. Bunun yanı sıra felsefe sayesinde bilimsel bilgide elde edilen yeni sonuçların anlaşılması, aktarılması, edinilen yeni bilgilerin toplumların yapısına uygun hâle getirilmesi ve bunlar sayesinde farklı alanlarda yeni bilgilerin üretilmesi sağlanır.

Bilimsel alanda edinilen yeni bilgiler sayesinde, gerçekliğin ne olduğunu araştıran felsefe, yeni bilgilerin edinildiği zamana kadar ortaya konan bilgiyi gözden geçirir. Bu bilgilerin eksik, hatalı yönlerini belirler, düzeltir. Gerçeği değerlendirirken farklı yöntemler benimseyebilir. İncelediği konuları yeni bir yaklaşımla, farklı bir yöntemle ele alır. Bilimin sağladığı bilgiler sayesinde, gerçeğin ne olduğunu araştırırken önemli bir adım atmış olur. Bütünsel olarak ele aldığı konuları değerlendirebilmek için felsefe, bilimin sağladığı verilere ihtiyaç duyar.

Fikir Çerçevesi

Aşağıdaki metinden hareketle felsefe bilim ilişkisinin nasıl olması gerektiğini tartışınız.

"(...) Felsefenin işlevinin tümüyle eleştirici olduğunu görmek durumundayız. Felsefenin bu eleştirici etkinliği doğru olarak neyi içeriyor? Bu soruyu yanıtlamanın yollarından biri bilimsel varsayımlarla günlük varsayımlarımızın geçerliliğini sınamak, filozofun işidir demek olabilir. Fakat bu görüş, çok geniş bir kabul görmesine karşın yanlıştır. Bir insan, genellikle inandığı bütün önermelerin doğruluğundan şüphe duymak yolunu tutarsa, ona güven vermek felsefenin gücü içinde değildir. Felsefenin yapabileceği en önemli şey, o kimsenin inançlarında tutarlılık bulunup bulunmadığına bakmanın dışında, belli bir önermenin doğruluğunu ya da yanlışlığını belirlemede kullanılacak ölçütlerin neler olduğunu göstermektir. O zaman şüpheci, belli gözlemlerin kendi önermelerini doğruladığını gördüğünde, kendisininde bu gözlemleri yapabileceğini düşünebilir ve böylece, ilk inançlarının doğru olduğunu kabul edebilir. Fakat böyle durumlarda onun inançlarının doğruluğunu felsefenin gösterdiği söylenemez. Felsefe, yalnızca o inançların doğruluğunu deneyin gösterebileceğini göstermiş olur. Filozoftan, belli bir deneysel önermenin doğruluğunun yeterli kanıt oluşturduğunu kabul ettiğimiz şeyi bize göstermesini bekleyebiliriz. Fakat kanıtın hazırda bulunup bulunmadığı, her durum için tümüyle deneysel bir sorundur. (...)"

Alfred Ayer (Elfired Eye), Dil, Doğruluk ve Mantık
(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Varlığı anlamanızda bilimin size ne gibi katkıları olabilir? Bu katkıları arkadaşlarınızla konuşunuz.

Gelecek Konuya Hazırlık

Bilim aracılığıyla elde edilen bilgilerle oluşturulan olumlu ve olumsuz uygulamaları araştırınız. Bulduğunuz örnekleri bir sonraki derste arkadaşlarınızla paylaşınız.

c. Bilim ve Hayat İlişkisi

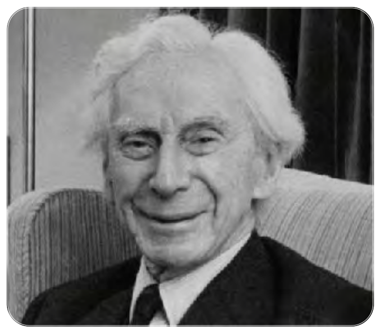
Düşünelim

Bilimin yaşamınızda size sağladığı faydaların ve verdiği zararların ne olabileceğini aşağıdaki metinden hareketle arkadaşlarınızla tartışınız.

"(...) Her şeyden önce, şunu belirtmeye ihtiyaç vardır: Bilimde gözlenen hızlı ilerlemenin insanların yaşamı üzerindeki etkisi son derece büyük olmakla birlikte, pek çok kimse bilimin sağladığı en basit açıklamalardan bile habersiz yaşamaktadır. Bu demektir ki, insanların büyük çoğunluğunun geleceği, şimdiki sosyal ve siyasi görüşleri, giriştikleri eylem, tümüyle kendi denetimleri dışında kalan gelişmeler tarafından belirlenmektedir. Bu son derece tehlikeli bir gidiştir; bunu düzeltme yolunda elimizden geleni yapmak geleceğe karşı borcumuzdur. Ne yapılabilir? Öncelikle, kişileri olup bitenler üzerinde tam olarak aydınlatmak gerekir. Kanımca bilimsel ilerlemenin yola açtığı sıkıntıları gidermenin başlıca yolu, garip de görünse, daha fazla bilgi edinmek ve edinilen bilgiyi halk arasında yaymaktır. Bunun yanında bilimin uygulanmasında elde edilen olanakların, insanların yararına dönük kullanılması da hızla sağlanmalıdır. Değinmek istediğim bir diğer nokta, bilimin dünya görüşümüzün biçimlenmesinde ne denli etkin bir güç olduğu, bugün geçirdiğimiz değişikliğin geçmişteki tüm devrimleri kat kat aşan bir nitelik taşıdığı gerçeğidir. (...) Son olarak bilimin, kötüye kullanılmazsa, uluslararası barış ve anlayışın kurulmasında ne denli büyük bir olanak sağlayacağını belirtmek istiyorum. (...)"

M.L. Oliphant, Günümüzde Bilim
(Kısaltılmıştır.)

İngiliz filozof Bertrand Russell, bilgeliğin önemine dikkat çekerek bilgelik ve bilim arasında bir ilişki kurmuştur. Bunu şu şekilde ifade eder: "Bilgelikle birleştiğinde bilimin sağladığı kudret tüm insanlığa büyük ölçüde refah ve mutluluk getirebilir, tek başına ise yalnız yıkıntıya yol açar." Bu sözden hareketle bilimle hayat arasındaki ilişkiyi tartışınız. Bu tartışmayı yaparken insanın, felsefenin, bilimin, hayatın ne olduğu ve ne olması gerektiği üzerine düşüncelerinizden hareket ediniz. Bununla birlikte bilimsel gelişmelerin insanın yaşamını nasıl etkilediğine dair olumlu ve olumsuz örnekleri tarihten hareketle belirleyiniz.

Görsel 3.27: Bertrand Russell (1872-1970)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Size göre bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler değerler dünyasını nasıl etkiler? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Bir davranışın neden yapıldığını, iyinin ve kötünün ne olduğunu düşünmenin insan yaşamına ne gibi etkileri olabilir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

3.4. AHLAK FELSEFESİ

a. Ahlak Felsefesinin Konusu ve Problemleri

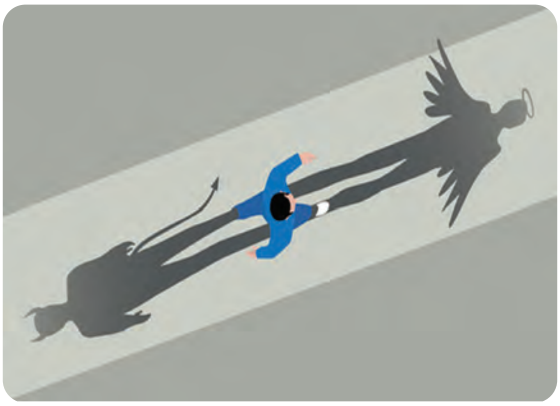
Düşünelim

Ahlak deyince anladıklarınızı aşağıdaki metinde verilen görüşlerle karşılaştırarak yorumlayınız.

"(...) Âdetler, bizim yaşama ve çalışma hususundaki sürekli davranışlarımızdan kaynaklanır. Bu yönden ahlak ilmi, insan hayatının düzenlenmesi ve idaresi ilmidir. Bir başka yönden de ahlak ilmi, insan iradesinin kullanılması sanatıdır. Bu ilim, bizde bir kanaatin meydana çıkmasını gerektirir. O da irade ve âdetlerimizi sevk ve yürütebilme kanaatidir. Buna uygun olarak ahlak ilmi, hürriyetimizi iyi kullanma ilmi veya görev ilmi olarak tanımlanabilir. Görev, sıradan bir hayrın (iyiliğin) işlenmesinden ibarettir. Bunun meydana gelmesine de fazilet (erdem) adı verilir. Buna bağlı olarak da ahlak ilmi iyilik ilmi veya erdem ilmi olarak tanımlandığında da aynı şey ifade edilmiş olur. (...)"

Alexis Bertrand, Ahlak Felsefesi
(Kısaltılmıştır.)

Ahlak; insanların düşünce, davranış, kişilik yapılarını ve bunlarla ilgili değerlendirmeleri düzenleyen ilkeler ve kurallar topluluğudur. Ahlak kelimesi Arapçadan dilimize geçmiş bir kavramdır ve huy, karakter gibi anlamları vardır. İnsanlar yaşamlarını ahlak kurallarına göre sürdürürler. Ahlak felsefesi ise ahlak ile ilişkili kavramları, yargıları ele alan, ahlaki bir eylemin niteliğini araştıran felsefe disiplinidir. Ahlak felsefesi kavramı ile "etik" eş anlamlıdır. Bu felsefe disiplininde iyi ve kötünün, ahlakın, iyi bir yaşamın ne olduğu araştırılır. Ahlakın, ahlak felsefesinden farkı, ahlak felsefesinin ahlakla ilgili yaptığı sorgulamadır. Ahlak ise insanların kendi seçimleriyle ve yaptığı eylemin sorumluluğunu üstlenecek şekilde davranmasıdır. Ahlak, ahlak felsefesinden önce mevcuttur ve ahlakın mevcudiyeti etiğe bağlı değildir. Ahlak felsefesi (etik) kavramlarını, ahlak alanından alarak kullanır. Ahlak felsefesi, ahlak alanından aldığı kavramları, örneğin "iyi", "kötü", "özgürlük", "sorumluluk", "erdem", "mutluluk", kendisine has bir nitelik kazandırarak, özgünleştirerek belli problemler çerçevesinde ortaya koyar. Ahlak felsefesinin sorularından bazıları şunlardır: "İyi ve kötünün ölçütü nedir? Özgürlük ve sorumluluk arasında nasıl bir ilişki vardır? Evrensel bir ahlak yasası var mıdır?".

Görsel 3.28: Sürekli karar verme durumunda olan insan ile ilgili bir tasvir

İyinin ve kötünün ölçütünün ne olduğu, etik alanında üzerinde durulan önemli bir problemdir. Çünkü değer yargıları, iyi ve kötü kavramlarına dayalı olarak oluşturulur. İnsanlar da davranışlarını şekillendirirken benimsenen değerlere göre hareket eder. İnsanlar, iyi olarak değerlendirdikleri davranışlara göre kendilerini yönlendirirler. İyi; akılsal iradenin değerli bulduğu, ahlakilik idealine uygun, istenen, insana olumlu etkileri olduğu düşünülendir. Kötü olan ise insan varlığına zarar veren, olması istenmeyen, insana olumsuz etkileri olduğu düşünülendir. Görülmektedir ki iyi ve kötü kavramı,

insanın varlığını sürdürmesi için rehber niteliğindedir. İyinin ne olduğuna dair birçok görüş vardır. Her insanın, davranışlarını şekillendirirken aklını, özgür iradesini kullanması gerekir. Görülmektedir ki insan ister iyinin ne olduğuna dair tek bir anlayışı kabul etsin isterse birçok anlayışı kabul etsin, önemli olan davranışta bulunurken belli ölçütlere göre hareket etmesi gerekliliğidir. İyi veya kötü, insanlara davranışları için ölçüt sağlar. Bunlara göre eylemde bulunmak insanların varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürmelerine yarar. Ayrıca bireysel irade kendisini yansıttığından, insanlar kendi varlıklarını gerçekleştirme imkânı da bulurlar. Böylece sağlıklı bir toplumsal yapı sağlanır, çünkü davranışlarının sorumluluğunu üstlenebilen insanlar, bunların gereklerini yerine getirebilir. İyi ve kötü kavramlarının ne olduğunun belirlenmesinde dinî inançlar, toplum, gelenekler, görenekler, âdetler, felsefi fikirler ve bireysel düşünceler etkilidir.

Fikir Çerçevesi

Vicdanın ne olduğuna dair ileri sürülmüş görüşlerin neler olduğunu araştırınız. Bu görüşlerden hareketle vicdanın ne olduğunu tartışınız.

Ahlak felsefesinde, iyinin ve kötünün ölçütü olarak çeşitli düşünceler ileri sürülmüştür. Platon ve Aristoteles bu ölçütü "mutluluk" olarak belirlemiştir. Platon, ahlak anlayışını varlık anlayışı üzerine inşa etmiştir. İyi ideası en üstün ideadır. İyi ideasını Güneş'e benzeterek anlatır. Platon burada varlık ve ahlak arasında doğrudan bir bağ kurmuştur. Ahlak ona göre varlıksal bir niteliktedir. Dolayısıyla bu en üst idea elde edilmeye çalışılmalı, ona ulaşılmalıdır. Platon, iyi kavramıyla mutluluk kavramı arasında da bağ kurar ve bu kavramları aynı anlama gelecek şekilde kullanır. Platon, insanın mutluluğa, uygun ve doğru etkinlikte bulunması sonucunda ulaştığını söyler. Platon'un öğrencisi Aristoteles, ahlaki eylemin ölçütünün mutluluk olduğunu ileri sürer. Ona göre insan aklını kullanarak mutluluğu, elde etmeye çalışmalıdır. Ahlaki bir eylemin amacı olarak mutluluk elde edilmeye çalışılırken ölçülülük ilkesine göre hareket edilmelidir.

Ahlaki bir eylemin ölçütünün haz olduğu da iddia edilir. Bu düşünceyi savunanlardan biri Sokrates'in görüşlerinden etkilenen Aristippos'tur. Aristippos, Sokrates'in mutlulukçuluk anlayışından hazcılık (hedonizm) fikrine ulaşmıştır. O, mutluluk ile hazzı özdeşleştirir. İnsanın doğası hazza yöneliktir. Haz sağlayan şey iyidir, acı veren şey ise kötüdür. İnsanın ahlaki eylemlerinin amacı hazza ulaşmak, mutlu olmaktır. Epiküros (MÖ 341- 270) da hazcı bir düşünürdür. İnsanın davranışlarını yönlendiren evrensel ilkenin hazza yönelmek, acıdan kaçmak olduğunu ileri sürmüştür. Bu ilke çerçevesinde insanlar davranışlarını şekillendirir. Bu yolla insanların dinginliğe kavuşacaklarını söyler ve ruh dinginliğine ulaşmak için ölçülü olmak gerektiğini iddia eder. Hazzın aşırısını elde etmeye çalışmak, insanların dinginliğe ulaşmasını engeller.

Görsel 3.29: Aristippos'u (MÖ 435-365) tasvir eden bir illüstrasyon

Immanuel Kant, ahlaki bir eylemin belirlenmesinde kullanılan ölçütün kişiden kişiye değişmemesi gerektiğini düşünür. Bu bakış açısıyla Kant, bir ahlaki eylemin mutluluk, haz, fayda ile belirlenemeyeceğini ileri sürer. Çünkü bunlar, ona göre kişiden kişiye değişir. Ahlaki eylemin ölçütünün değişmemesi gerektiğini, mutlak bir ilke olması gerektiğini savunur. Ona göre bu ilke "ödev"dir. Ödev ise "iyiyi isteme" (iyi niyet) dir. Bu ilke her türlü duygunun ötesindedir. Burada ahlak yasasına uygun davranılır ve bu kesin bir emirdir. Akıllı her varlık için geçerli olan evrensel bir yasadır. Kant'ın anlayışında önemli olan, eylemin iyiyi istemesidir. Buna dayalı olarak gerçekleştirilen eylemler ahlaki olur.

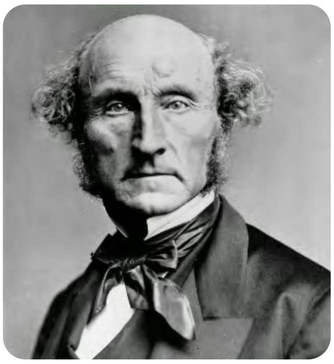
Fikir Çerçevesi

Aşağıdaki metinde kötülük kavramı ve birey arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Ahlaki alanda bireyin rolünü metni dikkate alarak tartışınız.

"(...) Kötünün kökenini nasıl açıklamaya çalışırsak çalışalım; vahşet, baskı, kölelik, öldürme ve bunun gibi özgürlüğü yok etmeye yol açan nedenlerin ortaya çıkmasını ister koşullara ister topluma ya da istersek kişileştirilmiş kötülük olan şeytana bağlayalım, bu anlayışta, hem iyinin hem de kötünün kaynağı, iyiyi iyi olarak ya da kötüyü kötü olarak isteyen ve eylemlerinde gerçekleştirilen tek tek bireylerdir. Bu nedenle insanlığı kötü denilen koşulları bertaraf ederek (ekonomik koşulları, toplumsal ilişkiler biçimindeki egemenlik yapılarını) daha iyiye dönüştürmeyi amaçlayan bütün kurumlar, kötünün koşullarını sadece insan dışında aradıkları sürece daha baştan etik açıdan başarısızlığa mahkûmdur. (...)"

Annemarie Pieper, Etiğe Giriş
(Kısaltılmıştır.)

Ahlaki bir eylemin ölçütünün fayda olduğunu ileri süren filozoflardan biri John Stuart Mill'dir (Can Sütuvırt Mil). Mill, bir eylemin iyi olarak değerlendirilmesinin yolunun, eylemin sonucunun insana kazandırdığı fayda oranına bakmakla belirleneceğini söyler. Faydalı olmayan bir davranış, iyi bir davranış olarak değerlendirilmez. Faydacı yaklaşımda, bir eylemi gerçekleştirirken iyi niyetli olmanın bir değeri yoktur. Gerçekleştirilen eylemin faydası yoksa o eylem ahlaki açıdan değerli değildir.

Görsel 3.30: John Stuart Mill (1806-1873)

Fransız filozof Henri Bergson'a göre ise iyinin ve kötünün ölçütü sezgidir. Bergson iyinin ve kötünün ne olduğunun belirlenmesinin sezgiyle mümkün olduğunu söyler: "Ben sezgiye göre davranırsam iyiye uygun olanı bulup onu gerçekleştirebilirim. Böylece sırf kendim için iyi olanı değil aynı zamanda başkası için de iyi olanı yapabilirim, yani ahlaki davranabilirim. Sezginin temel olduğu bu ahlak, özgürlük ve sevgiye dayalıdır. Bu ahlakın uygulandığı toplum açık bir yapıya sahiptir."

Görsel 3.31: Egoizm ile ilgili bir tasvir

Egoizm (bencillik) görüşünü savunanlara göre iyi ve kötünün ölçütü ise bireyin kendisidir. Birey için önemli olan kendi faydası, mutluluğu ve refahıdır. Egoizm, psikolojik egoizm ve ahlaki egoizm olmak üzere ikiye ayrılır. Psikolojik egoizmin öne çıkan ismi olan Thomas Hobbes'a göre insanların davranışları, kendini sevme ve kendini koruma içgüdüsünden kaynaklı olarak gerçekleşir. Diğer bütün duygular, düşünceler bunlardan meydana gelir. Ona göre insan doğası bencildir. Ahlaki egoizme göre ise

insan davranışlarını ortaya çıkaran ve yönlendiren temel neden insanın sadece kendi çıkarıdır. Diğer insanların faydası, mutluluğu, hazzı ve benzeri özellikleri, egoistler için önemli değildir.

Özgürlük ve sorumluluk arasında nasıl bir ilişki olduğu, insanın davranışlarını gerçekleştirirken özgür olup olmadığı ahlak felsefesinde araştırılan bir konudur. İnsanın özgür olup olmadığı, davranışlarını gerçekleştirirken iradesini kullanıp kullanmamasına göre belirlenir. Özgür bir varlık olmadığı düşünüldüğünde insanın insan olması durumu tehlikeye düşmektedir. İnsan davranışlarını gerçekleştirirken birçok unsurun etkisinde kalabilir. Ancak görülmektedir ki insan, sürekli olarak bir seçim durumundadır. Bu seçimlerini kendi iradesine göre ortaya koymaktadır. Özgürlüğün olmadığı durumda ahlak, adalet gibi kurumların işlemesi mümkün olmayacaktır. İnsanın bir eylemi gerçekleştirirken özgür olabilmesi için eylem sırasında baskı altında olmaması, eylemi zorla gerçekleştirmemesi ve eyleminin engellenmemesi gereklidir. Herhangi bir şekilde insanın iradesini kullanması engellenirse, kararları zorlama ile verdirilirse insan özgür olmayacaktır. Özgürlük, insanın engellenmeden, zorlama altında olmadan kendi iradesine göre seçimde bulunarak davranması durumunu ifade eder. Bunun yanı sıra insanın özgür davranabilmesi için aklını kullanabilmesi gereklidir. İnsan, aklını kullanmadığı sürece, yaptığı eylemi bilinçli bir şekilde gerçekleştiremedikçe özgür bir eylemde bulunmuş sayılmaz. Seçim yapacağı şeylerin içeriklerini, neden bunlar arasında seçim yapacağını ve sonuçlarının neler getirebileceğini kendisi hesaplamalıdır. Bu davranışı gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceğine kendi aklını kullanarak karar vermelidir.

Görsel 3.32: Özgürlük ile ilgili bir tasvir

Fikir Çerçevesi

İnsanı rüzgârın önündeki bir yaprağa benzetmek ne anlama gelir, sorgulayınız. Bu düşüncenin doğruluğunu tartışınız.

Görülmektedir ki özgürlük ve sorumluluk arasında doğrudan bir bağ vardır. Aklını kullanarak bilinçli ve özgür bir seçimde bulunan insan, bu davranışın sonuçlarını kabul eder yani o, sorumluluk sahibidir. Davranışlarının sonuçlarını kabul etmek aynı zamanda özgürlüğü de kabul etmektir. Özgür bir şekilde gerçekleştirilmeyen davranışların sorumluluğu olmaz. İnsan sorumluluk aracılığıyla diğer insanlarla ilişkisini de kurar. Çünkü kendi davranışlarının başkaları üzerinde, başkalarının davranışlarının da kendisi üzerinde etkisi olduğunu bilir. Bir davranışı seçmek, bunun diğer insanlara nasıl bir etkisi olacağını da düşünmeyi gerektirir. İnsan bu yolla bir öz denetimde bulunur. Böylece ulaşmak istediği amaca ulaşabilir. Kendini olumlu ve olumsuz olarak tanır. Sorumluluk sayesinde başkasıyla kurduğu ilişkiyi kurması öz denetim yoluyla olur. Özgürlük bu anlamda kişinin davranışının sonucunda gerçekleşecek durumları kabul etmek anlamına gelir. Kişi, bu sonuçlara göre hareket eder. İnsanı diğer varlıklardan ayıran temel özelliklerden biri de özgürlük ve sorumluluk arasındaki bu ilişkidir.

Görsel 3.33: İnsanların birlikteliği ile ilgili bir tasvir

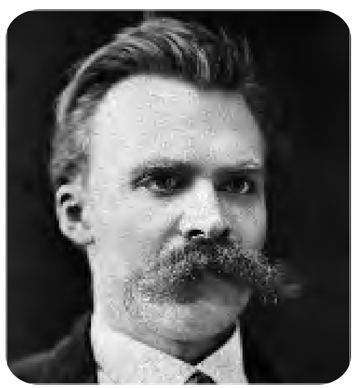
Ahlak felsefesinde araştırılan bir diğer soru **evrensel bir ahlak yasasının olup olmadığı**dır. Bütün insanlar için geçerli yani evrensel ahlak ilkelerinin olup olmadığı, felsefe tarihinde sürekli araştırılmış bir problemdir. Kişi, davranışlarını ortaya koyarken kendi vicdanına göre kendi seçimlerine göre hareket etmektedir. Bu seçimlerinin altında belli düşünceler, ahlaki ilkeler mevcuttur. İnsanlarda bulunan bu ahlak ilkelerinin bireysel mi yoksa herkes için genelgeçer ilkeler mi olduğu ahlak felsefesinde araştırılmış, sorgulanmıştır. Evrensel bir ahlak yasasının olup olmadığı sorusunun çeşitli cevapları vardır.

Evrensel ahlak yasasının varlığını kabul etmeyenler, ahlakın, bireyin kendisine bağlı olarak meydana geldiğini ileri sürerler. Bu yaklaşımı kabul edenlere göre kişilerin davranışlarını belirleyen, herkes için geçerli olan, değişmeyen ahlaki yasalar mevcut değildir. Kişi, davranışını kendi seçimlerine göre gerçekleştirir. Bu durumda insanların davranışlarının nedenleri ve davranışları birbirinden farklıdır. Evrensel ahlak yasasını reddeden düşünce ekolleri hedonizm, egoizm ve anarşizm; filozoflar ise Friedrich Nietzsche (Friderik Niçe) ve Sartre'tır. Hedonizme göre ahlaki bir eylemin değerini belirleyen hazdır. İnsan, doğal olarak ona haz veren şeylere yönelir; acı verenlerden kaçınır. Bu nedenle haz iyidir, acı kötüdür. Ancak haz kişiden kişiye değişir, dolayısıyla bütün insanlar için evrensel ahlak yasası yoktur. İnsanların başkalarından çok kendilerini temel alarak hareket ettiklerini savunan egoizme göre ise insanlar için önemli olan kendi faydaları, mutlulukları ve refahlarıdır. Diğer insanların faydası, mutluluğu, hazzı ve benzeri özellikleri, egoistler için önemli değildir. Egoist görüşe göre evrensel ahlak yasası yoktur. Bir diğer görüş ise, öne çıkan temsilcileri J. Proudhon (J. Proton/1809-1865), M. Bakunin (1806-1876) ve P. Kropotkin (1842-1921) olan anarşizmdir. Bu ekolde, insanları özgürlüğünden mahrum eden her türlü baskı, otorite ve kuraldan uzaklaşılması gerektiği savunulur. Anarşizme göre devlet, toplum, hukuk ve ahlak insanı baskı altına alır; onun özgürlüğünü zedeler. İyi olan insan tabiatı, onu baskı ve zorlama altında tutan kurumlar ve kurallar nedeniyle kötüleşir. Baskı ve zorlamanın bulunmadığı durumlarda özgürleşen insan mutlu olur. Bundan dolayı söz konusu bütün bu unsurlar kaldırılmalıdır. Onlara göre de evrensel bir ahlak yasası mevcut değildir.

Fikir Çerçevesi

Antik Yunan topluluklarından olan Spartalılarda sağlıklı doğmayan bebekler ölüme terk edilirdi. Bizim bugün kötü olarak değerlendirdiğimiz bu davranışın Spartalılar için iyi olarak değerlendirilmesinden hareketle evrensel ahlak yasasının olup olmadığını tartışınız.

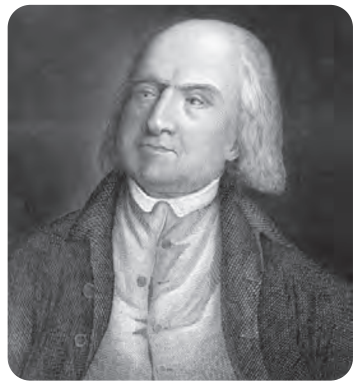
Friedrich Nietzsche, ahlak üzerine eleştiriler getirmiş bir filozoftur. Batı toplumunun yozlaşma (decadence) içinde olduğunu iddia eder. Nietzsche, bireyi ve istenci ön plana çıkarır. Bireye dayalı bir ahlak anlayışını kabul eder. O, insanları iki gruba ayırır. Bunlardan ilki sıradan insan topluluğu (halk), ikincisi ise seçkinlerdir. Halk ona göre gündelik ahlak kurallarına uyan, özverili olmaya çabalayan, miskinliği ve zayıflığı koruyan, kendi güdülerini körelten insanlardır. Böyle olmalarının nedeni, seçkinlerin oluşmasını sağlamaktır. Seçkinlerin ahlakı ise güdülerini köreltmek yerine güdülerine göre davranmaya dayalıdır; benci insan doğasına uygun olarak davranırlar. Seçkinler acımasızdırlar. Nietzsche'nin kabul ettiği seçkinlerin ahlakını üst insan, güç istenciyle gerçekleştirecektir.

Görsel 3.34: Friedrich Nietzsche (1844-1900)

Jean Paul Sartre (1905-1980) varoluşçu felsefenin önemli bir temsilcisidir. Sartre, önceden belirlenmiş belirli bir insan doğası olduğunu kabul etmez. Ona göre insanlar bu dünyaya atılmışlardır. Bu dünyaya atılmış yapayalnız insan, özü de önceden belirlenmediğinden özgürlüğe mahkûmdur. Her insan kendisini, özünü belirler. Özgür olmak durumundan uzaklaşamayan insan, kendi değerler dünyasını inşa eder. Sartre genel bir ahlakın olduğunu kabul etmez.

Evrensel ahlak yasasının olduğunu savunan filozoflar herkes için geçerli olan, kimseye göre değişmeyen, tüm insanların davranışları için temel olan ahlaki yasalar olduğunu kabul ederler. Bu tür ahlaki yasaları kabul edenlerin düşünceleri ikiye ayrılmaktadır. Bunlar, **subjektif** ve **objektif kriterlere** göre belirlenmiş evrensel ahlak yasalardır. Subjektif (öznel) kriterlerin olduğunu kabul edenler, evrensel ahlak yasasının sezgi, haz, sempati gibi öznel kriterlere göre belirlendiğini iddia ederler. Bu düşünceyi savunanlara örnek olarak Jeremy Bentham (Ceremi Bentım), John Stuart Mill ve Henri Bergson verilebilir. Jeremy Bentham, insanın davranışlarını yönlendiren temel iki unsur olduğunu ileri sürer. Bunlardan ilki hazdır, diğeri ise acıdır. İnsanlar hazlarının peşinden giderken acıdan kaçınırlar. Haz insanlara mutluluk sağlar. İnsanların faydalarına göre davrandıklarını iddia eden filozofa göre faydanın ne olduğu insanın aldığı hazza göre belirlenir. Bentham, diğer hazcı düşünürlerden iki noktada ayrılır. Öncelikle, ahlakı bir bilim olarak ortaya koyar. Haz hesaplaması yapmaya çalışır ve hazzı sadece birey için değil, genel için bir değer olarak belirler. O, ilkesel olarak çok sayıdaki insanın faydasının sağlanması gerektiğini düşünür. Böylece insanlar en çok hazza yani faydaya ulaşırlar. John Stuart Mill ise Bentham'ın görüşlerinden faydalanarak kendi düşünce sistemini oluşturur. O, mutluluğa ulaşmanın yolunun fayda olduğunu ileri sürer. Bireyin mutluluğu, toplumun mutluluğunun sağlanmasıyla mümkün olur. Ona göre insanlar sempati yetisine sahiptirler. İnsanların diğer insanlarla ve toplumla ilişkisi akıl ve sempati aracılığıyla kurulur. Bireyin mutluluğu elde etmesi için toplumsal mutluluğun sağlanması gerekir. Evrensel ahlak yasası herkesin faydasına olandır. Henri Bergson, açık ve kapalı toplum ayrımı yapar. Zekânın oluşturduğu ahlak, kapalı toplumda görülen ahlaktır. Burada, durağan, yasaklayıcı bir ahlak egemendir. Sezgiye dayalı oluşan ahlak ise açık toplumda egemendir. Bu ahlak sevgi ve özgürlükle ilerler. Burada sezgi aracılığıyla ahlaka ve bilgiye ulaşılır. Evrensel ahlak yasası sezgiye göre oluşur.

Görsel 3.35: Jeremy Bentham (1748-1832/Temsilî)

Evrensel ahlak yasasının objektif (nesnel) kriterlere göre belirlendiğini kabul edenler, evrensel ahlak yasasının insana bağlı olmadan herkes için genelgeçer ve uyulması gereken yasalar olduğunu düşünürler. Bu düşünürlere örnek olarak Sokrates, Platon, Farabi, Spinoza ve Kant verilebilir. Sokrates ahlaklı bir yaşamın mümkün olduğu ve bunun gerçekleştirilmesinin bilgiyle mümkün olduğunu düşünür. Ona göre kimse bilerek kötü bir davranışta bulunmaz. Erdemin bilgisini elde eden kişi, buna göre davranır. Erdeme göre davranan kişi de mutluluğu elde eder. Platon, varlık anlayışıyla bağlantılı olarak ahlak teorisini şekillendirir. Ona göre duyularla bilebildiğimiz görünüşler, gölgeler dünyasıdır. Gerçek olan dünya ise idealar âlemidir. İdealar âlemi değişmeyen, bir olan, kalıcı, sürekli bir yapıya sahiptir. İdealar âlemini akılla bilmek mümkündür. Ona göre ahlaka ulaşmak, iyi ideasına uygun davranmakla mümkün olur. Bir davranışın iyi olup olmadığı, iyi ideasına uygunluğu ile belirlenir. Gölgeler âlemine göre ahlaki davranışlarda bulunmak yanıltıcı olacaktır. Ahlak anlayışında mutluluğun elde edilmesinin amaç olduğunu söyleyen Platon için gölgeler âleminin sağladığı mutluluklar geçicidir. İyi ideasının sağladığı mutluluk ise sürekli ve kalıcıdır.

Farabi'ye göre ahlaki davranışların kaynağı erdemdir. Ona göre akıl, ilahi bir kaynağı olan yetidir. İyi olan davranışta bulunmak için onun bilgisine sahip olmak gerekir. Bu bilgiye akıl yoluyla ulaşılabilir. Bu bilgiye ulaştıktan sonra insan, seçimlerinde erdemli ve iyi olabilir. Farabi, Tanrı ile iyi ve mutluluk arasında doğrudan bir ilişki olduğunu düşünür. Ona göre insanlar, zorunlu varlık olan Tanrı'nın buyruklarına uygun davrandıkları zaman iyi davranışta bulunmuş olurlar. İyiye ulaşan, onu gerçekleştiren insanların mutluluğu elde edeceğini söyler.

Görsel 3.36: Farabi (872-950/Temsilî)

Fikir Çerçevesi

Aşağıda erdemle ilgili ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelerden hareketle erdemin ne olduğunu ve yaşamla ilişkisini sorgulayınız.

- Sokrates'e göre erdem, kişinin kendini bilmesidir.
- Aristippos'a göre erdem, hazza ulaşmadaki ölçüttür.
- Spinoza'ya göre erdem, akla uygun davranmaktır.

Spinoza varlık anlayışını Tanrı kavramıyla açıklar. Ona göre tek bir töz vardır, o da Tanrı'dır. Tanrı zorunlu olarak vardır. Var olan her şey ondan, zorunlu olarak ve neden-sonuç bağına göre oluşur. Varlığın bütününde Tanrı'nın yasaları etkindir. Ona göre özgür olabilmek, varlığın zorunluluğa göre işlediğini anlamak ve buna uygun davranmakla mümkün olabilir. Erdemli bir yaşam böylelikle elde edilebilir. İnsan, arzularından ve ihtiraslarından kurtularak erdemli davranabilir. Erdemli olmak için Tanrı bilgisine sahip olmalı ve onun yasasına boyun eğmelidir.

Görsel 3.37: Baruch Spinoza (1632-1677/Temsilî)

Immanuel Kant'a göre ahlakın olabilmesi, herkes için genelgeçer bir yasanın olmasıyla mümkündür gereklidir. Kant, mutluluğun evrensel bir ahlak yasası olamayacağını çünkü bunun kişiden kişiye göre değiştiğini söyler. Bir kişi için mutluluk veren bir davranış, diğerine mutluluk vermez hatta acı, üzüntü gibi bir duyguya neden olabilir. Evrensel ve herkes için genelgeçer ve değişmeyen bir yasa olmalıdır. Ona göre "iyiyi isteme" evrensel ahlak yasasını, ödevini oluşturur. Çünkü iyiyi isteme her zaman iyidir; onun dışındaki bütün iyi olarak değerlendirilen şeyler iyi olsalar bile değişebilirler. Kant'a göre ahlaklı insan, yasaya göre davranandır. Gösteriş yapmak için davrananlar ahlaklı değildir. Kant, ahlaklı insanın üç buyruğa göre davranması gerektiğini söyler. İlki, insan öyle davranmalıdır ki kendi davranışının ölçüsü olan ilke herkes için genelgeçer bir yasa olabilsin. İkincisi, insanın davranışlarında insanlığı bir araç olarak değil, bir amaç olarak görmesi sağlanmalıdır. Üçüncüsü ise davranışlarını gerçekleştirirken insanın kendi iradesini, genel bir yasa koyucusu gibi saygın kılacak şekilde eylemde bulunmasıdır. Ona göre yasaya uygun davranan iyi, davranmayan ise kötüdür.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Ahlaki davranışlarınızın toplumsal yaşama etkisi nedir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

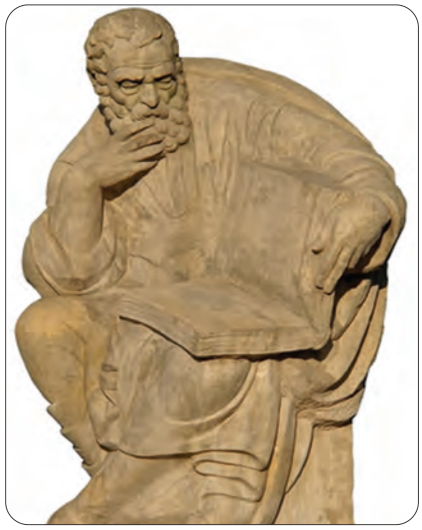
Gelecek Konuya Hazırlık

Mutluluğun ahlakla olan bağını sorgulayınız. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla tartışınız.

b. İyilik ve Mutluluk İlişkisi

Düşünelim

İyi olmanın bireye ve topluma faydaları var mıdır? Tartışınız.

Görsel 3.38: Aristoteles'i (MÖ 384-322) tasvir eden heykel

Aşağıda Aristoteles'e ait bir metin vardır. Bu metinden hareketle iyilik ve mutluluk arasındaki ilişkiyi yorumlayınız.

"Her sanat ve araştırmanın, aynı şekilde her eylem ve tercihin bir iyiyi arzuladığı düşünülür; bu nedenle iyiyi 'her şeyin arzuladığı şey' diye dile getirdiler. Gene de amaçlarda kimi farklar var gibi görünüyor; çünkü kimi amaçlar etkinliklerin kendileridir, kimi araçlar da bunlardan ayrı bazı eserlerdir. Amaçları eylemlerden ayrı eserler olanlarda, eserler doğal olarak etkinliklerden daha iyidirler. Eylemler, sanat ve bilimler pek çok olduğu için amaçlar da pek çoktur.

(...)

Her bilgi ve tercih bir iyiyi arzuladığına göre, siyasetin arzuladığını söylediğimiz şey ve tüm yapılabilecek iyilerin en ucundaki şey nedir? Adı konusunda pek çok kişi anlaşıyor, hem sıradan kişiler hem de seçkin kişiler ona mutluluk diyorlar; iyi yaşamayı ve iyi durumda olmayı mutlulukla bir tutuyorlar. Ama mutluluğun ne olduğu tartışma konusudur, çoğunluğun ondan anladığı da bilge kişilerinkiyle aynı değil. Kimi apaçık, belli şeyleri, sözgelişi haz, zenginlik ve onuru anlıyor kimi de başka bir şeyi; çok kez aynı kişi bile başka şeyleri anlıyor.

(...)

Mutluluğun en iyi şey olduğunu söylemede anlaşma var gibi görünüyor, ama bundan öte onun daha açık ne olduğunun söylenmesi arzu ediliyor. Belki insanın işinin ne olduğunu kavrarsak, bu gerçekleşebilir. Bir flütçünün, bir heykeltıraşın, her ustanın bir işi vardır; onların iyi olarak değerlendirilmesi işleriyle ilgilidir. O zaman insanın iyi olarak değerlendirilmesi de onun işine göre mümkün olabilir. Elbette söz edilebilecek böyle bir iş gerçekten varsa. Marangozun, ayakkabıcının işleri ve yaptıkları bellidir; peki insanın bir işi yok mudur? Yani doğal olarak işsiz mi? Yoksa gözün, elin, ayağın ve genellikle parçaların her birinin bir işi olduğu göründüğü gibi, insanın da bunların ötesinde bir işinin olduğu ileri sürülebilir mi? Bu acaba ne olabilir? Yaşamak bitkilerle ortak görünüyor, biz ise insana özgü olanı arıyoruz. Bunun arkasından duyulara sahip yaşam geliyor, ama bu da at, öküz ve bütün hayvanlarla ortak görünüyor. O halde geriye akıl sahibi olanın (bunun da akla boyun eğen olarak, bir de akla sahip olan ve düşünen olarak) bir tür eylem yaşamı kalıyor. Eylem yaşamından iki türlü söz edildiğinden, bunun etkinlik halinde olan yaşam olduğu belirtilmeli; çünkü daha önemli diye ona dendiği düşünülüyor. İnsanın işi ruhun akla uygun ya da akıldan yoksun olmayan etkinliğidir. Belirli işi yapanlardan birisiyle, o işi etkin yapan kişi aynı işi yapmaktadır. Örneğin gitarcının işiyle, erdemli gitarcının işi aynıdır. Ancak gitarcının işi gitar çalmak, erdemli gitarcının ise iyi gitar çalmaktır. Her iş konusunda bu yargı ileri sürülebilir. İnsan açısından buna benzer bir düşünce dile getirilebilir. İnsanın

işi belli bir yaşamdır; bu yaşam da ruhun akla uygun etkinliği ve böyle erdemlerden oluşur. Erdemli insana yakışanın bunları iyi ve güzel bir biçimde yapmasıdır. Her şeyin ise kendine özgü erdeme göre iyi yapılırsa, iyi gerçekleştirilmiş olduğunu ileri sürüyoruz. İnsansal iyi, ruhun erdeme uygun etkinliğiyle olur ve bu üstelik yaşamın sonuna kadar sürmelidir. Çünkü tek bir kırlangıç baharı getirmez, ne de tek bir gün; aynı şekilde tek bir gün ya da kısa bir süre insanı kutlu ve mutlu kılmaz.

(...) Mutluluk en iyi, en güzel ve en hoş şeydir. (...) Mutluluk erdemin ödülü ve en iyi amaç olarak görünüyor, Tanrısal bir şey ve kutlu. Herkeste olabilecek bir şey de olsa gerek; çünkü erdemce sakat olmayan herkes belirli bir öğretim ve çabayla ona sahip olabilir. (...) Mutluluk, ruhun erdeme uygun bir tür etkinliğidir. (...) Gelişigüzel bir süre için değil, yaşam boyu amacını kendinde taşıyan erdeme göre etkinlikte bulunan ve dış iyilere de sahip olan kişiye mutlu demek mümkündür. (...) Mutluluk değerli ve kendisi amaç olan şeylerdendir. Bunun böyle olduğu, mutluluğun ilk şey olmasından da görünüyor; çünkü hepimiz bütün öteki şeyleri onun uğruna yapıyoruz; iyi şeylerin başını ve nedenini de değerli ve Tanrısal bir şey olarak kabul ediyoruz. (...)"

ARISTOTELIS DE MORIBVS AD NICOMACHVM LIBRI DECEM.
Græcis Latina eregionè respondent, interprete DIONYSIO LAMBINO: cum eiusdem Annotationibus, & THEOD. ZVINGGERI Scholijs.
LIBER PRIMVS.
CAPVT PRIMVM.
Tria ueluti prolegomena declarat: Subiectum scilicet philosophiæ Ethicæ: Modum siue rationem eius tractandæ & explicandæ: & Qualem auditorem esse oporteat.

Görsel 3.39: Aristoteles'in Nikomakhos'a Etik adlı kitabının Yunanca ve Latince ilk sayfası

Aristoteles, Nikomakhos'a Etik
(Kısaltılmıştır.)

Fikir Çerçevesi

Aşağıdaki mutluluk tanımlarını da dikkate alarak mutluluğun ne olduğunu tartışınız.

"Mutlu olan kişi, egosunu yönetebilmiş olandır." *Buda*

"Mutluluk, hayatın güzel akışıdır." *Elealı Zenon*

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Erdemli davranışta bulunduğunuz zaman hissettiklerinizi ve düşündüklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Özgürlükle sorumluluk arasındaki ilişkiyi ele alan metinler araştırınız. Bulduğunuz örnekleri okuyup bir sonraki ders arkadaşlarınızla paylaşınız.

c. Özgürlük, Sorumluluk ve Kural İlişkisi

Düşünelim

Ahlakın olmadığı bir toplumda yaşamınızın nasıl olacağını tartışınız.

Bir değer varlığı olarak insanın davranışları ahlak çerçevesinde gerçekleşir. Bu sayede insan varlığını sürdürebilir. Okul ortamında da sürekli olarak ahlaki kararlar verilmesi gereken durumlarla karşı karşıya kalınır. Karşılaştığımız durumlara ve olaylara göstereceğimiz tavır, kendimizin ne olacağını da belirler. İnsan, kendisini inşa eden bir varlık olarak belirir. Bu durumda özgür olup olmadığımız, sorumluluğumuzun çerçevesinin nasıl belirlendiği, kuralla (norm) bunlar arasındaki ilişkinin ne olduğunu araştırmak önem kazanır.

Aşağıda yazılanları okuyarak okul ortamında yaşanan durumlardan ve olaylardan hareketle özgürlük, sorumluluk ve kural (norm) ilişkisini arkadaşlarınız ve öğretmeninizle tartışınız.

"Özgür olmak, insanın her istediğini yapması olarak tanımlanabilir mi? Böyle bir tanım kabul edilirse isteklerimi belirleyenin kendim olduğunu iddia edebilir miyim? Eğer isteklerimi belirleyen ben değilsem özgür olmaktan bahsedilebilir miyim? İnsan önceden belirli olan arasında bir seçim mi yapar yoksa seçeceği şeyleri kendisi mi ortaya koyar? Bu durumda özgür bir varlık olarak ben var olacaksam kuralların olmaması mı gerekir? Kuralları kabul ettiğim zaman özgür olabilir miyim? Kendimden başka insanlara karşı sorumluğum var mıdır? Sorumlu olmanın ölçütleri neye ve kime göre belirlenir?

Görsel 3.40: Özgürlük ile ilgili başka bir tasvir

Okulda belli kurallara göre davranma gerekliliği nereden kaynaklıdır? Derse zamanında girmem, sınavda kopya çekmemem, arkadaşlarımla ve öğretmenlerimle saygılı bir ilişki içinde bulunmamın kural olduğunu bilirim. Toplumsal hayatta uymam gereken kurallar vardır. Eğer bunlara uymazsam bunun sonucunda bana çeşitli yaptırımlar uygulanır. O zaman ben özgür müyüm? Ben bu kurallara neden uymak zorundayım? Örneğin derse neden saatinde gelmek zorundayım. Derse girip girmemek sadece beni mi etkiler? Teneffüs zaman diliminde her istediğimi yapabilir miyim? Örneğin arkadaşlarıma canımın her istediğini yapabilir miyim? Onlara karşı zor kullanmama ne engeldir? Başkalarını rahatsız etmeme, onlar üzerinde baskı kurmama engel olan nedir? Bunu yaparsam, canımın her istediğini yaparsam daha mutlu olmaz mıyım? Kopya çekersem çalışmama gerek kalmadan rahatça başarılı olabilirim. Bunu neden yapmayayım? Bunun yapılmasındaki yanlış nedir? Öğretmene karşı neden saygılı davranmalıyım? Özgür biriysem okulda kurallara neden uymalıyım?

Fikir Çerçevesi

Davranışlarının sonuçlarından sorumlu olmayan kişiyi özgür olarak değerlendirmek mümkün müdür? Tartışınız.

Her insan özgür olduğuna göre kendi isteğini yerine getirmeye çalıştığında bir çatışma ortamı oluşur. Çatışma ortamının olmaması, uyumun gerçekleşmesi ve her bireyin haklarını olabildiğince elde edebilmesi için kurallar meydana getirilmiştir. Ben arkadaşlarım üzerinde baskı kurabilirsem başkaları da benim üzerimde aynı baskıyı kurabilir. Benim doğuştan haklarım varsa diğerlerinin neden olmasın?

Görsel 3.41: Özgürlüğün zihniyetle ilişkisi ile ilgili bir tasvir

Benim, başkalarının hakkını kullanmasını engellemek gibi bir hakkım var mıdır? Derse zamanında girmezsem dersin bütünlüğünü bozup diğer kişilerin öğrenmesini engellerim. Her isteyen istediği zamanda girip çıkarsa dersin gereklerini yerine getirmek mümkün olabilir mi? Bu durumda derse geç girerek hem diğer öğrencilere hem öğretmene hem kendime hem aileme karşı olan sorumluluklarımı yerine getirmemiş olurum. Dürüstlük hem iyi bir insan olmanın hem de iyi bir dost olmanın şartıysa başkalarının zararına olacak böyle bir davranış yanlış değil midir? Dostluk yakın olmayı, güvenmeyi, birlikte daha iyi bir yaşamı sürdürmeyi ifade ediyorsa bu tür davranışlar olumsuz bir hayatı meydana getirmez mi? Özgür olmak başkalarına karşı sorumluluğun bilincinde davranarak gerçekleşmez mi? Ben insan olarak bütün insanlık ailesine mensupsam bunun bilincinde olmadan davranırsam özgür olabilir miyim? Benim başkalarına karşı sorumluluğum olduğu gibi diğer insanların da bana karşı sorumlulukları vardır. O zaman diğer insanlar da arkadaşlarım, ailem, öğretmenlerim belli şekilde davranmalıdır. Kuralların daha iyi uygulanmasının ve hatta eksikliklerinin giderilmesinin benim sorumluluğum dâhilinde olması benim özgür olduğumu göstermez mi? Saygı, özgürlüğün ve sorumluluğun sonucunda gerçekleşmez mi? Öğretmenlerin, ailemin ve arkadaşlarımın bana karşı sorumlulukları kendimi geliştirmem için değil midir? Bu aynı zamanda hem onların hem üyesi olduğum toplumun, devletin, milletin iyiliği için değil midir? O zaman varlık bir bütünlük göstermiyor mu?"

Günlük Hayatla Bağ Kurma

İyi olmanın zor ve kolay olduğu durumlara yaşamınızdan örnekler veriniz. İyi olmak ve cesaret arasındaki ilişkiyi arkadaşlarınızla tartışınız..

Gelecek Konuya Hazırlık

Dinin insan yaşamındaki önemini ve yerini araştırınız. Arkadaşlarınızla tartışınız. Bir sonraki derste, konu hakkındaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3.5. DİN FELSEFESİ

a. Din Felsefesinin Konusu ve Soruları

Düşünelim

Aşağıdaki metinde Türk düşünürü Nurettin Topçu'nun dine ilişkin görüşleri yer almaktadır. Burada yer alan görüşleri kendi görüşlerinizle karşılaştırarak dinin ne olduğu üzerine tartışınız.

"(...) Din, hem zekâ hem duygu âleminin üstünde bir irade hadisesidir. Bizim irademizi Allah'ın iradesine bağlayıcı bir harekettir. Bu iradenin şuurlu ve sürurlu adımlarında hem zekânın hem de duyguların hissesi vardır. Ancak kaynak ve mihver bizi sonsuzluğa bağlayan bir iradedir. (...) Din, sonsuzluk iradesini kazanma egzersiziyle başlar. Allah'ın iradesi kazanıldığı nispette, insan gözünde dünya metaının değeri kaybolur ve onlar kendiliğinden bizi bırakıp silinerek çekilirler. Din, Allah'a teslim oluş, fani iradelerin yerine Allah'ın iradesini istemektir. (...) "

Nurettin Topçu, İradenin Davası

(Kısaltılmıştır.)

İnsan varlığının her anında dinin ve inancın yer aldığı görülmektedir. Din, insanın varoluşunu, varlığını şekillendiren en önemli kurumlardan biridir.

Dinin ortaya koyduğu bilgiler ve sahip olduğu değerler sayesinde insan varlığı ve kendini anlamlandırır, değerlerini belirler, yaşamına yön verir.

Din, temelinde görünen ya da görünmeyen Tanrı; doğaüstü güç, nesne ya da varlık olan, metafiziksel bilgiler veren, belli bir ahlaki sistem içindeki değerler aracılığıyla insanlara bir yaşam tarzı sunan, belli ibadet ritüellerine sahip bulunan imana dayalı bir inanç sistemidir.

Görsel 3.42: Dua eden bir insan

Fikir Çerçevesi

İnsanlık tarihini, din açısından inceleyerek dinin ne olduğunu, önemini ve etkilerini araştırınız.

Din kavramı içinde; Tanrı, varlık, varlığın kökeni, varlıkta nihai bir amacın bulunup bulunmadığı, insanın ne olduğu, Tanrı ile insan arasında ve Tanrı ile varlık arasındaki ilişkiye dair konular hakkında bilgiler verilir. Bu bilgiler, bilimsel bilgiden farklı olarak deney ve gözleme konu olmayan unsurları barındırır. Dinî alanda deney ve gözleme konu olan varlık kavramının yanı sıra insanın duyumlarını aşan varlık sahası ve bunlar arasındaki ilişkinin nasıl gerçekleştiği üzerine bilgiler sunulur.

Bu bilgilerden hareketle belli bir değerler sistemine sahip olan dinler, insanların yaşamlarını ne şekilde sürdüreceklerine dair rehberlik eder. Kabul edilen değerlere dayalı oluşan ahlaki sistem içinde bireyler hem dinleri nasıl yaşayacaklarını bilir hem kendilerini nasıl geliştirmeleri gerektiğini öğrenir hem de toplumsal ilişkilerin nasıl düzenleneceğini belirlerler.

Elbette dinî bilginin iman anlamında bir inançla kabul edilmesi gerekir. İman, kabul edilen dinin inanç sistemine kişinin iradesiyle teslim olmasını ve itaat etmesini ifade eden kavramdır. İman denilen inanma şeklinde, kuşku olmadan kabul edilen dinin Tanrı'sına inanılır.

Din felsefesi ise dinin doğasını, içeriğini, temel ilkelerini tarafsız olarak tutarlı, kapsamlı ve eleştirel bir şekilde, akılsal bir tarzda ele alıp inceler. Din felsefesinde tarihte ortaya çıkmış bütün inançlar, dinî sistemler araştırılır. Bu araştırma sırasında ele alınan başlıca kavramlar: Tanrı, iman, inanç, dinî tecrübe, ibadet, yüce, kutsal, vahiy vb.leridir. Din felsefesinde belli bir dinin inanç sistemi ispatlanmaya çalışılmaz. Bütün dinler rasyonel ve nesnel bir şekilde ele alınıp incelenir. Din felsefesinde, belli bir dinin savunması yapılmaz. Bütün dinlere, inançlara aynı mesafede durulur. Felsefenin bu alanında "Tanrı'nın varlığı ile ilgili görüşler nelerdir?", "Evren sonlu mudur, sonsuz mudur?", "Ölümden sonra yaşam var mıdır?" problemlerinden hareketle ele alınan konular üzerinde durulur.

"Tanrı'nın varlığı ile ilgili görüşler nelerdir?" sorusuna çeşitli yanıtlar getirilmiştir. İnsanlık tarihi incelendiğinde görülmektedir ki Tanrı'nın varlığına yönelik birçok görüş ileri sürülmüştür. Bunları başlıca üç grupta toplamak mümkündür. İlki Tanrı'nın varlığını kabul eden, ikincisi Tanrı'nın varlığını kabul etmeyen, üçüncüsü ise Tanrı'nın varlığının veya yokluğunun bilinemeyeceğini savunan yaklaşımlardır. Tanrı'nın varlığını kabul edenler içerisinde teizm, deizm, panteizm, panenteizm, politeizm, monoteizm sayılabilir. **Teizm** bütün varlığı yaratan, mutlak, sınırsız, sonsuz bir bilgiye ve güce sahip olan bir Tanrı'nın olduğu inancını ifade eden kavramdır. Teizm kavramı, Yunanca Tanrı anlamına gelen "theos" (teos) teriminden üretilmiştir. Türkçe karşılığı "tanrıcılık"tır. Bu anlayışta, var olan her şey hem varlıklarını hem de bunu sürdürmelerini ezelî, ebedî ve bilinçli olan Tanrı'ya borçludur. Tanrı olmazsa varlığın olması da mümkün olamaz. Teizmde kabul edilen Tanrı yaratıcıdır; yarattıklarının dışındadır, ayrıdır ancak kendisini yarattıkları vasıtasıyla gösterir. Kendi yarattıklarından ayrı olması onun aşkın olması özelliğinin ifadesidir. Teizm anlayışına göre Tanrı, her şeyi bilir ve her şeyi yapmaya gücü yeter.

Görsel 3.43: Teizme göre varlık, Tanrı ile mümkündür.

Deizm kavramı Latince "deus" teriminden hareketle oluşturulmuştur. Deus kavramı Tanrı anlamına gelir; deizmin Türkçe karşılığı "yaradancılık"tır. Bu teoriye göre Tanrı, evreni yaratmış ancak daha sonra evrene herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Tıpkı bir saatçinin saati yapıp kurduktan sonra bir daha saatin işleyişine karışmaması gibidir. Burada aşkın bir Tanrı anlayışı vardır. Çünkü Tanrı, varlığın ve evrenin dışındadır. Tanrı bu evreni yaratmıştır, evrenin ilk nedenidir. Tanrı, evrenin tabi olduğu değişmez yasaları yaratmıştır. Evren bir mekanizma gibi kendi kendisine işler. Deizmde belli bir din kabul edilmez, peygambere, vahye ve kutsal kitaba inanılmaz. Bu inanış şeklinde Tanrı akılla kavranabilir. Akılla tanrısal hakikatlere ulaşılabilir. Deizm, dinî çatışmalara çözüm bulmayı ve akıl ile iman arasındaki çatışmayı giderip uzlaştırma sağlamayı da amaçlamaktadır.

Fikir Çerçevesi

Aşağıda filozofların Tanrı anlayışlarına örnekler vardır. Bu tanımlarda dile getirilen düşünceleri yorumlayınız.

"Tanrı, diğeri olmayandır."

Nikolaus Von Kuses,

"Tanrı, mutlak olarak sonsuz bir varlıktır. Yani sonsuz sıfatları olup başsız ve sonsuz (ezeli) özü bu sonsuz sıfatlarından her biri ile ifade edilmiş olan cevherdir."

Spinoza

"Tanrı, deneyime ihtiyaç duymadığı için her şeyi sonsuz hakikat aracılığıyla kavrar."

Leibniz

Panteizm kavramı Yunanca tüm, bütün anlamına gelen "pan" ve Tanrı anlamına gelen "theos" kavramların birleştirilmesinden meydana getirilmiştir. Panteizm, tüm tanrıcılık anlamına gelir. Bu düşünce sistemine göre Tanrı ve evren aynı şeydir. Bunlar arasında herhangi bir ayrım yapmak mümkün değildir. Tanrı ve evren birbirinden bağımsız değildir. Evren, Tanrı'nın bir parçası, görünüşü ya da tezahürü olarak düşünülür. Panteist anlayışta sonsuzla sonlu arasındaki ilişkide içten ve derin bir bağ olduğu iddia edilir. Var olan her şey birliksel bir yapı arz eder. Bu yaklaşımda evrenle Tanrı birdir.

Görsel 3.44: Evren ile ilgili bir tasvir

Panenteizm anlayışına göre ise Tanrı, evrene hem aşkındır hem de içkindir. Panenteizmde "Her şey Tanrı'dadır." anlayışı kabul edilir. Panteizmden farkı da burada belirir. Çünkü panteizme göre "Her şey Tanrı'dır." Panenteizmde Tanrı anlayışı aynı zamanda Tanrı'nın evrenden aşkın olduğunu iddia eder. Dolayısıyla bu anlayışta evrenle Tanrı aynı şey değildir. Bu düşüncenin şekillenmesinde Tanrı indirgemeci bir çerçevede değerlendirilmek istendiği için uzaklaşma çabası etkili olmuştur. Çünkü onlara göre gerek teizm ve deizmin evrene aşkın olan gerekse panteizmin her şeye içkin olan Tanrı anlayışı, indirgemeci bir yaklaşımdır. Onlara göre Tanrı hem değişen hem değişmeyen hem mutlak hem göreli hem zamanın dışında hem içinde hem sınırsız hem sınırlıdır. Panenteizmde Tanrı değişmez, mutlak olan, soyut olması, zaman dışında olması gibi özellikleri nedeniyle aşkınken değişen, somut, göreli, zaman içindeki yönüyle de içkindir.

Politeizm, çok tanrıcılık anlamına gelir. Bu yaklaşımda tek Tanrı değil, birden çok Tanrı'ya inanılır. Birden çok Tanrı'nın olduğunu kabul eden bu inancın genelinde bir baş tanrı olduğu inancı kabul edilir. Ancak her çok tanrıcılık anlayışında bir baş tanrı bulunmayabilir. Politeizmdeki tanrılar, mutlak güç ve bilgiye sahip değildirler. Onları üstün kılan çeşitli özellikleri vardır. Politeizm insanlık tarihinin ilk dönemlerinde etkili olmuştur. Özellikle Sümer, Eski Yunan, Roma ve Eski Mısır toplumlarında bu inanca rastlanmaktadır.

Monoteizm, kavram olarak tek tanrıcılık anlamına gelmektedir. Monoteizmde tek tanrının olduğuna inanılır. Bu tanrı mutlak güce sahip olan, her şeyi bilen ve bütün iyiliklerin nedeni olan tanrıdır. Semavi dinler yani İslamiyet, Hristiyanlık, Yahudilik monoteist nitelikteki dinlerdir.

Tanrı'nın ya da tanrıların var olmadığını savunan inanca, düşünceye **ateizm** (tanrıtanımazcılık) denir. Ateizm kavramı Yunanca olumsuzluk ön eki olan "a" ve Tanrı anlamına gelen "theos" teriminin birleştirilmesinden meydana gelmiştir. Ateizmi benimseyenler, Tanrı'nın varlığının kanıtlanamadığını düşünürler. Onlara göre evrene aşkın olan, onu yaratan, yasalar koyan, evrenin varlığının devamını sağlayan, sonsuz güce sahip bir varlık olan Tanrı yoktur. Onlara göre evrenin işleyişinin nedeni, evrenin kendisindedir. Evreni üstün bir güce başvurarak anlamlandırmayı ve açıklamayı kabul etmezler. Evreni anlamak ve açıklamak, yine evrenin kendisiyle mümkündür.

Tanrı'nın varlığının veya yokluğunun bilinemeyeceğini iddia edenler **agnostisizm** düşüncesi çerçevesinde değerlendirilir. "Bilinemezcilik" anlamına gelen agnostisizm kavramı, Yunanca "agonustos" teriminden üretilmiştir. Agonustos sözcüğünün anlamı, "bilinemez"dir. Bu yaklaşım bizim bilgimizin sınırları itibarıyla metafiziği içeren konular hakkında tam bir hüküm veremeyeceğimizi savunur. Dolayısıyla bu yaklaşımı benimseyenler Tanrı'nın var olduğunu ya da var olmadığını söylemenin mümkün olmadığını ileri sürerler. Çünkü bilgimiz bu konularda sınırlıdır. Agnostisizm, hem ateizme hem de teizme itirazda bulunur. Teizmin Tanrı'nın varlığının ve doğasının bilinebileceği görüşüne, ateizmin ise Tanrı'nın varlığını reddeden anlayışına karşı çıkarlar. Çünkü bu konuda karar verebilmek için yeterli bilgimizin bulunmadığını düşünürler. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre Tanrı'nın ne var olduğunu ne de yok olduğunu söyleyebiliriz.

Evrenin sonlu mu sonsuz mu olduğu, din felsefesinde araştırılan bir diğer konudur. Bu konunun sorgulanmasının nedeni, Tanrı'nın varlığıyla ilişkilidir. Ezelden beri var olan bir evren anlayışı kabul edilecek olursa onun bir kaynağı olduğu anlayışı reddedilecektir. Böyle bir yaklaşımda maddesel evren zorunlu varlık hâline gelecektir. Hume ve Russell'a göre evren rastlantısal, sebebi ve kaynağı olmayan sonsuz bir yapıdadır. Bu görüşün karşısında ise evrenin hareket hâlinde, düzenlenmiş ya da olumsal (zorunsuz) olmasına bağlı olarak hareket etmeyen hareket ettiricinin, nedeni olmayan nedenin, zorunlu varlığın ve düzen verici bir varlığın olması gerektiği iddia edilir. Bu bağlamda sonsuzlukla bağlantılı olarak Tanrı kanıtlamalarından olan kozmolojik argüman gündeme gelir. Aquionalı St. Thomas (Akuyonalı Sen Tomıs) tarafından şekillendirilen biçimiyle bu kanıtlamada Tanrı ilk nedendir. O'nun ilk neden olması, kendisi dışında varoluşu devam eden her şeyin dayandığı neden olmasını ifade eder. Dolayısıyla bu kanıtlamada Tanrı'nın ilk neden olması, zamansal olarak ilk neden olması anlamında kullanılmaz.

Bunun yanı sıra Kindi ve Gazali tarafından ortaya konan kelam kozmolojik argümanda zaman itibarıyla ilk nedenden söz eder. Bu yaklaşımda var olmaya başlayan her şeyin var olmasının bir nedeni vardır. Evren var olmaya başlamıştır. O zaman evrenin bir nedeni vardır. Bu neden tabiatüstü, zamandan münezzeh, kişisel bir varlıktır.

Görsel 3.45: Gazali (1058-1111/Temsilî)

Fikir Çerçevesi

Aşağıda ifade edilen düşünceyi sorgulayınız.

"Hücreler gelişigüzel tasarlanamayacak kadar karmaşıktır. Onları meydana getirmek zekâ gerektirir."

Michael Behe

Aquionalı St. Thomas da evrenin sonsuz olmadığını ileri sürer. Evren zorunlu değil, olumsaldır. Yani evren, varlığını sürdürmek için başka bir güce ihtiyaç duyar. Varlığının olmaması da düşünülebilir. Ancak Tanrı'nın var olmaması düşünülemez çünkü Tanrı'nın varlığının nedeni kendisidir. O olmazsa varlıkların mevcut olması mümkün değildir. St.Thomas, Tanrı'nın varlığını olumsal varlıktan hareketle ortaya koyar. Olumsal bir varlık vardır. Bu varlığın bir nedeni, bir açıklaması vardır. Bu neden, açıklama kendisinden farklı bir şeydir. Bunlar ya ondan farklı olumsal varlıklar olacaktır ya da zorunlu bir varlık olacaktır. Olumsal varlıklar, kendi başına olumsal bir varlığın olmasının nedeni olamaz ve onu açıklayamaz. O zaman olumsal varlığın nedeni ve onu açıklayan zorunlu bir varlık olmalıdır. O hâlde zorunlu varlık vardır.

Kozmolojik kanıtla bağlantılı olarak evrendeki hareket ve düzen dikkate alınarak Tanrı'nın varlığıyla ilgili kanıtlamalar ileri sürülür. René Descartes hiçbir cismin kendiliğinden hareket edemeyeceğini, çünkü bir kuvveti olmadığını ileri sürer. Her olanın bir nedeni vardır. Cisimler dünyasının temel olayı olan hareketin de bir nedeni olmalıdır. Cisimlerin kuvveti olamayacağından bunu başaramazlar. Aynı şekilde sonlu insan ruhu da bunu yapamaz. Cisimler dünyasındaki hareketin nedeninin Tanrı olduğu anlaşılmaktadır. Aristoteles'in evrene aşkın olan Tanrısı da evrene hareketi veren varlıktır. Maddi hiçbir yönü olmayan Tanrı, ona göre her tür değişmenin amacıdır. Böylece maddi evrende hareket meydana gelir.

Görsel 3.46: Evrendeki düzen ile ilgili bir tasvir

Evrenin işleyişinin saat gibi düzenli olduğunu düşünenler, bu durumun Tanrı'nın varlığını gösterdiğini iddia ederler. Onlara göre evrendeki bu düzenin kendiliğinden meydana gelmesi mümkün değildir. Belli bir amaç doğrultusunda nasıl saat yapıldıysa evrendeki düzen de onun belli bir amaç doğrultusunda yapıldığını gösterir. Evren akıllı, amaçlı bir tasarımcı aracılığıyla açıklanabilir. Evrendeki yaşamın meydana gelebilmesi ve devam edebilmesi için gerekli şartların, rastlantı eseri ve kendiliğinden bir araya gelme ihtimali oldukça düşüktür. Ayrıca cansız dünyadaki unsurların kendi başlarına meydana gelmelerini ve evrende bir düzenli sistem oluşturmalarını, cisimlerin özelliklerinden hareketle açıklamak oldukça zordur. Evrende uygun koşullar oluşmasaydı, varlık düzeni söz konusu olamazdı. Bu da evreni meydana getiren akıllı, tasarım yapan bir varlık olduğunu gösterir ki bu Tanrı'dır.

Ölümden sonra yaşamın olup olmadığı, din felsefesinde sorgulanan diğer bir konudur. Ölümün kendisi insanlar için bir bilinmez olmuştur. Ancak ölümün olması insan tarafından değişik şekillerde yorumlanmıştır. Bu yorumlar olumlu ya da olumsuz olabilir. İnsan, ölümü sürekli olarak aşmak istemektedir. Bunun mümkün olup olmadığı, mümkünse nasıl olduğu ya da olacağına dair görüşler, inançlar ve felsefe içinde dile getirilmiştir. Ölümsüzlüğe dair görüşleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Afrika ve Çin dinlerinde hatıra (anı) yoluyla ölümsüzlük fikri kabul görmüştür. Bu inanç sisteminde ölmüş olanları hatırlayanlar oldukça onlar ölü değildirler, yaşıyorlardır. Ancak bu inançta,

Görsel 3.47: Hatıralarını tazeleyen bir insan

ahlaki ve manevi eksiklikler olup olmadığı gündeme getirilir. Sadece iyi insanlar değil büyük kötülükler yapmış kimseler ya da zengin ve ünlü oldukları için hatırlanan kimseler olabilir. Ayrıca öldükten sonra insanlara ne olduğuna dair anlatımlarda eksik kalan hususlar da mevcuttur.

Ölümden sonraki yaşamla ilgili bir diğer inanç ise ölümü ve sonrasını deneyimlemediğimiz için bu konuda herhangi bir bilgiye ulaşmanın, bir yargıya varmanın mümkün olmamasına dayalı olarak ortaya konur. Önemli olan fedakâr bir şekilde başkalarının iyiliği için yaşayıp kendi hırslarımızı ortadan kaldırmaktır. İyi olmayı istemenin ve yapmanın ödülünü ölümden sonrasında değil, iyi olmanın kendisinde aramak gerekir. İnsan, iyi olmak yoluyla başka insanlarda yaşamaya devam eder.

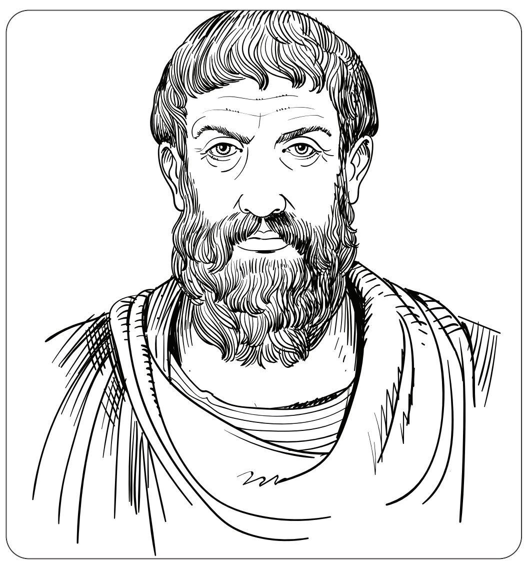

Görsel 3.48: Yardıma ihtiyacı olan birine yardım eden bir insan

İnanç sistemleri içinde -özellikle Hinduizmde- bu soruya verilen bir diğer yanıt ise ölümden sonra yaşamın varoluşun döngüsünden kurtularak "Sonsuz Bir" ile birleşerek olacağıdır. Gerçeklik tektir, amaç onda birleşmektir. Acı ve mutsuzluğun kaynağı "Bir" ile olanla bağlantımızı bilmemizden kaynaklanır. İnsan bu bilgiye ulaşana kadar defalarca yeniden dünyaya gelir. Ne zaman her şeyde mevcut olan asıl gerçeği, Bir'i anlarsa ve ona göre erdemli bir yaşam sürerse o zaman Bir ile birleşip sonsuz yaşama ulaşır.

Ölümden sonra yaşamla ilgili olarak inanç sistemlerinde bireysel/kişisel hayatın devam ettiği de savunulur. Bu inanç İslamiyet ve Hristiyanlık'ta görülür. Kişiler ya bedenleri bozulup öldükten sonra ölmeyen ruhları aracılığıyla yaşamaya devam ederler ya da kendi ölümlerinden sonra yeniden var olmaya başlarlar. İnsanın ölümden sonra nasıl yaşayacağına dair görüşlerden ilki onun ruh hâlinde yaşamına devam edeceğidir. İkincisi, eski bedenine bir şekilde kavuşup ruhuyla birleşerek devam edeceğidir. Üçüncüsü ise ölümünden sonra manevi bir bedenle ruhunun bir olup yaşayacağı şeklindedir. Ölümden sonra yaşamın nasıl olacağı hem o dine mensup düşünürler hem de din felsefecileri tarafından araştırılmaktadır. Bu görüşlerin yanı sıra geleneksel materyalistler, insanın ölümden sonra sadece fiziksel bir cisim olarak var olmaya devam edeceğini savunurlar.

Materyalist görüş içinde ölümden sonra bir yaşamın olmadığını savunanlar oldukça önemli bir yere sahiptir. Ruhu beyinle açıklayanlar, beyin öldükten sonra yaşamın devam etmeyeceğini iddia edebilirler. Sadece materyalistler değil farklı düşünce akımları içinde değerlendirilebilecek isimler de ölümden sonra hayatın olmayacağına dair görüşler ileri sürmüşlerdir. Ünlü düşünür Pyrrhon tarafından kurulmuş olan İlk Çağ kuşkuculuğu Pyrrhonism'e (Pironizm) göre ölümün ne olduğunu bilemeyiz ve aynı şekilde ölümden sonraki yaşam hakkında da bir bilgimiz yoktur. İlk Çağ'ın önemli bir diğer düşünürü Epiküros'a göre

Görsel 3.49: Epiküros (MÖ 341-270) (Temsilî)

ölüm insanın yok oluşudur. O, ölümle insanı oluşturan atomların dağılacağını, dolayısıyla insan varlığından söz etmenin imkânı kalmayacağını iddia eder. On sekizinci yüzyıl filozoflarından David Hume ruhun ölmezliği öğretisini karanlık ve esrarengiz olarak değerlendirir. Yirminci yüzyıl filozoflarından Ludwig Wittgenstein'a göre ölüm hayata dair bir unsur değildir, ölümü yaşamak mümkün değildir. İnsan ruhunun ölümden sonra hayatını devam ettireceğinin bir garantisi yoktur, bu bir muammadır. Yirminci yüzyılda etkili olmuş Bertrand Russell da ölüm sonrasında insanın varlığının devamlılığını mümkün görmemektedir.

Ölümden sonra yaşamın devam etmesine dair filozofların görüşlerinden örnekler vermek mümkündür. Platon, ruhun ölümsüz olduğunu iddia eder. Ona göre ruh bozulmaz, çünkü o basit (yani parçalara bölünemez) olduğundan tahrip edilemez. Beden dağılsa yani ölse bile ruh ölmez, yaşamaya devam eder. Ruh bedenden ayrılıp özgür kaldığında daima var olan; ölümsüz olan, hep aynı kalana, tanrısal olana yönelir.

İslam filozoflarından Gazali'ye göre ölümden sonra bir yaşam vardır. İnsanın ruhu, bedenden ayrıldıktan sonra ölümsüzlüğüne kavuşacaktır. Gazali, insanın bu dünyanın geçiciliğini fark edip Allah'ını ve kendini bilerek nefsini arındırması gerektiğini söyler. Böylelikle insan öte dünyadaki huzurlu yaşamı elde edebilir.

Orta Çağ Hristiyan filozoflarından Saint Thomas'a (Sen Tamıs) göre insanın yaratılmasının asıl amacı mutluluktur. Mutluluğu bu dünyada tam anlamıyla yaşamak mümkün değildir. İnsanların şansının istikrarsız olması, insan bedeninin ve iradesinin güçlü olmaması, bilgisinin kusurlu olması bunun nedenlerinden birkaçıdır. Tanrı'nın insanı yaratmasının bir nedeni olduğuna göre kendisi için yaratılmış olunan amacın erişilebilmesi gerekir. Bu nedenle ölümden sonra insan yaşamının devam etmesi gerekir. St. Thomas bu bağlamda ölümden sonra yaşamın olacağını kanıtlamaya çalışmıştır.

Görsel 3.50: Thomas Aquinas'ı tasvir eden bir illustrasyon (1225-1274)

XVII. yüzyıl filozoflarından René Descartes, varlığı açıklarken ruh ve maddeyi kullanmıştır. Bunları, birbirinden iki ayrı töz olarak tanımlamıştır (Töz, var olmak için kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayandır.). Bir de bunların üzerinde asıl ve sonsuz töz olan Tanrı vardır. Ölümden sonra yaşamı açıklarken o da Hristiyanlık inancından etkilenmiştir. Ona göre ruh ile beden bir arada bulunur. Ancak beden bozulduğunda ölüm gerçekleşir. Ölümün nedeni, bedende ruh yokluğu değildir. Beden bozulduğunda ruh, bedeni terk eder. İnsanın düşünen özsel beni, varoluşunu devam ettirir. İnsanın ne olduğunu asıl olarak belirleyen de zaten ruhudur.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Din konusundaki bilgilerin yaşamınıza etkileri nelerdir? Bu etkiler üzerine arkadaşlarınızla tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Teolojinin ne olduğunu ve felsefede teolojinin yerini ve önemini araştırınız.

b. Teoloji ve Din Felsefesi

Düşünelim

Size göre felsefe ile dinin ilişkisi nedir? Tartışınız.

Felsefe varlığa, bilgiye, değere bütüncül bir bakışı ifade eder. Felsefede; varlık, ahlak, insan, evren, Tanrı ve bunlar arasındaki ilişki incelenir. Ancak dinle felsefe arasındaki en belirgin fark, felsefenin eleştirel bir tavır benimsemesi; dinin ise inanmaya dayalı olarak ele alınan konulara yönelmesidir. Felsefi bilgi, hikmete yönelen bilgidir. Tam ve eksiksiz bir bilgi değildir. Ancak dinî bilgi, hikmetin kendisi olduğu savına dayalıdır. Felsefi bilginin elde edilmesinde insanın ön planda olduğu görülür. Dinsel bilginin kaynağında ise inanılan, doğaüstü güç, nesne ya da varlık vardır. Felsefe ahlak üzerine düşünceler üretse de bunlar, mutlak olarak inanılması gereken değerler değildir. Her insan, kendi ahlaki düşünce yapısını belirleyebilir. Dinde ise ortaya konan değerler sistemine herkesin uyması gerekmektedir. Din belli kurallar koyar ve bunlara uyulmasını ister. Felsefede ise uyulması gereken kurallar yoktur.

Fikir Çerçevesi

Aşağıda yer alan sözün ne anlama geldiğini sorgulayınız.

"Az felsefe, insan zihnini tanrıtanımazlığa götürür ama felsefede derinlik, insanların zihinlerini dine döndürür."

Francis Bacon

Din ile felsefe, birbirleriyle ilişki hâlindedir. Ayrıca bu iki alan, insanın varoluş sürecinin ayrılmaz parçalarıdır. Farklı dönemlerde birbirleri üzerinde farklı etkileri olmakla beraber günümüzde felsefe ve din arasında bir üstünlük mücadelesi yoktur. Felsefe, dinin bir aracı ya da karşıtı olan bir bilgi alanı değildir. Dine felsefeyle bakmak; dinin özünü anlamaya çalışmak, araştırmak, dinî değerler hakkında fikir üretmek manasına gelir. Yani felsefe ile dini ele almak, dini, bir araştırma alanı ve düşünme konusu hâline getirmektir. Dine felsefeyle bakmak; dini, dinin konularını ve sorunlarını felsefi bir tutumla ele alıp incelemektir. İnceleme sonucunda araştırılan konuların anlaşılması ve açıklanması için görüşler ortaya çıkar. Bu yaklaşımın temel unsurları rasyonel, tutarlı, nesnel ve eleştirel olmaktır.

Rasyonel olmak: Aklın ilkelerine göre akıl yoluyla dinin araştırılmasıdır. **Tutarlı olmak:** Dinin ne olduğu ve dine ait konular incelenirken ele alınan hususların çelişki içermeden incelenmesi, bilgi üretilmesi anlamına gelir. **Nesnel olmak:** Dinî konuların felsefi bakışla ele alınırken tarafsız olarak incelenmesi ve sonuçlara ulaşılmasını ifade eder. Din felsefesinde tek bir din değil, bütün dinler ele alınır, incelenir. Bu inceleme akli bir yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilir; bir dinin inanç sistemini haklı kılma çabası yoktur. **Eleştirel olmak:** Dine felsefi olarak yaklaşmanın bir özelliği de eleştirel bir bakış açısının olmasıdır. Bütün düşünceler aklın ilkelerine göre tarafsız bir şekilde ele alınıp değerlendirilir. Dinî düşüncede eleştirel tavır çok benimsenmezken felsefede özellikle eleştirel tavır benimsenir. Nesnel olma özelliğine dayalı olarak bütün dinlere eleştirel bakışla yaklaşılır. Eleştirel tavır sayesinde ele alınan konuların nesnel bir şekilde anlaşılması, açıklanması sağlanır ve genel yargılara varılır.

Fikir Çerçevesi

Aşağıdaki metinde ünlü Türk filozofu Farabi'nin kelamla ilgili düşüncesi yer almaktadır. Kelamın kelime anlamını araştırıp aşağıda geçen metni değerlendiriniz.

"(...) Kelam ilmi, dinin kurucusunun açıkça belirtmiş olduğu belli inanç ve fiilleri muzaffer kılmaya ve bu fiiller ve inançlara aykırı olan her şeyi sözle çürütmeye (tazyif) muktedir kılan bir yetidir. (...) Kelam sanatı, fıkıhtan başka bir şey değildir. Çünkü fıkıh bilgini, dinin kurucusunun açıkça belirtmiş olduğu inanç ve fiilleri doğru olarak kabul eder ve onları hareket noktaları, ilkeler olarak alır. Sonra onlardan, lazım gelen sonuçları çıkarır. Kelam bilgini ise fıkıh bilgininin hareket noktaları olarak aldığı şeyleri kendilerinden sonuçlar çıkarmaksızın muzaffer kılmaya çalışır. (...) "

Farabi, İlimlerin Sayımı
(Kısaltılmıştır.)

Bu bağlamda bakıldığında teoloji ve din felsefesi arasındaki ayrımı ortaya koymak bir gereklilik hâlini alır. Teoloji kavramının anlamı "Tanrı bilimi"dir. Din felsefesinin incelediği konuları da inceleyen disiplindir. Teoloji alanında Tanrı'nın ne olduğu, varlığın ve insanın Tanrı ile ilişkisi, Tanrı'nın iradesi ve nasıl yarattığı, vahyin ne olduğu, Tanrı'ya olan inanç ve dinlerle ilgili benzeri konular tutarlı ve anlamlı bir şekilde yorumlanır. Din felsefesi de aynı konuları inceler ancak teolojide belli bir inancın savunusu yapılır ve dinin iddialarını ispatlama amacı vardır. Teolojide inanılan dinin görüşlerinden hareket edilir. Din felsefesinde ele alınan konular belli bir inanca dayalı olmadan yapılır. İncelenen konular bütün dinler göz önünde bulundurularak değerlendirilir. Yapılan incelemeler ve araştırmalar sonucunda elde edilen bilgiler ortaya konur. Din felsefesinde eleştirel ve nesnel bir tavır benimsenir. Teolojide inanç unsuru olan konulara olduğu gibi inanılır, eleştirel bir yaklaşım çok benimsenmez. Teoloji alanında da akıl ve akıl ilkelerini kullanan görüşler olsa da bunlar yine de inanılan dinin görüşlerini savunmak için kullanılır.

Aşağıdaki tabloda, teoloji ile din felsefesinin dine bakışındaki farklılıklar yer almaktadır. Tabloyu inceleyiniz.

Teoloji	Din Felsefesi
Kabul edilen inancın (dinin), diğer inançlara karşı savunusu yapılır.	İnançlar nesnel bir şekilde değerlendirilir.
Kabul edilen inancın (dinin) uygulamaları araştırılır.	Bütün inançların uygulamaları incelenir.
Dogmatiktir.	Eleştireldir.
İnanç merkezli bir yaklaşım benimsenir.	Akıl merkezli bir yaklaşım benimsenir.
Ulaşılan sonuçlar kesinlik içerir.	Ulaşılan sonuçlar kesinlik içermez.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

İnandığınız dinî değerleri anlamak için teoloji ve din felsefesinden nasıl faydalanabilirsiniz? Tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

İnsanın ne olduğuna dair dinlerde ve felsefe alanında ortaya konmuş farklı görüşleri araştırınız. Bir sonraki derste edindiğiniz bilgilerle birlikte bu görüşleri değerlendiriniz.

c. Felsefe, Bilim ve Din Açısından Ben Kimim?

Düşünelim

"Ben kimim?" sorusunun cevabının neden önemli olduğunu tartışınız. Bu tartışmayı yaparken bilinç kavramının önemini bu konu bağlamında araştırınız.

İnsanın, akıllı bir varlık olarak hayatına devam ettiği andan itibaren kendisini araştırdığı görülebilir. Bu arayışı insanların meydana getirdikleri kültürlerde bulmak mümkündür. Bunun yanı sıra dinde, felsefede, bilimde ve sanat ürünlerinde bu arayışın olduğuna dair birçok bilgi mevcuttur. Anlaşılmaktadır ki insan hâlâ kendisinin ne olduğunu aramakta ve sürekli bir sorgulama içinde olmaktadır.

Din alanında "Ben kimim?" sorusunun birçok yanıtı mevcuttur. Ancak bu yanıtların oluşmasını sağlayan temel unsur, inancın kendisidir. İnanç sisteminde kabul edilen Tanrı, doğaüstü güç, nesne ya da varlığa göre insanın ne olduğu belirlenir. Elbette bu yapılırken evrenle bu güç arasında nasıl bir bağ olduğu da önemlidir. Metafiziksel bilgiler insana bu konuda yön göstericidir. Kabul edilen metafizik sisteme uygun olarak ahlaki anlayış ortaya çıkar. Böylece insanların hangi değerlere göre hangi davranışlarda bulunacağı konusunda bir yol çizilmiş olunur. Din alanında insanın ne olduğuna dair şu tür sorular gündeme gelmiştir: "İnsanın ne olduğunun anlaşılmasında dinin yeri nedir? Kabul edilen inanç sisteminde insan nasıl yaratılmıştır? İnsan yaratılırken ruh ve beden nasıl şekillendirilmiştir? İnsanın özünü belirleyen ruh mu, beden mi yoksa bu ikisinin birliği midir? İnsan bir akıl varlığı mı, yoksa bir inanç, bir duygu varlığı mıdır? İnsanın varoluşunun sınırları var mıdır varsa bunlar nedir? Tanrı ile insanın bağlantısı nasıl kurulabilir? Ruh nedir? İnsan ruhunun Tanrı'nın özüyle bağlantısı var mıdır? İnsanın bu dünyadaki varlığının nedeni nedir? Tanrı'ya ulaşması mümkünse bu ne şekilde gerçekleştirilebilir? İnsanın özü daha var olmadan önce belirlenmiş midir yoksa bunu kendisi mi belirler? Kader, insanın ne olduğunu belirlemede ne kadar etkindir? İnsan özgür bir varlık mıdır? Bir ahlaki sistemde insan kendini nasıl eğitir? İyinin ne olduğunu belirlemede insanın ve inancın etkisi nedir?" Bu gibi sorularla inanan kişi kendisinin ne olduğunu araştırır.

Görsel 3.51: Kişinin kendini sorgulaması ile ilgili bir tasvir

Bunun yanı sıra felsefe elbette insanla ilgili olan her alandan olduğu gibi inanç sistemlerinden de hem etkilenir hem faydalanır. Yukarıda dile getirilen soruların benzerini kendisine yönlendirir. Ancak burada öne çıkan fark, felsefenin, olabildiğince eleştirel bir bakış açısıyla ele alınan konuyu incelemesidir. İnanç sistemlerinde, inanılan din yön göstericidir. Felsefede ise bu etkinin dışına çıkıp olabildiğince farklı kaynaklardan sorunun yanıtı araştırılır. Bilimin ve sanatın verilerinden de faydalanılır. Burada ulaşılan sonuç herkes için kesin ve geçerli olmayacaktır. Felsefede düşünceler sürekli sorgulandığı için herkesi kapsayan ve değişmez fikirlerin olduğu iddia edilemez. Dinden, bilimden, sanattan da hareketle sorgulamada bulunulur. Felsefede kabul edilen yaklaşımlar doğrultusunda insanın ne olduğu ve ben kimim sorusunun yanıtı şu tarz sorularla araştırılır: "Ben bir akıl, bir duygu ya da bir inanç varlığı mıyım? Beni belirleyen üstün bir güç var mıdır? Böyle bir güç varsa bu nedir? Benim evrenle ilişkim nasıldır? Benim yapabileceklerim ya da yapamayacaklarım nelerdir? Ben önceden belirlenmiş bir varlık mıyım yoksa kendimi ben mi belirlemekteyim? Ben sürekli olarak bir şeyleri tasarlayarak mı var olurum yoksa eylemlerimle mi? Ruh var mıdır, varsa nedir? Ruhun bedenle ilişkisi nedir? Ben bir beden varlığıysam maddi belirlemelerin

dışına çıkmam mümkün müdür? Ben'in ne olduğunun bilinmesi mümkün müdür? Ben sürekli olarak aynı mı kalırım yoksa değişir miyim? Ben sürekli olarak değişiyorsam, beni belirleyen öz nedir?"

Fikir Çerçevesi

Aşağıdaki ifadelerden hareketle insanın ne olduğunu sorgulayınız.

"İnsan küçük bir evrendir."

Demokritos

"Ben neyim? Düşünen bir şey."

René Descartes

"İnsan sadece bir sazdır, doğanın en zayıfı fakat düşünen bir sazdır."

Pascal

"Ben, kendim ve koşullarımdan ibarettir."

Jose Ortega y Gasset (Hose Ortegu Gase)

Bilim alanında ise "Ben kimim?" sorusu daha çok gözlem ve deneye konu olabilecek alanlar içinde araştırılmaktadır. Ben'in oluşmasında maddi unsurların etkisi araştırılmaktadır. İnsanın varoluşunun aşama aşama nasıl gerçekleştiği açıklanmaya çalışılır. Ya da insanın davranışlarında biyolojik unsurların etkisi gözler önüne serilir. Bu tür çalışmaları biyoloji alanında görmek mümkündür. Antropoloji, psikoloji ve sosyoloji de bu tür yaklaşımları kullanır. Psikolojide insanın davranışlarının neye göre gerçekleştiği bilimsel yollarla açıklanmaya çalışılır. Dolayısıyla ben kimim sorusunun yanıtı bu çerçevede şekillenir. Biyolojik ve duygusal etkenlerin yol açtığı davranışlar ortaya konur. İnsanın bunları nasıl anlamlandırdığı, bunların sonucunda davranışta bulunup bulunmadığı açıklanır. Davranışlar, duygulara göre sınıflandırılır. Bu sınıflandırmaya göre insanlar değerlendirilir. Kültürel antropolojide ve sosyolojide de insanların davranışlarını, kişiliklerini belirleyen unsurlar bilimsel bir bakış açısıyla incelenir. İnsanın ne olduğu somut bir şekilde ortaya konmaya çalışılır.

Görsel 3.52: Sorgulama ile ilgili bir tasvir

Din, felsefe ve bilimin bakış açılarını dikkate alarak "Ben kimim?" sorusunun yanıtını araştırınız. Bunu yaparken farklı görüşler ileri sürülen bu alanlardan bilgileri toplayıp arkadaşlarınızla paylaşınız. Ortaya konan bilgilerden hareketle tartışmanızı yapınız.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Sizi siz yapan şeyin/şeylerin ne olduğunu ve bu özelliklerinizin yaşamınızı nasıl etkilediğini arkadaşlarınızla tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Siyaset sözcüğünün kökenini araştırınız ve anlamı ile ilişkilendirerek düşününüz.

3.6. SİYASET FELSEFESİ

a. Siyaset Felsefesinin Konusu ve Problemleri

Düşünelim

Siyasetle ilgili medya haberlerini izler ya da okur musunuz? Siyasetle ilgili hangi konular ilginizi çekiyor? Açıklayınız.

Kişinin, toplumun ve devletin birbirleriyle olan ilişkilerini konu edinen "siyaset", özellikle devlet işlerinin nasıl yürütüleceğini, hangi amaç ve yöntemler dâhilinde gerçekleştirileceğini ifade eder. Arapça idare etmek, işleri düzene koymak anlamına gelen siyaset kavramının Yunanca karşılığı politikos, "kentle ilgili işler, devlet idaresiyle ilgili olan" anlamına gelir. Siyaset; toplumu idare etmek, yönetmek anlamına gelir.

Siyaset felsefesi, toplumsal ve siyasal hayatta ortaya çıkan sorunlara çözüm getirmek amacıyla yapılan düşünce disiplinidir. Felsefenin alt disiplini olan siyaset felsefesi; siyaset kurumunun yapısını, sorunlarını, kişinin siyasi düzen içindeki davranışlarını, sorunlarını felsefi olarak inceler. Siyaset felsefesinde sadece sorunlar incelenmez, aynı zamanda siyasetin doğası anlaşılmaya çalışılır. Bunun yanı sıra ideal bir siyasal düzenin özellikleri belirlenmeye çalışılır. Siyaset felsefesi alanında iktidarın kaynağı; hak, adalet ve özgürlüğün ne olduğu; ideal devlet düzeninin olup olamayacağı; birey-iktidar ilişkisi içinde ele alınıp incelenir.

Görsel 3.53: Siyaset ile ilgili bir tasvir

Hak, Adalet ve Özgürlük nedir?

Hak, adalet ve özgürlük kavramları siyaset felsefesinde önemle üzerinde durulan, ne oldukları araştırılan kavramlardır. Hak kavramına bakacak olursak öncelikle bu kavram, insanın davranışlarındaki özgürlüğü, yetki ya da imkânı ifade eder. İnsanın hakkı nasıl elde ettiği ayrı bir sorudur. Hakkın insana Tanrı, kral, yasa, toplumsal bilinç, gelenek gibi otoritelerce verildiği düşünülür. Haklar insanlara yasalarla, evrensel bildirgelerle ya da sözlü bir gelenekle tanınır. Hakkı, toplumsal düzende insanların çıkarlarını koruyabilmek için onlara hukuki düzen tarafından tanınan yetki olarak değerlendirmek de mümkündür. Bu bağlamda hak, ya hukuki düzenin insana tanıdığı irade gücü ya hukuki düzenin koruduğu çıkar ya da hukuki düzenin kişiye sahip olduğu çıkarı koruması için tanıdığı irade gücüdür.

Hakları çeşitli başlıklar altında sıralamak mümkündür:

Doğal Haklar: İnsanın insan olmasından kaynaklı olarak kendi doğasının sonucu elde ettiği hak ve özgürlüklerdir. Bunlar başkasına devredilemez, vazgeçilemez, her yerde, her zaman geçerlidir. Bunların öne çıkanları; yaşam, özgürlük, eşitlik, mutlu olmak ve çalışmaktır.

Siyasi Haklar: Seçme, seçilme, siyasi yönetimde söz hakkı sahibi olabilme, siyasi parti kurma

veya bunlara katılabilme, görüşlerini açıklayabilme, sansüre ya da kovuşturmaya uğramama hakkıdır.

Vatandaşlık Hakları: Bir toplumun yurttaşlarına, o toplumun hukuki ya da yasa koyucu güçleriyle verilen haklardır.

İnsan Hakları: Doğal hak kavramına bağlı olarak geliştirilen bu haklarda herhangi bir şart ya da duruma bağlı olmaksızın, ayrım gözetmeksizin, insanın insan olması bakımından edindiği, devredilemez, sınırlandırılamaz olan haklardır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde herkesin özgür, haysiyet ve hak bakımından eşit olduğu vurgulandıktan sonra yaşam, özgürlük, inanç, mülkiyet, kişisel emniyet, eğitim, aile kurma, çalışma, dinlenme haklarına sahip olduğu söylenir. Bunların yanı sıra serbest dolaşım, yargılanma, özel hayatın saygınlığı, insanların hukuki kişiliğinin tanınması, kanun önünde herkesin eşit olması hakları da gündeme getirilir.

Hukuki Haklar: Bir hukuki sistem içinde haklarını başkaları karşısında koruma, suçlamalara karşı kendisini savunabilme, başkalarının hak ihlalinde bulunması durumunda bunun hukuk düzeni içinde araştırılmasını isteme, yasaları değiştirme, yasa karşısında herkesin eşit olması durumunu anlatan haklardır.

Kişisel Haklar: Kişilerin yaşamlarının gizliliğinin korunması ve onların kendi maddi manevi varlıklarını geliştirebilmeleri için tanınan haklardır. Konut dokunulmazlığı, haberleşme özgürlüğü, özel yaşamın gizliliği, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü bu haklar içinde dile getirilebilir.

Adaletin ne olduğu, siyaset felsefesinde araştırılan önemli konulardan bir tanesidir. **Adalet**, birlikte yaşayan bireylerin yasalarca belirlenmiş haklarını alabilmesi, toplumun işleyişinin hak ve hukuka uygun olarak gerçekleştirilmesi demektir. Adalet hukukla bağlantılı olarak hak edenin hak ettiğinin karşılanmasının yanı sıra hak ihlalinde bulunanın ya da suç işleyenin ceza alması durumunu da içerir. Dolayısıyla adalet bir toplumdaki değerlerin, erdemlerin, ilkelerin hayata geçirilmesi anlamına da gelmektedir. Çünkü haklar, hukuk düzeni değerleri üzerinde yükselir. Adaletin hem bireysel hem de toplumsal yönü vardır. Bireysel olarak bakıldığında adalet, kişisel bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Burada öne çıkan durum, adil davranıştır. Kişi için adil bir davranışın nasıl olacağı hakkında karar verirken bireysel düşüncelerin yanında dinî, toplumsal, kültürel yargılar da etkili olur. İnsanın bir davranışta bulunurken bu davranışın adil olup olmadığını düşünmesi, onu diğer varlıklardan ayırır. Adil bir davranış isteği, aklın etkin bir şekilde kullanıldığını gösterir. Çünkü böylece insan sadece bireysel isteklerinin tatmini için değil herkes için geçerli, genel ilkeler çerçevesinde davranmaya çalışır.

Görsel 3.54: Adaletin simgesi (Themis)

Fikir Çerçevesi

Size göre de toplumdaki temel erdem adalet midir? Nedenleriyle tartışınız.

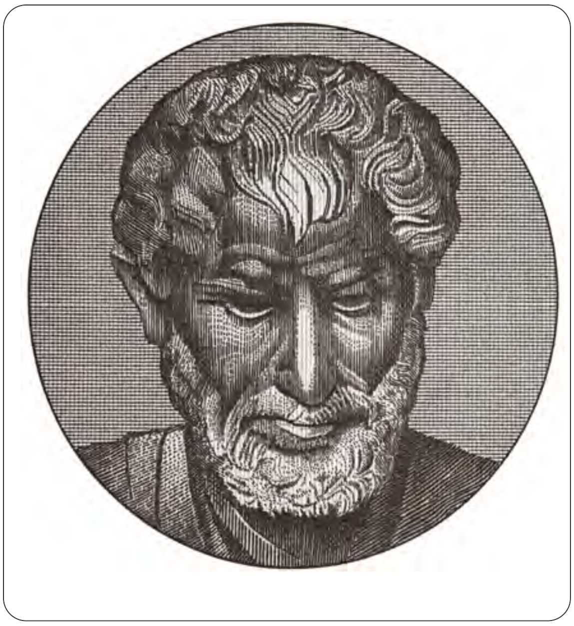
Adil bir davranışta bulunacak kişinin toplumsal değerleri bilmesi, ona göre davranması önemlidir.

Çünkü adalet, yaşamın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için gereklidir. İnsanların haklarını elde edemediği, hak ihlali karşısında ceza yaptırımının gerçekleşmediği bir toplumda düzeni sağlamak oldukça zordur. Bu bağlamda adil davranmaya çalışan birey, ahlaki davranmanın yanı sıra hukuki düzene de uymak zorundadır. Friedrich Hayek'e (Firedrik Hayek) göre adalet, sonuçlarına göre değil, davranışlara rehberlik eden kurallara ilişkindir. O, bir davranışın adil olup olmadığının, belirli kurallara uygun şekilde yapılıp yapılmadığına göre belirlendiğini söyler.

Toplumsal boyutta ve toplumsal bir durumun özelliği olarak kurallara uyulmadaki tarafsızlığı, bütünlüğü ifade eden kavram, formel adalettir. Toplumsal bağlamda dile getirilebilecek bir diğer adalet türü ise sosyal adalettir. Sosyal adalet, belli bir adalet ölçüsüne göre yani önceden belirlenmiş ahlaki ölçütlere göre toplumsal kaynakların ve malların dağılımının sağlanmasını ifade eder. Sosyal adaletin temel ilkeleri olarak herkesin ihtiyacına, değerine, hak ettiğine, yaptığı anlaşmaya göre dağılımın yapılması gerektiği ileri sürülür.

Platon'un devlet anlayışında herkesin mutluluğu amaçlanır. Ona göre bu devlette eğrilik ve doğruluk kolayca belirlenir. Platon, herkesin kendi işiyle ilgilenmesini; kimsenin, başkasına karışmamasını doğru olarak tanımlar. Doğruluk, insanın kendi işini istenilen biçimde ve kendisinin yapmasıdır. Doğruluğun egemen olmasıyla mutluluk sağlanacaktır. Kurguladığı devleti; üretenler (işçiler), devleti koruyanlar (bekçiler) ve devleti idare edenler (yöneticiler) olarak üçe ayıran Platon, adaleti, doğruluk yani her sınıfın kendi üzerine düşen işi yapması olarak tanımlar. Adaletsizlik başkasının işine karışmaktır.

Aristoteles'e göre adalet öncelikle bir erdemdir. Çünkü adalet insanların birbirleriyle ilişkilerinde meydana çıkar ve ötekinin iyiliğini amaçlar. Bu ahlaki belirlemenin yanı sıra siyasetle bağlantılı olarak adalet, haklılık ve haksızlığa bağlı olarak belirlenir. Haklılık, yasaya uygun davranmak ve eşitlikken haksızlık yasayı çiğneme ve eşitsizliktir. Adaletsizlik uçların özelliğiyken adalet orta olandır. Adaletli eylem, haksızlığa uğramanın ve haksızlık etmenin ortasıdır. Aristoteles, adaleti, adil insan üzerinden de tanımlar. Adil olan kişinin adaletli olanı tercih ederek eylemde bulunduğunu söyler. Adil kişi, yararlı olanı kendine alıp zararlı olanı başkasına vermeyendir. Bir paylaşım söz konusu olduğunda bunu oranlayarak eşit bir şekilde kendisine ve diğer kişiye paylaştıran insandır. Adil insan, adaletin bu şekilde tanımlanmasını sağlar.

Görsel 3.55: Aristoteles'i (MÖ 384-322) tasvir eden bir illustrasyon

Farabi'ye göre adalet, şehir halkının ortak olduğu iyi şeylerin, onlar arasında paylaştırılması ve paylaştırılan şeylerin korunmasıdır. Şeref, servet, güven ve rütbe, şehir halkınca ortak olması mümkün şeylerdir. Adaletsizlik bir insanın bu iyi şeylerdeki payının, hiçbir bedel iade edilmeksizin elinden alınmasıdır. Farabi'ye göre ayrıca erdemli bir devletteki yöneticinin adil olması, adil olanları sevmesi, zulme karşı çıkması ve adalet dağıtırken şiddetten kaçınması gerekir.

Görsel 3.56: Thomas Hobbes'un (1588-1679) *Leviathan* adlı kitabının kapağında kullanılan görsel

Thomas Hobbes'a göre adalet, devlet yaşamıyla ortaya çıkar. Devletin olmadığı yani ona göre sözleşmenin olmadığı doğa durumunda adalet ya da adaletsizlikten söz edilemez. Adalet ve adaletsizlik, bedenin ya da zihnin bir yetisi değildir. Öyle olsaydı bunları duyular ya da duygular gibi yalnız (tek) insanda görmek mümkün olurdu. Bunlar toplum içinde yaşayan insanlara ait niteliklerdir. Genel bir gücün yani devletin, dolayısıyla yasanın olması adalet ve adaletsizlikten söz etmeyi mümkün kılar. Çünkü ona göre adaletin ve adaletsizliğin kaynağı, başlangıcını insanların yaptıkları sözleşmelerdir. Bir sözleşme yoksa hiçbir hak devredilmemiştir, herkesin her şey üzerinde hakkı vardır. Dolayısıyla hiçbir davranış adaletsiz olarak değerlendirilemez. Sözleşmenin geçerliliği, insanları onlara uymayı zorlayacak bir devlet gücünün kurulmasıyla başlar. Adaletin doğası, geçerli sözleşmeye uyulmasıdır. Bir sözleşme yapılmışsa onu ihlal etmek adaletsizliktir.

John Locke'a göreyse adalet, karşılıklı bir ilişkidir. İnsanların birbiri karşısındaki hakkı, birbirlerine olan yükümlülüğüdür. Adalet bu anlamda herkese hakkına düşeni vermektir ki bu da emek sonucunda elde edilen mülkiyeti gündeme getirir. Bu bağlamda mülkiyet hakkını ihlal etmek, adaletsizliktir. Ayrıca Locke, adalet kavramını keyfî yönetimlere karşıt olarak da kullanır.

Görsel 3.57: Özgürlük ile ilgili başka bir tasvir

Özgürlük siyaset felsefesinde önemli bir yere sahiptir. Özgürlüğün olup olmadığı ya da ne olduğu üzerine birçok alanda, pek çok düşünür görüş ileri sürmüştür. Özgürlük üzerine ortaya konan bu görüşler, özgürlüğün birçok şekilde yorumlandığını göstermektedir. Özgürlük kavramı insanın nasıl bir varlık olduğuna dair yaklaşımlarla yakından bağlantılıdır. Dolayısıyla özgürlük, siyasetin yanı sıra ahlaki alanda önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan özgür bir varlık olmazsa ahlak, hukuk ve siyaset mümkün olmaz. Çünkü kendi iradesine göre davranmayan bir kişinin ahlakından söz etmek mümkün değildir. Böyle bir kişiyi davranışlarından sorumlu tutmak mümkün olmaz. Ahlak, hukuk ve siyaset kurumları, insanın eylemlerini kendisinin seçmesi ve bu eylemlerin sonucunda gerçekleşecekleri kabul edecek şekilde davranması esasına dayalıdır. Özgürlüğün olmadığı yerde zaten ahlaki davranıştan, hukuk kurallarına uymaktan ya da siyasette karar almaktan bahsetmek mümkün olmayacaktır. Özgürlüğün birçok alanda ne olduğunun araştırılması, bu kavramın insan yaşamındaki önemini göstermektedir. Din ve vicdan özgürlüğü, seçme ve seçilme özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, iletişim özgürlüğü, seyahat özgürlüğü bunlara örnektir. Özgürlüğün tanımı; kişinin dış baskı ya da zorlamalardan bağımsız bir şekilde, kendisine göre seçimlerde ve eylemde bulunması şeklinde yapılabilir.

Toplumsal yaşam söz konusu olduğunda herkesin her istediğini, her zaman ve her koşulda yerine getirmesi mümkün değildir. Dolayısıyla toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi için insanların özgürlüklerinin sınırlandırılması gerekir. Bu sınırın belirlenmesi önemli bir siyaset felsefesi problemi olarak karşımıza çıkar. Günümüzde insan hakları bu sınırın belirlenmesinde etkilidir. Örneğin düşünce ve ifade, örgütlenme, mülkiyet edinme, sözleşme yapma özgürlükleri, insanların bu hakları nasıl kullanacaklarını belirler.

Toplum sözleşmesi kavramı da insanların özgürlüklerini kullanmakla ilişkili olarak karşımıza çıkan bir kavramdır. Doğada insanı kısıtlayacak bir otorite ya da yasadan bahsetmek mümkün değildir. Ancak toplum içinde diğer insanların özgürlükleri, kişinin özgürlüğünü sınırlamayı mecburen gündeme getirmektedir. Toplumun kurulması ve kurumsal bir yapıya kavuşturulması için toplumdaki kişilerin katılımı sonucunda getirilen sınırlamalardan bir sosyal yapı meydana getirilir. Thomas Hobbes toplum sözleşmesini teorik hâlde ortaya koyup açıklayan ilk filozoftur. Onun anlayışında insan kötü ve bencil bir varlıktır. Ona göre insan insanın kurdudur. İnsanlar kendi çıkarları için diğerlerine zarar vermekten çekinmezler. Doğal durumda insanlar birbirleriyle mücadele içindedirler. İnsanlar sürekli olarak birbirlerine saldırmakta, birbirleriyle savaşmaktadırlar. Bu savaş ortamında yaşaması zorlaşan insanlar bir süre sonra barış ortamının gerçekleşmesi için çaba göstermeye başlarlar. Savaş hâlinden uzaklaşıp barışa ulaşmak isteyen insanlar, kendi iradeleriyle haklarını toplumdan ve kendilerinden başka bir kuruma, devlete devrederler. Devlet, insanlar arasındaki sorunları ortadan kaldırarak barış ortamını sağlayabilir. Hobbes, sözleşmeyle devletin yöneticisine sınırsız bir iktidar verilmesi gerektiğini ancak yöneticinin, bireylerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarını koruyabileceğini söyler.

Fikir Çerçevesi

Aşağıdaki sözleri sorgulayınız. Bu sözleri dikkate alarak devlet-özgürlük ilişkisinin niteliğini arkadaşlarınızla tartışınız.

"Devletin asıl amacı özgürlüktür."

Spinoza

"Bütün devletlerin amacı aynıdır: bireyi kısıtlamak, uysallaştırmak, hükmü altına almak."

Maks Stirner

Toplum sözleşmesine dair görüş ileri süren filozoflardan biri de John Locke'tur. Locke, devletin toplum sözleşmesiyle meydana geldiğini düşünür. Toplumsal sözleşmenin temelinde özgürlük, yaşama hakkı, mülkiyet gibi bireysel haklar olduğunu söyler. İnsanlar bu hakları elde edebilmek ve koruyabilmek için toplumsal sözleşmeyi kabul ederler.

Toplum sözleşmesini savunan bir diğer filozof Jean Jacques Rousseau'dur (Jan Jak Ruso). Ona göre insanlar medeniyetin ilerlemesinden önce doğal hâlde özgür bir yaşam sürdürmektedirler. Medeniyetin ilerlemesi, doğal hâlden uzaklaşılması sonucunda insanın özgürlüğü elinden alınır. Ona göre insan doğuştan özgürdür, sonradan zincirlere vurulur. Bu esaretten kurtulmanın, bir toplumsal sözleşme aracılığıyla genel bir iradeye bağlanmakla olacağını savunur. Bu durumda artık bireysel değil, genel irade önemlidir. Bireysel olarak kaybedilmiş özgürlük artık toplumsal sözleşme aracılığı ile tekrar elde edilir. Ona göre gerçek özgürlük, toplum sözleşmesiyle gerçekleşen genel iradenin koyduğu yasalara uymak yoluyla elde edilir. Sözleşmenin sonucunda doğal özgürlüğünü yitiren insanlar, kendilerini gerçek anlamda kendi kendilerinin efendisi yapan sivil ve ahlaki bir özgürlüğe kavuşurlar.

Görsel 3.58: Jean Jacques Rousseau (1712-1778/Temsilî)

Mill'in özgürlük anlayışına göre bireyler başkalarına zarar vermediği sürece her şeyi yapmakta özgürdürler. Toplum, bireylerin başkalarına zarar verecek davranışlarını doğal olarak kısıtlar. Mill düşünce ve ifade özgürlüğü üzerinde özellikle durmuştur.

Hegel'e göre özgürlük, insanların keyfi eğilim, arzu ve kaprislerine göre davranmasıyla açıklanamaz. İnsanlar, yaşamlarını akılsal bir şekilde denetleme ve yönlendirme gücüne sahip olurlarsa özgür olurlar. Bu bağlamda bu tarz bir özgürlük, toplumsal yaşama ve kültür yaşamına etkin bir katılımla mümkün olur. Hegel, bireylerin yaşamlarına akılcı bir özellik kazandırmada siyasi hayatla ilgili ödevlerin önemli bir yeri olduğunu söyler.

Marks ve Marksist geleneğe göre ise insanların özgür olabilmesi, ekonomik kaynakları kontrol edebilmeleriyle mümkündür. Çünkü ekonomik hayat, insanların seçimlerini belirlemede, anlamlandırmada önemli bir unsurdur. İnsanlar, yaşamlarını etkin bir şekilde kontrol etmek istiyorlarsa siyasi hayata katılmalıdırlar.

İktidarın kaynağı nedir? sorusuna çeşitli yanıtlar getirilmiştir. Devlet iktidarına sahip olanların bu hakka nasıl ulaştıkları sorgulanır. İktidarın nasıl meydana geldiği, meşruiyetin kaynağının ne olduğu, iktidarın kaynağının belirlenmesinde yanıtlanması gereken sorulardır.

İlk Çağ'ın ve felsefe tarihinin önemli iki filozofu olan Platon ve onun öğrencisi Aristoteles, iktidarın kaynağını, insanların kendilerini koruma ihtiyacına dayandırarak yanıtlarlar. İnsanlar kendi varlıklarını sürdürmeyi tek başlarına sağlayamazlar. Bu anlamda bir yetkinliğe sahip değildirler. Korunabilmek, beslenmek gibi ihtiyaçlarını karşılamayı başka insanlarla birlikte sağlayabilirler. İktidarın oluşması bu ihtiyaçların karşılanmasıyla ilişkili olarak gerçekleşir.

Orta Çağ Hristiyan düşünürü St. Augustinus (Sen Agustinus), devletin kaynağının Tanrı olduğunu savunur. Ona göre iki türlü devlet vardır. Bunlardan ilki "Tanrı devleti", diğeri ise "yeryüzü devleti'"dir. Tanrı devleti, Tanrı'nın kurallarının ve düzeninin egemen olduğu devlettir. Yeryüzü devleti ise kötülüğün, aşırılığın, duyusal hazlarının peşinden gidenlerin devletidir. Tarih ona göre bu iki devletin birbiriyle mücadelesi sonucunda oluşmaktadır. Yeryüzü devleti şeytanın isyanı ile başlamış, Asur ve Roma imparatorluklarıyla gelişmiş, bedenin arzuları doğrultusunda yaşayanların oluşturduğu devlettir. Tanrı devletinin yeryüzündeki temsilcisiyse Yahudi halkıyla ortaya çıkan, Hristiyan inançlarıyla ve kurum olarak kilise ile devam eden Hz. İsa'nın krallığıdır. Bu mücadeleyi en sonunda Tanrı devleti kazanacaktır. Asıl iktidarın kaynağı Tanrı'dır.

Görsel 3.59: St. Monica ve oğlu Augustinus'un tablosu (St. Agastino Bazilikası/Roma)

İktidarın kaynağını toplum sözleşmesinde bulan düşünürlerden öne çıkan isimler; Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau'dur. Bu yaklaşıma göre insanlar varlıklarını devam ettirebilmek için toplum sözleşmesi aracılığıyla haklarını, kendi iradeleriyle ortak bir iradeye devrederler. İktidar bu sayede egemenliğini sağlar.

İdeal bir devlet düzeni olabilir mi?

İnsanlar yaşamlarında mutlu, güvenli, sağlıklı olmak gibi çeşitli istekleri gerçek kılmak isterler. Bunu elde etme yollarından biri de isteklerini gerçekleştirebilecekleri siyasal bir düzendir. İnsanlar yaşadıkları sorunların birçoğunun toplumsal yaşamdan kaynaklandığını, bunlar giderilirse daha iyi bir yaşam süreceklerini düşünürler. İnsanlar toplumsal yaşamda karşılaştıkları sorunları, haksızlıkları

giderebilmek için ideal bir düzen arayışına girerler. Bu bağlamda devlet yapısı incelenmiş ve istenilen düzenin ne olduğu, nasıl gerçekleşeceği üzerine görüşler ileri sürülmüştür. Ancak ideal bir düzenin ne olduğu sorulmadan önce ideal bir düzenin olup olmayacağı sorgulanmıştır. Bu soruya, olabileceği ve olamayacağı şeklinde yanıtlar verilmiştir.

İdeal Düzenin Olamayacağını Düşünenler: Bu düşünceyi savunanları genel olarak üç başlık altında dile getirmek mümkündür.

a. Sofistler: Sofistler, Antik Yunan felsefesi içerisinde görüşlerini ortaya koymuş düşünürlerdir. Bunlar genelgeçer olan bir yapı olmadığını düşünürler. Dolayısıyla ideal bir yapının da olamayacağını savunurlar. Bu ekolün önemli düşünürleri Protagoras ve Gorgias'tır. Evrensel bir ilkeden, bilgiden, ahlaktan bahsedilemeyeceğini düşünürler. Bunların düşünce sistematiğinde, ideal diye bir kavramdan, olgudan, gerçeklikten bahsedilemez. Dolayısıyla ideal bir devlet düzeninin olamayacağını savunurlar.

b. Anarşizm: Anarşizme göre kötülüklerin meydana gelme sebebi, insanın siyasi olarak baskı altına alınması ve üzerinde sürekli bir siyasi kontrolün olmasıdır. İnsanların kendi özlerini özgürce ortaya koyabilmeleri ve siyasi otoritenin yarattığı eşitsizlik durumundan kurtulabilmeleri için devlet de dâhil olmak üzere her türlü otoritenin ortadan kaldırılması gereklidir. Siyasi kurumlar adaletsizliğe yol açmaktadırlar. Yöneticilerin ve yönetilenlerin olduğu siyasi sistem onlara göre olmamalıdır.

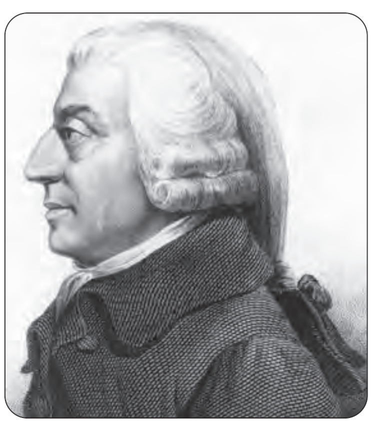
c. Nihilizm: Nihilizm siyasi, ahlaki, toplumsal bütün değerleri reddeder. Reddediş üzerine kurulu bu düşünce sistematiğinde ideal bir düzenin olamayacağı kabul edilir. Onlara göre her türlü otorite, insanın özgürlüğünü engellemeye çalışır. Nihilizme göre insanın kendi özgürlüğünü gerçekleştirmesi için bu tür engellerden kurtulması gerekir. İnsan kendi özgürlüğünü elde edebilir. Bunun için insanın özgürlüğünü elde etmesinde büyük bir engel olan devletin olmaması ve hatta ortadan kaldırılması gereklidir.

İdeal Düzenin Olabileceğini Düşünenler: İdeal bir düzenden bahsedenler, bu görüşlerini genellikle bir devlet anlayışı ile destekleyerek ortaya koyarlar. İdeal bir düzenin sağlanması için ideal olarak kabul edilen sisteme göre oluşturulmuş ve işleyen bir devlet olması şarttır. İdeal düzenin olacağını savunanlar, idealin ne olduğunu kendilerine göre belirlemişlerdir. Her düşünür veya düşünce sistemi, kendine göre ilkeler ortaya koymuştur. Bu ilkeler genel olarak özgürlük, eşitlik ve adalettir.

a. Özgürlüğü Savunan Yaklaşım: Bu yaklaşımı benimseyenler "liberalizm" başlığı altında değerlendirilirler. XVII. yüzyıl sonlarına doğru kendisini göstermeye başlayan liberalizm, bireyin özgürlüğü düşüncesini temel sav olarak alan fikir akımıdır. Liberalizm siyasi, iktisadi ve dinî alanlara bireysel özgürlüğün hâkim olmasını savunur. Bu yaklaşım, özgürlüğe engel olacak bütün baskılardan, zorlamalardan kurtulmak gerektiğini söyler.

Adam Smith (Edım Simit), ekonomik liberalizmin temellerini atan düşünürdür. İktisadi yapı içinde bireyi ön plana çıkaran bu yaklaşımın benimsediği temel ilke "Bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar."dır. İktisadi liberalizmde bireyin teşebbüslerine müdahale edilmemesi gerektiği anlayışı benimsenir.

Serbest ticaret ve rekabetin temel değerler olduğu iktisadi liberalizmde, bireyler kendi çıkar ve kazançları için mücadele ettikçe toplum gelişecek, zenginleşecektir. Çünkü bireyler de zenginleşeceklerdir. İktisadi liberalizm, devletçi ekonomik anlayışın karşısında yer alır.

Görsel 3.60: Adam Smith (1723-1790/Temsilî)

John Locke, siyasi liberalizmin kurucusu olarak karşımıza çıkan düşünürdür. Locke, bireyin haklarını, özellikle özgürlük ve mülkiyet haklarını temele alır. O, devletin gücünün sınırlandırılması gerektiğini savunur. Eğer devletin gücü sınırlandırılmazsa bu, bireyler üzerinde bir baskı aracı durumuna gelir. Güçler ayrılığı ilkesi ve hukukun egemenliği anlayışı aracılığıyla devletin yetkisinin sınırları belirlenir. Böylece devlet sınırsız, keyfi ve adaletsiz bir şekilde bireyin özgürlüğüne ve mülkiyet hakkına müdahale edemez.

b. Eşitliği Savunan Yaklaşım: Siyasette, eşitliği savunan temel siyasi düşünce sosyalizmdir. İdeal devlet anlayışının eşitlik ilkesiyle gerçekleştirilebileceğini savunan bu düşünce sisteminde bireyden çok, toplum ön plana çıkar. Bireyin faydası ya da çıkarından çok, toplumun genelinin faydası önemlidir. Liberalizmin siyasi ve iktisadi anlayışına karşı çıkışın sonucunda bu görüş şekillenmiştir. Liberalizmin savunduğu özel mülkiyet anlayışını reddeden ve ortak mülkiyetin gelmesini savunan bu yaklaşım aynı zamanda iktisadi yapılanmada rekabetçi değil, dayanışmacı bir yaklaşımı benimser. Sınıflar arasında eşitliğin sağlanması için özel mülkiyetin kaldırılması gerektiğini iddia eder.

c. Adaleti Savunan Yaklaşım: İdeal düzenin özgürlük ya da eşitlik ilkesi çerçevesince gerçekleşeceğini iddia edenler, görüşlerini savunurken ayrıcalıklı sınıflar meydana getirmişlerdir. Eşitlik ya da özgürlük ilkelerine dayalı olarak savunulan ideal düzenler tam olarak gerçekleştirilememiş, hayata geçirilememiştir. Liberal anlayışta rekabete dayalı sistemle gelir dağılımında dengesizlik; sosyalist anlayışta da çalışma alanında adaletsizlik meydana gelmiştir. Ayrıca sosyalist anlayış çerçevesinde şekillenen devletlerde insanların özgürlük alanları kısıtlanmış, sınırlandırılmıştır; belirlenmiş bir yaşam şekli hâkim olmuştur. Bu iki yaklaşıma alternatif olarak ideal düzenin adaletle sağlanabileceği iddiası ortaya konmuştur. Adaleti ideal düzenin temel değeri olarak görenler, gücün belli bir sınıf, kişi ya da gruplara değil, adil bir şekilde herkese dağıtılması gerektiğini savunurlar. Bu anlayışta herkes hak ettiğinin karşılığını alacaktır. Adalet ilkesi yerine getirildiğinde özgürlük ve eşitlik ilkeleri de gereği gibi gerçekleştirilmiş olacaktır. Çünkü herkes hak ettiğini alacaktır. Adaletin sağlanabilmesi için fırsat eşitliği, insanların kendilerini gerçekleştirebilmeleri için ise özgürlük alanı verilecektir.

Ütopyalar

Ütopya kavramı, ülke anlamındaki Yunanca "topos" kelimesi ile olumsuzlayıcı ön ek olan "ou" ve iyi, güzel anlamlarına gelen "eu" ön eklerinden oluşturulmuştur. Ütopya kavramını oluşturan Thomas More (Tamıs Mor), bu kavram aracılığıyla hem böyle bir yerin olmadığını hem de iyi, ideal bir toplumdan, devletten bahsetmek istediğini vurgulamıştır. Ütopyanın olmayan yer (Outopos) ya da mutluluk, iyilik yeri (Eutopos) olarak da okunabileceği, yorumlanabileceği söylenmiştir. Ütopyalar ideal devlet tasarımları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ütopya hem onu yazan kişinin kendi döneminin iyi bir analizini yapıp incelediği sistemdeki sorunları tespit eder hem de bu sorunlara çözümler önererek ideal bir yapı sunmaya çalışır. Ütopya kavramıyla düşünür aslında bir tasarım sunar, bu tasarımdan hareketle insanlar ideal düzenler hakkında sorgulamalarda bulunurlar. Bu sorgulamalar, sorgulamayı gerçekleştiren toplumları daha ileriye götürebilir.

Ütopya türleri, istenen ütopyalar ve korku ütopyaları olarak ikiye ayrılır.

a. İstenen Ütopya: İstenen ütopya türleri, düşünürlerin kurguladıkları ideal devlet düzenlerini anlattıkları ütopyalardır. Bu ütopya türlerini yazanlar öncelikle kendi dönemlerinin siyasi durumunu,

yaşanan sorunları iyi analiz ederler. Bu sorunların giderildiği, öngördükleri ideal yapıları açıklarlar. Ütopya kavramı, insanın bizzat kendisinin etkin olarak belirdiği ve toplumu, devleti şekillendirdiği bir yapıdır. İstenilen ideal devlet düzeninde her zaman insanın daha rahat, mutlu, güvenli yaşadığı bir ortam sağlanmaya çalışılır.

Fikir Çerçevesi

Birer tasarım olarak ortaya konmuş ütopik devlet anlayışlarının gerçeğe uygulanmasıyla ilgili örnekleri bulup arkadaşlarınızla paylaşınız.

b. Korku Ütopyaları: Bu ütopya türü idealize edilmiş devlet tasarımlarının, aşırı düzenin, önceden belirlenmiş toplumsal yapının insanın aleyhine bir durumu gerçekleştirdiğine işaret edilen bir itirazın sonucudur. İdealize toplumsal yapıların insanın özgürce kendisini belirlemesi ve kendisini gerçekleştirmesi durumunu engelledikleri görülmektedir. İnsanı, toptancı bir bakışla değerlendirmenin mümkün olmadığı düşüncesine dayalı olarak bu durumun olumsuz yönleri gösterilmeye çalışılır.

Yukarıda anlatılanların gösterdiği gibi siyaset felsefesinin konusu "Hak, adalet, özgürlük nedir?, İktidarın kaynağı nedir?, İdeal devlet düzeni olabilir mi?" gibi sorulardan hareketle siyaset kurumuna ait sorunları felsefi olarak incelemektir. Böylece siyasetin yapısının ne olduğu da ortaya konmaya çalışılır.

Görsel 3.61: Gözetim ile ilgili bir tasvir

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Yaşamınızda siyasetin yeri ve önemi nedir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

İnsanların haklarını siyasal olarak nasıl elde ettiklerini araştırınız.

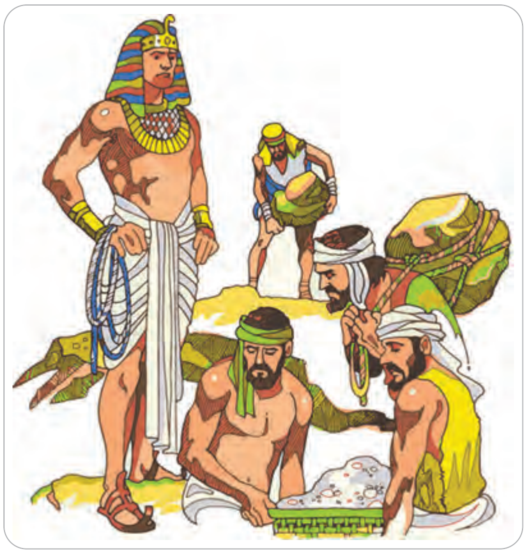
b. Geçmişten Günümüze Temel Hak ve Özgürlükler Açısından Egemenlik Sorunu

Düşünelim

Devlet her bireye aynı önemi ve değeri vermeli midir? Tartışınız.

Aşağıdaki metinden hareketle geçmişten günümüze egemenlik sorununu temel hak ve özgürlükler açısından tartışınız.

İnsanlık tarihi incelendiğinde açık bir şekilde görülmektedir ki insanlar zorlu yaşam koşulları karşısında birlikte hareket etme eğilimindedir. Akılsal bir varlık olarak diğer varlıklardan ayrılan insan, bu yönüyle biyolojik olarak güçsüzlüklerini giderir. İhtiyaçlarını diğer insanlarla iş birliği, yardımlaşma ve dayanışma içinde karşılayabileceğini gören insan bu yönde hareket etmiş, gittikçe daha karmaşık ve gelişmiş toplum ve devlet düzenleri ortaya çıkarmıştır. Doğal kaynaklardan faydalanma, güvenliğin sağlanması gibi ihtiyaçlarının karşılanması için bir araya gelen insanların nüfusu arttıkça hak ve özgürlüklerin nasıl kullanılacağı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu anlamda artık devlet de önemli bir yapı olarak geliştirilmiştir. Devlet hem bütün bu hizmetlerin organize edilmesinde hem de hak ve özgürlüklerin belirlenip dağıtılmasında temel bir rol üstlenmiştir. Ancak tarihte görülmektedir ki devlet kurumunun bu gücünü elde edenler, her zaman adil bir şekilde güçlerini kullanmamışlardır.

Görsel 3.62: Kölelik ile ilgili bir tasvir

Fikir Çerçevesi

Vatanseverlik; insanların ülkelerine, topraklarına, yaşam biçimlerine karşı olan sevgilerini yansıtan tutumu ifade eder. Vatanseverliğin insanların haklarını elde etmesinde ne gibi katkıları olabilir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Eski Yunan devletlerinde demokratik bir yaklaşım kabul edilse bile demokrasiye katılabilenler sadece özgür erkek yurttaşlardı. Kadınlar, köleler, yabancılar vatandaş olarak kabul edilmezdi. Eşitsizliğe dayalı bir toplum yapısı vardı. Bu eşitsizliğe dayalı yapıyı birçok millette ve devlette görmek mümkündür. Eski Mısır'da, Roma İmparatorluğu'nda, Hint'te, Çin'de ve benzeri birçok devletin yapılanmasında bu eşitsizlik vardır. Demokrasinin kabul edilmediği bu yönetim biçimlerinde durum güçsüz insanın aleyhine olabilmektedir. Orta Çağ Batı ülkelerinde, feodal düzen içerisindeki insanların durumu buna iyi bir örnektir. Köylüler toprakla beraber feodal beyin malıdırlar, alınıp satılırlar. İnsanın güvenliğini sağlaması, ihtiyaçlarını karşılaması gereken devlet kurumu görevini yerine getirmemektedir.

Fikir Çerçevesi

Machiavelli (Makyavelli); hükümdarın sevilmesinden ziyade ondan korkulması hükümdar için faydalıdır, der. Bu düşüncenin doğruluğunu sorgulayıp arkadaşlarınızla tartışınız.

Zaman içerisinde birey kavramının ön plana çıkması ve insanların kendi haklarını savunmaya başlamasıyla devlet-birey ilişkisi de farklılaşmıştır. Devlet içindeki güç merkezlerine karşı sıradan insanın savunulmasına başlanmıştır. Her insanın önemli olduğu anlayışı kabul edilip savunulmuştur. Yaşam ve barınma hakkının, düşünce ve ifade özgürlüğünün elde edilmesi için yürütülen mücadeleler, devlet-birey ilişkisini daha olumlu bir konuma getirmiştir. Elbette bu mücadelede birey adına elde edilen haklar birden gerçekleşmemiştir.

Batı'da, özellikle Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayan süreçte, Amerikan İnsan Hakları Bildirgesi ve Fransız Devrimi gibi gelişmeler insanların eşit, özgür bireyler olarak görülmesine dair verilen çabalara katkılar sağlamıştır. Bu konuda, birçok düşünürün doğal haklardan ısrarla bahsetmesi de etkili olmuştur. Bu düşünürlerden biri olan Locke'un, bireysel haklar üzerinde geliştirdiği kuramlar önemlidir. Köleliğe karşı verilen mücadele, Evrensel İnsan Haklarının kabul edilmesi, kadın ve çocuk hakları için yapılan çalışmalar, bu anlamda atılan önemli adımlardır. Devlet artık bu hakların korunması ve sürdürülmesi anlamında önemli vazifeler üstlenmiştir.

Devlet kurumu, insanların uzun yıllar edindikleri tecrübelerle oluşturdukları gelişmiş bir kurumdur. İnsanların yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürmelerinde, ihtiyaçlarını karşılamalarında devletin önemli bir rolü vardır. Bireyler de devletin dengeli işlemesi için katkıda bulunurlar. Toplumun sorunlarının aşılması devlet-birey ilişkisinin sağlıklı bir şekilde kurulmasıyla olmaktadır. Ne devletin ne de bireyin birbirleri adına feda edileceği kabul görmüştür. Günümüzde bireysel hak ve özgürlükler, yaşama hakkı, özgürlük hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı, barınma hakkı, sosyal ve ekonomik haklar bireylere kazandırılmaya ve kazanılan hakların devamlılığı devlet tarafından sağlanmaya çalışılır. Bu konulara dikkat etmeyen toplumlarda çeşitli sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Sanayi Devrimi sonrasında artan aşırı çalışma saatleri nedeniyle yaşanan sorunlar, II. Dünya Savaşı'nda totaliter ülkelerindeki bireysel hak ihlalleri, bugün yürütülen insan hakları çalışmalarını hızlandırmıştır. Günümüzde bireyin temel haklarından vazgeçmemesi ve haklarının korunması gerekliliği genel kabul görmüş bir anlayıştır.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Bireylerin toplumun kabul ettiği değerlerden farklı davranabilmesi mümkün müdür? Tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Ülkemizde yaşanan temel sorunların neler olduğunu araştırınız. Belirlediğiniz sorunlar üzerine bir sonraki derste arkadaşlarınızla konuşunuz.

c. Sorunlara Felsefi Bakış

Düşünelim

Hak ihlallerinin yapılmadığı bir dünyanın olması size göre mümkün müdür? Tartışınız.

Aşağıda hasta olarak haklarımız ve sorumluluklarımız yer almaktadır. Ülkemizde tıp alanında yaşanan sorunları araştırıp bu sorunların birey, toplum ve devlet ilişkileri bağlamında tartışınız. Bu tartışmayı yaparken aşağıda verilen bilgileri dikkate alınız.

Hasta Olarak Haklarımız

- Hizmetten Genel Olarak Faydalanma
- Bilgilendirme ve Bilgi İsteme
- Sağlık Kuruluşunu ve Personelini Seçme ve Değiştirme
- Mahremiyet
- Rıza
- Güvenli Ortamda Sağlık Hizmeti Alma
- Dinî Vecibelerini Yerine Getirebilme
- Saygınlık Görme ve Rahatlık
- Ziyaretçi ve Refakatçi Bulundurma
- Şikâyet ve Dava Hakkı

Hasta Olarak Sorumluluklarımız

- Başvurduğu sağlık kurum ve kuruluşunun kural ve uygulamalarına uygun davranma ve katılımcı bir yaklaşımla teşhis ve tedavi ekibinin bir parçası olduğu bilinciyle hareket etme,
- Yakınmalarını, daha önce geçirdiği hastalıkları, gördüğü tedavileri ve tıbbi müdahaleleri, varsa hâlen kullandığı ilaçları ve sağlığıyla ilgili bilgileri mümkün olduğunca eksiksiz ve doğru olarak verme,
- Hekim tarafından belirlenen sürelerde kontrole gelme ve tedavinin gidişatı hakkında geri bildirimlerde bulunma,
- Randevu tarih ve saatine uyma ve değişiklikleri ilgili yere bildirme,
- İlgili mevzuata göre öncelik tanınan hastalar ile diğer hastaların ve personelin haklarına saygı gösterme,
- Personele sözlü ve fiziki saldırıya yönelik davranışlarda bulunmama,
- Haklarının ihlal edildiğini düşündüğünde veya sorun yaşadığında hasta iletişim birimine başvurma. https://hastahaklari.saglik.gov.tr/,

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Uğradığınız ya da gözlemlediğiniz hak ihlali varsa bundan bahsediniz. Bu duruma nasıl bir çözüm getirilmesi gerektiği üzerine düşüncelerinizi arkadaşınızla paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Sanatın ne olduğu üzerine ortaya konmuş teorileri araştırınız. Bu teorileri, bir sonraki ders edindiğiniz bilgileri dikkate alarak değerlendiriniz.

3.7. SANAT FELSEFESİ

a. Sanat Felsefesinin Konusu ve Problemleri

Düşünelim

- Sanat denilince sanatın hangi dalı ya da dalları aklınıza geliyor? Bu sanat dallarından beğendiniz eserleri örneklendirerek bu eserleri farklı kılan özelliklerin neler olduğunu açıklayınız.
- Sanat eserinin size haz vermesinin nedeni neler olabilir? Tartışınız.

Sanat; sanatçının ele aldığı konuları kendi duyguları ve düşünceleriyle yorumlayarak kurguladığı bir bütün içinde ifade ettiği, insanlarda estetik haz uyandıran ürünler ortaya koyduğu alandır. Sanatta ön plana çıkan özellik, yaratıcılıktır. Her sanatçı, varlığı ve yaşamı farklı bir şekilde yorumlar. Sanatçının ön plana çıkan özelliği, paylaşılan ortak araç ya da düşüncelere, değerlere rağmen kendisine ait bir ürün ortaya koyabilmesidir. Sanatçının bu ürünü oluşturmasında düş gücünün ve güzellik idealinin önemli etkileri vardır.

Görsel 3.63: Salacakta Sabah, Hikmet Onat (Deniz Müzesi Koleksiyonu/İstanbul))

Sanat felsefesi ise insan yaratımının ürünü, estetik bir değere sahip olan sanat eserini temele alarak bu alanla ilgili sorgulama içinde bulunan felsefe disiplinidir. Bu felsefe disiplininde sanatın ne olduğu, bir eserin sanat eseri olarak değerlendirilmesini sağlayan özelliklerin neler olduğu, eserin nasıl meydana geldiği, sanat eserinde güzelin ne olduğu, neye göre güzel olarak değerlendirildiği gibi sorular çerçevesinde sanatla ilgili araştırmalar yapılır, kavramlar analiz edilir ve sorunlara çözümler getirilmeye çalışılır.

Estetik kavramı ise sanat felsefesinden farklı bir kavramdır. Estetik alanda güzelin genel olarak ne olduğu sorgulanırken sanat felsefesi alanında sanatta güzel olanın araştırılması yapılmaktadır. Kökeni Yunanca “aisthesis” olan estetik kelimesi, “duyularla algılanabilen, duyum, duyum bilimi” anlamına gelir. Bu kavramı günümüzdeki şekliyle kullanan Baumgarten (Baumgardın) (1714-1762), estetiği, felsefi bir disiplin hâline getiren filozoftur.

Görsel 3.64: Güzel bir çocuk

Güzellik nedir? sorusunun birçok yanıtı olabilir. Bu yanıtları verirken güzellik kavramına bir değil birçok açıdan bakmak mümkündür. Güzellik değerlendirilirken kabul edilen varlık anlayışı, hayatın değerlendirilişi, insanın diğer insanlarla doğayla kurduğu bağ, kendisinin ne olduğuna verdiği yanıt gibi birçok yaklaşım şekli etkili olur. Güzelin ne olduğunun belirlenmesinde insanın, onun yarattığı kültürün, kabul ettiği değerlerin belirleyici olduğu da ileri sürülmektedir.

Güzel kavramı, insanların genel olarak kullandıkları bir kavram olmakla beraber, bu kavramın içeriği, toplumdan topluma, kültürden kültüre değişmektedir. Dolayısıyla güzele ilişkin belirlemeler aslında insanların ortaya koydukları yaklaşımların bir sonucudur. Ancak bu fikrin karşısında güzel kavramının nesnel ölçütlere göre belirlendiği düşüncesi ileri sürülebilir. Bu düşünce, güzelin belirlenmesinde simetri, uyum, oran gibi matematiksel ölçütlerin kullanılmasına dayandırılarak savunulur. Güzelin değerlendirilmesinde nesnel ilkeler olduğu gibi güzelin kaynağının, insanın objektif değerlendirmelerinin ötesinde olduğu iddiası da gündemdedir.

Görülmektedir ki güzelin niteliği ve güzelin kaynağının ne olduğuna dair birçok yaklaşım vardır. Ortaya konan her savın karşısına başka bir savın konabilmesi, güzel kavramı üzerinde tam bir uzlaşmaya varılamamasına yol açmaktadır. Güzel kavramının kaynağının ne olduğuna dair filozoflar çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu alanla ilgili önemli teorilerden birini ileri süren de Platon'dur.

Platon, güzeli varlık anlayışından hareketle açıklar. Güzel kavramını idea anlayışı çerçevesinde anlamlandırır. Güzelin gerçekten var olduğunu ve onun mutlak bir şekilde olduğu fikrini idealara dayandırarak savunur. Güzel, bir ide olarak mutlak bir değere haizdir; değişmez ve yok olmaz. Asıl olan idealardaki güzeldir; doğadaki güzel, güzel idesinin bir kopyası ve yansımasından başka bir şey değildir. Platon ayrıca güzel ve iyi idesi arasında ilişki kurmuştur.

Aristoteles, güzel kavramını hocası Platon'dan farklı bir şekilde değerlendirir. Güzel kavramını iki açıdan ele alır: Bunlardan ilki güzel olarak değerlendirilmeye tabi tutulacak nesnenin kendi özellikleri, ikincisi ise nesnenin incelenmesi sonucunda inceleyende uyandırdığı duygulardır. Bu yaklaşımı benimseyen ilk filozof odur. Güzelliğin ölçütleri ona göre düzen, orantı ve sınırlılıktır. Düzen, bütünü meydana getiren ögelerin birlikli bir yapı oluşturmasıdır. Oran, bütünü meydana getiren parçaların birbirlerine uygun olan orantısıdır. Aristoteles'in anlayışında varlık sahasında bütünle parça arasındaki matematik oran, her zaman kendisini gösterir. Sınırlılık ise ona göre bir şeyin olması gerekenden küçük ya da büyük olmamasıdır. Bu ilkeler matematik sayesinde daha iyi anlaşılabilir.

Platon felsefesinin takipçisi, yorumcusu olan Plotinos'a göre güzel, ideden pay alandır. Doğal varlıkların güzel olması da sanat eserlerinin güzel olmasını sağlayan ideadır. İdea, maddi olmayandır. Doğanın güzelliğinin kaynağı ruh, ruhun kaynağı akıldır. Güzellik, aklın kendi iç özelliğidir; Bir'in özelliği değildir. Kant'a göre güzel, bize karşılıksız, çıkarsız olan bir hoşlanmadır. Bu hoşlanma evrensel bir niteliktedir. Bu hoşlanmayı herkesin paylaşması beklenir çünkü hoşlanma deney öncesi alana aittir. Belli bir özelliğe, kavrama bağlı olarak gerçekleşmez. Güzel gelen şeyin neye yaradığını bilmeye gerek yoktur; önemli olan, kişide hoşlanma duygusu meydana getirmesidir.

Hegel'e göre güzellik, idenin veya hakikatin duyusal görünüşüdür. Hegel, güzel kavramını daha çok insanla bağlantılı olarak açıklar. Güzel kavramı, ruhsal nitelikte olan özgürlüğü gerektirir. Yani güzellik kavramı Hegel'de insan açısından, özgürlük deneyimi içinde anlamlıdır.

Fikir Çerçevesi

Aşağıda yer alan sözün doğruluğunu sorgulayınız.

"Bu hayata değer veren tek şey ebedî güzelliği seyretmektir."

Platon

Sanat ve doğa açısından güzellik kavramı değerlendirildiğinde farklı yaklaşımlar getirilmiştir. Güzellik kavramı değerlendirilirken getirilen temel yaklaşımlardan ikisi, doğa ve sanat açısından ele alınıp ortaya konan anlayışlardır. Bu yaklaşımlarda ortaya konan görüşler, düşünürlerin varlığı ve hayatı nasıl yorumladıklarına dayalı oluşan sanat anlayışları çerçevesinde şekillenir. Güzelin doğal

olan olduğunu iddia eden kuramcılar, gerçekçi (realist) ve doğacı (natüralist) görüşü savunanlardır. Gerçekçiler (realistler) ve doğacılara (natüralistler) göre güzelliğin kaynağı doğadır. Doğanın güzelliği, sanatın güzelliğinden üstündür ve bütün güzelliklerin kaynağıdır. Bir sanat eserinin güzel olarak değerlendirilmesindeki kıstas, sanat eserinde doğadaki güzelin ne kadar iyi yansıtıldığıdır. Güzelliğin doğada olduğu anlayışını düşünenler, sanatta taklit (yansıtma) anlayışını savunurlar. Taklit (yansıtma) anlayışını savunan düşünürler, romantizmdeki görüşün aksine sanatta sanatçıyı önemsemezler. Önemli olan gerçekliğin, güzelliğin eksiksiz bir şekilde yansıtılmasıdır.

Görsel 3.65: Süsen çiçeği

Görsel 3.66: Süsen Çiçeği, Vincent van Gogh (J. Paul Getty Müzesi/Los Angeles)

Asıl güzel olanın sanattaki güzellik olduğunu iddia edenler ise romantiklerdir. Romantikler, güzel kavramını değerlendirirken sanat ve doğa arasında yapılan karşılaştırmada önceliği sanata verirler. Romantiklere göre bize güzelin ne olduğunu fark ettiren ve estetik bir tavra ulaştıran sanattır. Biz doğadaki güzeli sanattan yola çıkarak kavrayabiliriz. Bu estetik tavra, sanat eğitimiyle ulaşılabilir. Güzelliğin sanat eserinde bulunduğunu düşünenlerin önem verdikleri bir diğer kavram da yaratıcılıktır. Bahsedilen yaklaşımda sanatçıya verilen önem oldukça fazladır. Sanatın değerlendirilmesinde öznelliğin önemine vurgu yapan romantik yaklaşımda, güzelliğin değerlendirilmesinde bu unsurlar ön plana çıkmaktadır.

Görsel 3.67: Çayırda Atlar, Paulus Potter (Rijkmuseum/Amsterdam)

"Sanat nedir?" sorusuna farklı düşünürler farklı yanıtlar getirmişlerdir. Ancak bu yanıtları üç başlık altında ifade etmek mümkündür. Bunlardan ilki taklit kuramı, ikincisi yaratma kuramı, üçüncüsü ise oyun kuramıdır.

Taklit (mimesis/yansıtma) kuramında sanat eserinin değerlendirilmesi, taklit edilen şeyin ne denli iyi yansıtılabildiğidir. Sanat bu anlayışta bir taklittir. Eğer işlenen konu ne kadar iyi taklit edilebiliyorsa eser o kadar güzeldir. Platon'a göre gerçekten var olan ideler alemidir. Doğa ise onun taklididir. Sanat ise doğanın taklididir. Dolayısıyla sanat, taklidin taklididir. Platon, sanatın gerçekten uzaklaştıran bir yönde kullanılmasını eleştirir. Ona göre sanat, insanı gerçeğe, idelerin bilgisine ulaştırmalıdır. Ayrıca ahlaki bir düzen ve devlet yönetimi için yardımcı olmalıdır.

Bu fikri ortaya koyan Platon'dan sonra bu görüşü savunan birçok filozof olmuştur. Aristoteles de mimesis (taklit) kavramını kullanmış, sanatın taklit olduğunu ileri sürmüştür. O, taklidi aynı zamanda insanın doğasına ait bir özellik olarak ileri sürer. Platon'dan farklı olarak taklide olumlu olarak bakan Aristoteles, sanat eserinin gerçeğine uymadığı için sanatçının suçlanamayacağını söyler. Bunun yanı

sıra taklidi yapılan doğal unsurun tam olarak aktarılmasının eleştirilmesinin de yanlış olduğunu ileri sürer. O ayrıca, sanatçının taklit edeceği şeyi özgür bir şekilde seçebileceğini vurgular. Taklit üzerine görüş ileri sürenlerden bir diğeri olan Plotinos'a göre de sanat taklittir ancak sanatın işlevi sadece gerçekliği birebir taklit etmesi değil, gerçekliği keşfettirmesidir. Sanat sayesinde ezelî ve ebedî modeli, İde'yi taklit etmeye çalışan sanat eserinin özündeki ezelî model olan İde keşfedilebilir.

Yaratma kuramı ise sanatın bir yaratma işi olduğunu iddia eder. Sanatın ne olduğuna dair taklit kuramının görüşlerini yeterli bulmayan düşünürlerin sanatçı, yaratıcılık ve düş gücünü ön plana alarak oluşturdukları kuramdır. Sanatçı, sanat eserini düş gücüne bağlı olarak yaratır ve özgür bir şekilde oluşturur. Romantizm, sanat eserinin oluşmasında yaratma kuramını savunur. Onlara göre sanat eserinin ortaya çıkmasında düş gücü heyecandan, akıldan daha önemli bir yere sahiptir. Düş gücü sayesinde yaşananlar, olaylar, fikirler herkesten başka bir şekilde, sanatçı tarafından ifade edilir. Sanatçı yeni bir ilişki şekli, yeni bir bakış ortaya koyar. Böylelikle yeni ve farklı olan ortaya çıkar. Yaratıcılık da insan aklına, insanın düş gücüne bağlı olarak meydana gelir. Bu kuramı savunan İtalyan filozof Benedetto Croce (Benedetto Kıroçe) (1866-1952), sanatçının aldığı etkileri kendine göre oluşturduğu bir düzen içinde sentezleyerek ruhsal bir sürecin ürünü olarak sanat eserini meydana getirdiğini savunur. Sanat eseri nasıl sanatçının dehasına, yaratıcılığına bağlıysa aynı zamanda ifade ediş şekli, dili de sanatçıya hastır. Bu nedenle sanat eseri bir defaya mahsus olarak gerçekleştirilebilir; hatta aynı sanatçı bile aynı eseri aynı şekilde bir daha meydana getiremez.

Görsel 3.68: Meyve Tabağı, Georges Braque (Musèe National d'Art Moderne/Paris)

Oyun kuramına ait düşünceler daha basit bir şekilde Kant'ın estetikle ilgili fikirlerinde görülmekle beraber bu kuramın kurucusu Alman filozof Friedrich Schiller'dir (Firedrik Şiller). Kant'a göre sanat karşılıksız bir neşe ve oyundur. Kant üzerine çalışmalarda bulunan ve onun görüşlerinden etkilenen Schiller, oyunla sanat arasında bir bağ kurar. Onun temelini attığı bu kuramda sanat, aslında bir oyundur. Sanatla oyun incelendiğinde görülmektedir ki bu iki alan birbirine çok benzer. Her iki alanda kurgusallık, yaratıcılık ve düş alanı egemendir. Sanat ve oyunda insanlar, yaşadıkları korku, baskı, endişe, kaygı gibi durumlardan uzaklaşır. Bu da insanların bir özgürlük hissine ulaşmalarını sağlar. Bahsedilen alanlarda bir karşılık, amaç beklenmez. Dolayısıyla sanatla oyun arasında bir bağ kurulur. Friedrich Schiller, estetik üzerine görüşlerini *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup* adlı eserinde dile getirmiştir.

Görsel 3.69: Friedrich Schiller (1759-1805/Temsilî)

Fikir Çerçevesi

Taklit (yansıtma), yaratma, oyun kuramlarına göre meydana getirilmiş sanat eserlerini araştırınız. Bulduğunuz örnekleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

"Bir sanat eserinin özellikleri nelerdir?" sorusuna yanıt olarak karşımıza estetik değer taşıması, tek ve özgün olması gibi ölçütler çıkar. Bir sanat eseri olarak değerlendirilen ürünler, estetik değere sahiptir. Bir sanat eserindeki estetik değerin dayandığı özelliklerden ilki duyumsal, ikincisi ise formel (biçimsel) olmasıdır. Duyumsal değeri, o eserin malzemesiyle ilişkilidir. Bu, malzemenin yarattığı haz duygusudur. Formel değeriyse estetik özneye sanat eserinin meydana çıkardığı zihinsel hazzı, tatmin duygusunu ifade eder. Formel değerinin zihinsel bir haz yaratmasında etkili olan unsurlar, o eserin barındırdığı yaratıcılık, yenilik, farklılık, özgünlük ve eserin kendi içindeki uyumlu yapısıdır. Bir ürünün sanat eseri olarak değerlendirilmesinde bu değerlere sahip olması önemli ölçütlerdir.

Görsel 3.70: Süleymaniye Camii mezar taşları (İstanbul)

Bir sanat eseri aynı zamanda tek olan bir üründür. Her sanatçı ele aldığı konuyu kendisine göre işler. Sanat eserinin farklılığını sağlayan öncelikle sanatçının kendisidir. Sanatçı herkesin belki de önemsemediği, fark etmediği konuları ya da herkesin bildiği, sürekli üzerinde durduğu konuları yeni bir biçimde, kendine has bir içerik ve yöntemle ortaya koyar. Bunun yanı sıra kendi içinde bir bütün olan sanat eseri, kendisini yapan sanatçı tarafından dahi aynı şekilde bir daha oluşturulamaz. Çünkü hem sanatçının eseri yaptığı zaman dilimindeki duyguları ve düşünceleri hem de dönemin sanatçı üzerinde etki eden unsurları aynı olmayacaktır. Bir sanat eserinin tek olması, aynı zamanda diğer sanat eserlerinden farkını da dile getirir.

Fikir Çerçevesi

İstiklâl Marşımızın yeniden yazılıp yazılamayacağı sorulduğunda Mehmet Akif Ersoy (1873-1936), "Onu ben bile bir daha yazamam." demiştir. Bu cümlede ifade edilen düşünceyi arkadaşlarınızla tartışınız.

Sanat eserinin ne olduğunun belirlenmesinde bir ölçüt olan "tek olması" durumu aynı zamanda onun özgünlüğünü de bir diğer ölçüt olarak karşımıza getirir. Sanat eseri olarak değerlendirilen her ürün özgün olmak durumundadır. Sanat eseri olarak değerlendirilen ürünlerin kendine has bir yapısı vardır. Bir eseri oluşturan parçalar sanatçı tarafından, yaratıcı bir şekilde birlikli ve uyumlu bir forma kavuşur. Sanatçının kişisel tavrı, özgünlüğün oluşmasında önemli bir etkendir. Sanat eserinin özgünlüğü aynı zamanda insanın zihinsel durumunun zenginliğine ve yaratıcı yönlerinin çokluğuna işaret eder. Aynı konuları ele alan farklı kişiler aynı tarzda bir ürün ortaya koymazlar. Hepsi kendine özgü ve yeni bir ürün meydana getirirler.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Bir eserinin sanat eseri olabilmesi için sizin duygu ve düşünce dünyanıza ne gibi etkileri olmalıdır? Bu konudaki bir deneyiminizden hareketle soruyu cevaplayınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Sanatçının farklı disiplinlerde çalışan kişilerden farkları nedir? Araştırınız.

b. Sanat ve Duyarlılık

Düşünelim

Sanatçı duyarlılığını siyaset, eğitim gibi kurumlarda uygulamak ne gibi sonuçlar ortaya koyar? Tartışınız.

Aşağıdaki metin üzerinden sanat ve duyarlılık ilişkisini yorumlayınız.

"(...) Canetti'ye (Kaneti) göre sanatçı, üstünde çalışmakta olduğu eser bağlamında iç dünyasında belli bir dünyayı oluşturmuştur; bu dünyayı eseriyle dış dünyada somutlaştırana, başka deyişle iç dünyasından çıkarana kadar rahat etmeyecektir. O zaman eseri üzerinde çalıştığı sürece içindeki dünyayı korumak, dıştan gelebilecek ve onu herhangi bir biçimde bozabilecek her türlü etkeni kovmak için elinden geleni yapmak, bir sanatçının en doğal hakkıdır.

Bu durumda sanatçının duyarlılığı, içindeki dünyayı koruması için elindeki güçlü savunma silahı olmaktadır; zira bu duyarlılık, içteki dünyanın eserde somutlaşana kadar ayakta kalabilmesine gösterilecek özen ile eşanlamlıdır.

Canetti'ye göre, içlerinde herhangi bir dünya taşımayanların, başka bir deyişle yaşadıkları dünyayı 'benim dünyam' diye sahiplenip iç dünyalarında yeniden üretememiş olanların böyle bir duyarlılığı anlayabilmeleri olanaksızdır.

Konunun bu noktasına varıldığında, karşımıza sanki yalnızca sanatçı bakımından değil, fakat aynı zamanda sanatın izleyicisi/alımlayıcısı bakımından da büyük önem taşıyan bir ölçüt çıkıyor. 'Sanattan anlama'nın ne anlama geldiği, izleyicinin/alımlayıcının sanat eseri ile ne zaman bir diyalog kurmuş olabileceği gibi sorulara çok rastlandı ve rastlanmakta. Bu arada sanat eseri ile diyalog kurabilmesi için izleyicinin/alımlayıcının da belli bir birikiminin bulunması, modern sanatta sözü edilen bir koşul.

Canetti'nin ölçütü, işte bu noktada önem kazanıyor. Kendi içlerinde bir dünya barındırmayanların, yani yaşadıkları dünyayı düşüncelerinin süzgecinin yardımıyla içselleştirip onu kendilerine göre yeniden üretmemiş olanların, sanatçı duyarlılığını anlayamayacaklarını benimsediğimiz takdirde, aynı kişilerin sanattan anlamalarını beklemenin de boşuna olduğunu söylememiz gerekiyor. Ve modern sanatın, geçmişe oranla çok daha geniş boyutlarda olmak üzere düşünce düzleminde algılanan bir sanat olduğu gerçeği de böylece sanırım daha bir aydınlığa kavuşuyor.

Dünyayı kendilerine göre yorumlama alışkanlığını edinemeyenlerin, kendilerini sürüye ve genel akışa bırakmayı yaşamak sananların, artık her zamankinden çok daha fazla düşünceye seslenen bir sanattan etkilenmeleri düşünülebilir mi? (...)"

Ahmet Cemal, Sanat Üzerine Denemeler
(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Olaylara sanatçı duyarlılığı ile yaklaşmanızın, yaşamınızı nasıl etkileyeceği üzerine arkadaşlarınızla tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Yaşadığınız yerleşim yerinde estetik açısından beğendiğiniz ve beğenmediğiniz yapılardan birer örnek belirleyiniz. Bunları hangi yönden beğendiğinizi ya da beğenmediğinizi açıklayınız.

c. Şehir, İnsan ve Sanat

Düşünelim

Mimariyle düşünce arasında ilişki kurulabilir mi? Tartışınız.

Görsel 3.71: Divriği Ulu Cami giriş kapısı (Sivas)

İnsanın varoluşunu şekillendiren unsurlardan biri de sanattır. Sanat; insanın varlığı kavrayışını, yorumlayışını hatta ona vermek istediği şekli bize anlatır. İnsanın sanatla olan ilişkisi oldukça karmaşıktır. İnsanın üst bir varlık olmasının ifadelerinden biri sanattır. Sanat, zihinsel bir varlık olan insanın kendisini gerçekleştirdiği alanlardan biridir. Ayrıca sanat hem insanın hem de o sanatın ürün olarak verildiği kültürün ve medeniyetin kişiliğini ve hafızasını yansıtır. Sanat alanındaki zenginlik aynı zamanda o topluma mensup olan kişilerin yaşamı algılayışlarına şekil verir, yaşama bakışlarına etki eder. Yaşadığınız şehirdeki mimari yapıyı estetik olarak değerlendirdiğinizde size neler hissettirdiğini, ne düşündürdüğünü tartışınız. Bunu yaparken şehrin mimari olarak bir betimlemesini yapınız. Tarihî eserler olup olmadığını belirleyiniz. Estetik olarak değerlendirirken hangi ölçütleri kullanacağınızı açıklayınız. Şehrinizdeki tarihî eserleri de dikkate alarak tartışınız.

Fikir Çerçevesi

Mimar Sinan'ın (1489-1588) kim olduğunu, sanat anlayışını etkileyen unsurları, yaptığı eserleri ve bu eserlerin özelliklerinin neler olduğunu araştırınız.

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Mimari yapısıyla size hissettirdiği ve düşündürdüğü şeyler nedeniyle sevdiğiniz bir şehir ya da ülkeyi anlatınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefe alanında yazılan başlıca eserleri araştırınız. Bu eserlerin genel özelliklerini belirleyiniz.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

"Ünite Değerlendirme Soruları"na geçmeden önce aşağıdaki "Öz Değerlendirme Formu"nu doldurunuz. Daha iyi öğrenmeniz gereken konuları tekrar gözden geçiriniz.

	ÖZ DEĞERLENDİRME	Evet	Hayır
1	"Varlık var mıdır?", "Varlığın mahiyeti nedir?", "Evrende amaçlılık var mıdır?" problemlerinden hareketle varlık felsefesinin konusunu açıklayabilirim.		
2	Felsefi bir metin üzerinden varlık türlerini sınıflandırabilirim.		
3	Hikâye, roman, kısa film veya belgesellerden birinde işlenen konuyu varlık felsefesi açısından değerlendirebilirim.		
4	"Doğru bilgi mümkün müdür?", "Bilginin kaynağı nedir?", "Bilginin sınırları ve doğru bilginin ölçütleri nelerdir?" problemlerinden hareketle bilgi felsefesinin konusunu açıklayabilirim.		
5	Felsefi bir metin üzerinden doğruluk ve gerçeklik kavramları arasındaki ilişkiyi tartışabilirim.		
6	Dergi ve gazete haberleri, genel ağ, sosyal medya veya TV programlarında paylaşılan bilgileri, bilginin değeri ve güvenilirliği açısından tartışabilirim.		
7	"Bilim nedir?", "Bilimsel yöntem nedir?", "Bilimin değeri nedir?" problemlerinden hareketle bilim felsefesinin konusunu açıklayabilirim.		
8	Bilim-felsefe ilişkisi üzerine görüş ileri sürebilirim.		
9	Bilimle hayat arasındaki ilişkiyi tartışabilirim.		
10	"İyi ve kötünün ölçütü nedir?", "Özgürlük ve sorumluluk arasında nasıl bir ilişki vardır?", "Evrensel bir ahlak yasası var mıdır?" problemlerinden hareketle ahlak felsefesinin konusunu açıklayabilirim.		
11	Felsefi bir metin üzerinden iyilik ve mutluluk ilişkisini yorumlayabilirim.		
12	Okul ortamında yaşanan durumlardan ve olaylardan hareketle özgürlük, sorumluluk ve kural ilişkisini tartışabilirim.		
13	"Tanrı'nın varlığı ile ilgili görüşler nelerdir?", "Evren sonlu mudur, sonsuz mudur?", "Ölümden sonra yaşam var mıdır?" problemlerinden hareketle din felsefesinin konusunu açıklayabilirim.		
14	Teoloji ve din felsefesi farkını anlatabilirim.		
15	"Ben kimim?" sorusunun felsefe, bilim ve din açısından nasıl ele alındığını tartışabilirim.		
16	"Hak, adalet ve özgürlük nedir?", "İktidarın kaynağı nedir?", "İdeal devlet düzeni olabilir mi?" problemlerinden hareketle siyaset felsefesinin konusunu açıklayabilirim.		
17	Geçmişten günümüze egemenlik sorununu temel hak ve özgürlükler açısından tartışabilirim.		
18	Ülkemizde yaşanan sorunlardan birini araştırarak birey, toplum ve devlet ilişkileri bağlamında tartışabilirim.		
19	"Güzel nedir?", "Sanat nedir?", "Sanat eserinin özellikleri nelerdir?" problemlerinden hareketle sanat felsefesinin konusunu açıklayabilirim.		
20	Felsefi bir metin üzerinden sanat ve duyarlılık ilişkisini yorumlayabilirim.		

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlarla doğru bir şekilde eşleştiriniz.

a) Metafizik	b) Nihilizm	c) Arkhe Problemi	ç) Rasyonalizm
d) Empirizm	e) Kuşkuculuk	f) Betimleme	g) Bilimsel Yöntem
ğ) Bilimsel sonuç	h) İyi	ı) Ahlak	i) Kötü
j) Teizm	k) İman	l) Deizm	m) Siyaset
n) Hak	o) Adalet	ö) Estetik	p) Sanat Felsefesi
r) Sanat			

(.....) **1.** Eski Yunan'da her şeyin kendisinden meydana geldiği asıl ilkenin ne olduğuna dair yaklaşım.

(.....) **2.** Gerçekten var olan bir şeyin olmadığını ileri süren felsefi görüş.

(.....) **3.** Aristoteles'in ilk felsefe olarak adlandırdığı felsefenin alt disiplini.

(.....) **4.** Doğru bilgiye ulaşılamayacağını ileri süren felsefi anlayış.

(.....) **5.** Doğru bilgiye akılla ulaşılabileceğini savunan anlayış.

(.....) **6.** Doğru bilginin duyu deneyimlerine bağlı olarak elde edildiğini savunan felsefi görüş.

(.....) **7.** Belli bir alanda yanıtı aranan problemin olgulara dayalı olarak deney, gözlem ve akıl ilkeleri çerçevesinde araştırılması için izlenen yol.

(.....) **8.** Doğruluğu deney ve gözlemle sınanabilen; akıl ilkeleri çerçevesinde denetlenebilir, nesnel, genelgeçer yanıtlar.

(.....) **9.** Bilimsel araştırmada olguların, olgular arasındaki ilişkilerin belirlenip sınıflandırıldığı aşama.

(.....) **10.** İnsanların düşünce, davranış, kişilik yapılarını ve bunlarla ilgili değerlendirmelerini düzenleyen ilkeler ve kurallar topluluğu.

(.....) **11.** Akılsal iradenin değerli bulduğu, ahlakilik idealine uygun, istenilen, insana olumlu etkileri olduğu düşünülen şey.

(.....) **12.** İnsan varlığına zarar veren, olması istenmeyen, insana olumsuz etkileri olduğu düşünülen şey.

(.....) **13.** Tanrı'nın evreni yaratmış olduğunu ancak daha sonra evrene herhangi bir müdahalede bulunmadığını iddia eden görüş.

(.....) **14.** Kabul edilen dinin inanç sistemine kişinin iradesiyle teslim olmasını ve itaat etmesini ifade eden kavram.

(.....) **15.** Var olan her şeyin hem varlıklarını hem de varlıklarını sürdürmelerini ezelî, ebedî olan, bilinçli olan Tanrı'ya borçlu olduğunu savunan dinî anlayış.

(.....) **16.** Toplumun işleyişinin hak ve hukuka uygun olarak gerçekleştirilmesini anlatan kavram.

(.....) **17.** Sanatta güzeli araştıran alanı ifade eden kavram.

B. Aşağıda verilen cümlelerdeki yargılar doğru ise başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

(.....) **1.** Varlık, yokluğun zıttı olarak tanımlanabilir.

(.....) **2.** Varoluşçu felsefeye göre öz, varoluştan önce meydana gelir.

(.....) **3.** Pragmatizm, varlığı ve evreni çoğulcu bir yaklaşımla değerlendirir.

(.....) **4.** Gerçeklik, insan zihnine bağlı olmadan, insanın dışındaki şeylerin nesnel bir şekilde var olma durumunun ifade edilmesidir.

(.....) **5.** George Berkeley, kendi dışındaki dünyayı ve gerçekliği zihnin yapısına bağlı kılar.

(.....) **6.** Bilgi felsefesinde akılcılık, bilginin deneyimle elde edildiğini iddia eder.

(.....) **7.** Bilim felsefesi, bilimin terminolojisinin ve işleyişinin felsefenin yöntemleri ve düşünme tarzıyla değerlendirilmesidir.

(.....) **8.** Bilim felsefesi içinde yapılan çalışmalar, bilimsel çalışma adı altında tanımlanır.

(.....) **9.** Bilim, olgulara dayanmadan evreni inceleyen, elde ettiği bulguları akıl ilkeleri çerçevesinde değerlendiren bilgi alanıdır.

(.....) **10.** Platon ve Aristoteles iyinin ve kötünün ölçütünün haz olduğunu ileri sürmüşlerdir.

(.....) **11.** Immanuel Kant, ahlaki bir eylemin belirlenmesinde kullanılan ölçütün kişiden kişiye değişmemesi gerektiğini düşünür.

(.....) **12.** İnsanın özgür olup olmadığı, davranışta bulunurken iradesini kendisinin kullanıp kullanamadığına göre belirlenir.

(.....) **13.** Tanrı'nın ya da tanrıların var olmadığını savunan düşünceye, inanca ateizm (tanrıtanımazcılık) denir.

(.....) **14.** Tanrı'nın ya da tanrıların var olmadığını savunan inanca, düşünceye panteizm denir.

(.....) **15.** Agnostisizm, Tanrı'nın var olduğunun bilinebileceğini ve kanıtlanabileceğini iddia eder.

(.....) **16.** Vatandaşlık hakları, bir toplumun yurttaşlarına, o toplumun hukuki ya da yasa koyucu güçleriyle verilen haklardır.

(.....) **17.** Özgürlük kişinin dış baskı ya da zorlamalara uygun bir şekilde, dayatılanlara göre seçimlerde ve eylemde bulunmasını ifade eder.

(.....) **18.** Ütopyalarda, onları yazanların ideal olarak tasarladıkları bir devlet veya düzen fikri ifade edilir.

(.....) **19.** Sanatçının ön plana çıkan özelliği paylaşılan ortak araç ya da düşüncelere, değerlere göre kendisini yansıtmadığı bir ürün ortaya koyabilmesidir.

(.....) **20.** Güzelin belirlenmesinde simetri, uyum, oran gibi matematiksel ölçütler de kullanılmaktadır.

(.....) **21.** Gerçekçiler (realistler) ve doğacılara (natüralistler) göre güzelliğin kaynağı doğadır.

C. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. "Varlık var mıdır?", "Varlığın mahiyeti nedir?", "Evrende amaçlılık var mıdır?" sorularına getirilen yanıtlar nelerdir? Açıklayınız.
2. Varlık türlerinin sınıflandırılmasını açıklayınız.
3. Ontoloji ve metafizik kavramlarını açıklayınız.
4. Bilginin sınırları ve doğru bilginin ölçütünün ne olduğunu açıklayınız.
5. Bilginin kaynağı üzerine ortaya konan görüşler nelerdir? Anlatınız.
6. Doğruluk ve gerçeklik arasında nasıl bir ilişki olduğunu tartışarak yazınız.
7. "Bilim nedir?", "Bilimsel yöntem nedir?", "Bilimin değeri nedir?" problemlerinden hareketle bilim felsefesinin konusunu açıklayınız.
8. Bilim ile felsefe arasında bir ilişki var mıdır? Anlatınız.
9. Bilim ve ahlak arasında bir ilişki kurulabilir mi? Tartışınız.
10. Ahlak felsefesinin problemlerinden hareketle bu alanda ele alınan konuları açıklayınız.
11. İyilik ve mutluluk ilişkisini yorumlayan bir metin yazınız.
12. Okul ortamında yaşadıklarınızdan yola çıkarak özgürlük, sorumluluk ve kural ilişkisini tartışan bir metin hazırlayınız.
13. Din felsefesinin problemlerinden hareketle bu alanda ele alınan konuları açıklayınız.
14. Teoloji ve din felsefesi farkını anlatınız.
15. "Ben kimim?" sorusunun felsefe, bilim ve din açısından nasıl ele alındığını tartışınız.
16. "Hak, adalet ve özgürlük nedir?", " İktidarın kaynağı nedir?", "İdeal devlet düzeni olabilir mi?" problemlerinden hareketle siyaset felsefesinin konusunu açıklayınız.
17. Geçmişten günümüze egemenlik sorununu temel hak ve özgürlükler açısından tartışınız.
18. Ülkemizde yaşanan sorunlardan birini araştırarak bu sorunu birey, toplum ve devlet ilişkileri bağlamında tartışınız.
19. "Güzel nedir?", "Sanat nedir?", "Sanat eserinin özellikleri nelerdir?" problemlerinden hareketle sanat felsefesinin konusunu açıklayınız.
20. Felsefi bir metin bularak bu metin üzerinden sanat ve duyarlılık ilişkisini yorumlayınız.
21. Yaşadığınız şehrin mimari yapısını güzel buluyor musunuz? Nedenleriyle tartışınız.

Ç. Aşağıda verilen cümlelerdeki noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

varsayım(hipotez), toplum sözleşmesi, çözümleyici (analitik) felsefe, sezgi, birey, kozmolojik argüman, uygunluk, eleştirici, atomlar, estetik, koruma, sorumluluk, ölümsüz, adalet, panenteizm, dogmatikler, idealist, betimleme, gerçekçilik (realizm)

1. Varlığın insan zihninden bağımsız olarak dış dünyada bir gerçekliği olduğunu iddia eden görüşe................................ denir.
2. Varlığı oluşturan unsurun ruh olduğunu ileri sürenler, ... düşünce başlığı altında değerlendirilir.
3. Demokritos'a göre varlık .... meydana gelir.
4. Kuşkucuların tersine .... doğru bilgiye ulaşılabileceğini savunurlar.
5. Doğru bilgiye, ... ekolüne göre dil çözümlemeleri kullanılarak ulaşabilir.
6. Doğru bilginin .... olduğunu ileri sürenler, doğruluğu gerçeklikle olan bağı doğrultusunda değerlendirirler.
7. Bilimsel yaklaşımda konular nesnel olduğu kadar .... bir şekilde değerlendirilir.
8. Bilimsel yöntemdeki iki aşamadan birisi .... diğeriyse açıklama aşamasıdır.
9. Açıklama aşamasında, genellemeler kullanılarak konu hakkında bir .... oluşturulur.
10. Fransız filozof Henri Bergson için .... iyinin ve kötünün ölçütüdür.
11. Aklını kullanarak bilinçli ve özgür bir seçimle davranışta bulunan insan, bu davranışın sonuçlarını kabul eder yani o .... sahibidir.
12. Evrensel ahlak yasasının varlığını kabul etmeyenler ahlakın .... bağlı olarak meydana geldiğini ileri sürerler.
13. Tanrı kanıtlamalarından olan .... hareket etmeyen hareket ettiriciden, ilk nedenin varlığından bahsedilir.
14. Platon ruhun .... olduğunu iddia eder.
15. "Her şey Tanrı'dadır." anlayışını kabul eden .... için Tanrı evrene hem aşkın hem de içkindir.
16. Aristoteles'e göre ...., insanların ilişkilerinde meydana çıktığı ve ötekinin iyiliğini amaçladığı için öncelikle erdem olarak görülür.
17. Toplumdaki kişilerin katılımı sonucunda getirilen sınırlamalardan sosyal yapının oluştuğunu iddia eden görüşe .... denir.
18. Platon ve onun öğrencisi olan Aristoteles, iktidarın kaynağını, insanların kendilerini .... ihtiyacına dayandırarak yanıtlarlar.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

1. Hafta sonu ailemle birlikte, aylardır beklediğimiz filmin gösterimi için soluğu sinema salonunda aldık. Herkes heyecanlıydı ve film başladı... Salondakilerin hepsi ya da en azından birçoğu bence filmin heyecanına kapılmıştı, ben ise kafamın hemen üzerinde yer alan projeksiyon cihazına takılmıştım. Projeksiyon cihazından çıkan görüntünün beyaz perdeye yansıdığını görüyordum. Sonra da ansızın yıllar önce lisede felsefe öğretmenimin Platon felsefesini anlatırken verdiği örneği hatırladım. Yanlış anımsamıyorsam öğretmenim Platon'un varlık anlayışını anlatırken somut dünyanın, gerçekliğin ancak yansıması olduğunu bize sinema örneği ile anlatıp gerçek ile gördüğümüzün aynı olmadığını söylemişti.

Bu parçada anlatılanlar ile aşağıdaki görüşlerden hangisi örtüşmez?

A) Akılsal olan ile gerçek olan arasında bir farklılıktan söz edilemez.

B) Her şey, düşünce dünyasından pay aldığı sürece gerçektir.

C) Varlık dünyası, düşünüp tasarlayabildiklerimizden ibarettir.

D) Düşüncelerin varoluşunda olgusal süreçler söz konusudur.

E) Gerçek, zihinden bağımsız bir şekilde ortaya çıkamaz.

2. Aristoteles'e göre bir varlığın oluşumu belirli sebep ve maksatlar içinde gerçekleşir ve o, bu durumu dört neden öğretisi ile açıklar. Mesela bir heykel düşünelim. Bu heykelin maddi bir nedeni olmalıdır ki bu da kildir. Bunun dışında heykelin şekil alması gerekir ki bu da varlığın formel nedenidir. Heykel kendi kendini yoktan var edemeyeceğine göre bir heykeltıraşın olması gerekir. İşte bu da varlığın maddi yani etkin nedenidir. Geriye son olarak bu heykelin ne için yapılacağı sorusu kalıyor. Bu soruya da sanatsal bir kaygı ile yapılacağı yanıtını verirsek bu da varlığın ereksel sebebi olur.

Bu parçada anlatılanlar aşağıdaki sorulardan hangisine cevap niteliğindedir?

A) Varlık var mıdır?

B) Kaç çeşit varlık vardır?

C) Varlığın mahiyeti nedir?

D) Varoluşun bir anlamı var mıdır?

E) Varlıkta bir amaçlılıktan bahsedilebilir mi?

3. Aşağıdakilerden hangisi kuşkucu düşünürlerden biri değildir?

A) Demokritos B) Gorgias C) Parmenides

D) Protagoras E) Sokrates

4. Filozof, bir bilim insanı gibi değildir. Örneğin madde ve enerjiyi inceleyen bir fizikçi maddi dünyanın gerçekliğinden emindir ve aksini düşünmez. Oysaki filozof, herkesin hemfikir olduğu birçok şeyden şüphe eder ve gerçekten bir şeyin olup olmadığı üzerine düşünür. Mesela hem bir dinî hem de felsefi öğreti olan Taoizmin temsilcisi Lao Tse, dış dünyada her şeyde çelişkisel süreçler olduğunu,var olduğunu düşündüğümüz şeylerin aslında bir yanıltıcılığı kendinde barındırdığını söylemiştir.

Buna göre Lao Tse'nin aşağıdaki yargılardan hangisine karşı olması beklenir?

A) Varlık, var değildir.

B) Var olmak için algılanmış olmak zorunludur.

C) Gerçeklik ile ilgili zıt fikirler ileri sürülebilir.

D) Hiçbir şey hakkında kesin konuşmamak gerekir.

E) Kendisinden kuşku duyulmayan hiçbir şey yoktur.

5. Sokrates, doğuştan bilgilerin mümkün olduğunu, öğretmenin öğrencisine herhangi bir şeyi öğretemeyeceğini ancak hatırlatacağını ve bunu düşünme gücü ile gerçekleştirebileceğini söylemiştir. Ondan binlerce yıl sonra yaşayan John Locke ise bilginin deney ve duyumsal süreçlerle oluştuğunu belirtmiş. Aydınlanmanın büyük filozofu Kant ise bilgi için ne tek başına aklın ne de tek başına deneyin yeterli olduğunu ve bu iki yetinin sentezlenmesi gerektiğini söylemiştir.

Bu parçada anlatılanlar aşağıdaki sorulardan hangisine yönelik yanıt içermektedir?

A) Bilginin işlevi nedir?

B) Bilginin bir sınırı var mıdır?

C) Bilginin kaynağında ne vardır?

D) Doğru bir bilgi mümkün müdür?

E) Doğru bilginin ölçütleri nelerdir?

6. Orta Çağ'da yaşıyor olsaydık şüphesiz ki evrenin merkezinde Dünya'nın sabit bir şekilde durduğunu ve Güneş'in onun etrafında döndüğünü kabul edecektik. Nitekim İlk Çağ'da yaşayan Aristoteles ve Batlamyus gibi düşünürler tarafından dile getirilen "Dünya Merkezli Sistem", kilisenin temel doktriniydi ve yeni düşüncelere kapalı olarak insanların çoğu tarafından benimseniyordu. Ta ki Kopernik adında bir bilim insanı çıkana ve ''Yanılıyorsunuz, evrenin merkezinde Dünya değil, Güneş var." diyene kadar. Modern bilim de aslında Kopernik'i kısmen haklı çıkarmıştır ve Güneş'in merkezde olduğunu bizlere söylemiştir. Bu durum da aslında bize çoğunluğun söylediğinin her zaman doğru olamayabileceği tezini haklı çıkarmaktadır.

Bu parçada aşağıdaki doğruluk ölçütlerinden hangisi eleştirilmektedir?

A) Apaçıklık B) Tutarlılık C) Tümel uzlaşım

D) Uygunluk E) Yarar

7. Aşağıdakilerden hangisinde bilimsel bilgiyle ilgili bir konudan bahsedilmemektedir?

A) İnsanın, varlığın işleyişini anlamasına yardım eder.

B) Bilimsel bilginin amacı bilginin kendisine ulaşmaktır.

C) Bilimsel bilginin oluşmasında merak önemli bir yere sahiptir.

D) Öncelikle teknolojik gelişmelerin ortaya çıkması için yapılır.

E) İnsanların ve olayların nasıl değerlendirileceğine dair bir yöntem sunar.

8. Felsefe ve bilim arasında yapılan ayrımla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Bilim, varlığı her yönüyle anlamaya çalışır; felsefe ise varlığı belli bir alanda ve belli yöntemlere dayalı olarak açıklamak için uğraşır.

B) Felsefe aklın yanında duyguyu, sezgiyi de kullanırken bilim duygudan ve sezgiden uzak, nesnel, akılsal, olgulara dayalı tavrı benimser.

C) Felsefe, varlığı anlamlandırma çabasında bilimden farklı olarak deneyime konu olmayan metafizik unsurları da kullanır.

D) Felsefi bilgide ölçülebilir olmak temel ölçüt değilken bilimsel bilgide temel kıstas ölçülebilir olmaktır.

E) Bilimsel alanda elde edinilen bilgide değerler alanı felsefi bilgideki yeri kadar önem teşkil etmediği gibi o kadar etkin de değildir.

9. Aşağıdakilerden hangisi evrensel ahlak yasasının objektif (nesnel) kriterlere göre belirlendiğini kabul eden filozoflardan biri değildir?

A) Bentham B) Kant C) Platon

D) Sokrates E) Spinoza

10. Aşağıdakilerden hangisi teolojinin özelliklerinden biri değildir?

A) Kabul edilen inancın (dinin), diğer inançlara karşı savunusu yapılır.

B) Kabul edilen inancın (dinin) uygulamalarını araştırır.

C) İnanç merkezli bir yaklaşım benimsenir.

D) Ulaşılan sonuçlar kesinlik içermez.

E) Dogmatiktir.

11. Aşağıdaki düşünürlerden hangisi, mutlulukla insanın yaratılması arasındaki ilişkiyi kurarak ölümden sonra yaşamın devam edeceğini ispatlamaya çalışmıştır?

A) Ayer
B) Hume
C) Kant
D) Russell
E) St. Thomas

12. Aşağıdaki düşünürlerden hangisi insanların özgür olabilmesinin, ekonomik kaynakları kontrol edebilmeleriyle mümkün olduğunu savunur?

A) Hegel
B) Hume
C) Marks
D) Platon
E) Sartre

13. Aşağıdaki düşünürlerden hangisi ideal bir düzenin olabileceğini savunur?

A) Bakunin
B) Gorgias
C) Locke
D) Proudhon
E) Protagoras

14. Aşağıdaki düşünürlerden hangisi devletin kaynağını Tanrı ile ilişkilendirerek açıklar?

A) Aristoteles
B) Augustinus
C) Hobbes
D) Locke
E) Rousseau

15. Aşağıdakilerden hangisi bir sanat eserinin özelliği <u>değildir</u>?

A) Sanat eseri insanda estetik haz uyandırır.

B) Sanat eseri, sanatçının yaratıcılığının ifadesidir.

C) Bir sanat eseri aynı zamanda tek olan üründür.

D) Sanat eserini sanatçıdan bir başkası da aynı şekilde yapabilir.

E) Sanat eseri olarak değerlendirilen her ürün özgün olmak durumundadır.

16. Aşağıdaki görüşlerden hangisinde asıl güzel olanın sanattaki güzellik olduğu iddia edilir?

A) Empiristler
B) Natüralistler
C) Rasyonalistler
D) Realistler
E) Romantikler

Ünite Ek Değerlendirme

4. ÜNİTE FELSEFİ OKUMA VE YAZMA

Bu ünitede;

4.1. Felsefi bir metni analiz etmeyi,

4.2. Bir konu hakkında alternatif görüşler geliştirmeyi,

4.3. Bir konu hakkında felsefi bir deneme yazmayı,

4.4. Felsefi akıl yürütme becerilerini diğer alanlarda kullanmayı öğreneceğiz.

Ünite Tanıtımı

4.1. FELSEFİ BİR METNİN ANALİZİ

Düşünelim

• Bir metni doğru bir şekilde anladığınızı nasıl bilirsiniz? Tartışınız.

• Bir metni değerlendirirken yazıldığı dönemin, yazarın ne niyetle yazdığının, kullandığı kavramların bilinmesinin önemi nedir? Buradan hareketle bir metnin zaman içinde veya okuyanlar tarafından neden farklı anlaşıldığını tartışınız.

Görsel 4.1: Konfüçyüs'ü temsil eden heykel.

Felsefi okuma her şeyden önce ifade edileni anlama çabası üzerine kuruludur. Metnin anlamlandırılmasının, yani değerlendirilmesinin ne şekilde olacağına dair birçok görüş vardır. Bu görüşlerin ortak noktalarını şu şekilde özetleyebiliriz: Felsefi bir metinde öncelikle anlatılan ana konunun ne olduğu bulunur. Daha sonra kullanılan kavramların içeriklerinin hangi anlamda kullanıldığı belirlenir. Ana düşünceyi desteklemek için kullanılan argümanların geçerliliği denetlenir ve aynı zamanda bu görüşlerin hangi bağlamda dile getirildiği sorgulanır. Felsefi bir metnin analizi yapılırken ele alınan konu nesnel ve eleştirel bir bakış açısıyla incelenmelidir. Metinde ileri sürülen iddiaların birbiriyle ve metnin sonucuyla tutarlı olup olmadığı dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra kullanılan argümanların geçerliliği ve yeterliliği denetlenmelidir. Güvenilir olmayan verilere ve argümanlara dayalı kurulan metinlerin doğruluğundan söz etmek güçtür. Ayrıca ele alınan konuyla ilgili örneklerin, metinde ileri sürülen fikirleri açıklamak için uygun olup olmadığına bakılmalıdır. Metinde kullanılan dilin anlaşılırlığı göz önüne alınmalıdır. Böylece metinde ileri sürülen fikrin, ele alınan soruna çözüm getirip getirmediği farklı görüşler de dikkate alınarak yapılabilir.

Fikir Çerçevesi

Sayfa 135'te yer alan Kant Ahlakı adlı metnin analizini ve değerlendirmesini şu sorular yoluyla yapınız.

• Metinde hangi felsefi kavramlar geçmektedir?

• Metinde hangi felsefi problem veya problemler ele alınmaktadır?

• Felsefi probleme veya problemlere filozofun bakış açısı nasıldır?

• Kullanılan kavramlar ve savunulan görüşler, güncel sorunların anlaşılması ve çözümlenmesi için nasıl bir katkı sunabilir?

Kant Ahlakı

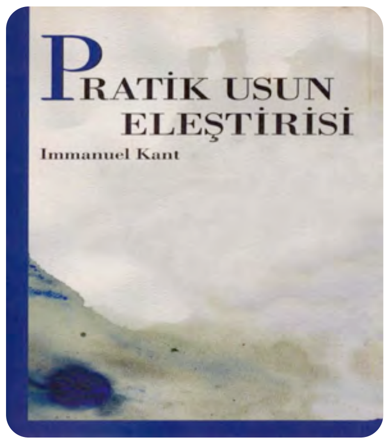
"(...) Kant'a göre eylemin ahlaki değeri, sonuçlarından bağımsızdır ama yapılan eylemin dürtüsü önemlidir. Önemli olan şey dürtüdür ve dürtü belli bir şey olmak zorundadır. Önemli olan şey bazı gizli amaçlarla değil, doğru olduğu için doğru şeyi yapmaktır. Kant 'iyi bir iradenin, yaratacağı etkiler ve sonuçlara göre iyi olarak kabul edilemeyeceğini' savunur. İyi bir irade, yaygın olup olmadığından bağımsız olarak kendi içinde iyidir. Bu irade, hedeflediklerini yapma gücünden tamamen yoksun bile olsa, bu niyetin büyük çabaları hiçbir şeyi başaramasa bile kendi içinde değere sahip bir mücevher gibi parlayabilir.'

Görsel 4.2: Immanuel Kant (1724-1804/Temsilî)

Her eylemin, ahlaki olarak iyi kabul edilmesi için 'ahlak yasasıyla uyumlu olması yeterli değildir. Eylemin ahlak yasasının uğruna yapılması gerekir.' Bir eylemin ahlaki değerini belirleyen dürtü, Kant'ın doğru şeyi doğru sebepten ötürü yapma anlamında kullandığı ödev dürtüsüdür. Kant bir ödevin dürtüsünün, eylemin ahlaki değerini belirlediğini söylerken sahip olduğumuz özel ödevlerden henüz bahsetmez. Üstün ahlak ilkesinin neyi buyurduğunu henüz bize söylemez. Kant, sadece eylemin ahlaki değerini değerlendirdiğimizde yapılan eylemin yarattığı sonuçları değil dürtüsünü değerlendirdiğimizi ifade eder.

Ödevden başka menfaat gibi amaçlara göre eylemde bulunuyorsak eylem ahlaki değerinden yoksundur. Kant, bunun sadece menfaat için değil diğer isteklerimizi, arzularımızı, tercihlerimizi tatmin etme çabalarımızda da geçerli olduğunu belirtir. Kant 'isteklerin dürtüsü' olarak adlandırdığı bu tür dürtüleri, ödev dürtüsünün karşıtı olarak tanımlar. Sadece ödev dürtüsüyle yapılan eylemlerin, ahlaki olarak değere sahip olacağını ifade eder.

Görsel 4.3: Kant'ın ahlak üzerine yazdığı Pratik Usun Eleştirisi adlı kitap

(...) Kant, ödev ve istek arasındaki farkı açıklamak için çeşitli örnekler verir. İlk örnek ihtiyatlı bir esnafın hikâyesidir. Deneyimsiz bir müşteri, çocuk diyelim, bakkala bir somun ekmek almak için gider. Bakkal, çocuktan bir ekmek için her zaman aldığından daha fazla para isteyebilir ve çocuk bunu bilemeyebilir. Fakat bakkal, çocuğu bu şekilde kandırdığını diğerleri öğrendiğinde bu haberin yayılabileceğini ve bunun işini bozabileceğini düşünür. Bu sebeple bakkal, çocuktan fazla para almaktan vazgeçer. Çocuğa normal fiyattan satış yapar. Bu durumda bakkal, doğru şeyi yanlış sebeple yapar. Çocukla dürüst bir alışveriş yapmasının tek sebebi kendi itibarını korumak içindir. Bakkal sadece kendi çıkarı için dürüst alışveriş yapar ve bu nedenle bakkalın davranışı ahlaktan yoksundur. Günümüz dünyasında Kant'ın ihtiyatlı bakkalıyla benzerlikler, New York Tüketiciyi Koruma Derneği'nin kampanyasında bulunabilir. Dernek, yeni üyeler kaydetmek için bazen New York Times gazetesinde "Dürüstlük en iyi politikadır ve aynı zamanda en kârlı olandır." başlığıyla tam sayfa reklamlar vermektedir. Reklam metni hedeflenen amaç hakkında hataya yer bırakmaz:

'Dürüstlük, herhangi bir diğer sermaye kadar önemlidir. Dürüst, aleni ve adil fiyatla yapılan ticaret, yardım etmese de en iyisini yapar. Bu amaçla tüketiciyi koruma kurumunu destekliyoruz. Bize katılın ve bundan yararlanın.'

Dürüst ticaret, övgüye değer olduğu için Kant, Tüketiciyi Koruma Derneği'ni kınamazdı. Fakat dürüstlüğü kendi içinde amaç olarak geliştirmek ile kâr için dürüstlüğü teşvik etmek arasında önemli

ahlaki bir fark vardır. Birincisi, ilkesel bir pozisyonu içerirken ikincisi ihtiyatlı bir amaç içermektedir. Kant, sadece ilkesel bir pozisyonun, ödev dürtüsüyle uyumlu olduğunu ve bu pozisyonun tek amacının eyleme ahlaki bir değer katmak olduğunu belirtir.

Diğer bir örneği düşünün: Birkaç yıl önce Maryland Üniversitesi kopya problemini, öğrencilerine kopya çekmeyeceklerine dair bir yemin imzalatarak çözmeye çalıştı. Teşvik edici olarak yemin eden öğrencilere yerel mağazalardan yüzde 10'dan yüzde 25'e kadar varan indirim kartları verildi. Hiç kimse kaç öğrencinin yerel pizzacıdan indirim kazanmak uğruna kopya çekmeme sözü verdiğini bilmemektedir. Fakat çoğumuz, satın alınmış dürüstlüğün ahlaktan yoksun olduğu konusunda hemfikiriz. (İndirim, kopya miktarını azaltmakta başarılı olabilir ya da olamaz, ahlaki problem, indirim elde etmek ya da parasal bir ödül arzusuyla motive edilen dürüstlüğün ahlaki değere sahip olup olmayacağıdır. Kant'ın cevabı ahlaki değere sahip olmadığıdır.) Bu olaylar, Kant'ın ödev dürtüsü (bir şeyi yararlı ya da uygun olduğu için değil doğru olduğu için yapmak) eyleme ahlaki değerini verir iddiasının mantığını açıklar. İki farklı örnek Kant'ın iddiasının kompleksliğini gösterir. (...)"

Görsel 4.4: Michael Sandel (Mişel Sendel/1953-...)

Michael Sandel, Adalet
(Kısaltılmıştır.)

Fikir Çerçevesi

Aşağıda yer alan alıntıdaki düşüncelerin önemini, felsefe metinlerinin değerlendirilmesi açısından tartışınız.

"(...) Hakikat sevgisi ve zihnin gücüne olan inanç, felsefi araştırmaların ilk şartıdır. İnsanın kendi onur ve ehliyetinin duygusuna sahip olması, kendisinin en yüksek hakikatlere erişmeye gücü olduğunu var sayması gerekir. (...) "

Hamdi Ragıp Atademir, Filozoflara Göre Felsefe
(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Felsefi bir metni analiz etme becerisini kazanmanın yaşamanıza ne gibi katkıları olabilir? Tartışınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Aşk ve sevgi üzerine ortaya konmuş görüşleri araştırınız. Bu görüşler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları yazıp arkadaşlarınızla paylaştıktan sonra hangi görüşü kabul ettiğinizi nedenleriyle açıklayınız.

4.2. BİR KONU HAKKINDA ALTERNATİF GÖRÜŞLER GELİŞTİRMEK

Düşünelim

Bir konu ya da soruna çok yönlü bakmayı, farklı görüşler getirmeyi nasıl sağlayabilirsiniz? Tartışınız.

Hayat sürekli olarak bir sorun çözme alanıdır. Karşılaşılan sorunlara çözüm getirebilmek için birçok görüşü dikkate almak gerekir. Tek bir bakış açısından bakmak, ele alınan konunun yeterince değerlendirilme imkânını engeller. Çünkü insan hayatı tek etkenle devam edip gitmez. Birçok etken yaşamı ve insanın hayatını oluşturur. Onun için bir konu hakkında farklı bakış açıları dikkate alınarak değerlendirmede bulunulmalıdır. Bir olaya farklı açıdan yaklaşabilmek için öncelikle olayın analizi yapılmalıdır. Konunun ne olduğu, nasıl açıklandığı anlaşılmalıdır. İlk anlam çerçevesinde ortaya konan farklı düşünceleri, benzer olayları araştırmak gerekir. Daha sonra burada ifade edilen anlamın tam tersi dikkate alınarak olaya bakılmalıdır. Buna bağlı olarak bu konuda itiraz edenlerin görüşleri genel olarak incelenmelidir. Bu görüşlerdeki eksik ve hatalı noktaları belirleyerek bunlara çözüm önerileri getirmek, bir konuyu farklı olarak değerlendirmeyi sağlayacaktır. Alternatif görüş ileri sürebilmek için ele alınan alanda kabul edilen yöntemden farklı bir yöntem benimsemek faydalı olacaktır. Felsefi görüşlerin oluşturulmasında bilimin, matematiğin, sanatın yöntemlerinin kullanılması buna örnektir. Ayrıca kullanılan kavramların içeriklerinin eleştirel olarak değerlendirilmesi, kavramların yenilenmesine dolayısıyla alternatif görüşlerin geliştirmesine katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra ele alınan konunun çeşitli örneklerle değerlendirilmesi de farklı bakış açılarının getirilmesi için önemli katkılarda bulunur. Burada ifade edilenler ve aşağıda yer alan sorular çerçevesinde verilen metinleri değerlendiriniz.

Metin 1

• Aşağıdaki metinde, kötülükle ilgili öne sürülen görüşleri belirleyiniz.

• Bu konuya farklı bir açıdan bakılabilir mi?

• Bu konuyla ilgili sizden görüş öne sürmeniz istenseydi görüşünüz ne olurdu?

(...) "Damak zevki bozulmamış birine lezzetli gelen ekmek, damak zevki bozulmuş birine lezzetli gelmeyebilir; gözleri sağlıklı birine ışık hoş gelirken hastalıklı gözlere acı verebilir. Aynı şekilde senin hakkaniyetin dürüst olmayan kişilere hoş gelmez; haydi haydi iyi olarak yaratmış olduğun ve aşağı seviyedeki yaratıkların bir bölümü ile uyum içinde bulunan bir engerek ve bir küçük yer solucanı da hoş gelmez. Kötüler, bu aşağı bölgelere daha çok uyum sağlayarak sana olan benzerliklerini yitirirler; tersine sana daha çok benzemeye çalışanlar ise üstün yaratıklarınla daha çok uyum içine girerler. Kötünün ne olduğunu aradım ve onun bir töz olmadığını keşfettim. Kötülük yüce tözden yani Tanrı'm, senden yüz çeviren, bu içten zenginlikleri reddeden, daha aşağı seviyedeki şeylere dönerek dışarıda gururla şişinen bir iradenin ahlak bozukluğudur. (...) "

Saint Augustinus, İtiraflar

(Kısaltılmıştır.)

Metin 2

- Aşağıdaki metinde, varlıkla ilgili öne sürülen görüşleri belirleyiniz.
- Bu konuya farklı bir açıdan bakılabilir mi?
- Bu konuyla ilgili sizden görüş öne sürmeniz istenseydi görüşünüz ne olurdu?

"(...) Hay bin Yakzan, gündelik yaşamını belirli bir düzene soktuktan sonra teorik düşünce alanına geçti. Oluş ve bozuluş evrenindeki (âlem-i kevn ü fesad) varlıkları, hayvan, bitki, maden, taş ve toprakları; bunların türlerini ve niteliklerini; suyu, buharı, kar ve doluyu; dumanı, yalımı, koru ve ısıyı araştırmaya başladı. Her birinde ayrı ayrı nitelikler, türlü türlü etkiler, birbiriyle uyuşan ya da çelişen hareketler gözlemledi. Bütün bu ayrım ve ayrıntıları önemle inceledi. Gerçeğe ulaşabilmek için ince girişimlerde bulundu.

Nesneler kimi nitelikleri bakımından özdeş, kimi nitelikleri bakımından farklıydılar. Özdeş oldukları nitelikler açısından bakıldığı zaman bütün nesneleri bir ve aynı saymak olasıyken ayrımları bakımından ele alındıklarında birbirine karşıt ve çoktular. Hay, nesneleri özgül kılan, birbirinden ayıran özelliklere baktığında evreni sayılamayacak, saptanamayacak bir çokluk içinde görüyordu.

Bu açıdan baktığında kaçınılmaz biçimde kendisinde de çokluk gözlemliyordu. Çünkü çok sayıda ve değişik organı, her organının kendine özgü bir niteliği ve etkisi vardı. Her organın birçok nesneden oluştuğu sonucuna vardı. Diğer tüm nesneleri de böyle teker teker inceledi.

Daha sonra gerek kendisini, gerekse nesneleri farklı açıdan incelemeye, düşünmeye başladı. Kendi organları her ne kadar çok görünüyorlarsa da birbirlerine bitişik, bağlı ve aralıksız olmaları bakımından tek bir nesne sayılabilirlerdi. Birbirlerinden ayrılıkları yalnızca etkilerinin ayrımlarından kaynaklanıyordu. Gerçekte değişik de olsa etkilerinin temel nedeni birdi. O da kendisinin özünü oluşturan ve tüm organlarının onun birer aracı olduğu insani ruhtu. Bu bakış açısından kendisini bir olarak nitelemek kaçınılmazdı.

Kendisine ilişkin düşünceleri belirginlik kazandıktan sonra hayvanlara, hayvanların türlerine yöneltti bakışlarını. Hayvanların her bireyini de yukardaki bakış açısından bir saymak zorundaydı. Bunun üzerine at, eşek, geyik gibi türleri ve kuşların sınıflarını gözden geçirdi. Türlerin bireyleri iç ve dış organları bakımından, kavrayış ve davranışları bakımından benzeşiyorlardı. Birbirlerinden ayrıldıkları yanlar çok azdı.

Türlerin bireylerinde ayrı ayrı bulunan ruh da aslında tek bir ruhun parçalarından başka bir şey değildi. Bunların ayrı gibi görünmeleri yalnızca ayrı yüreklerde bulunmalarından ileri geliyordu. Ayrı yüreklere dağılmış ruhları bir kapta toplamak mümkün olabilse, tümünün aynı ruhun parçaları oldukları görülürdü. Ayrı yüreklerde bulunan ruhun durumu değişik kaplara bölünen bir suyun durumuna benzetilebilirdi. Bu nedenle ister bölünmüş, parçalanmış olsun, ister olmasın ruh hep aynı ruhtu. Ruha ilişen çokluk bulunduğu yerlerin çokluğundan başka bir şey değildi. Bu açıdan bakıldığında bir türün tüm bireyleri gerçekte tek bir varlık sayılırlardı. Çok gibi görünmeleri, bir gövdenin organlarının çokluğundan öte bir anlam taşımazdı. (...)"

İbn Tufeyl, Hay bin Yakzan

(Kısaltılmıştır.)

Metin 3

- Aşağıdaki iki metinde iktidarın kaynağıyla ilgili öne sürülen görüşleri belirleyiniz.
- Bu konuya farklı bir açıdan bakılabilir mi?
- Bu konuyla ilgili sizden görüş öne sürmeniz istenseydi görüşünüz ne olurdu?

"(...) Buna uygun olarak iki devleti iki sevgi kurmuştur: Yersel olanı, Tanrı'yı horlamaya varan benlik sevgisi; göksel olanı da benliği horlamaya varan Tanrı sevgisi. Bir kelimeyle, ilki kendini yüceltir, ikincisi Tanrı'yı. Çünkü biri insanlardan izzet arar, ötekinin en büyük izzeti ise vicdanının tanığı olan Tanrı'dır. Biri kendi izzetiyle başını diker, öteki Tanrı'sına 'Benim izzetim sensin.' der, 'Başımı dik tutan da sen.' Birinde, boyun eğdirdiği prensler ve uluslar hükümranlık sevgisiyle yönetilir; beriki prensleri ve herkesi düşünür. Biri, yöneticilerinin kişiliklerinde canlanan kendi gücüyle zevklenir; öteki Tanrı'sına 'Seni severim Tanrı'm.' der, 'Benim kuvvetim sensin.' ve onun için, insana göre yaşayan birinci şehrin akıllıları kendi bedenlerini yahut ruhlarını ya da her ikisini birden yararlandırmaya kalkmışlar; Tanrı'yı tanıyanlar da Tanrı'yı Tanrı diye övmemişler, şükretmemişler, kendi batıl düşünceleriyle kibirlenmişlerdir. Çılgın yürekleri kararmıştır; bilgin geçinirken yani kendi akıllarını övüp gururlanırken akılsız olmuşlar ve fani olmayan Tanrı'nın izzetini, fani olan insan, kuş, dört ayaklı hayvan ve sürüngen suretinin benzeyişiyle değişmişlerdir. Çünkü bunlar, puta tapan insanların önderleri ya da izleyicileriydiler ve ebediyen kutsal olan Yaradandan çok yaratığa (Halikten ziyade mahluğa) tapıp kulluk etmişlerdi. Buna karşılık, öteki şehirde insan bilgeliği yoktur, Tanrı'ya yakınlık vardır: Gerçek Tanrı'ya gereğince ibadet edilir, ödülü ve ermişlerin, kutsal meleklerin, kutsal insanların topluluğunda aranır, ta ki Tanrı her şeyde her şey olsun. (...)"

Augustinus, Tanrı Devleti
(Kısaltılmıştır.)

"(...) İnsanları öyle bir noktaya varmış sayalım ki, doğal yaşama hâlindeyken korunmalarını güçleştiren engeller, diretme güçleriyle tek tek her kişinin bu durumda kalabilmek için harcayacağı çabalara üstün gelsin. O zaman bu ilke durum sürüp gidemez artık; insanlar yaşayışlarını değiştirmezlerse yok olup giderler. Ama insanlar yeni güçler yaratamadıklarına, eldeki güçleri birleştirip kullanmaktan başka bir şey yapamadıklarına göre, kendilerini korumak için yapacakları tek şey, birleşerek diretme gücünü alt edebilecek bir güç birliği kurmak, bu güçleri bir tek dürtücü güçle yönetmek ve el birliğiyle harekete geçirmektir. Bu el birliği birçok kimsenin bir araya gelmesiyle kurulabilir ancak; ama her insanın gücü ve özgürlüğü kendini korumada başlıca araç olduğuna göre, kendine zarar vermeden, nefsine karşı borçlu olduğu bakımı bir yana bırakmadan nasıl başkalarına bağlayabilir bunları? Konumla olan ilişkisi göz önünde tutulursa bu güçlüğü şöyle anlatabiliriz: 'Üyelerinden her birinin canını, malını ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulunmalı ki orada her insan hem herkesle birleştiği hâlde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun.' İşte, toplum sözleşmesinin çözüm yolunu bulduğu ana sorun budur. (...)"

Görsel 4.5: Jean Jacques Rousseau Heykeli, James Pradier (Cenevre, İsviçre)

Jean-Jacques Rousseau, Toplum Sözleşmesi
(Kısaltılmıştır.)

Metin 4

- Aşağıdaki metinde, klonlamayla ilgili öne sürülen görüşleri belirleyiniz.
- Bu konuya farklı bir açıdan bakılabilir mi?
- Bu konuyla ilgili sizden görüş öne sürmeniz istenseydi görüşünüz ne olurdu?

Görsel 4.6: Klonlama ile ilgili bir tasvir

"(...) Yetişkinlerin gerektiğinde kendileri için uygun transplantları (nakilleri) garantilemesinin bir yolu, kendilerini klonlamaları ve oluşan klonlarını, gerektiğinde organlarını kullanmak üzere, yetişkin insan boyutuna dek büyütmeleridir. Klon (kopya) her bakımdan yetişkinin tıpatıp benzeri olabilir ve böyle olunca da kendi organlarını 'orijinali'ne vermek yerine onun organlarını alma hakkını ortaya sürebilir. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için orijinaller, klonun beyninin, embriyonda farklılaştığı anda tamamen ya da bilincinin gelişmesini engellemeye yetecek kadar tahrip edilmesini sağlayabilirler. Klon, beslenebilir ve hatta egzersiz de yapabilir, böylece orijinal bedenin tümüyle mahvolması durumunda organların orijinaline nakledilmesi yerine orijinalin beyni klona nakledilebilir ve hayat devam edebilir. O zaman orijinal kişinin, çeşitli gelişim aşamalarındaki sınırsız klon yedeği sayesinde beyninin varlığı sürdüğü sürece hayatına devam etmesi sağlanabilir. Bunun sonucunda ortaya çıkacak kişi ya da kişilerin kimliğine ilişkin bir sorun kendini gösterebilir, ama söz konusu kişilerin bir kimlik krizini, yok olup gitmeye tercih edeceğini varsayabilirsiniz. (...)"

John Harris (Con Heris), Hayatın Değeri
(Kısaltılmıştır.)

Metin 5

- Aşağıdaki metinde, bilimsel çalışmayla ilgili öne sürülen görüşleri belirleyiniz.
- Bu konuya farklı bir açıdan bakılabilir mi?
- Bu konuyla ilgili sizden görüş öne sürmeniz istenseydi görüşünüz ne olurdu?

"(...) Bilimsel çalışma grup çalışmasıdır; bir problemin çözümünde bilim insanlarının bireysel katkıları az veya çok olabilir; ama bu katkı, grubun katkısıyla karşılaştırıldığında daima küçük kalır. Bilim tarihinde büyük matematikçiler, büyük fizikçiler, büyük biyologlar vardır; ama içlerinde en büyükleri bile, kendilerinden önce gelen kuşakların birikimleri ve çağdaşlarının yardımı olmaksızın fazla bir şey yapamazdı. Bir problemin çözümü için gerekli teknik bilgi miktarı bilim insanlarının bireysel güçlerinin çok üstünde kalır çoğu kez. Bu yalnız gözlemek veya deneysel düzeyde çalışmalar yapmak yönünden değil, aynı zamanda, bir teorinin mantıksal ve matematiksel oluşumu bakımından da doğrudur. Bireyin sınırlı gücü, grubun olanaklarıyla tamamlanır, hataları çalışma arkadaşlarınca düzeltilir; sonunda ulaşılan yanıtlar tek kişilerin kendi başlarına belki de hiçbir zaman ulaşamayacakları yanıtlar olabilir. Pek çok bireyin katkısını içeren bir çözüm, bir bakıma kişi-üstü diyebileceğimiz ortak bir zekânın ürünüdür. (...)"

Hans Reichenbach, Bilimsel Felsefenin Doğuşu
(Kısaltılmıştır.)

Metin 6

- Aşağıdaki metinde bilim-felsefe ilişkisiyle ilgili öne sürülen görüşleri belirleyiniz.
- Bu konuya farklı bir açıdan bakılabilir mi?
- Bu konuyla ilgili sizden görüş öne sürmeniz istenseydi görüşünüz ne olurdu?

Görsel 4.7: Bilim ile ilgili bir tasvir

"(...) insanın bilim öncesi ve bilim dışı yapıp etmeleri de var olanla ilişki içindedir. Fakat bilimin özelliği, onun kendine özgü bir açıklıkla, ilk ve son sözü yalnızca nesnenin kendisine bırakmasında yatar. Sorgulamanın, belirlemenin ve temellendirmenin nesnelliğinde var olanın kendisine sınırlı bir teslimiyet gerçekleşir; öyle ki, kendine özgü teslimiyet içinde varolan, kendisini olduğu gibi açığa çıkarabilsin. Araştırma ve öğretimin kendini bu hizmete sunuşu, kendisini bilen insan varoluşunun bütününde sınırlı da olsa yönetme imkânının temelinde gelişir. Bilimin özel dünya bağı ve insanın yöneten tavrı, bu şekilde ele alınan dünya bağında olan biten görülüp algılanabildiği takdirde elbette tam anlamıyla kavranır. İnsan – diğer var olanlar arasında bir var olan – bilim yapar. Bu 'yapma' esnasında olup biten, insan adı verilen bir var olanın, var olanın tümünün içine adım atmasından başka bir şey değildir, öyle ki bu adım atma ile ve onun sayesinde var olan, kendisinin ne ve nasıl olduğunu açıklar. Var olanı açan bu adım atma, var olana, ilk olarak olduğu şey hâline gelmede kendine özgü bir tarzda yardımcı olur. (...)"

Martin Heidegger, Metafizik Nedir?
(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Günlük hayatınızda yaşadığınız bir soruna farklı açılardan yaklaştığınız bir örneği arkadaşlarınızla paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefe alanında yazılmış bir makaleyi bilişim teknolojilerini kullanarak bulunuz. Bu metni değerlendirerek felsefi bir metnin özelliklerinin neler olabileceğini sorgulayınız.

4.3. BİR FELSEFİ DENEME YAZMAK

a. Felsefi Deneme Nedir ve Nasıl Yazılır?

Düşünelim

Edebiyat alanında denemenin ne olduğunu araştırınız. Daha sonra felsefi bir denemenin diğer deneme türlerinden farklı olup olmadığını tartışınız.

Felsefe soru sorma etkinliğine dayalı olarak meydana gelir. Felsefi bir deneme de öncelikle soru sorma etkinliğinin sonucudur. Böyle bir deneme yazan kişi, ele aldığı konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşır. Çünkü felsefi bir soru, daha önce üzerine görüş ileri sürülmüş yanıtlarda eksik olan yönün vurgulanmasıyla bağlantılı olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla kabul edilmiş bir yargının geçerli olmadığı ya da onun eksik bir yönü olduğu ileri sürülür. Savunulan iddianın öncelikle hangi kavramsal çerçevede dile getirildiği vurgulanır. Hangi kavramın hangi düşünce çerçevesinde kullanılacağı ifade edilir. Bunlar açıklanırken kullanılacak yöntem de belirtilir. Ortaya konan düşünceyi temellendirecek veriler, tutarlı bir bütün oluşturacak şekilde okura aktarılır.

Görsel 4.8: Yazı yazmak ile ilgili bir tasvir

Felsefi bir denemenin yazılmasında önemli olan iki yön unutulmamalıdır: Öncelikle felsefenin kavramlarla yapıldığıdır. Dolayısıyla kullanılan kavramların tarihsel gelişimi, kazandığı anlamlar dikkate alınmalıdır. Kavramların kullanılmasında yaşanacak sorunlar, felsefi denemenin tutarsız olmasına neden olacaktır. İkinci olarak da ortaya konan görüşün bağlantılı olduğu fikirlerle bir hesaplaşmanın yapılması gereğidir. İddiayı destekleyecek ve ona karşıt olan görüşlerle bir tartışma gerçekleştirilmelidir. Yazar bunu nesnel ve eleştirel bir şekilde yapmalıdır. Felsefi bir deneme yazan kişi, öznel değerlendirmelerini felsefenin kavramsal, tarihsel sınırları içinde yapmalıdır. Bunun için kullanılan yöntem, felsefi bir çerçeve içinde şekillenmelidir. Kullanılan yöntemin ışığında birçok alandan elde edilen bilgi felsefi olarak yorumlanır. Kullanılan felsefi yöntemle bir anlamda bu bilgilerin güvenilirliği de kontrol edilmiş olunur. Yazar, bu bilgileri, ortaya koyduğu görüşleri desteklemek için kullanacaktır. Bu bilgiler ve yöntem, onu belli bir sonuca götürecektir. Bu sonucun geçerliliğini, yine kendi kullandığı yöntem belirleyecektir. Bu bağlamda oluşturulmuş sistematik bakış açısı, konunun daha yetkin bir şekilde açıklanmasını sağlar. Burada tutarlılığın önemi ortaya çıkar. Çünkü felsefi bir deneme ya da görüşün doğru olarak değerlendirilmesinde tutarlılık belirleyici bir rol oynar. O zaman öncelikle yazar, bir konu hakkındaki görüşlerini ileri sürer. Yanlış, eksik bulduğu konunun bir çözümlemesini yapar. Bu çözümlemede kullandığı kavramları, görüşleri, bilgileri açıklar. Bunları hangi yönteme göre işleyeceğini belirtir. Kullanacağı kavramları açıklar. Ele aldığı konular hakkında argümanlarını ileri sürer. Bu argümanları, ana konuyu destekleyecek şekilde kullanır. Bu argümanlar sonucunda ulaştığı fikri iletir.

Fikir Çerçevesi

Aşağıdaki metinden hareketle felsefi deneme yazmak ile felsefe yapmak arasındaki ilişkiyi sorgulayınız. Bu sorgulamanın sonucunda ulaştığınız fikirleri, felsefi bir deneme yazarken kullanınız.

"(...) Düşünmek, insan olmanın başlangıcıdır. Hesap işlemlerinde, doğayı deneyle öğrenmede, teknik tasarlamada, nesnel varlıkların doğru bilgisini edinmede, akılsal olanın gücünü kavrarım. Yöntem ne denli sağlıklı ise, önermelerde mantığın inandırıcı gücü, neden-sonuç bağlantısının bilgisi, deneyin elle tutulurcasına açıklığı o denli büyüktür.

Görsel 4.9: Düşünmek ve sorgulamak üzerine bir tasvir

Ancak, felsefe yapmak, bu akıl bilgisinin sınırlarında başlar. Bizim için gerçekten önemli olan aklın ereklerinin ve son amaçlarının saptanması, en yüksek iyinin bilgisinin sağlanması, Tanrı bilgisi, insan özgürlüğü gibi konularda, yetersizliği sonucu; gene aklın araçlarını özünde taşıyan, ancak akıldan daha çok bir nesne olan, düşünceyi uyandırmasıdır. Bu yüzden felsefe yapmak, kendi kendini yalımlandırmak için, akılsal bilginin sınırlarına değin varmaya çabalar.

Her nesneyi iyiden iyiye gördüğünü sanan kimse, felsefeye yaraşır biçimde düşünmüyor demektir... Bilim yoluyla, varlığın bilgisi konusunda, her nesneyi kesinlikle kavradığına inanan kimse, bilimsel bir saçmalık içine yuvarlanmıştır. Şaşıp kalmayan sormaz artık. Hiçbir giz tanımayan bir nesne de aramaz daha. Felsefe yapmak, bilgi olanaklarının sınırlarında, kendini bilinmeyen diye göstereni, bilginin sınırları içinde, temel ayrımıyla apaçık tanır. (...)"

Karl Jaspers, Felsefe Nedir?
(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Günlük hayatınızda yaşadığınız sorunlarla ilgili yazılmış bir felsefe metni bulunuz. Metinde geçen fikirleri hayatınızla ilişkilendirerek değerlendiriniz.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefi bir metnin nasıl yazılacağına dair görüşleri araştırınız.

b. Felsefi Deneme Yazmak

Düşünelim

Felsefi deneme yazmanın önemini tartışınız.

Aşağıda felsefi bir deneme yazabilmeniz için çeşitli aşamalar belirlenmiştir. Bu aşamaları takip ederek belirlediğiniz bir konu hakkında felsefi bir deneme yazınız.

Görsel 4.10: Felsefi deneme yazma ile ilgili bir tasvir

- Felsefi bir denemede ileri süreceğiniz ana fikir nedir?
- Bu denemeyi yazmanıza neden olan, itiraz ettiğiniz sorunlar nelerdir?
- Bu denemeyi yazarken hangi yöntemi kullanacaksınız?
- Bu denemede kullanacağınız kavramlar nelerdir?
- İtiraz ettiğiniz sorunlara karşı, felsefi denemenizde öne sürdüğünüz argümanlar nelerdir?
- Bu argümanları nasıl oluşturdunuz?
- Bu argümanların ve kavramların felsefe tarihiyle bağı nedir? (Bunu, metni oluştururken kullandığınız argümanlar için de kullanınız.)
- Yazınızda ileri sürdüğünüz argümanlar ve kullanılan kavramlar, ana görüşü destekliyor mu?
- Ulaştığınız görüşler sizce doğru mu? Aynı konuda birbirinden farklı görüşler ileri sürdünüz mü?

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Felsefi deneme yazmanın hayatınıza katkıları neler oldu? Arkadaşlarınızla düşünce ve duygularınızı paylaşınız.

Gelecek Konuya Hazırlık

Felsefe farklı alanlarda nasıl kullanılabilir? Bu konu üzerinde örnekler toplayıp sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

4.4. FELSEFİ AKIL YÜRÜTME BECERİLERİNİ DİĞER ALANLARDA KULLANMA

Düşünelim

Felsefenin doğuşu ve gelişimini dikkate alarak felsefenin diğer alanlarla olan bağının olup olmadığını tartışınız.

Felsefe, kavram olarak bilgelik sevgisi anlamına gelmektedir. Bilgelik sevgisini kendisine çıkış noktası olarak belirleyen felsefenin sınırlandırılması mümkün değildir. Çünkü bilgelik, belli bir alanda ve sadece belli insanların elinde olan bir niteliğe sahip değildir. O zaman bilgeliği sevgiyle arayan kişi olan filozof bu arayışını insanla ilişkili her konuya yönlendirir. Filozof düşüncelerini ortaya koyarken dinden, bilimden, sanattan, spordan elde ettiği bilgileri de kullanır. Dolayısıyla felsefe farklı alanlarla yakından bağlantılıdır. Ancak felsefenin diğer alanlardan farkı özellikle kendine özgü kullandığı kavramlar ve yöntemdir. Siz de aşağıdaki metinleri felsefi bir bakış açısıyla değerlendirebilirsiniz. Önceki ünitelerde işlenen konuları dikkate alarak metinleri analiz ediniz, tartışınız.

Metin 1

Aşağıdaki metni, felsefenin varlık, bilgi ve değer alanlarıyla bağlantılı olarak yorumlayınız.

Görsel 4.11: Yusuf Has Hacib (1017-1077/Temsilî)

"(...) Bu yalnguk (insan) adı insana yanıldığı (yangluk) için verildi; yanılmak (yangluk) insan (yalnguk) için yaratıldı. Sen bana yanılmayan bir kimse söyleyebilir misin; ben sana yanılan binlerce insan göstereyim. Bilgi sahibi insanlar pek azdır; bilgisiz ise çoktur; bil ki, anlayışsız insanlar çok; anlayışlılar ise, nadirdir. Bilgisiz bilgiliye daima düşman olmuştur; bilgisiz bilgili ile her zaman mücadele hâlindedir. İnsandan insana çok fark vardır; bu fark bilgiden ileri gelir, sözüm buna dairdir. Bu sözümü bilgili için söyledim, bilgisizin dilini ben de bilemiyorum. Benim bilgisiz ile hiçbir sözüm yoktur; ey bilgili, işte ben senin kulunum. Sözümü sana söylemiş olduğum için, çekinerek işte böyle senden özür diledim. Sözü söyleyen yanılabilir ve şaşırır; anlayışlı isterse, bunu düzeltir ve tashih eder. Söz, deve burnu gibi yularlıdır; nereye çekilirse oraya gider. Sözü bilerek söyleyen çok kimse var; benim için sözü anlayan adam azizdir. Bütün iyilikler bilginin faydasıdır; bilgi ile göğe dahi yol bulunur. Sen her sözünü bilgi ile söyle; herkesin bilgi ile büyük olduğunu bil. Söz kara yere mavi gökten indi; insan kendisine sözü ile değer verdirdi. İnsan gönlü dibi olmayan bir deniz gibidir; bilgi onun dibinde yatan inciye benzer. İnsan inciyi denizden çıkarmadıkça, o, ister inci olsun - ister çakıl taşı, fark etmez. Kara toprak altındaki altın taştan farksızdır; oradan çıkınca, beylerin başında tuğ tokası olur. Bilgili, bilgisini dili ile meydana çıkarmazsa, yıllarca yatsa bile onun bilgisi muhitini aydınlatmaz. Anlayış ve bilgi çok iyi şeydir; eğer bulursan, onları kullan ve uçup göğe çık. Anlayış ve bilginin ne olduğunu bilen bu memleket beyi ne der, dinle. Dünyayı elde tutmak için insan anlayışlı olmalıdır; halka hâkim olmak için ise hem akıl, hem cesaret gerekir. Dünyayı elinde tutan, onu anlayış ile tuttu; halka hükmeden, bu işi bilgi ile yaptı. Âdem'in dünyaya indiğinden beri iyi nizam daima anlayışlı insanlar tarafından vaz'edilegelmiştir. Hangi çağda olursa olsun, bugüne kadar daha yüksek yer daima bilgiliye kısmet olmuştur. İnsanların kötüsü anlayış yolu ile asılır; halk arasında çıkan fitne bilgi ile bastırılır. (...)"

Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig

(Kısaltılmıştır.)

Metin 2

Aşağıdaki metni, felsefenin varlık, bilgi ve değer alanlarıyla bağlantılı olarak yorumlayınız.

(...)

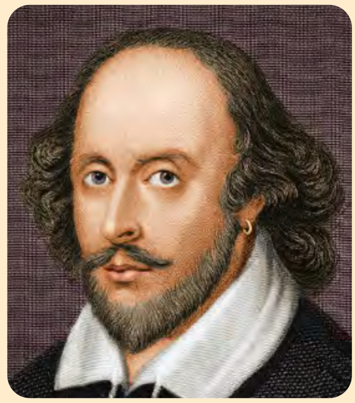
3. Perde, 2. Sahne

(Şatoda bir salon.)

(Hamlet ve üç oyuncu girer.)

HAMLET

Verdiğim parçayı, ne olur, dediğim gibi, rahat, özentisiz söyle. Çünkü birçok oyuncu gibi söz parlatmaya kalacaksan, mısralarımı şehrin tellalına okuturum daha iyi. Elini, kolunu da havalara savurma öyle; ölçüsünde, tadında bırak her şeyi. Duyduğun coşkunluk bir sel, bir fırtına, bir kasırga gibi de olsa onu dindirecek bir hava bulmalı, buldurmalısın. Doğrusu, yürekler acısı geliyor bana, gürbüz bir delikanlının takma saçlar sakallar içinde, bir acıyı yüreğini paralarca, didik didik ederce bağırıp halkın kulaklarını yırtması; halk ki çok kez anlaşılmaz, dilsiz oyunları, gürültü, gümbürtüyü sever. Bir oyuncu Termagant'ın kendisinden daha yaygaracı, Nemrut'tan daha nemrut oldu mu, hak ettiği şey kırbaçtır bence. Bu hâllere düşme rica ederim.

Görsel 4.12: William Shakespeare (1564-1616/Temsilî)

OYUNCU

Düşmem efendimiz.

HAMLET

Fazla durgun da olma; aklını kullanıp ölçüyü bul: Yaptığın söylediğini tutsun, söylediğin yaptığını. En başta gözeteceğimiz şey, yaradılışa tabiata aykırı olmamak. Çünkü bunda sapıttık mı tiyatronun amacından ayrılmış oluruz. Doğduğu gün de, bugün de tiyatronun asıl amacı nedir? Dünyaya bir ayna tutmak, iyilerin iyiliklerini, kötülerin kötülüklerini göstermek, çağımızın ne olup ne olmadığını ortaya koymak. Gerçeği büyütmek ya da küçültmekle bilgisizleri güldürebilirsiniz, ama bu bilenleri üzer; oysa bir tek bilgili dost, bilgisiz bütün bir kalabalıktan daha önemli olmalı sizin için. Ah, ben öyle oyuncular gördüm ki sahnede, öyle beğenilen, alkışlanan oyuncular gördüm ki, günaha girmeyeyim ama (...) insan bile değillerdi. Öylesine şişirme, uydurma hâllere giriyorlardı ki, dedim bunları tabiatın kaba işçileri yaratmış olmalı; insan yapıyorum derken insanlığın berbat bir kopyasını yapmışlar.

BİRİNCİ OYUNCU

Bu kusurumuzu az çok yendik sanıyorum efendimiz!

HAMLET

Az çok değil, iyice yenmeli bunu. Sakın söyleyeceklerinden fazlasını söyletmeyin soytarılarınıza. Öylelerini gördüm ki, kendi başlarına gülmeye ve seyircilerin en anlayışsızlarını güldürmeye kalkışıyorlar. Hem de oyunun anlayış isteyen en can alıcı yerinde. Kötü bir şey bu; acıklı bir (...) budalalık bu yoldan tutunmaya çalışmak. Haydi, gidin hazırlanın. (...)"

William *Shakespeare, Hamlet*

(Kısaltılmıştır.)

Metin 3

Aşağıdaki metni, felsefenin varlık, bilgi ve değer alanlarıyla bağlantılı olarak yorumlayınız.

Gayriahlaki Eylemlerden İyilik Yaratmak

"(...) Nazilerin II. Dünya Savaşı'nda işlediği korkunç suçların ertesinde Alman bilimi eleştirel bir incelemeye tabi tutulmuş; destekleyen, katkıda bulunan ve katılımcı bir güç olarak bu eylemlerden sorumlu tutulmuştur. Almanya ve Almanya'nın işgal ettiği topraklarda yaşayan Yahudiler, Çingeneler, zihinsel yetersizliği bulunanlar ve diğer azınlıklar etik olmayan deneylere katılmaya zorlanmıştı; bu deneyler Robert J. Lifton'ın *Nazi Doktorlar* ve Robert Proctor'ın *Irk Hijyeni: Nazi Dönemi'nde Tıp* gibi kitaplarında incelenmiştir.

Savaş sonrası bilim camiasının bazı mensupları, Nazi rejimiyle iş birliği yapmış olan Alman bilim insanlarının yayımladığı çalışmaların bilim literatüründe asla kullanılmaması veya alıntılanmaması gerektiği kanısındaydı. Etik olmayan deneylerde elde edilmiş verilere güvenilemeyeceği; Nazilerin savaş suçlarına katılmış bilim insanlarının yayımlanmış çalışmalarının bilim külliyatına dâhil edilerek ödüllendirilmemesi gerektiği savunuluyordu. Bunun yanı sıra çalışmaları asla alıntılanmayacak ya da tekrarlanmayacak, dolayısıyla güvenilir sayılmayacaktı.

Görsel 4.13: Savaş zamanından kalma eski bir laboratuvar

Peki ya etik olmayan bu deneylerin bazılarında, başka hiç kimsenin elinde olmayan, hayat kurtarabilecek benzersiz veriler elde edilmişse? Gayriahlaki bilimden yarar sağlamak etik midir? Stephen Post şöyle yazmıştı: "Nazilerin insanlar üzerinde yaptığı deneyler, dudak uçuklatacak derecede etik dışı olduğundan, ilk bakışta mantıken, bu deneylerde varılan sonuçları kullanmak etik dışıdır. Post, bilimin, etiğin etrafına çitler ördüğü en büyük kötülük ile medeniyet arasına bir sınır çekmesi gerektiği kanısındadır.

Nazi bilimi meselesi, kötücül eylemlerin ortaya çıkarabilecekleri herhangi bir yarar için kullanılıp kullanılamayacağı sorusunu değerlendirirken başvurulabilecek uç bir örnek olabilir. Kök hücreler ve embriyo tahribatıyla ilgili tartışmada, bazı bilim insanları uç vakalarla benzerlikler kurmaya başlamıştır. Canlı insan embriyolarının, tam olarak bireyler kadar olmasa bile, belli bir etik statüsü varsa, tahrip edilmeleri ortak fayda adına haklı görülebilir mi? İnsan, bazılarının geçmişte işlenmiş gayriahlaki bir suç olduğuna inandığı şeyin sonuçlarından, o eylemin suç ortağı olmaksızın yarar sağlayabilir mi? (...)"

Sheldon Krimsky, Kök Hücre Diyalogları
(Kısaltılmıştır.)

Metin 4

Aşağıdaki metni, felsefenin varlık, bilgi ve değer alanlarıyla bağlantılı olarak yorumlayınız.

Görsel 4.14: Avustralya ile ilgili bir tasvir

"(...) Aborijinler, bana göre en küçük bir nem belirtisi bile olmayan noktalardan su bulabiliyorlardı. Kimi zaman, kuma yatıp yerin altından akan suyun sesini duyuyorlardı. Kimi zaman da ellerini, avuçları yere dönük olarak kumdan belli bir yükseklikte tutmaları suyu bulmalarına yetiyordu. Sonra yerin altına uzun kamışlar sokuyorlar tepedeki ucu emerek minik bir çeşme yapıyorlardı. Su, kumlu ve koyu renkliydi ama tadı duru ve serindi. Isının buharına bakarak ta uzaktan suyun varlığını anlamalarının yanı sıra, hafif bir esintiyle kokusunu bile duyuyorlardı. Avustralya'nın derinliklerini keşfetmek için yola düşen beyazların neden pek çok kurban verdiğini şimdi anlıyordum. Bu çöllerde ayakta kalabilmek için yerlilerin deneyimlerine sahip olmak gerekirdi.

Kayaların arasındaki bir yarıktan su çektiğimiz bir gün, kokumu o bölgeye bulaştırmamam ve hayvanı rahatsız etmemem için nasıl dikkatli davranmam gerektiği öğretildi. Çünkü bu su aynı zamanda o hayvanlara da aitti ve aynı su üzerinde onların da hakkı vardı. Kabile, bulduğu suyun asla tümünü almıyordu; kaynakta su çok az bile olsa hep aynı noktadan içmeye özen gösteriyordu. Anladığım kadarıyla hayvanlar da aynı şeyi yapıyorlardı. Bu kuraldan haberi olmayanlar sadece kuşlardı ve onlar suyu istedikleri gibi içiyor, saçıyor ve de pisliklerini buraya bırakıyorlardı.

Görsel 4.15: Avustralya ile ilgili başka bir tasvir

Kabile üyeleri, yere bakıp yakınlarda ne gibi hayvanlar olduğunu anlayabiliyorlardı. Daha çocukken inceden inceye gözlem yapmayı öğrendiklerinden, kumun üzerinde bırakılan ayak izlerini inceleyerek önlerinden kaçan hayvan sürünüyor mu, zıplıyor mu, yürüyor mu bilebiliyorlardı. Birbirlerinin ayak izlerini ise, öylesine iyi tanıyorlardı ki, arkadaşlarının adımlarının

uzunluğundan onun sağlıklı olduğunu, kısa adımlardan onun hasta olduğu için yavaş yürüdüğünü saptayabiliyorlardı. İzlerdeki en ufak bir sapma onun hangi yöne gittiğini de bildirmeye yetiyordu. Algılama yetenekleri başka kültürlere ait kişilere oranla çok daha fazla gelişmişti. İşitme, görme ve koku alma duyuları ise insanüstü düzeylere ulaşmıştı. Ayak izlerinin kumda bıraktığı izlerin titreşimleri, onlara bizlerin görerek anlayabileceğimizden daha fazlasını söylüyordu.

Daha sonra öğrendim ki Aborijinler, iz sürücüleri, otomobil lastiklerinin izlerinden aracın tipini, geçtiği günü, saati ve hatta içindeki yolcu sayılarını bile saptayabiliyorlardı.

Görsel 4.16: Aborjinler ile ilgili bir tasvir

Bundan sonraki birkaç gün boyunca, bitki soğanlarını yumruk köklerini ve yer altında yetişen ve patatese benzeyen bitkileri yedik. Bitkileri, yer üstüne çıkartmadan onların ham mı olgun mu olduklarını anlayabiliyorlardı. Ellerini bitkinin üzerinde gezdiriyor ve şöyle diyorlardı: "Bu daha büyüyor. Henüz olmamış." ya da şöyle bir yorumda bulunuyorlardı: "Evet, bu can vermeye hazır." Bana sorarsanız bitki saplarının tümü birbirinin aynıydı, bu nedenle pek çok bitkiyi yanlışlıkla sökmüştüm ama onlar yeniden yerine dikmişlerdi. Bu nedenle ben artık uzaktan seyretmeyi yeğliyordum. Bana anlattıklarına göre bu yetenek tüm insanoğullarına verilmişti ama benim yetiştiğim toplum, üyelerinin sezgilerine kulak vermesini doğaüstü ya da kötücül bulduğu için onaylamayan bir tutum sergilemişti. Şimdi benim doğal olarak içimde bulunan bu yetiyi geliştirmem gerekiyordu. Bu nedenle bana bitkilere, var olma nedenlerini onurlandırmama hazır olup olmadıklarını sormayı öğrettiler. Evrenden izin aldıktan sonra elimin ayasını bitkilerin üzerinde gezdiriyordum. Olgun bir bitkinin üzerindeyken elimin ya ayası ısınıyor ya da parmaklarımın ucunda bir kıvılcımlanma duyuyordum. Bunu yapmayı öğrendiğim zaman, büyük bir adım atmış olmamdan ötürü kabile tarafından daha içtenlikle benimsendim. Demek ki ben belki de daha gerçek bir insan olma yolunda bir adım atmıştım.

Bir bitki yatağının tümünü sökmemek çok önemliydi. Bitkinin üremesi için bir bölümü daima toprakta bırakılırdı. Kabile halkı, onların deyimiyle toprağın şarkısına ya da suskun seslere karşı müthiş bir farkındalık sergiliyorlardı. Çevreden gönderilmiş bilgileri alıyorlar, bunları çözümlüyorlar ve sonra da bilinçli bir biçimde eyleme geçiriyorlardı. Sanki evrenden gelen mesajları alabilen minik bir göksel alıcıya sahiptiler. (...)"

Marlo Margan, Bir Çift Yürek

(Kısaltılmıştır.)

Günlük Hayatla Bağ Kurma

Siz de felsefeden farklı alanda yazılmış beğendiğiniz bir metni felsefi olarak analiz ediniz. Bu analizin hayatınıza kazandırdıklarını arkadaşlarınızla paylaşınız.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

"Ünite Değerlendirme Soruları"na geçmeden önce aşağıdaki "Öz Değerlendirme Formu"nu doldurunuz. Daha iyi öğrenmeniz gereken konuları tekrar gözden geçiriniz.

	ÖZ DEĞERLENDİRME	Evet	Hayır
1	Felsefi bir metinde hangi felsefi kavramların geçtiğini tespit edebilirim.		
2	Felsefi bir metinde hangi felsefi problem veya problemlerin ele alındığını bulabilirim.		
3	Felsefi bir metni, "Felsefi probleme veya problemlere filozofun bakış açısı nasıldır?" sorusunu yönelterek inceleyebilirim.		
4	Felsefi bir metinde kullanılan kavramların ve savunulan görüşlerin, güncel sorunların anlaşılması ve çözümlenmesi için nasıl bir katkı sunabileceğini sorgularım.		
5	Yukarıdaki aşamalar aracılığıyla felsefi bir metni analiz edebilir ve değerlendirmesini yapabilirim.		
6	Herhangi bir konuyu değerlendirirken, "Bu konuya farklı bir açıdan bakılabilir mi?", "Bu konuyla ilgili farklı ne gibi bir görüş ileri sürebilirim?" sorularından hareketle aynı konuyla ilgili özgün görüşler geliştirebilirim.		
7	Felsefi denemenin ne olduğunu bilirim.		
8	Felsefi denemenin nasıl yazıldığını açıklayabilirim.		
9	Tutarlı, sistematik ve temellendirilmiş bir felsefi deneme yazabilirim.		
10	Felsefeden farklı bir konuda yazılmış bir metni, felsefenin varlık, bilgi ve değer alanları üzerinden yorumlayabilirim.		

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlarla doğru bir şekilde eşleştiriniz.

a) Felsefi okuma b) Soru sorma c) Tutarlılık d) Eleştirel analiz e) Felsefi yazma

(.....) **1.** Felsefe yaparken ve felsefi deneme yazarken kullanılan temel zihinsel araç.

(.....) **2.** İfade edileni anlama çabası üzerine kurulu olan felsefi eylem.

(.....) **3.** Felsefi bir deneme ya da görüşün doğruluğu için belirleyici kavram.

B. Aşağıda verilen cümlelerdeki yargılar doğru ise başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

(.....) **1.** Felsefi metnin değerlendirilmesi herkesin kabul ettiği tek bir yöntemle yapılabilir."

(.....) **2.** Güvenilir olan verilere ve argümanlara dayalı kurulan metinler doğru sonuç verir.

(.....) **3.** Felsefi bir deneme, felsefe tarihinden görüşler ve kavramlar kullanılarak yazılır.

C. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Felsefi metnin ne olduğunu tanımlayarak seçtiğiniz felsefi bir metnin analizini yapınız.
2. Felsefi metin ile edebi metin arasındaki farkı anlatan felsefi bir deneme yazınız.
3. Felsefi denemenin ne olduğunu ve nasıl yazıldığını açıklayınız.

Ç. Aşağıda verilen cümlelerdeki noktalı yerlere doğru ifadeleri yazınız.

argümanların, kavramlar, ana konu, metin

1. Felsefi bir metin incelenirken öncelikle .... ne olduğu bulunur.
2. Felsefi bir metinde ikinci adımda hangi .... kullanıldıkları ve bunların içerikleri belirlenir.
3. Felsefi okuma öncelikle ifade edileni .... çabası üzerine kuruludur.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi, metnin analizi ve değerlendirilmesinde kullanılabilecek sorulardan biri değildir?

A) Metinde hangi felsefi kavramlar geçmektedir?
B) Metinde geçen kavramlar ne sıklıkta kullanılmaktadır?
C) Felsefi probleme veya problemlere filozofun bakış açısı nasıldır?
D) Metinde hangi felsefi problem veya problemler ele alınmaktadır?
E) Felsefi kavramlar ve görüşler güncel sorunların çözümünü nasıl sağlar?

2. Aşağıdakilerden hangisi felsefi deneme yazarken kullanılabilecek bir basamak değildir?

A) Yazarken belli bir yöntemi kullanın.
B) Yazarken kullanacağınız kavramları seçin.
C) İtiraz ettiğiniz sorunlara karşı argümanlarınızı açıklayın.
D) Yazmanıza neden olan, itiraz ettiğiniz sorunları belirleyin.
E) Yazarken özgün olabilmek için felsefe tarihindeki görüşlere bakmayın.

3. Hamann'a göre akıl, kendi içine kapalı, soyut bir şey değildir. Akıl, anlama süreçlerinin bütününden oluşan bir şeydir, ama anlama dediğimiz şey de ancak dille gerçekleşebilir. Onun için diyor Hamann, dil olmasaydı akıl da olmazdı. Dil, aklın organı, aynı zamanda kriterium'dur (ölçüt). Aklın yalnız organı değil, çünkü o zaman akıl kendi başına olur, dil de ikinci derece kalırdı. Aynı zamanda ölçütüdür; yani düşüncelerimiz sürekli olarak dil içinde geçer, dille berraklaşır, dille gerçekleşir.

Bu parçadan aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Düşüncenin olabilmesi için dilin varlığı gereklidir.

B) İnsanı insan yapan, dili değil aklını kullanabilmesidir.

C) İlk önce düşünme gerçekleşir, sonra düşünülen dille ifade edilir.

D) Dil, akıllı varlıkların ortak anlam dünyası oluşturduğunu gösterir.

E) Dil; düşüncelerin, duyguların bildirimi ve uzlaşımın sağlanması aracıdır.

4. **"**Bir seyirci benim duyduğum gibi tablomu duyabilir mi hiç? Bir tablo bana uzaklardan gelir. Ne kadar uzaktan geldiğini kim bilebilir? Ben bunu sezmişimdir, görmüşümdür, yapmışımdır; gene de ertesi gün kendim bile ne yaptığımı anlamamışımdır. Benim düşlerime, içgüdülerime, isteklerime, düşüncelerime nasıl girilebilir? Bütün bunlar uzun süreden sonra hazırlanmıştır ve gün ışığına çıkmıştır. Özellikle belki de irademe karşın bunları yakalayabilmek için harcadığım çabadan sonra kim girebilir içine?"

Bu parçadan aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Her süje, sanat eserinden farklı anlamlar çıkarabilir.

B) Sanatçı için önemli olan, alımlayıcıların beğenisini kazanmaktır.

C) Sanat eserlerinde sanatçının ne demek istediği her zaman anlaşılamayabilir.

D) Sanat eseri, sanatçının öznel dünyasını yansıttığından evrensel bir mesaj taşımaz.

E) Sanat eseri, sanatçının duygularını, beklentilerini, iletmek isteği mesajları dışa vurur.

5. **"**Bir ormandaki ağaçlar da birbirlerini hava ve güneş ışığı bulmaya zorlarlar ve birbirlerinin yukarı doğru büyümelerine sebep olurlar. Böylece düz ve güzel büyürler, oysa dallarını istediği gibi özgürce ve diğerlerinden ayrı koyuveren ağaçlar bodur, eğik ve çarpık kalır."

Bu parçadan hareketle insan hakkında aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Bireysellik insanın gelişmesini hızlandırır.

B) Toplum kuralları insanı baskılar, özgürlükleri kısıtlar.

C) Toplumsallıkla bireylerin yetileri ortaya çıkar ve geliştirilir.

D) Zorlama olmaksızın yaşarsa insan kendi özünü gerçekleştirebilir.

E) İnsan için özgürlük, yasaların olmadığı, her istenilenin yapılması hâlidir.

Ünite Ek Değerlendirme

SÖZLÜK

A

akıl ilkeleri: Aklın özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü hâlin imkânsızlığı ilkeleri.

algı: Duyular aracılığıyla bilme eylemi, zekâ ve zihin yardımıyla bir şeyin bilincine ermek.

analitik felsefe: Felsefede incelenen sorunların dilin çok anlamlılığı ya da belirsizliğinden kaynaklandığını ve buradan hareketle felsefenin asıl yapması gerekenin önermelerin analiz edilmesi olduğunu iddia eden felsefi akım.

analiz: Çözümleme; ele alınan konuyu, sorunu, önermeyi unsurlarına ayırarak inceleme işi.

anarşizm: Herhangi bir otoriteyi kabul etmeyen; otoritenin olumsuz sonuçlar doğurduğunu iddia eden felsefi akım.

anlam: Kavramın, sözcüğün veya bir önermenin ifade ettiği şey.

arkhe: Ana madde; değişimlerin ardında yatan asıl değişmeyen unsur, töz.

aşkın: Deney üstü olan, insan bilincinin ötesinde olan, doğa üstü olanı ifade eden kavram.

atom: Maddenin bölünemez, parçalanamaz, bozulamaz en küçük parçası.

ayin: Dinî tören, topluluk hâlinde ibadet etmeyi ifade eden kavram.

B

bilgelik: Varlık, bilgi ve değer hakkında tam ve bütün bilgi sahibi olma.

bilgi: Bilgi, öznenin nesneyle ilişkisinin sonucunda ortaya çıkan ürün.

bilim: Tabiat içinde gerçekleşen olayların nedenlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini gözlem ve deney yöntemiyle araştıran, bulduğu verilerden hareketle genel yasalara ulaşmaya çalışan, böylelikle olayların nasıl gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini belirlemeye çalışan bilgi alanı.

bilinç: İnsanın bir konuya yönelmesi, onu fark etmesi ve tanımasını ifade eden kavram.

C - Ç

cevher (töz): Var olmak için başka bir şeye ihtiyaç duymayan varlık; değişim hâlindeki nesneler içindeki değişmeyen şey; niteliklerin taşıyıcısı olan özne.

çelişme: Mantıkta birbirlerini olumsuzlayan iki kavram, terim, önerme, yargı ve kuramı ifade eden kavram.

çıkarım: Doğruluğu ya da yanlışlığı kabul edilen önermelerden başka önermelerin niteliği hakkında hüküm vermek; önerme ya da önermelerden sonuca ulaşma işlemi.

D

değer: Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında belirgin şey.

deney: Bilimsel bir gerçeği göstermek, bir yasayı doğrulamak, bir varsayım kanıtlamak amacıyla yapılan işlem, tecrübe.

diyalektik: Zıtlıkları kullanarak gerçekleştirilen akıl yürütme biçimi.

doğrulama: Bir varsayımın doğruluğunu denetlemek için deney ve mantıksal kanıtlama yoluyla yapılan işlemlerin bütünü.

doğruluk: Düşüncenin gerçekle uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması.

düalizm: Varlığı ve olayları açıklarken birbirine zıt olan farklı iki ilkeyi kabul eden yaklaşımı ifade eden kavram, ikicilik.

E

egoizm: Kendi benini ve çıkarını hayatın mutlak ilkesi yapan anlayış.

estetik: Güzelliği ve güzelliğin insan belleğindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan felsefe kolu, güzel duyu.

etik: İnsan eylem ve davranışlarını (ahlaki), ahlaki olanın özünü araştıran felsefe dalı.

F

fenomen: Duyularla algılanabilen her şey, görüngü.

G

gerçek: Düşünülen, tasarımlanan, imgelenen şeylere karşıt olarak var olan.

İ

ibadet: Bir dinin buyruklarını yerine getirme.

idea: Düşünce, fikir; akılla kavranan, nesnelerin asıl formları.

idealizm: Bilgide temel olarak düşünceyi alan ve varlığı insan düşüncesinin kurduğunu kabul eden öğretilerin genel adı.

irade: Bir şeyi isteme; istenilen şeyi hayata geçirmeye karar verme ve uygulama yetisi ya da gücü.

K

kategori: Varlığı ve bilgiyi belli özellikler altında sınıflandırarak açıklamak için kullanılan kalıplar.

klon: Aynı canlıdan eşeysiz olarak üreyen canlı, kopya.

kozmolojik kanıt: Evrenin var olmasından yola çıkarak Tanrı'nın varlığını ortaya koymaya çalışan kanıtlama şekli.

kuram: Sistemli bir biçimde düzenlenmiş birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü, nazariye, teori; uygulamalardan bağımsız olarak ele alınan soyut bilgi; belirli bir konudaki düşüncelerin, görüşlerin bütünü.

kültür: İnsanın tarih içinde geliştirdiği maddi ve manevi değerler alanının bütününü ifade eden kavram.

M

madde: Duyularla algılanabilen nesne; bir cismi oluşturan öz; bir mekân içinde yer alan ve ölçülebilen varlık türü.

mantık: Doğru düşünmenin yöntemini, kurallarını ortaya koyan bilim.

materyalizm: Dünyada yalnızca maddenin varlığını kabul eden, Tanrı, ruh vb. manevi kavramların red

ve inkâr eden felsefi görüş, maddecilik.

metafizik: Duyularımızla algılayamadığımız varlıkların sebeplerini ve temellerini araştıran felsefe.

mutlak: Kendi başına var olan, hiçbir şeye bağlı olmayan, bağımsız.

mümkün: Olası, muhtemel.

N

nedensellik: Neden ve sonuç arasında zorunlu bir bağlantının olduğunu ileri süren ilke.

nesne: Öznenin dışında kalan her konu, obje.

nesnel: Bireyin kişisel görüşlerinden bağımsız olan, objektif.

O

olgu: 1. Birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç. 2. Varlığı deneyle kanıtlanmış şey.

olguculuk: Bilginin sadece duyumlara, deneye dayalı olarak oluştuğunu; deneyle doğrulanamayan bilgilerin doğruluğundan söz edilemeyeceğini ve bu tür önermelerin anlamsız olduğunu ileri süren felsefi öğreti, pozitivizm.

otorite: 1. Siyasi veya idari güç. 2. Belli bir alanda yaptırım, yasak etme, emretme hakkı ve gücü.

Ö

ödev ahlakı: Genelgeçer bir ilkeye yani ödeve göre davranışta bulunulmaya dayanan, Kant'ın geliştirdiği ahlak sisteminin adı.

önerme: Bir konu hakkında, doğruluk değeri olan yargılar bildiren cümlelerdir.

özbilinç: İnsanın kendisinin bilincinde olması.

özdeş: Bir ve aynı olan, aynı manaya gelen.

R

rasyonalizm: Bilginin kaynağı, doğruluğun ölçütünün akıl olduğunu ileri süren felsefi akım, akılcılık.

realizm: Bilinçten bağımsız bir gerçekliğin var olduğunu benimseyen görüş, gerçekçilik.

refleksif düşünce: Kendine dönük ve derin düşünme.

S

sentez (bireşim): Farklı unsurları belli bir ölçüte göre bir araya getirme, uyumlu bir bütün oluşturma.

septisizm: Gerçeğin ne olduğunun bilinemeyeceğini, bilinse dahi aktarılamayacağını dolayısıyla genelgeçer, evrensel bilgilerin olmadığını iddia eden felsefi öğreti, şüphecilik.

sezgi: Gerçeğin deneye veya akla vurmadan doğrudan doğruya kavranması.

T

tez: Bir konu hakkında ileri sürülen iddia, düşünce, önerme.

tin (geist): Ruh, maddi olmayan varlık.

U

uyum: Bir bütünün parçaları arasında bulunan uygunluk, ahenk.

uzay: Bütün varlıkların içinde yer aldığı sonsuz boşluk, feza, mekân.

V

vahiy: Bir buyruk veya düşüncenin Tanrı tarafından peygamberlere bildirilmesi.

varsayım: Deneyle ispatlanmamış, doğruluğu ortaya konmamış ancak doğru olması ihtimali olan teorik düşünce; geçici açıklama.

vicdan: Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç.

Y

yanlışlama: Bilimde ortaya konan teorileri doğrulamaktan çok yanlışlayarak ortaya konan iddianın aksi durumunun araştırılması gerekliliğini vurgulayan anlayış.

Z

zorunluluk: Olması gerekme, olduğundan başka olmama, zorunlu olma, mecburiyet.

KAVRAMLAR DİZİNİ

KAYNAKÇA*

Abadan, Yavuz. *Devlet Felsefesi.* Ankara: Ajans Türk Matbaası, 1959.

Adıvar, Adnan. *Tarih Boyunca İlim ve Din*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987.

Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Savaş Yayınları, 1984.

Akarsu, Bedia. *Çağdaş Felsefe*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1994.

Akarsu, Bedia. *Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2010.

Akbaş, Muhsin. *Din Felsefesi*, "Ölüm ve Ölümsüzlük". ed., Recep Kılıç, Mehmet Sait Reçber. Ankara: Grafiker Yayınları, 2019.

Aksoy, Ömer Asım. *Dil Yanlışları*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2008.

Akverdi, Hamdi. *Sanatta Yaratma.* İstanbul: MEB, 1953.

Alıcı, Akın (Derleyen). *Hayata Yön Veren Öyküler.* İstanbul: Epsilon Yayınevi, 2004.

Arat, Necla. *Etik ve Estetik Değerler*. İstanbul: Say Yayınları, 2006.

Aristoteles. *Metafizik*. çev., Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996.

Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. çev., Saffet Babür. Ankara: Ayraç Yayınevi, 1998.

Aristoteles. *Retorik*. çev., Mehmet Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Vadi Yayınları, 2001.

Arslan, Ahmet. *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*, Cilt-1. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.

Atademir, Hamdi Ragıp. *Filozoflara Göre Felsefe.* Konya: Atademir Yayınevi, 1947.

Atkinson, Sam. *Felsefe Kitabı*. çev., Emel Lakşe. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

Augustinus. *İtiraflar*. çev., Dominik Pamir. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999.

Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1987.

Ayer, Alfred Jules. *Dil, Doğruluk ve Mantık*. çev., Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Barry, Norman. *Modern Siyaset Teorisi.* çev., Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin. Ankara: Liberte Yayınları, 2012.

Bayraktar Mehmet. *İslam Felsefesine Giriş*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Benedict, Gerald. *Beş Dakikada Filozof.* çev., Filiz Gülerkaya. İstanbul: Pegasus Yayınları, 2011.

Bergson. *Metafiziğe Giriş*. çev., Atakan Altınörs. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011.

Bertrand, Alexis. *Ahlak Felsefesi.* çev., Salih Zeki. Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.

Birand, Kâmuran. *İlk Çağ Felsefe* Tarihi. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1958.

Blackham. *Altı Varoluşçu Düşünür.* çev., Ekin Uşşaklı. Ankara: Dost Yayınları, 2005.

Bochenski. *Felsefece Düşünmenin Yolları.* çev.,Kurtuluş Dinçer. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1996.

Bolay, Süleyman Hayri. *Felsefeye Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

Bolay, Süleyman Hayri. *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü.* Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

Bumin, Tülin. *Hegel,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Bozkurt, Nejat. *20. Yüzyıl Felsefe Tarihi.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003.

Bozkurt, Nejat. *Sanat ve Estetik Kuramları*. İstanbul: Asa Kitabevi, 1992.

* Kaynakça, Chicago atıf sistemine göre hazırlanmıştır.

Capelle, Wilhelm. *Sokrates'ten Önce Felsefe,* Cilt-1. çev., Oğuz Özügül. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1994.

Cassirer, Ernst. *Devlet Efsanesi.* çev., Neclâ Arat. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.

Cemal, Ahmet. *Sanat Üzerine Denemeler.* İstanbul: Can Yayınları, 2015.

Cevizci, Ahmet (Derleyen ve Tercüme Eden). *Metafizik*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001.

Cevizci, Ahmet. *Bilgi Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2012.

Cevizci, Ahmet. *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 1. Baskı, 2009.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2007.

Cevizci, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Say Yayınları, 2012.

Challaye, Felicien. *Dinler Tarihi.* çev., Samih Tiryakioğlu. İstanbul: Varlık Yayınları, 1994.

Crespiqny ve Minoque. *Çağdaş Siyaset Felsefecileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.

Croce, Benedetto. *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1983.

Cottingham, John. *Akılcılık*. çev., Bülent Gözkân. İstanbul: Sarmal Yayın Evi, 1995.

Cottingham, John. *Descartes Sözlüğü*. çev., Bülent Gözkân, Necati Ilgıcıoğlu, Ayhan Çitil, Aliye Kovanlıkaya, İstanbul: Doruk Yayınları, 2002.

Çıvgın, Ayşe Gül. *Platon Düşüncesinde Ölümsüzlük Tecrübesi Olarak İradi Ölüm.* ed., Kadir Çüçen. Yaşam ve Ölüm Felsefesi. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2017.

Çüçen, Kadir. *Bilgi Felsefesi*. Bursa: Asa Yayınları, 2005.

Daver, Bülent. *Siyaset Bilimine Giriş.* Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993.

Demir, Ömer. *Bilim Felsefesi.* Ankara: Vadi Yayın Evi, 1997.

Descartes. *Felsefenin İlkeleri*. çev., Mehmet Karasan. İstanbul: MEB Yayınları, 1997.

Descartes. *Metot Üzerine Konuşma.* çev., Sahir Sel. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1994.

Dinler, Veysel (Derleyen). *Batı Bilgelerinden Özdeyişler.* İstanbul: Beyaz Yayınları, 2000.

Doğan, Mehmet. *100 Soruda Estetik*. İstanbul: Fono Matbaası, 1975.

Diogenes Laertios. *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri.* çev., Candan Şentuna. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Dissoi Logoi, *Sofistlerin Çalışma Kitabı.* çev., Güvenç Şar. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

Droit, Roger-Pol. *Düşünürlerin Eşliğinde.* çev., Şehsuvar Aktaş. İstanbul: Can Yayınları, 2001.

Durandt, Will. *Felsefe Kılavuzu.* çev., Ender Gürol. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1973.

Duverger, Maurice. *Siyasal Rejimler.* çev., Teoman Tunçdoğan. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1999.

Eagleton, Terry. *Hayatın Anlamı.* çev., Kutlu Tunca. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.

Eberhard, Wolfram. *Çin Denemeleri.* çev., Nusret Hızır. İstanbul: MEB Yayınları, 1992.

Edman, Irwin. *Sanat ve İnsan.* çev., Turhan Oğuzkan. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1977.

Ernst von Aster. *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*. İm Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1999.

Ernst von Aster. *Bilgi Teorisi ve Mantık.* çev., Macit Gökberk. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1994.

Eroğul, Cem. *Devlet Nedir?* Ankara: İmge Yayınevi, 1999.

Erzen, Jale. *Çoğul Estetik*. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

Farabi. *Medinetül Fazıla*. çev., Mehmet Aydın, Abdülkadir Şener, Rami Ayas. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1982.

Farabi. *İlimlerin Sayımı*. çev., Ahmet Arslan. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.

Fisher, Alec. *Gerçek Argümanların Mantığı*. çev., Cenk Özdağ, Oğuz Akçelik. Ankara: İmge Kitabevi, 2018.

Frolov, İvan. *Felsefe Sözlüğü*. çev., Aziz Çalışlar. İstanbul: Cem Yayınevi, 1997.

Geiger, Moritz. *Estetik Anlayış*. çev., Tomris Mengüşoğlu. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

Goldman, Lucien. *İnsan Bilimleri ve Felsefe*. çev., Afşar Timuçin, Füsun Aynuksal. İstanbul: Kavram Yayınları, 1977.

Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.

Gombrich. *Sanatın Öyküsü*. çev., Erol Erduran, Ömer Erduran. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.

Göze, Ayferi. *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Yayınları, 2005.

Gregoire, François. *Büyük Ahlak Doktrinleri*. çev., Cemal Süreya. İstanbul: Varlık Yayınları, 1971.

Gündoğan, Ali Osman. *Bergson: Metafiziğe Yeniden Dönüş*. Erdal Yılmaz (Ed.). Kant Sonrası Metafizik Üzerine Konuşmalar İçinde. İstanbul: Küre Yayınları, 2012.

Gündoğan, Ali Osman. *Dil Düşünce ve Varlık İlişkisi*. www.aliosmangundogan.com, 16.10.2018

Güvenç, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1974.

Greisch, Jean. *Wittgenstein'da Din Felsefesi*. çev., Zeki Özcan. Bursa: Asa Yayınları, 1999.

Grünberg, Teo, Grünberg, David, Onart, Adnan, Turan, Halil. *Mantık Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Metu Press, 2003.

Hacıkadiroğlu, Vehbi. *Bilginin Doğası ve Kaynakları Üzerine*. İstanbul: May Yayınları, 1981.

Hadot, Pierre. *Plotinos ya da Bakışın Saflığı*. çev., Özcan Doğan. Ankara: Doğubatı Yayınları, 2016.

Harris, John. *Hayatın Değeri*. çev., Süha Sertaboğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.

Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar,* Cilt-1 A-D. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1992.

Heidegger, Martin. *Metafizik Nedir?* çev., Yusuf Örnek. Ankara: Türk Felsefe Kurumu Yayınları, 1991.

Heimsoeth, Heinz. *Felsefenin Temel Disiplinleri*. çev., Takiyettin Mengüşoğlu. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007.

Heywood, Andrew. *Siyasi İdeolojiler*. çev., Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnanç Şeyma Akın, Buğra Kalkan. Ankara: Adres Yayınları, 2011.

Heywood, Andrew. *Siyaset*. çev., Bekir Berat Özipek, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, Hasan Yücel Başdemir. Ankara: Adres Yayınları, 2016.

Hızır, Nusret. *Felsefe Yazıları*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2007.

Hilav, Selahattin. *100 Soruda Felsefe El Kitabı*. İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1997.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*. çev., Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Hoca Ahmed Yesevi. *Divan-ı Hikmet*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Horner, Chris Westacott. *Felsefe Aracılığıyla Düşünme*. çev., Ahmet Arslan. Ankara: Phoenix Yayınları, 2016.

İbn Tufeyl. *Hay bin Yakzan.* çev., Şerefeddin Yaltkaya ve Babanzade Reşid. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

James, William. *Pragmatizm.* çev., Muzaffer Aşkın. İstanbul: MEB Yayınları, 1986.

Jaspers, Karl. *Felsefe Nedir?* çev: İsmet Zeki Eyüboğlu. İstanbul: Say Yayınları, 1995.

Karasan, Mehmet. *Eflatun'un Devlet Görüşü.* İstanbul: MEB Yayınları, 1964.

Keklik, Nihat. *Felsefenin İlkeleri.* İstanbul: Doğuş Yayın Dağıtım, 1982.

Kışlalı, Ahmet Taner. *Siyaset Bilimi.* Ankara: İmge Yayınları, 1990.

Koyre, Alexandre. *Yeniçağ Biliminin Doğuşu.* çev., Kurtuluş Dinçer. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1989.

Kranz, Walter. *Antik Felsefe.* çev., Suad Baydur. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1994.

Krimsky, Sheldon. *Kök Hücre Diyalogları.* çev., Ebru Kılıç. İstanbul: Küy Yayınları, 2017.

Kuhn, Thomas. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı.* çev., Nilüfer Kuyaş. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1982.

Langone, John, Stutz, Bruce, Gianopoulos, Andrea. *Bilimin Serüveni.* çev: Duygu Akın. İstanbul: NTV Yayınları, 2008.

Law, Stephen. *Felsefe.* çev: Hülya Yuvalı, Özlem Gültekin. İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2010.

Leibniz. Monadoloji; *Metafizik Üzerine Konuşma.* çev., Atakan Altınörs. Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2011.

Lipson, Leslie. *Demokratik Uygarlık.* çev., Haldun Güralp, Türker Alkan. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984.

Locke, John. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme.* çev.,Vehbi Hacıkadiroğlu. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1996.

Locke, John. *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme.* çev., Meral Delikara Topçu. Ankara: Öteki Yayınevi, 2000.

Luckert, Karl. *Göbekli Tepe.* çev., Leyla Tonguç Basmacı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.

Magee, Bryan. *Felsefenin Öyküsü.* çev., Bahadır Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2010.

Magee, Bryan. *Yeni Düşün Adamları.* çev., Mete Tunçay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Magill, Frank. *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği.* çev: Vahap Mutal. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.

Marcus Aurelius. *Düşünceler.* çev., Şadan Karadeniz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.

Mengüşoğlu, Takiyettin. *Değişmez Değerler Değişen Davranışlar.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1965.

Mengüşoğlu, Takiyettin. *Felsefeye Giriş.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997.

Montaigne. *Denemeler.* çev., Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.

More, Thomas. *Ütopya.* çev., Sabahattin Eyüboğlu, Mina Urgan, Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.

Morton, Adam. *Pratikte Felsefe.* çev., Mukaddes İlgün. İstanbul: Kesit Yayınları, 2006.

Morgan, Marlo. *Bir Çift Yürek.* çev., Eren Cendey. İstanbul: Klan Yayınları, 2005.

Orwell, George. *1984.* çev., Behzat Tunç. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1984.

Oliphant. *Günümüzde Bilim.* çev., Cemal Yıldırım. Bilim Tarihi içinde. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997.

Ortaöğretim Felsefe Dersi (10 ve 11. Sınıflar) Öğretim Programı, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.

Öner, Necati. *Felsefe Yolunda Düşünceler.* İstanbul: MEB Yayınları, 1995.

Özlem, Doğan. *Etik.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2004.

Özlem, Doğan. *Mantık.* İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1996.

Özlem, Doğan. *Günümüzde Felsefe Disiplinleri.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1990.

Özsoy, Seda. Gazali: *Yaşam ve Ölüm*. Kadir Çüçen (Ed.). Yaşam ve Ölüm Felsefesi. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2017.

Özsoy, Seda. *İbn Sina: Yaşam ve Ölüm*. Kadir Çüçen (Ed.). Yaşam ve Ölüm Felsefesi. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2017.

Parkinson, Nortcote. *Siyasal Düşüncenin Evrimi.* çev., Mehmet Harmancı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976.

Parlak, Erol. *Garip Bülbül Neşet Ertaş, Hayatı-Sanatı-Eserleri,* Cilt 1-2. İstanbul: Demos Yayınları, 2013.

Paul, Richard, Linda Elder. *Kritik Düşünce.* Çeviri Editörleri: Esra Aslan, Gamze Sart. Ankara: Nobel Yayınları, 2016.

Peterson, Michael, William Hasker, Bruce Reichenbach, David Basinger. *Akıl ve İnanç.* çev., Rahim Acar. İstanbul: Küre Yayınları, 2017.

Pieper, Annemarie. *Etiğe Giriş.* çev., Veysel Atayman ve Gönül Sezer. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.

Platon. *Devlet.* çev.,Sabahattin Eyüpoğlu, Mehmet Ali Cimcoz,. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006.

Raynaud, Philippe, Stephane Rials. *Siyaset Felsefesi Sözlüğü.* çev., İsmail Yerguz, Necmettin Kamil Sevil, Emel Ergun, Hüsnü Dilli. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Reichenbach, Hans. *Bilimsel Felsefenin Doğuşu.* çev.,Cemal Yıldırım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Rossi, Jean Gerard. *Analitik Felsefe.* çev: Atakan Altınörs. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001.

Rousseau, Jean-Jacques. *Toplum Sözleşmesi.* İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2012.

Ruggiero, Vincent Ryan. *Eleştirel Düşünme İçin Rehber.* çev., Çağdaş Dedeoğlu. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.

Sahakian. *Felsefe Tarihi.* çev., Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 1997.

Sandel, Michael. *Adalet.* çev., Mehmet Kocaoğlu. Ankara: BigBang Yayınları, 2015.

Schopenhauer, Arthur. *Haklı Çıkma Sanatı, Eristik Diyalektik*. çev., Hüseyin Salihoğlu. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2018.

Sena, Cemil. *Estetik.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972.

Sena, Cemil. *Filozoflar Ansiklospedisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976.

Sözer, Önay. *Felsefenin ABC'si.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1995.

Shakespeare, William. *Hamlet.* çev., Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018.

Spinoza. *Etika.* çev.,Hilmi Ziya Ülken. Ankara: Dost Yayınevi, 2009.

Stephen, Alain. *Filozoflar Ne Söyledi Biz Ne Anladık?* çev., Bilge Ulusman. İstanbul: Maya Kitap, 2016.

Ströker, Elisabeth. *Bilim Kuramına Giriş.* çev: Doğan Özlem, İstanbul: 1990.

Tekeli, Sevim, Esin Kahya, Melek Dosay, Remzi Demir, Gazi Topdemir, Yavuz Unat. *Bilim Tarihi.* Ankara: Doruk Yayınevi, 1997.

Thilly, Frank. *Bir Felsefe Tarihi*. çev., Nur Küçük ve Yasemin Çevik. İstanbul: İdea Yayınları, 2000.

Timuçin, Afşar. *Düşünce Tarihi*. İstanbul: İnsancıl Yayınları, 1997.

Toku, Neşet. *Siyaset Felsefesine Giriş*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.

Topçu, Nurettin. *İradenin Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Townsend, Dabney. *Estetiğe Giriş*. çev., Sabri Büyükdüvenci. Ankara: İmge Yayınları, 2002.

Tunalı, İsmail. *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.

Tuncay, Mete. *Batı'da Siyasal, Düşünceler Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Tunçel, Ahu, Kurtul Gülenç. *Siyaset Felsefesi Tarihi*. Ankara: Doğubatı Yayınları, 2014.

Turgut, İhsan. *Felsefenin Temel Sorunlarına Giriş*. İzmir, 1991.

Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Türer, Celal. *Charles S. Peirce'ın Pragmatik Felsefesi*. İstanbul: Üniversite Kitabevi, 2003.

Ural, Şafak. *Temel Mantık*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.

Ural, Şafak. *Basitlik İlkesi*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2011.

Ural, Şafak. *Pozitivist Felsefe*. İstanbul: Alfa Basın Yayın, 2013.

Uygur, Nermi. *Dilin Gücü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Uygur, Nermi. *Felsefenin Çağrısı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

Ülken, Hilmi Ziya. *Ahlak*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1947.

Ülken, Hilmi Ziya. *İslam Felsefesi*. İstanbul: Ülken Yayınları, 2007.

Ülken, Hilmi Ziya. *Genel Felsefe Dersleri*. İstanbul: Ülken Yayınları, 2007.

Ülken, Hilmi Ziya. *Aşk Ahlakı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Weber, Alfred. *Felsefe Tarihi*. çev., Vehbi Eralp. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1998.

Worlander, Karl. *Felsefe Tarihi*. çev., Mehmet İzzet, Orhan Saadettin. İstanbul: İz Yayınları, 2004.

Yazım Kılavuzu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2012.

Yetkin, Çetin. *Adalet Hiç Var Olmadı*. Ankara: Kilit Yayınları, 2015.

Yetkin, Suut Kemal. *Estetik ve Ana Sorunları*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1979.

Yıldırım, Cemal. *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.

Yıldırım, Cemal. *Bilimsel Düşünme Yöntemi*. Ankara: İmge Yayınları, 2008.

Yıldırım, Cemal. *Mantık*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.

Yıldırım, Cemal. *Bilim Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997.

Yusuf Has Hacip. *Kutadgu Bilig*. çev., Reşit Rahmeti Arat. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1974.

Ziss, Avner. *Estetik*. çev., Yakup Şahan. İstanbul: Hayalbaz Kitap, 2001.

Görsel Kaynakça

Cevap Anahtarı